

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ОКУРМАНДЫН КИТЕП ТЕКЧЕСИ» СЕРИЯСЫ

ТЕМИРКУЛ ҮМӨТАЛИЕВ

VI том

Т ү з г ө н д ө р:

Абдылдажан Акматалиев

Малина Касымгелдиева

БИШКЕК

«ИМАК-ОФСЕТ» – 2015

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
Ү 32

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е ң е ш:

<i>Акматалиев А.А.</i>	<i>Мусаев С.Ж.</i>
<i>Байгазиев С.</i>	<i>Садыков Т.</i>
<i>Жайнакова А.Ж.</i>	<i>Токтоналиев К.Т.</i>
<i>Маразыков Т.</i>	<i>Эркебаев А.Э.</i>

Р е ц е н з е н т и *А.Кадырмамбетова* – филология илимдеринин кандидаты

Ү 32 Темиркул Үмөталиев 6-том. – Б.: «Имак-офсет», 2015. – 520 б. («Окурмандын китеп текчеси» сериясы)

ISBN 978-9967-33-131-0

«Окурмандын китеп текчеси» сериясына Т. Үмөталиевдин тандалган чыгармалары киргизилди.

Жыйнак жалпы окурмандарга арналат.

Ү 4702300200-15

**УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5**

ISBN 978-9967-33-131-0

© КР УИА, 2015
© «Имак-офсет», 2015

ҮМӨТАЛИЕВ ТЕМИРКУЛ

(1908–1991)

Акын Темиркул Үмөталиев Аксы районуна караштуу Төө-Жар айылында 1908-жылы туулган.

1925-жылы Ак-Суудагы жетим балдар үйүндө тарбияланып, 1929-жылы Жалал-Абаддагы педагогикалык окуу жайын бүтүрүп, Ноокат районунда эки жыл мугалим, кызыл үйдүн башчысы жана райком комсомолунун бөлүм башчылык кызматтарын аткарган.

1928–1929-жж. техникумда окуп жүргөндө эле алгачкы чыгармалары «Ленинчил жаш», «Кызыл Кыргызстан» гезиттерине үзбөй чыга баштаган. 1931-жылы Фрунзеге келип, обком комсомолдун аппаратында бөлүм башчы, 1934–1935-ж.ж. Араван МТСинде саясий бөлүмдүн начальнигинин комсомол иши боюнча жардамчысы, 1935–1937-ж.ж. «Кыргызстан пионери» гезитинин редактору, «Ленинчил жаш» гезитинин редакторунун орун басары, «Кызыл Кыргызстан» гезитинин бөлүм башчысы, 1937-жылдан Кыргызстан Жазуучулар союзунун аппаратында иштеген.

Т.Үмөталиев Улуу Ата Мекендик согушта Калинин, Түштүк-Кавказ, Закавказье, Украина фронтторундагы, Румыния, Болгария, Югославия, Венгрия, Австрияны фашизмден бошотууга катышкан.

1946–1953-ж.ж. «Ала-Тоо» журналында башкы редактор, 1974-жылдан китеп сүйүүчүлөр коомунун башкармасынын төрагасы болгон.

1934-жылдан СССР Жазуучулар Союзуна мүчө болгон.

1968-жылы «Кыргыз Эл акыны» деген наам алган.

1982-жылы «Тоо гүлдөрү» аттуу китеби үчүн Кыргыз Республикасынын Токтогул атындагы мамлекеттик сыйлыгы ыйгарылган.

1991-жылы дүйнөдөн кайткан.

Кыргыз советтик акын жазуучуларынын алгачкы муунунун өкүлү болгон, балалык чагынан жетимчиликтин, жокчулуктун, кордук-зордуктун запкысын башынан өткөргөн Т. Үмөталиевдин кайсы гана ырлар жыйнагын албайлы ырларынын негизги идеясы, жаңы түзүлүштүн жетишкендиктерин, эмгекти даңазалоо болгон. Калем кармап жаза баштагандан тартып эмгек темасына көңүл буруп, эмгек адамдарынын иштерин ыр күүсүнө салууну ориентир кылган акындардын биринен.

Андыктан, анын 30–40-жылдарда жазган чыгармалары жаңы турмуштун жаңылыктарын, жаңырган жошоону, эмгекти чагылдырып турат. Турмуштук көрүнүштөрдү так берүү аракеттеринин натыйжасында, айрым ырларында фактылык материалдардын тизмелениши, кургак саноолор орун алгандыгы талашсыз.

Т. Үмөталиев кыргыздын бай фольклорун ыгы менен пайдаланып, фольклордук мотивдерден алынган «Күч бирдикте» (1934), «Соодагер менен жылан жөнүндө жомогу» (1939) сыяктуу көлөмдүү чыгармаларын жараткан. Булардан тышкары уламыш, легендалардын негизинде жазылган «Мансапкор», «Өмүрбектин жомогу», «Эненин жүрөгү» сыяктуу көлөмдүү ырларын да атасак болот. Фольклордук сюжеттердин негизинде жазылган чыгармаларында образдарды көбүнчө кыймыл-аракет аркылуу сыпаттоого басым койгон.

Улам кийинки ырларында акындын турмуштук позициясы айкындалып, тематикасынын кеңип, тилдик көркөм каражаттарды рационалдуу колдоно алгандыгы ачык көрүнөт.

Темиркул Үмөталиевдин поэмаларынын композициялык бир өзгөчөлүгү – ретроспекциялык каармандын болуш шарты.

Акын алгачкы чыгармаларынан тартып турмуштун кыйынчылыктарын жеңе билген эрктүү адамдардын образын объект катары алып, ар дайым ак ниеттүүлүктү, максаттуулукту жана башка оң сапаттарды даңазалоо менен ушундай таасирдүү образдар аркылуу тарбиялоону негизги ориентир катары туткан.

Т. Үмөталиевдин чыгармачылыгында саясий лирикалар бөтөнчө орунда турат. Бул багыттагы ырлары негизинен окурманга түздөн-түз кайрылуу, чакырык, идеянын деклараци-

ясы өңдүү элементтер менен камтылган. Калемгердин саясий лирикасынын апогеи катарында согуш жылдарындагы ырларын айтууга болот. Бул учурдагы Мекенди коргоо, граждандык милдет тематикасындагы ырлары проблематикасынын актуалдуулугу, турмуштук орчундуу окуяларга айкын, келишкис мамилеси жана публицистикалык өткүрдүгү менен айырмаланып келет.

Улуу Ата Мекендик согуштун учурунда жазылган чыгармаларында граждандык сезим бөтөнчө курчуп, чоң эргүү, жогорку пафос менен ырдалып, элдердин тилектештигин, совет жоокеринин каарман эрдигин, патриотизмин, фронт менен ооруктун күжүрмөн эмгегин, майтарылбас духун толук бойдон сүрөттөөгө арналган. Калемгердин согуш темасындагы чыгармаларынын апофеозу катары прототипке ээ «Кубат» поэмасы жана «Үч баатыр жөнүндө ырын» (1943) атаса болот. Акындын согуш мезгилиндеги ырлары согуш талаасындагы чындыкты, кан күйгөн күндөрдүн элесин так сүрөттөп берет. Автордук эмоция анын турмуштук-идеялык позициясы менен жуурулуша, ошол жылдардын духун төкпөй-чачпай алып жүрөт.

Акындын лирикалык ырлары да өзгөчө орунду ээлейт. Эгерде согушка чейинки айрым үлгүлөрүндө автор жаратылыштын кооздугун, же махабат сезимдерин, же патриоттук ой толгоолорун жылаңач суктануу, жалбаруу, же үгүттүк ыкмалар аркылуу баяндаган болсо, Улуу Ата Мекендик Согуш жана андан кийинки жылдарда жараткан ырларында чакан формага зор философиялык мазмунду сыйдыруу, элине, жерине болгон сүйүү карандай чыкпастан турмуштун омоктуу проблемалары менен жуурулуша берилүүсү, киндик каны тамган жерге болгон ысык сезими советтик патриотизмден ажырагыс экендиги ачык, элестүү айтылган даражага жеткен.

Туулган жерине кимдер гана суктанып, аны ырга салып, кандай гана ырларды арнап келишпеген! Темиркул Үмөталиев да Ата конушуна карата сезим күүлөрүн өзгөчө эргүү менен билдирип келген. Акындын алгачкы ыр жыйнагынан баштап кайсы гана ырларын албайлы, Ата Журтка арналган жаралгалар басымдуулук кылат. Жаратылыштын кооздугу, туулган очок-орундун кымбаттыгы жөнүндөгү

пикирлери натуралисттик сүрөттөөлөр түрүндө чыкпастан, адам баласынын бытиесинин маанилүү атрибуту жана анын жан дүйнөсүн эстетикалык жактан оболотуучу касиети менен синтездүү тартууланган.

Т. Үмөталиев аялдардын ар жактуу ишмердигин поэтизациялоого көп үлүш кошкон сүрөткерден. Анын калеминен эмгекчил, мээрман, боорукер, намыскөй, сүйүүгө бек жана патриот кыргыз аялдарынын сүйкүм Айсулуу («Айсулуу»), Жыпар («Жыпар»), Канышбек («Канышбек»), Айша («Кубат») сыяктуу түркүн мүнөз, кыялдардагы образдар галереясын жараткан. Акын үчүн аялдар темасы чыгармачылыгындагы маанилүү, аздектеген маселелерден болгон. Бул тематиканы көлөмдүү жанрларда эле даңктабастан, майда ырларында нукура лиризм менен образдуулукту жуурулуштура бере алган.

Калемгердин поэтикалык диапозону кеңири, ал поэзия жанрынын бардык формаларында иштегендиги маалым.

Автордун талантынын дагы бир кыры – котормочулугу. Анын калеминен бир далай дүйнөлүк, ата мекендик жана советтик классиктердин чыгармалары кыргыз тилине которулган. Мисалга, Гейненин, Низами Гянджевинин, А. Церетелинин, А. Пушкиндин, А. Тукайдын, С. Лорининин, Н. Тихоновдун, М. Лахути, Я. Шиваза жана башкалардын чыгармаларын алсак болот. Ошойдой эле Үмөталиевдин да бир топ чыгармалары орус, украин, өзбек, казак ж.б. элдердин тилдерине которулган.

Акын Темиркул Үмөталиевдин акындык, коомдук көп жактуу ак ниет эмгеги өз мезгилинде жогору бааланып, ал Ленин, Эмгек Кызыл Туу, Кызыл Жылдыз, эки жолу «Ардак белгиси» жана Эл достугу ордендери, Октябрь революциясы ордени, бир нече медалдар менен сыйланган.

ЫРЛАР

ЖАҢЫ ЖАЙЛОО

Ала-Тоо, мөлтүр кашка тунук булак
Шылдырап мөңгү астынан түшсө туйлап,
Шаркырап тоо жаңырып кулагыма,
Аска-зоо чертип комуз, күү угулат.

Мен дагы кошо ырдадым үнүн улап,
Кулагын кыл кыяктын толгой бурап.
Себеби: сагыныпмып тескейинди,
Бир кезде кой кайтарып жүргөн ырдап.

Ал кезде кара туман каптап алып,
Көрсөтпөй күндүн көзүн бизге жарык,
Замана – зулум турмуш заарын чачкан,
Көк муздан сен ал кезде селде чалып.

Таш тилип таманымды, ириң агып,
Айыкпай ырбап көпкө жараланып,
Тепкисин куу турмуштун жебедимби,
Шоролоп шордуу көздөн кан-жаш тамып,

Таягым кызыл четин колума алып,
Темтейип кап курсактын коюн багып,
Беттерде мен баспаган жериң барбы?
Ала-Тоо, айтчы, кана чымырканып?

Азыр жок ошол кездин кара түнү,
Ачылган сасык жыттан жайлоо түрү.
Жайкалып жашыл шибер миң кубулуп,
Чачырайт ак байчечек төрдүн гүлү.

Керилген көк жалама күңгөй-тескей,
Тунарат, мейкиниңе көзүм жетпей.
Жайылып жаткан жылкы, кулун-тайлар
Кериден кантип жүрөт учуп кетпей?

Арчалуу ак шагыл бет кой жайылган,
Карап көр, кандай сонун тиги айылдан!
Кой жатат ферманыкы жайлоо көркү,
Сайма төр торко кийип гүлкайырдан.

Котолоп сар тектирде жаткан уйлар,
Дагы бар фермабызда эчен мындай.
Асыл уй, асыл бука – таза кандуу,
Болобу бардык малды асыл кылбай?

Эликтей сулуу чырай жээрде кулун,
Суктанам көрбөгөнсүп мындан мурун,
Кайчыдай алчы кулак, жибек жалдуу,
Тургансыйт айланага чачып нурун.

Байкасам: асыл айгыр баласы экен,
Ат болсо армияга жарачу экен.
Колхоздор жайлап жаткан жаңы жайлоо,
Атайын дүрбү салып карачу экен!

Карачы, жайлоодогу колхоз малын,
Жаңыча ирет менен жайылганын.
Фермага ылайыктап конуш чалып,
Кондурган маңдай-тескей айылдарын.

Тиги айыл, кой бакчу айыл, эт фермасы,
Бул айыл, уй бакчу айыл, сүт фермасы.
Тетиги жылкычы айыл, кымызы мол,
Суу бойлой сазда жатат бүт фермасы.

Ой сонун, жаңы жайлоо, көркөмдүгүң,
Белгилейт колхоз малы өскөндүгүн.
Эпкиндүү койчу жеңем Сабыйракан,
Ойлочу, кандай эле өткөн күнүң?!

Сен жүргөн жаңы жайлоо, эшкиндүү эл,
Асмандай өйдө турат өткөн күндөн.
Кары-жаш, аял-эркек баары бирдей,
Эл эркин мал өстүрөт эчен миңден,

Жайлоонун сар байчечек жыты бурап,
Жел жүрөт эпкиндүүнүн көөнүн улап.
Эмгектин шылдыр кагып күүсүн чертет,
Күзгүдөй мөлтүрөгөн тунук булак.

Ат жайлоо, Ак балтыркан, Сары күңгөй,
Ай күлсө, суу кашкаят түндү билбей.
Жел жүрөт атыр жыты буруксуган,
Жыргалсыз кечеги өткөн «күндү» сүйбөй!

Кыз-келин, кой короодо, Казакбай бар,
Берилген, түнү бою кой жанында ал,
Асманды ай, жылдыздар көзүн кысып
Жымыңдайт, бийлейин мен, жыргачы, жан!

Ырдагын, боорум койчу – сен Казакбай,
Эшкидүү бүгүнкү шат койчулардай!
Үн кошуп бул замандын чоорун тарткын,
Кой багып дагы жакшы, дагы ушундай!

ТҮШТҮГҮМ МЕНИН АК АЛТЫН

Түштүгүм менин ак алтын,
Түгөнгүс айтса санатын!
Түштүктө жүрүп жетилип
Чалгын болгон канатым.

Түштүгүм, менин, алтынсың,
Түгөнгүс кени алтындын.
Багыңа кирсем бир башка
Буруксуйт жыты атырдын!

Жыпарың жыттап чалкыдым,
Коргошундай балкыдым.
Көлдөгү сүзгөн кемедей
Көрк үстүндө калкыдым.

Күмүш күбөк алтыным,
Күндөй сулуу жаркындын.
Күчү менен көгөрүп,
Мүлкү болду калкымдын.

Эмгекке жең түрүнгөн,
Эмгекке ашык күжүрмөн,
Эмгекчи дыйкан көп элдин
Эңшерген ишти күчүнөн.

Түштүгүм бүгүн гүлдөдү,
Түштүк багы бүрдөдү.
Арасында таңшыды
Күкүк, булбул үндөрү!

Балкытып сулуу дүйнөнү
Тартылды кыяк күүлөрү.
Түшүнбөсөң, кулак сал,
Ал төмөнкү түрдөгү:

Трактор койдой жайнады,
Пахтанын жерин айдады.
Үнүн кошту шаркырап
Ак-Буура мөңкүп сайдагы.

Кашкар кыштак, Сакалды
Пахтанын жери аталды.
Чакыргың келет чабыкка
Чачы куудай апаңды.

Жашыл сайма жер бети,
Эпкиндүүнүн келбети,
Мени дагы дегдетти,
Бешикке салып терметти.

Көр дейт тиги Эрмекти,
Күз болбой пахта бермекпи?!
Этегин ойлойт эмитен,
Эмитен чыгып термекпи?!

Үч чабыктан чыгарган,
Үч жолу тегиз сугарган.
Көрсөң барып жанынан
Бир чыгасың кумардан.

Күбөк байлап калыптыр,
Кубатбек көчүп барыптыр.
Ак алтындын четине
Алачык тигип алыптыр.

Ойлонгону, билгени
Уктаса түшкө киргени,
Пахта болгон турбайбы
Ким көрүптүр мындайды.

Базар-Коргон, Өзгөндөн,
Сөз уккула өткөндөн –
Молдокелер какчандап,
Айтышкан өткөн, кеткенден:

«Бул Өзгөнгө пахтанын
Чигити өнбөйт, уккула.
Чигити өнсө, Өзгөндүн
Жигити өнбөйт, уккула.

Шайтан кыйшык күлгөндө
Дуба кеткен бул жерге.
Ажал огу атылат
Пахта эгемин дегенге...»

Карасаң эми Өзгөндү,
Кандай сонун өзгөрдү!
Өсүш менен жеңишти
Соо тургай, сокур көз көрдү.

Өзгөнгө элдер толушту.
Пахтачы колхоз болушту.
Калышты журтта молдолор,
Эл жаңыртып конушту.

Чын большевик атанган
Тажыбай аке башкарган,
Ворошилов колхозу
Тазаланды жаттардан.

Нечен ирет макталган,
Нечен ирет шаттанган,
Тапшырмасын былтыр да,
Үч эсе ашык аткарган,

Жаңы алыштар курулду,
Жинди суулар бурулду.
Какшып жаткан кечеги
Эрме чөлдөр кубулду.

Отуз-Адыр чатынан
Ак алтын жүктөп ташыган,
Автомобиль жарышты
Кени бардай ачылган.

Кара-Суудан үн берди
Пахта завод гудогу.
Чыдатпады Сайранын
Жалындуу жаш жүрөгү:

Жүргүлө, пахта терели
Завод сурайт, берели!
Эл жүрөгүн кубантар
Иш бүтүрүп келели!

Курбуларын чакырат
Айдай сулуу жаркырап,
Талаасында эмгектин
Эмгек күүсү тартылат!

Түштүгүм түгөл гүлдөдү,
Түштүктүн сулуу гүлдөрү!
Угулду түштүк багынан
Куштардын мукам үндөрү.

Түштүгүм, сайма жибексиң!
Түштүгүм кени жибектин.
Тиричилик кызыган
Түштүгүм жери күрөштүн!

Түштүктө суусу мүрөктүн!
Түштүктө каны жүрөктүн!
Эмгек менен эшилген
Тарамышы билектин!

Отун кечип күрөштүн
Күрөш менен күн өтсүн!
Кетменчилер бирдешсин,
Кең талааны гүлдөтсүн!

ТЕМИР ТУЛПАР

Темир тулпар ат миндим,
Фрунзеге бат келдим,
Артуу, артуу бел ашып,
Муңайбастан шат келдим.

Укчу, тууган, укчу, дос
Тулпарым менин паровоз,
Алты айчылык жол жүрсө
Арыбас, күчү корбос!

Алкыш сага, жумушчу!
Артык иштеп жумушту,
Үйрөнүпсүң узакка
Темир жолду курушту.

Көзөптүрсүң асканы,
Билипсиң тоодон ашканды.
Талааны түзөп, жол төшөп,
Таңыркаттың асманды.

Толгон вагон чиркелди,
Тоннадан токсон жүктөлдү.

Толуп жаткан алыстык,
Бир заматта бүктөлдү.

Келиптир элдин күткөнү!
Төөлөрдөн алып жүктөрдү,
Поездге жүктөп жиберсе,
Канча болсо түтпөйбү!

Чыкты поезд Пишпектен,
Фрунзеде күтпөстөн,
Токмокту көздөй өтсө экен,
Токмокко тез жетсе экен!..

ЭПКИНДҮҮ

Эпкиндүү – өндүрүштө, бардык иште,
Эпкиндүү, урмат, атак – баары сизге!
Эпкиндүү – эмгек досу эрикпеген,
Эпкиндүү – эр атагы бүгүн бизде!

Дүйнөгө кимдер келип кимдер койбойт,
Ар кими ар башкача жашоону ойлойт.
Кээ бири «сылык» жүрүү жагын көздөйт,
Эмгектен, чаңдуу иштен жанын коргойт...

Кээ бири тунук таза тилек менен,
Кажыбас чымыр бүткөн билек менен,
Калк үчүн жаңы турмуш курушууда
Ойлонуп улам терең иргеп кенен.

Булардын кимисинде жигитчилик,
Жакшылык, кымбат, асыл кишичилик?
Айтышар, сын беришер акылдуулар
Ким кандай өткөргөнүн тиричилик.

Айтышар эпкиндүүнүн иштегенин,
Көрүшөр эмгек жерге житпегенин.
Иштей бер, эпкиндүү эр, жумушунду,
Бүтүргүн улуу иштин бүтпөгөнүн!

Максаты ашык иштөө үч-төрт эсе,
Таң ашкан күлүк өңдүү эмгек десе,
Күч берип урат балка станокто,
«Даяр!» дейт «темир мала керек» десе.

Курч темир эрип майдай шыркыраган
Кышкызыл алоолонгон от жанынан,
Кетпестен кечке жумуш иштеген эр,
Кагылам, сенин көрүк басканыңдан!

КАЙНАЗАРОВА ЗУУРАКАНГА

Кыш күнү отко жагууга
Уйдун көңүн кыйбадың.
Алмашпайм деп алтынга
Койдун кыгын жыйнадың.

Барын чачтың көп көңдүн,
Бекеринен тапкандай.
Аңызыңды жемдедиң
Согумга байлап жаткандай.

Кайра-кайра айдаттың,
Иш бүтөбү урунбай.
Топурагын жумшарттың
Ак буудайдын унундай.

Анан септиң үрөнүн
Тиккендей бирден кол менен,

Иш башында жүргөнүң:
Ийгилик күткөн ой терең.

Арам чөптү кыйраттың,
Жоокер жоосун кыргандай.
Үйгө жатпай түн каттың,
Күзөтчү чекте тургандай.

Аралыгын жумшартып,
Калың жерин суюлтсаң –
Өзгөрткөндөй жашартып
Өңүнө чыкты кызылчаң,

Мөңгү суусу шар аккан
Арыгыңдан кеткен жок,
Канып ичти кызылчаң
Жемге тойгон ат окшоп.

Кетмениңди бир жерге
Жүз кайтара матырдың,
Жаркылдатып күнүгө
Кылычындай баатырдын.

Алтын күз келип, ир алды
Эмгегиңди чогулттуң.
Кызылчага калганда
Кыйын сараң болупсуң:

Издеп каздың ар бирин
Бирин жерге калтырбай.
Оюң туура өзүңүн,
Бир түбү бир пуд алтындай.

Иштерманды күн карап
Турган үчүн жадабай.

Бир кызылчаң он кадак,
Балтыр бешик баладай

Бир гектардан миң центнер
Болуптур алган кызылчаң.
Сөзүңдү угуп кара жер,
Жок дебептир сурасаң.

Сураган ата сен элең,
Сүйгөн жер – эне төрөдү.
Сен көң чачып, суу берсең,
Алганын кайра төлөдү.

Сен иштедиң талыкпай,
Тууган жер сага ант берди.
Капа кылбай, таарынтпай,
Көң алып, кайра – кант берди.

Ишинди көрүп иштеген
Кыргыз тоо залкар кубанды.
Кантип мактайм сөз менен
Жер ээси баатыр жубанды!

КАНТТУУ ТАЛАА

1

Келди, кези,
Жаз белгиси
Бак бүрдөп,
Ишке чыкты
Чачты кыкты
Эл дүрбөп.

Орундап бат
Берилген ант
Тер агып,
Көңүлү шат
Эккени кант
Эр жүрөт.
Кошоматтап
Ишти мактап
Бийикте,
Асман ачык,
Нурун чачып
Күн күлөт!

2

Шайырбүбү
Өмүр гүлү
Талаада!

Качыр-кучур
Өтөт угур
Араба,
Келтиргени
Жеткиргени
Семирткич,
Төктү, кетти...
Кайра жетти
Ал ана!
Шайыр жеңең
Артта келген
Балага,
Айтат: «жаным,
Тез-тез баргын,
Садага!».

3

Айдан кирди
Кара жерди
Каңтарып,
Түздүн, ойдун
Койбой койнун
Аңтарып.
Издегени
Көздөгөнү
Мол түшүм,
Бир гектирден
Миң центнерден
Кант алып...
Мына кара!
Канттуу талаа
Ушул Чүй.
Ук, дүйнө, сен,
Ырдаймын мен
мактана!

4

Чоң Чүй канал
Курулса анан
Көрөрсүн!
Шербет, шекер
Мындан бетер
Өнөрсүң.
Колхозчу аба!
Иште, кана
Дагы көп.
Жибек алчы
Тыт жыгачы
Көгөрсүн!..
Кумшекерди,

Жибектерди
Жайнатып,
Ушул талаа,
Ушул талаа
Берерсиң.

5

– Досум, турба,
Иштеп ырда!
Кайдасың?
Абам кошун
Бүтсүн, болсун,
Айдасын.
Көгөрт бакты,
Туш тарапты
Безенткин,
Анан уккун
Булбулуңун
Сайрашын!
Жердин бетин
Бербей бүтүн
Кулпунуп,
Гүл ачылып
Нур чачылып
Жайнасын!

ЭРКТҮҮМҮН

Мен бүгүн багындамын эркиндиктин,
Эрктүүмүн – Айга-Күнгө учсам дагы.
Бул күнгө, эрк багына күзөтчүмүн,
Күзөттөн кетпеймин уу жутсам дагы.

АКЫСЫ БАР МАКТАНСА

Барып келдим батышка,
Көрүп келдим көп элди,
Оозум барбайт айтышка
«Эркиндик», «Теңдик» дегенди.

Бирин бири жек көрөт,
Мышык менен дөбөттөй,
Улуттан улут жик бөлөт,
Бир бирин алга жөнөтпөй,

Уруп, камап башкарат,
Колунда барда – бийлик бар.
Жарты нан таппай ач калат,
Колунда жокто – кайгы – зар.

Барыга бирдей укук тең
Биздегидей кайда бар.
Алкыш алсаң элиңден
Сен дагы бир жан шайланар.

Аз эл менен көп элдин,
Айрымасын көрбөдүм.
Күчтүүгө мен да теңелдим,
Улуунун алдым өрнөгүн.

Ала-Тоонун башында,
Кызыл туу бийик желбирейт.
Ак калпак кыргыз койчу да
Туу кармаган менмин дейт.

Көмүр менен темир көп
Кендин ээси менмин дейт.
Жемиш берген миң бөлөк
Жердин ээси менмин дейт.

Жылкы жаткан, уй жаткан
Жондун ээси менмин дейт.
Асфальт жапкан, таш жапкан
Жолдун ээси менмин дейт.

Көк түтүн көккө элирген
Заводго мен ээмин дейт.
Шыркырап майдай эриген
Болотко мен ээмин дейт.

Жөнү бар анын кубанса:
Эдилдей эркин Ысык-Көл,
Акысы бар мактанса:
Тизгини колдо кыргыз эл!

ЧАП КЕТМЕНДИ, БАТЫРА

Бир тууганым, ойдон кетпес ушул кез,
Бул чоң канал жат бирөөнүн иши эмес.
Үйдөй чымдар омкорулсун күчүндөн,
Чап кетменди, карап турбай чапкын тез!

Үлгү көрсөт, эч бирөөдөн калышпа,
Чакыр аркы жеңекени жарышка!
Чоң каналдын куруучусу ыр болуп
Атың чыгып, даңкың кетсин алыска!

Артта калба, көргөн бирөө күлбөсүн,
Батыра чап, билбегендер ким десин,
Канал бүтсүн... Ак мөңгүдөн атылып
Арык толо тунук кашка суу келсин.

Канаттуу талаа мындан бетер кеңисин,
Ошондо көр, Чүйдүн жемиш беришин!

Өзүң тиккен бакка конуп сандуугач,
Сайрап турсун большевиктин жеңишин.

Канаке эми, чындап ишке киришкин,
Көрө электер күчүңдү бир билишсин!
Жүз жыл өтсө неберелер унутпай
Абакем деп атыңды айтып жүрүшсүн!

КУТТУУ БОЛСУН ЗОР АТАК

Дубан бузуп байгеден,
Атым чыгып келгендей,
Намыс, мөрөй – барын тең,
Өз колума бергендей...

Бүт айланам шаттанат,
Бир максатка жеткендей,
Жагымдуу добуш угулат,
Токтогул комуз черткендей.

Көрсө менин элимден,
Баатырлар чыккан турбайбы,
Каалаганы ушул эл,
Кабарын уккан турбайбы.

Ким экен жарап зор ишке,
Алтын медаль алгандар?
Тер агызган күрөштө,
Кырсыкты жыккан балбандар?

Кең Чүй бетин жашарткан,
Кызылчасын жайнаткан,
Тоодой-тоодой үйүлгөн –
Кырманьында бермет дан.

Баатырлар чүйлүк дыйкандан,
Андыктан кыргыз шаттанат.
Кыргыз-Тоо өтүп жылдыздан,
Көтөрүлүп мактанат.

Учу жок талаа – кең мейкин,
Жеткирип шейшеп жапкандай,
Же соорусуна мекендин –
Күмүштөн чачбак таккандай.

Пахтасын эгип өстүргөн,
Жүргөн жерин гүлдөткөн,
Кетмени күндө чагылып
Бир көргөндү сүрдөткөн.

Баатырлар түштүк дыйкандан –
Араван, Ош, Акмандан,
Кара жерди миң казып,
Кардай аппак пахта алган.

Андыктан кыргыз шаттанат,
Басташкан жоосун жеңгендей,
Ала-Тоо күнгө мактанат,
Аралап баатыр келгендей.

Көп болсун, баатыр жердешим,
Куттуу болсун, зор атак!
Ырыс-таалай жарк этсин,
Аларды биз карасак!

КЫРГЫЗГА

Жери кең, пейли кең кыргыз эл,
Алтындай ак буудай чачкан сен.

Ак пахта, кызылча, жибек мол,
Бардыгын тапкансың эмгектен.

Кең төрдө атан төө, уй, жылкы
Көбөйгөн төл менен быйылкы.
Караган мал ээси колхозчу,
Чокойчон жалчы жок мурунку.

Жумуштан талбаган энекем,
Жок менин бересем дебесең,
Иштей бер, үйө бер байлыкты,
Кагылам, колундан берешен!

Кыргыз-Тоо түгөнбөс кен экен,
Таш-алтын, мөңгү-май, теңесем!
Кыргызым-берекем, көз жетпейт,
Шыбагам канча деп ченесем...

Жеңиштен жеңишке жүр алга,
Өткөрбө убакты, буйдалба,
Алдагы бакытты ким бермек
Козголбой бир жайда турганга.

АЖАЙЫП БААТЫР

Акындар күндү мактап ыр кылышат
Гүлдөткөн кара жерди ушул дешип.
Күн дешип философтор таң калышат
Бардыгын күнгө жооруп сырлар чечип.

Түр берип көпөлөктү кулпундурган
Күн дешет ашкан чебер, уздун узу.
Тамшантып көп сулууну умсундурган
Павлинге боёк сүрткөн сүрөтчү ушу.

Дүйнөнү жарык кылган, жаркыраткан,
Күн дешет ашкан сулуу, ашкан аруу.
Адамга, айбанатка жан жараткан
Ушул, – дейт, – керемет күч, – кубат-каруу.

Жер бетин көркөм кылган түр килемдей,
Саймадай миң түркүн гүл, бак өстүргөн,
Жылытып, жан киргизип түк эринбей,
Күн дешет, карап турган төбөбүздөн.

Буларга – акын менен философко –
Айтарым, каршы чыкпай, кошумчалап:
Ажайып бир баатыр бар, ошол жокто
Болбогон мынчалык көрк жер жаркырап.

Эрикпей гүл өстүрүп чарбагыңа,
Тоос куштун куйругундай кулпундурат,
Сайратып куш кондуруп жан-жагына
Жаз күнүн, жай айларын узун кылат.

Кааласа кара жерге шейшеп жабат,
Ачылтып ак пахтаны боз талаага.
Түнкүсүн күн ордуна жаркыратат,
Электор шамын жагып кыштак-шаарга.

Ал барда: багың гүлдөп, алма бышат,
Ал барда: дайым белен бал менен нан.
Биздин эл жаш баладай чынын айтат:
– Жүргүзгөн ошол баатыр жүрөккө кан.

Чын эле кээде зергер, кээде багбан,
Баатырды сурарсыңар «аты ким?» – деп.
Ар күнү иш бүтүргөн албан-албан:
Ажайып баатырым бул – балбан эмгек.

Морусу көк тиреген завод салган,
Учурган болот кушту баатыр эмгек.
Өндүрүп жерден чигит, май чыгарган,
Эмгектин касиетин күнгө теңеп.

Ырдайын жаңы заман жаңы ырларын,
Фердауси Үрүстөмдү мактагандай.
Бул ырды чөбүрөгө калтырайын,
Энелер майын жазга сактагандай.

ЖАЗ

Айтуу кыйын мүнөзүн,
Тартуу кыйын сүрөтүн,
Сулуулуктун энеси
Төрөгөндөй бир өзүн!

Жаркырады мына жаз,
Сураганга табылбас.
Келиштирип сыпатын
Мактайын дейм, сөзүм аз.

Шаттык кошуп шаттыкка,
Жаштык кошуп жаштыкка,
Көк ирең ала келиптир
Себилген күздө аштыкка.

Жетишсин деп муратка,
Калбасын деп уятка
Жаш баладай жаркылдайт,
Кубат кошуп кубатка.

Жашыл тонун жамынып,
Издегени табылып

Туш келди жаз биздерге,
Тостук эле камынып.

Күткөнү жаздын биздерден:
Куттуктайлы иш менен!
Иш калбасын бир дагы
Ушул жазда бүтпөгөн.

Айтуу кыйын мүнөзүн,
Тартуу кыйын сүрөтүн,
Сулуулуктун энеси
Төрөгөнбү бир өзүн!?

Жаздай сулуу болобу,
Жадырап жайнап тололу,
Жаз чынары эмгектин
Бутагы сайын конолу.

Тракторду минели,
Дыңды бузуп кирели.
Кубангандан жер күлсүн
Жаздай жаркып иреңи.

ҮРӨӨНЧҮНҮН ЫРЫ

Аппактыгы күрүчтөй,
Асылдыгы күмүштөй –
Ак буудайым көп болсун,
Кампаларга жык толсун.

Ак буудайдын үрөөнүн,
Ардагымдай көрөмүн.
Алты ай бою сактадым,
Алтындай көрүп чачпадым.

Тегирменге тартпадым,
Базар баага сатпадым.
Кароол карап там сактап,
Дары септим ардактап.

Келемишке жедирбей,
Кал түшүптүр дедирбей
Тазаладым, карадым,
Ээ болууга жарадым.

Жаз келди, мына себемин,
Жерге карыз беремин.
Жер жебейт менин акымды,
Жер билет досту, жакынды.

Кышты кыштай сактаган,
«Кысталыш» кезде сатпаган
Берметтей таза үрөөнүм,
Сенсиз ооруйт жүрөгүм.

Көгөрүп жерден өңгөнчө,
Өңгөнүңдү көргөнчө
Уктабасмын жакшылап,
Уйкумду бузган барчылап.

Он беш эсе артылып,
Күнү-түнү тартылып,
Кайра келсең жайында
Мурун турган жайыңа:

Жай табар менин көңүлүм –
Жайылгандай өнүрүм,
Гүл ачкандай өрүгүм,
Узаргандай өмүрүм!

Аппактыгы күрүчтөй,
Асылдыгы күмүштөй
Менин сепкен үрөнүм,
Сенсиң менин жүрөгүм!

ЖАЙКЫ КЕЧ

Күн ылдыйлап кырдан ашып баратат,
Уясына дем алгысы келгендей.
Ысыгы жок начар гана нур чачат,
Бүгүн кечке кыйла мейнет көргөндөй.

Таң азандан шүүдүрүмдөн арылтып,
Аксоктонун боюн жазып жүрдү эле,
Гүлкайырга күмүш сөйкө тагынтып,
Мээрим төгүп эгин жайды сүйдү эле.

Бутактатып жүрөт эле пахтаны,
Ар кай жерге ким эккен деп сербейтип,
Көрүп жүргөн короодогу бакчаны,
Бадыраңга кулак берип делдейтип.

Жүргөн эле көлөкөгө качырып,
Сайгактатып жайыттагы уйларды.
Баарын тегиз карайын деп шашылып,
Ысык терге киринтти эле кыйланы.

Токсон түркүн боёк сүртүп бетине
Сулуу кыздай жасап далай гүлдөрдү.
Кырдан ашты күн камынып кетүүгө,
Ай, жылдызга табыш кылып дүйнөнү.

Ыргалышат ак теректер окшошуп,
Томсоргонсуйт жер көлөкө жамынып.

Үн чыгарат салкын булак коштошуп:
«Эгин жайга баратам» деп чамынып.

КЫШЫНДА КӨЛ БОЮНДА

Мелтирейсиң Ысык-Көл,
Ыр тыңшаган сулуудай.
Сүзгүм келет түшүп мен
Укурук моюн ак куудай.

Көгөрөсүң Ысык-Көл,
Үстүңдү жан баспастай,
Жүргүм келет сүзүп мен
Жаргак таман боз каздай.

Жайкаласың бир туруп,
Менден бир сыр каткандай.
Чайпаласың бир туруп,
Бирөө козгоп жаткандай.

Жаз келбедим, кыш келдим,
Чечинип сага түпшөдүм.
Аралашып чүрөккө
Жээктен алыс сүзбөдүм.

Карап турсам жээгинден
Ак толкун бери ыккансыйт.
Тор айгыр качып тескейден
Күңгөйгө сүзүп чыккансыйт.

Алда кайда кайыкчан
Бирөө жүрөт көнгөндөй,
Коркпойт ал катуу толкундан
Коркунучту жеңгендей.

Желбиретип желегин
Кеме жылып баратат,
Көргөндүн тартып көңүлүн
Кайра-кайра каратат.

Ысык-Көл сени кыш көрдүм,
Жаздагыдай жылуусуң...
Балтика менен Каспийин
Синдисиндей сулуусуң.

Көрүнөсүң көзүмө
Мен бөлөнгөн бешиктей.
Оюм качат өзүңө
Он ай калсам кезикпей.

Сезилесиң жүрөккө
Эркелеткен энемдей.
Жетеминби тилекке
Жазда, күздө көп келбей.

БАКЫТКА

Сен жел болсоң соккон жайкы,
Желди кармап минермин.
Сен ай болсоң асмандагы,
Айды жетип илермин.

Сен жок болсоң тынбайт санаам,
Издеп жокту табармын.
Сен от болсоң жалбырттаган,
Отко түшө калармын.

Бирок барсың жанымда
Эмгек кылып төксөм тер.

Менден кетпей дайыма
Нурунду чач, жарык бер.

Октябрдын таңында
Турган элбиз оңунан,
Алганбыз сени биз анда
Улуу Ленин колунан.

Ким иштесе, ошонун
Энчисине тийгенсиң.
Эмгек кылган кишиге
Көңүлүңдү ийгенсиң.

ЫРЫС ЖАНА МЕЙНЕТ

Адашпагын жолундан,
Ырыс деген томолок:
Кокус түшсө колуңдан
Карматпай качар тоголоп.

Жолобогун жанына
Мейнет деген жапжалпак:
Кокус минсе далыңа,
Жабышар түшпөй ал салпак.

Өзүң барып жабышкын,
Барбаганга ким бермек.
Сен илгертен таанышсың,
Ырыстын аты: «ак эмгек!»

Сергек болгун ар качан,
Кимге керек аңкоолук.
Мен бир жолу чын айтсам
Мейнеттин аты: «жалкоолук».

Эмгек менен жаркырайт
Таң аткандай бардык жак.
Чекеңден тер тамчылат,
Гүлдөсүн, өссүн алма бак.

УЙКУ

Көнүп алсаң уйкуга:
Күн батпастан жатарсың,
Уйку таттуу деп жүрүп,
Ачуу даамын татарсың.

Кыныгып алсаң уйкуга:
Алдамчыдай азгырар,
Арактан бетер мас кылар,
Алар күнү жазгырар.

Жатыркарсың эмгектен,
Далай иштен каларсың.
Аз иштеген азга тең,
Акыны да аз аларсың.

Үйдө даяр тургандай,
Оюнчук сулар балдарың.
Аны сатып бералбай,
Ары карар алганың.

Кылычын кармап кыш келсе:
Акчаң жетпес кийимге,
Чырак жанбай, от күйбөй,
Үйүң окшор ийинге.

Ошондо ичиң бук болор,
Ойлонуп азап тартарсың;

Уйкунун даамын татарсың,
Уу экен деп айтарсың.

УБАКЫТ КЫМБАТ

Жер кетсе кайра аларбыз,
Үй күйсө кайра жабарбыз.
Убакыт өтсө бекерге,
Аны кайдан табарбыз?

Мал кемисе көбөйөр,
Дан кетсе колдон кайра өнөр,
Бошко кеткен убакыт
Эмне менен төлөнөр?

Сурап көр билген карыңан,
Убакыт кымбат барынан,
Бирин-эки малыңан,
Алтын, күмүш – зарыңан.

Убакыт бошко кетпесин,
Өмүрүң бекер өтпөсүн,
Минута сайын иштеп кал,
Колуңдан дарак көктөсүн!

ФРУНЗЕ ШААРЫ – МЕНИН ШААРЫМ

Сенсиң менин бешигим жумшак, кенен,
Сага бөлөп терметкен кыргыз энем.
Алдан күткөн таалайды жыттандырып
Ороп-чулгап көп гүлгө: «Өскүн!» деген.

Мен таалайлуу, өзүңдөй гүл шаары бар,
Сен укмуш шаар, көргөндүн көөнүн ачар.

Бак ичинде заңкайган сен чоң ак үй,
Сени мактайт багыңдан учпай куштар.

Аппак жайлар асмандан түшкөн куттай,
Ильич чырак балбылдап сар жылдыздай,
Суктантасың күн сайын ушул мени,
Көз алдымда бой жеткен сулуу кыздай.

Кечегиден үй бүгүн бийигирээк
Бараткандай күн санап көктү тиреп.
Бүгүн көчө өзгөчө гүл оронгон
Өткөн күндөн көп жаңы, кененирээк.

Короо сайын багы бар алма бышкан,
Атыр жыты аңкыган көрсөң тыштан.
Короо сайын багы бар гүл ачылган,
Кулак тунат сайраган сан миң куштан.

Эриш-аркак өтүшкөн нечен-нечен,
Таш күзгүдөй туптунук таза көчөң.
Селки салган килемдей кең жайылган,
Ары-бери ар күнү сергип өтөм.

Тиги турган ак кайың мен олтурткан,
Эми жетпейт башына таш ыргытсам.
Ушул кайың сыяктуу көтөрүлүп –
Тез көгөрүп, тез өстүң, сүйгөн калаам.

Келин кирген ак үйдөй барктуу шаарым,
Баатыр турган чоң үйдөй даңктуу шаарым.
Жатка кыйбас, өзгөгө ыраа көрбөс,
Энем берген канпеттей таттуу шаарым.

Көк шибердүү кең төрдөй салкын шаарым,
Өз энемдей жүрөккө жакын шаарым.

Турган жайы ысмындай Фрунзе эрдин –
Чаң жукпаган таптаза алтын шаарым.

Жашара бер, Фрунзе, гүл оронуп,
Сайрай берсин багыңа булбул конуп.
Бак ичинде олтурган сен бир сулуу,
Мен ашыгың канбаган кумар болуп.

ЫСЫК-КӨЛГӨ

Кээде тынч мелтирейсиң, көгөрөсүң,
Кээ күнү шарпып, толкуп жөнөлөсүң.
Калкылдап кайык менен сүзүп кечке
Көркүндү, келбетинди көрдүм өзүм.

Үстүндө өрдөк, чүрөк, аппак куулар
Үн салып, учуп, конот, ызы-чуулар...
Аскадан атырылып, сага жетип,
Кошулат туш тараптан агын суулар.

Эки бет: күңгөй-тескей, түндүк-түштүк,
Турушат бир-бирине көзүн сүзүп.
Өзүңдү ортого алып кысышыптыр,
Жүрөккө ашыктыктын чогу түшүп.

Ан сайын көркүң чыгып, сулуу көлүм,
Жайкалып жатканыңда келип көрдүм.
Жан баргыс тереңине көз жиберип,
Суктанып көпкөк түзгө көңүл бөлдүм.

Бүгүн сен мелтирейсиң учсуз-түпсүз,
Дейсиң го: «Ач көз душман эми күчсүз»
Айтпаса, жалганы жок, күрөш менен
Жомоктуу күндөр өттү айтып бүткүс.

Мынаке баарын жеңип эр большевик,
Жээгине желбиретип тикти желек.
Бетинди Караколдон Балыкчыга
Метирлеп, канчалыгын билди ченеп.

Бул күндө ары-бери сүзөт кеме,
Келетат бир топ кеме тартып желе.
Менсинип өркөчтөнгөн азоо толкун,
Жол берди чочуркабай кемелерге.

Кыргак төш, өрдөк тумшук келет жиреп,
Канжардай тилип көлдү илеп-шилеп.
Кыр жылып келе жаткан сыяктанат,
Балыгың таң калгандай көзүн тигет.

Көрүнгөн маңдай-тескей жериң шаңдуу,
Мал ашып бара жаткан белиң шаңдуу!
Жээгиңди мекен кылып, кыштакташып,
Колхозго биригишкен элиң шаңдуу!

Бир кезде кум учуруп жел улуган –
Балыкчы бүгүн башка миң кубулган.
Карагың келет көктү улам, улам
Аркырап алда кандай үн угулган.

Ал өзү аэроплан көктүн көркү,
Айланып көрүп жүрөт көпкөк көлдү.
Теги сен чыныңды айтчы, көлдүк жигит,
Көргөнбү ата-бабаң бул өңдүүнү?

Чын эле биздер эми көптү көрдүк,
Автомобиль, пароходдо жүрүп көндүк.
Сүйлөштүк алыс менен үйдөгүдөй,
Телефон сенин мүлкүң, ысык-көлдүк.

Ысык-Көл, көк деңизи сага кумар,
Мелтиреп тиктей, тиктей көзү тунар.
Көк-деңиз, сен да – деңиз, кошулсаңар
Ченемге келбей калар башка суулар.

Сезилет жайык бетиң дагы кеңип,
Жайкалып ого бетер төштү керип,
Жеримдин сулуулугун арттыргандай!
Жыргалды кучактадым сени көрүп!

ТӨӨ-ЖАР

Сенде жүргөн чоң атам,
Эске түшөт санасам.
Карегимдей көрүнөт,
Капталыңды карасам.

Өз атам баскан жолундан,
Ак буудай оргон жонуңдан.
Балапан издеп жарыңдан,
Байчечек тергем оюңдан.

Атамдын баскан издерин,
Көргөнсүйт менин көздөрүм.
Али да болсо кулагым –
Уккансыйт айткан сөздөрүн.

Адырмын жаткан дебесең –
Жер аз экен сага тең.
Кагылайын тууган жер,
Кандай сүйкүм кебетең!

Издегендин кенисиң,
Иштегендин жерисиң.
Жомоктогу жоомарттай –
Түшүмдү мол беришиң.

НАРЫН

Шаркырап күү чалгандай агат Нарын.
Шашылат сагынгандай сүйгөн жарын.
«Ботойду» Токтогулдан уккан мисал,
Угамын жүрөк толкуп суунун шарын.

Карашат арсак зоолор күңгөй, тескей
Жээгинде жүргүм келет кайра кетпей.
Агызып алып келген корум жатат,
«Акжардын» койлорундай эсеп жетпей.

Тиктеймин аккан сууну, суктанамын,
Таалайдын өнгөн жери туш тарабым.
Жок, бирок, Нарын агат, эске салат,
Кыргыздын баштан кечкен кайгы-зарын.

Дегенсийт: «агып жаттым көп кылымдар,
Чыгарып «Зар замандай» муңдуу ырлар.
Аларды эске салып айта берсе,
Ким болсо ал жомокту жатпай тыңдар.

Ал күндөр кайрылбастай өттү-кетти,
Азыркы жаркыраган заман жетти.
Бир башка кубангандан ырдап агам,
Буралган кыздар келип жууса бетти...

Тиктеймин аккан сууну, суктанамын,
Таалайдын бүткөн жери туш тарабым,
Талыкпай Аламышык ашыгындай –
Нарынды тиктеп турат, таң каламын.

Куланак, жылгасы көп жылкы жаткан,
Кара-Үңкүр, сай-сайынан алтын аккан.

Кошой-Тоо, үстүндө мал, кыргыз атчан,
Бары да Нарын менен тутамдашкан.

Толкундайм ушуларды ойлогондо,
Бир чыгат тиер замат калем колго,
Нарындан карыш алыс кетпес элем,
Гүл тондуу Держин көчө болбогондо.

Чоң Нарын ага берсин бууракандап,
Жээгине гүлдөр өнсүн миңдеп-сандап.
Мен болсом көргөн сайын кошо толкуп,
Жазайын ыр сөздөрүн иргеп-тандап.

ЖАҢЫ-ЖОЛ

Жаңы-Жол Ташкөмүрдүн үстү жагы,
Жашарган адыр-чыбыр жери жаңы.
Таңшыган күкүк конуп бутагына,
Бир сонун таң каларлык кайың, талы.

Баягы алачык жок үтүрөйгөн,
Боз үй жок тамтык кетип, ышка күйгөн.
Башкача кыштак турат тоо түбүндө,
Буралып түтүн чыгып ар бир үйдөн.

Мал жүрөт бетти беттей, кырды кырдай,
Көптүгү капчыгайдын шагылындай.
Кыштактын бер жагында бир жаш бала
Жолугуп, сөз сүйлөштүк мына мындай!

Сурадым: аппак кыштак кимдики бул?
– Биздики! үйрөткөндөй жообу чукул.
Сурадым: тиги жаткан кимдин малы?
– Биздики, баары бирдей асыл тукум!

Бир башка чоң кишидей сөз айтканы,
Таңкалтат тартынбастан караганы.
Мен дагы билмексенге салып сөздү
Сынагым келди чыйрак бул баланы.

«Бизиң» – ким? Сеникиби, түшүнбөдүм,
«Сеники кайдан болсун, көп го?» – дедим.
– Биздики – колхоздуку ушул турган,
Мен болсом – колхоздомун, айтпайм төгүн.

Бул кыштак, бул жердеги бардык жайлар,
Тигил уй, тигил жылкы, кулун-тайлар
Бардыгы ушул биздин колхоздуку,
Колхоздун ээси биздей таалайлуулар.

– Тилинден айланайын, чыйрак иним!
Түшүнбөйм, ачык айтчы: «биздейиң» ким?
– Биз деген: урук-тууган, алыс-жакын,
Жолдошум, жолдошторум, анан менмин!

Жаңы-Жол – Ташкөмүрдүн үстү жагы,
Биздин жер бүт Жаңы-Жол – баары жаңы.
«Меники» жол бошотуп «биздикине» –
Жаңырды элдин айткан сөзү дагы.

КЫРГЫЗ ТООГО

Күндө карайм мен сени моокум канбайт,
Кечке карайм мен сени көзүм талбайт.
Кыргыз кызы бозоюн карагандай,
Караганым көп болду көөнүм калбайт.

Коктуларың жатка тар, мага кенен,
Андарың бар суу жырған терең-терең.

Жоокерчилик жылдары четте жүрүп
Мен эңсеген ашыгым өзүң белең?

Койнуң толгон темирге, коргошунга,
Ташы каухар, суусу бал зор тоосуң да.
Селки жыйган жүк окшоп көрүнөсүң,
Ырдаганда ар качан сен оозумда.

Түр килемдер төшөлгөн жашыл беттен,
Колхоз малын бир гана жайып өткөн –
Ак калпакчан малчыда арман барбы,
Тоонун жели бетинен кыздай өпкөн.

Сен бийик тоо, береке күмүш булак,
Эгин жайды сагынып ылдый кулап,
Комуз чертип жаткандай ар бир сайдан,
Элжиретип жүрөктү үн угулат.

Фаргананы көгөрткөн ошол булак,
Канып ичип бак-дарак гүлдөп турат.
Арыктардан шылдырап агып жатса,
Жошо толкуйт Миртемир үнүн улап.

Сар даланы жашарткан ошол булак,
Канып ичип кең жайык күлүп турат.
Кумдай шилеп шекерди казак тууган,
Алкыш айтып сен жакка колун сунат.

Сен Кыргыз тоо – бийик тоо, байсың кенге,
Ырыс-кешик, бак-таалай баары сенде.
Эмчегинди эмгендей сууңду ичип,
Өсүп-өндүм, арман жок ушул жерде.

Жок, мактанып баратам ашыкча мен,
Чынында да бийиксиң, баалуусуң сен!

Анткени сен аласың күн жарыгын –
Москвадан, Кремлден бизди сүйгөн!

Алыс кетсем өзүңдү сагынайын,
Жакын жүрсөм бир күндө миң карайын,
Суктандырып көргөндү, көккө жетип,
Тура берчи, алтын тоо, кагылайын!

Күндө карайм мен сени, моокум канбайт,
Кечке карайм мен сени, көзүм талбайт.
Кыргыз кызы бозоюн карагандай
Караганым караган, көөнүм калбайт.

ФЕРГАНАДАН КАЙТАРДА

Ойнодум жашыл, кызыл гүлүңдү үзүп,
Бойлодум сууларыңды, жүрдүм сүзүп.
Аралап калың кара бак алмаңды,
Ойлодум болочокко долбоор түзүп.
Болсо деп жердин баары Фарганадай
Кетерде түтө албадым бир карабай.

Кыйбасмын өлсөм дагы өздөн жатка,
Тиктеди жердин көркү алтын пахта.
Ырысым асман-тоодой жан экенмин, –
Төрөлүп, чоңоюпмун ушул жакта!
Жайкалып жашыл талаа коштошконсуйт,
Кетпе деп кээ жерлери жол тосконсуйт.

Дүмпүйөт калың кара бактуу кыштак,
Кыялбай жолго чыктым араң тыштап.
Ызгытып жолдун чаңын чымын-куюн,
Жөнөдүм жүр дегендей бирөө кыстап.

Коштошту башын ийип алмалары,
Жалооруп тиктегендей калды баары...

Коштошту сайдан суулар үн угузуп,
Көк асман күлүңдөдү көзүн кысып.
Ыргады бактар башын шамал жүрүп,
Алмашып салкын менен жайдак ысык.
Ой, чиркин, жер да сулуу чыгат экен,
Суктантып өзүнө ашык кылат экен!

Пахтачы – Фарганалык эмгек эри,
Сымаптай мончоктогон маңдай тери,
Кетменин ийнине алып, колун берип,
Узатып кала берди карап мени...
Кара каш жоолук булгап калды алыста,
Кайра да ынтызармын, бир барышка.

АНАР

I

Таң сүрдү салкын шамал жан жыргатып,
Саламга бак-дарактар баш ыргатып.
Алма бак – менменсинди, бой көтөрдү –
Таң менен торгой сындуу ырчы ырдатып.

Урунуп таштан ташка сайга сыйбай,
Мөңкүдү шаркыраган үнүн тыйбай.
Абалтан агып жаткан чоң кашка суу,
Ак таңды куттуктаган сурнайчыдай!

Ийилтип тал чыбыктай бураң белин –
Арыкка басып келди бир жаш келин,

Шашылып суу алды да, кайра басты,
Оюнда: башталары бүгүн терим!

Жер бетин ак байчечек каптагандай,
Же сонун шейшеп жайып таштагандай.
Бир түрдүү көз уялтат мейкин талаа,
Эл толо чоң салтанат башталгандай.

Кыздарды пахта терип кызмат кылган,
Кызыгып карашкансыйт ойдон-кырдан.
Чубашып пахта этектеп келишкенде,
Шашылат таразачы алып турган.

Этектеп ак алтынын аябастан,
Чекеден аккан терге карабастан.
Анар да үчүнчү ирет келип турат,
Жел сылап жибек сындуу кара чачтан.

– Терипсиң элүү кило эми – деди,
– Кечкече жүзгө жетет кеми! – деди.
Кубанган таразачы тамашалап:
– Алмахан артка таштайт сени, – деди.

Анархан унчукпастан жүрүп кетти,
Күн көктөн күмүш кошкон нурун септи.
Күн жүздүү сулуу келин пахта терген –
Шагына бир заматта барып жетти.

Ак келин өз ишине болгон канык –
Ачылган пахталарды тандап алып,
Эки кол тең иштеди жарышкандай,
Жүрөктүн кыл кыяктуу күүсүн чалып.

Суктантып, таң калтырып туш-тарапты,
Оозу ырдап, колу пахта терип жатты.

Башкалар этектерин бир толтурбай,
Анархан эки, үч ирет төгүп жатты.

II

Теримге таң агарбай келип жүрдү,
Бир топту эл келгенче терип жүрдү.
«Эмгектен көрүнөлү, теңтуштар» деп
Кеңешин келиндерге берип жүрдү.

Чак түштө аз дем алып, кайра баштан,
Камынып элден мурун ишке шашкан.
Отурса, турса дагы пахта оюнда,
Өз ишин иштей берет айттырбастан.

Пахтаны көзү кыйып кайткысы жок,
Эч качан «чарчадымды» айткысы жок, —
Кечкисин элден кийин калып терет,
Созулуп, иш турганда, жаткысы жок.

Алдына киши салбай теримчиден,
Күү чыгат, ыр угулат жеңишинен.
Жүрөктө жалыны бар, кайраты күч,
Мындайлар чыгат тура эл ичинен!

III

Пахтаны ачылбаган алдырбаска,
Жер тербей ачылганын калдырбаска,
Кээ жерин чала терип, ала таштап,
Ным бойдон фабрикага бардырбаска.

Аракет кылып сулуу күнү-түнү,
Кыздарды, келиндерди үндөп жүрдү.
«Терели тандап таза, курдаштар!» деп
Жаркырап жайкы тийген күндөй күлдү.

Айтылуу теримчилер жетпей калды,
Эмгектин чын сулуусу Анарханды.
Акындар ырга кошуп күнгө теңеп,
Брчылар кубулжутуп үнгө салды.

Анардын ак эмгегин сүйгөн чыгар,
Анардан үйрөнүштү Майрам, Чынар:
Кеч кайтып, эрте келип тергендерин –
Шашышты каптай албай кырманчылар.

Ар күнү дал ушундай эмгек кайнап,
Пахтага тигилишти көздөр жайнап.
Тыттардын, өрүктөрдүн шактарынан –
Кыздарды мактап жатты булбул сайрап.

IV

Күн келип күн артынан чубалжышты
Теримди бүтүп – баары кубанышты.
Далайлар райондон сыйлык үчүн
Буралтып шаңдуу кызыл туу алышты.

Таң калтты «Кызыл дөбө» онду-солду:
Биринчи баш-аягын жыйнап болду.
Киреше үч миллион сомго жетип,
Тирелип кампалары данга толду.

Айланта дубал урган тосуп койгон,
Үстү ачык кеч киргенде салкын коргон,
Бир башка бул колхозго той түшкөндөй,
Ичи жык кубанычтуу элге толгон!

Орто жер жасалгалуу үстөл коюп,
Карасаң кубанасың көңүл толуп.

Асмандан ай тиктесе айлана шаң,
Жапжарык, түн караңгы түсүн жоюп.

Төрага Эргеш аке жыйынды ачып:
– Аятка көргөзгүлө! – деди шашып.
Үн кошуп сайдагы суу кубаттады,
Урунуп адатынча жардан ашып.

– Сиз – башчы, катчылыкка өтсүн Ажар,
Теримчи келиндерден өтсүн Анар!
Кол чапты атын уккан жыйын толкуп,
Жакшыга кайдан каршы болсун алар.

Шаркырап кайта баштан чоң суу сайдан
Угулуп коргончого алда кайдан,
Угушту туш тарапта: окугандай –
Куттуктоо телеграмма келип айдан.

Жыйналыш тартип менен өтүп жатты,
Улам бир маселеге жетип жатты.
Бардык сөз пахта менен бир өскөндөй,
Бири бул, бири тигил дешип жатты.

– Анархан таң атпастан ишке барат,
Салкында далай пахта терип салат.
Теримчи кыйынсынган далай келин,
Кеч барып, Анарханга жетпей калат.

Анархан тынбай терет, чапчаң терет,
Күнүнө үч жүз кило терип берет.
Алдына киши салбай мелдешкенден,
Ар жылы терим сайын жеңип келет.

Анархан таза терет барынан да,
Ал өйдө – үч жүз кило санынан да.

Өмүрүн узартуучу дааба сындуу,
Өз ишин сүйөт артык жанынан да.

Бир тобу бир сыйрадан мактап алды,
Сөз кезек Молдоканга эми барды.
Жыйналыш кол чапкылап урмат менен,
Айлуу түн ар бир сөзгө кулак салды.

– Теримде ар убакыт эрте көрөм,
Кубанып көптөн бери сынап келем.
Саясий бөлүм мага тапшырган иш:
Анарга бир патефон сыйлык берем!

Дуу этти, түн жаңырып кол чабылды,
Анархан өйдө турду, сыйын алды.
Колхоздон бир ургаачы музоо сыйлык
Берүүгө токтоп кылып жазып салды.

– Мындан да көп терүүгө милдеттенем,
Терүүгө чамам жетет, мен ишенем:
Күнүнө үч жүз кило пахта терүү
Мен үчүн эмес өлчөм, эмес ченем.

Жыйналыш адат болгон бүт кол чапты,
Жаңыртты тыңшап турган бардык жакты.
Ай, жылдыз атаандашып карашкандай,
Бөлөштү алтын нурга тамды, бакты.

Кубантып карап турган далай элди,
Ийилип убадалуу сөзүн берди.
Сын жеткис маңкайган ак сулуу Анар,
Ишине суктандырган келиндерди.

БИРИНЧИ МАЙ

Салам айтам, куттуктайм, биринчи май,
Жаркылдашың баатырдын кылычындай.
Неге мынча жер-дүйнө гүлгө чөккөн,
Жарын тосуп жасанган сулуу кыздай.

Суктандырат Ала-Тоо, неге мындай?
Кавхар менен алмаздан жүк жыйгандай.
Нарын кирип, Чүй ташып толкундаймын,
Сүйүү күүсү аргенден угулгандай.

Жан бүткөндү сүйүнттү жаркырап жаз,
Жан бүткөндүн баары жаш, бактыга мас.
Билекке күч, жүрөккө кайрат жый деп,
Эмгек менен күрөштөн арып-талбас.

Биринчи май, келипсиң күлүп күндөй,
Жаркырайсың түштүктүн күндүзүндөй,
Кубантканың жоокердин жеңишиндей,
Ысытканың жаштардын сүйүүсүндөй!

Куттуктайбыз, май сени, көтөрүп туу,
Күч үстүнө күч кошуп ташып көл, суу,
Жаздын, гүлдүн, жаштыктын майрамы сен,
Гүл оронуп турушуң кубанычтуу!

ӨЛБӨЙМҮН

Мен өлбөймүн, өлбөйм, эчак таң аткан,
Өлбөс кылып большевиктер жараткан.
Колго калем, тилге эрк берип, нур төгүп,
Бүт денеме сүйүү сезим тараткан.

Сүйөм, жашмын! Сүйөм сулуу жеримди,
Карыбаймын, сүйөм тууган элимди.
Өмүр өчпөс, гүл солубас заманда
Сүйөм ырды, сүйөм сүйгөн теңимди!

АЛТЫН САРАЙ, ГҮЛ БАКЧА

Атам өлгөн, апам бар, бала кезим,
«Нан!» деп ыйлайм, толо элек акыл-эсим,
«Жок» деп айтса, ыйлабай токтой калам,
Болсо керек көп эмес бир аз сезим.

Чырак май жок, бир күнү эрте жатып,
Жомок айтты апакем башты чатып.
Көпкө чейин тыңшадым уктабастан,
Кызыгына сөздөрдүн улам батып...

– Акылга бай Арзымат, малга жарды,
«Ашыкмын, – деп, – кызыңа» ханга барды.
Калыңына сурады хан нысапсыз –
Алтын сарай, гүл бакча, канча малды.

Жок болсо да колунда бир улагы:
– Болот, – деди, Арзымат, – мунун баары.
Түнү менен иш бүтүп таң каларлык,
Эртең менен хан турса – баары жаңы.

Алтын сарай орногон бир башкача,
Бекемдиги бузулгус сел каптаса.
Алды-артында ар түркүн гүл ачылган,
Жарашарлык бир тургай миң мактаса.

Эшигинде жанаша эки чынар,
Булбулдары сайраса кулак тунар, –

Бириники бирине учуп өтөт,
Карап турсаң бир башка канат кумар.

Күндө жаткан саргайып кум баскан чөл,
Бүгүн болуп жанаша эки айдың көл,
Бириники бирине ыргып өтүп,
Жылтылдашат балыктар ташташып төл!

Атаандашып бүткөндөй айдың көлгө,
Шагын ийип ар түркүн байлап мөмө,
Таң каларлык бак турат бир бөтөнчө,
Бал аарылар кучактап гүлүн өбө...

Семиз койлор ыксырайт короо толгон,
Мүйүздөрүн аркайтат уйлар жондон.
Күтүрөшөт жылкылар өрүшүндө,
Ким, кай жактан келтирип үйрүп койгон?

«Дуба менен Арзымат иштеген» деп,
Айтар эле апакем ушуну көп.
Мунун өзү турмушта болбос дегем,
Кийин ойлоп оокаттын кайгысын жеп.

Андан бери бир канча жылдар өттү,
Булут өңдүү таралып кайгы кетти.
Өз эмгегин ыр кылып эл ырдаган –
Эмгекчиге бак күлгөн заман жетти.

Москвадан мен көрдүм бир сонун бак,
Көчүп келип калгандай башка бир жак...
Тамшандырып каратат көргөндөрдү,
Кереметпи, азыркы биз турган чак!

Нечен сонун бул бакта, барын көрдүм,
Бир букасы бир кырдай малын көрдүм.

Арпа, сулу, ак буудай, күрүч, таруу,
Тоодой, тоодой үйүлгөн данын көрдүм.

Алма, жүзүм, апельсин жеп түгөткүс,
Таттуу шарап Соң-Көлдөй ичип бүткүс.
Пахта жатат бир жакта мунарланып,
Төбөсүнө канаттуу учуп жеткис.

Ар кай жерден асманга суу атылып,
Ар жеринде ар түрдүү гүл ачылып,
Түнү, күнү билинбей бирдей жарык,
Көз уялтат туш-тушка нур чачылып.

Теңдеш тапшайм ырдоого салыштырып,
Ойду тартат өзүнө кумар кылып.
Булбул таңшып жаткандай ыр жаңырып,
Кыздар бийлеп, бой балкыйт күү тартылып.

Ак сарайлар ар жерде көркөм ашкан,
Дубалдары ар башка кымбат таштан.
Айнек төшөп койгондой жердин бети,
Сөз жетишпейт мактоого бүт бир баштан...

Ойлоносун мынчаны тапкан кайдан,
Болбос муну таң калып карабаган.
Дубасы жок жомокто айтылгандай,
Колу менен эл өзү жасап алган!

ТӨӨ-КЫР

Ал кезде эч амал жок шордуу менде,
Он төрт жыл мындан мурун ушул жерде,
Жарылып согончогум, жылаң аяк –
Баскамын курсагымды тосуп желге,

Куурагам – Ормотойдун коюн жайып,
Жетимдик бар болгону мендеги айып.

Жолдошум – четин таяк колумдагы,
Бутума кирип тикен жолумдагы.
Сыздаткан карып жанды мойнумду өйкөп –
Көтөргөн бир жүк отун жонумдагы...
Отургам калдайган бир жалпак ташка,
Сыйлагам шишигиче көздү жашка.

Соороткон жан болбоду келип мени,
Ал турсун шамал улуп эликтеди.
Өрөпкүп ого бетер күчөп мөн да,
Көздөрүм жаш төккөндөн эрикпеди.
Сылады маңдайымдан бирөө келип,
Толкуду кубангандан көңүл эрип.

Кой кетти айыл жакка, отун калды,
Келген жан мени Ак-Сууга алып барды:
Адашып тумандарда жүрүптүрмүн –
Көрбөстөн эчак мурун аткан таңды.
Окудум, ошол бойдон келгеним жок,
Төө-Кырдын муң коктусун көргөнүм жок.

Он төрт жыл келбей кетип, азыр келип,
Кубандым Төө-Кырымдын түрүн көрүп.
Керилип коңур тартып жаткан экен –
Колхоздун койлоруна жайыт берип.
Аралап өттүм иштин жайын билип,
Минбеген бай Ормотой жорго минип.

Карашты туш тараптан тоолор таанып,
Бетимден өптү шамал токтой калып.
Азапта жүргөн жерди жыргап көрүп,
Кубандым бүткүл денем оттой жанып.

Жүрөктөн кан токтолуп, көз жумулбай
Мен үчүн тийгени ушул күн менен ай!

КЫРГЫЗДЫН ЖҮРӨГҮ

Жатты сүйүп, жанбаган,
Өздү жерип, чанбаган.
Менде бар кыргыз жүрөгү,
Сүйгөндү сүйүп танбаган.

Ала-Тоодон чыкпаган,
Чыкса да кир жукпаган,
Менде бар кыргыз жүрөгү,
Дат басчу жерге букпаган.

КИМ БАКТЫЛУУ

Малай элем, хандар баспас жол бастым,
Ким бактылуу, мен бактылуу болбосом?
Калам алдым, сүйгөнүмө ыр жаздым,
Ким бактылуу, мен бактылуу болбосом?

Булбул конду менин кызыл гүлүмө,
Өрдөк конду менин Ысык-Көлүмө,
Суулар чыгып, бак тигилди чөлүмө,
Ким бактылуу, мен бактылуу болбосом?

Муз эриди, жүрөгүмдө жаз болду,
Малын жайып көчүп келип эл конду,
Кайрат берди, билегиме күч толду,
Ким бактылуу, мен бактылуу болбосом?

Заманым бар күйүп турган от жалын,
Көрүп турган, жарык кылган жер шарын,

Көктө күн бар, жерде сенсиң партия,
Ким бактылуу, мен бактылуу болбосом?

ОСУЯТ

Эсте болсун ар качан эки нерсе:
Биринчиси – эл алдында карзыңды эсте.
Экинчиси – нар төөдөй талбай иште,
Эмгегинди эл баалап – урмат кылса,
Кубанарсың баладай карган кезде.

ЭНЕГЕ

1

Энем – элим кыргызым!
Эркин чолпон жылдызым.
Жигит болду каралдым,
Тулку бою баары алтын,
Кагылайын, энеке!
Чымчыгым булбул болсо деп,
Жаркырап сулуу жаз келсе,
Тандап гүлгө консо деп,
Ойлогонсуң бир кезде,
Уулум киши болсо деп,
Азыр сөзүң угамын.
Айтканыңдын бардыгы эп!

2

Чачыла чачтың жолума –
Туу карматтың колума.
Томогомду шыпырып,
Үйрөттүң көккө учуруп.

Жүрөк бердиң, энеке,
Коркпой зоого чыксын деп,
Канат бердиң чалгындуу,
Айга-асманга учсун деп,
Карчыгадай айланып,
Ак шумкардай сызсын деп.

3

Билдиң анык, энеке!
Бир өзүңдө береке...
Чеченге кызыл тил бердиң,
Булбулга мукам үн бердиң.
Балбылдатып көз бердиң,
Күндүн нурун көрүүгө!
Артык акыл-эс бердиң,
Алдыңкыны билүүгө.
Тулпарга туяк жараттың,
Алыс жолго жүрүүгө
Баатырга кылыч карматтың,
Качкан жоого кирүүгө.

4

Айтканымдын баары чын,
Алпештедиң он беш жыл!
Өстүрдүң багып чынардай,
Көтөрдүң бийик мунардай.
Айтасың бүгүн, энеке:
«Кызыл тууну көкөлөт!»
Мен айтамын: «эр уулуң
Желбиретип көтөрөт!»
Багында гүл ачылды,
Жер кубанып, күн күлөт!

ТАЛАНТ ӨЛБӨЙТ

Сары жез чирийт акыры,
Сандыкка салып катса да.
Чын алтынды дат баспайт,
Миң жыл жерде жатса да,
Өткүр жигит өйдө өтөт,
Жүргөн жерин гүлдөтөт,
Тоо жыгылып, таш кулап,
Төбөсүнөн басса да,
Талант өлбөйт, жигиттер,
Дарга алпарып асса да.

ЖЕР

Абалтан жайлап келген жер,
Ата-бабам көргөн жер.
Ажал жетип, күн бүтсө,
Ак кепиндеп көмгөн жер,
Айлуу түндө кыз, жигит –
Ак чөлмөк ойноп көнгөн жер,
Ак-Буура, Нарын аккан жер,
Ар ким көрсө жаккан жер.
Арстан Манас бир кезде –
Ак Шумкар таптап салган жер,
Ак кууну кармап алган жер,
Боз кыроо түшкөн кеч күздө –
Бөрүнүн изин чалган жер,
Мергендер аңдып баскан жер.
Түлкүсү качып, аңчысы –
Бүркүтүн шилтеп шашкан жер.
Айланып куштар кетпеген,
Ак келте огу жетпеген,
Аскалары чеп болуп,

Атылган ок өтпөгөн.
Кол курап ойноп жаштары,
Коркокту көптөп жектеген,
Кыргыздар ээлеп жаткан жер.
Манасты сүйүп каткан жер,
Кызып кетип Семетей
Кырк чоросун аткан жер.
Ак буудай сепсе өнгөн жер,
Адамга бакыт берген жер.
Аралап багын кыз, келин,
Алма, өрүгүн терген жер.
Жай жайлап малын баккан жер,
Жаз айдап үрөөн чачкан жер.
Кампа толуп эгинге,
Кабагымды ачкан жер.
Бар керегим тапкан жер,
Бардык эл жыргап жаткан жер.
Алууга алтын мол болду,
Аскаларың жол болду.
Автомобиль зырылдап,
Аралады оң-солду.
Куштай учсам үстүндөн,
Кубанасың, көрүп сен!
Өлбөй туруп душманга,
Береминби, сени мен!..

ТАЛАС

Ким билет, болду бекен бул жер: «Талаш»,
Калганбы сөз бузулуп болуп «Талас»...
Кантсе да, даңкы чыккан көпкө дайын,
Анткени ушул жердик баатыр Манас.

Баатырдын жоо чапканы, эл бакканы,
Куш салып ойногону болдубу ырас?

Арстанды көп жашабай өткөн десе,
Мөлтүрөйт эриксизден көзүндөн жаш...

Кыргыздар ошол эрдин тукумудур,
Кыйкырсак чыдай албай жарылат таш...
Кайрат бар, сүрү укмуштуу эл болобуз,
Калтырап бутубузга жыгылат кас.

Себеби ошол бекен, шер сыяктуу,
Кем тукум, баатыр кыргыз мынчалык аз?
Көргөндү суктандырып жата бергин,
Кең Талас, сен тууралуу ойлонсун баш...

ТАЛАС ЖАЙЫГЫ

Таластын мелтиреген кең жайыгы,
Жашырба, мен билемин, айт жайыңды?
Душманга кырк чоросу кылыч сууруп,
Ааламга катуу кеткен эр дайыны.

Акың бар мактансаң да, кубансаң да,
Асыл жер сен сыяктуу болор чанда.
Манасың, эгер болсо, миңдин куну,
Андай эр аз болгондур тирүү жанда.

Кол курап баатыр Манас жаткан жайык,
Кызыкка нечен жолу баткан жайык,
Алмамбет, Чубак, Сыргак жоону сайып,
Миң ирет душман канын таткан жайык.

Бир жактан оюн-күлкү, айлуу түндөр,
Эсиңен кетпегендир ошол күндөр.
Кыйкырып жоого кирген чоролордон –
Али да угулгансыйт шаңдуу үндөр...

Өттү деп эр Манасты арман кылба,
Өткөндү калгандары кошпойбу ырга.
Маңдайга кызыл жылдыз тагынышып,
Баатырлар өрчүп жатат жылдан жылга.

ТЕРМЕЛЕМИН

Парнаска учуп барган жан эмесмин,
Өмүрдө Аполонду көрбөгөнмүн.
Музага анчалык мен зар эмесмин,
Башынан буга маани бербегенмин.
Көп окуп дарылфунун бүтүрбөгөм.
Мисирден таалим алып келбегемин.
Көп жылдар аңды-дөңдү билбей жүргөм.
Ыр, сага колумду кеч сермегемин.
Күлүктөй күжүлдөөдөн кечигипмин,
Кошулуп кунан, тайга мен келемин
Антсе да ыр көлүндө сүзгөн жанмын,
Тынч койбой улуу толкун термелемин.

ТОКТОГУЛ ТУУРАЛУУ КОШОК

Чынар элең көрккө бай,
Сынбай тура турсаңчы.
Бир орунда аскадай
Жылбай тура турсаңчы.

Туурда тунжур куш элең,
Качпай тура турсаңчы.
Ар жагы алыс белестен
Ашпай тура турсаңчы.

Айдың чалкар көл элең
Миң жыл турчу какшыбай.

Уча качып гүлдөрдөн,
Калдың, булбул, таңшыбай.

Ала-Тоонун гүлү элең,
Жатпай тура турсаңчы.
Ырдын, күүнүн күнү элең.
Батпай тура турсаңчы.

Көрөр элең элиңден
Таң-тамаша тоюңду.
Айтар элең бүгүн сен,
Алтын баалуу оюңду.

Айтайын жайын тоюңдун –
Көрбөсөң да бул күндү,
Кыйкырайын, Токтогул,
Укпасаң да үнүмдү.

Булбул үнүн сүйгөн эл –
Билди сенин баркыңды.
Ырыңды угуп жүргөн эл /
Таштайт беле алтыңды.

«Кербез» менен «Ботоюң»
Бардык жерде чертилди.
Шекирттериң, Токтогул,
Чыгарышты көркүңдү.

«Кедейканың» бул күндө,
Кетти тарап көп жерге.
Айттык сени күнүгө –
Ааламдагы көп элге.

Сен тилеген күн тууду,
Бакыт келди элиңе.

Булбул конуп сайрачу –
Бак тигилди жериңе.

Кутулуп муздан биздин жак,
Кычыраган кыш кетти.
Жердин бети гүлбурак
Жаркып сулуу жаз жетти.

Ала-Тоодон кетип түн,
Асман чайыттай ачылды.
Күмбөзүңө тийип күн,
Күмүш нуру чачылды.

ЖООМАРТКА

(Эстелик ачылышына карата)

Дулдул элең чуркай чыккан жашыңан,
Булбул элең мукам үндүү башынан,
Элиң сага эстелигин тургузду –
Өзүң сүйгөн Кыргыз тоонун ташынан.

Эсинде да сенин мактап жазганың,
Сүйүп карайт жалын жүрөк жаштарың.
Ысык-Көлдүн толкунундай көрүнүп
Түрмөктөлүп тармалданса чачтарың...

Мактанышат Пушкини деп кыргыздын,
Гүлү эле дейт биздин жыргал турмуштун.
«Гүл турмушту» күн үч убак ырдашат,
Ушул жаштар сени кантип унутсун.

Ыр ойлонуп өзүң баскан бир учур,
Гүл оронгон Дзержин көчөң дал ушул.

Кубандырат ушул жерде жадырап,
Гүлгө конгон булбул куштай турушуң.

Дулдул элең чуркай чыккан жашыңан,
Булбул элең мукам үндүү башынан,
Элиң сага эстелигин тургузду
Өзүң сүйгөн Кыргыз тоонун ташынан.

«АЛТЫН КЫЗЫҢ», «ЧЫНАРЫҢ»

Бир уядан бир чыккан,
Бир талпынган бирге учкан,
Бүркүтү Элең асканын.
Канатымды кайрылтып,
Кан жуткуруп кайгыртып,
Кантейин, мени таштадың.

Бир үнгө салып ырдашкан,
Бир гүлгө конуп сайрашкан
Булбул элек окшошкон, –
Парнаска учуп барууга,
Парнастан ыр, күү алууга,
Талапкер элек кол созгон.

Учуп жетип конгуча,
Ойлогон ою болгуча
Канат какпай кошулуп,
Жүрөгүмдү сыздатып,
Мөңгүдөн кыйын муздатып,
Токтодуң, курбум, озунуп.

Эл кубанып караса:
Эки гүл элек жанаша,
Сен солуп, мына мен калдым

Бийик өскөн көкөлөп,
Бир талдын эки шагы элек,
Сен сынып, мына мен калдым.

Чак түштө тийген күн элең,
Мезгилсиз баттың: бул эмнең.
Башыма тоодой кайгы үйүп?
Нес болдум кулак укпай сөз,
Тунарды: көрбөй кара көз
Караңгы тартып ай күйүп...

Жок, жок мен көп жаңылып,
Жүрөгүм канап сабылып,
Ботодой боздойм кур бекер
Өзүң жазган ырларың,
«Алтын кызың», «Чынарың»,
Мурзөңдүн үстүн гүлдөтөр!

НЕГЕ МЕНИН САБЫРЫМ СУЗ

Неге менин сабырым суз мынчалык,
Же калбасам кайгы менен курчалып?
Кандай капа, кандай кайгы бар чалып?

Билдим: ырга сөз табалбай жатамын,
Бір сөзүнө кедейликтен капамын.
Күндөй нурлуу, гүлдөй сулуу сөз таппай –
Алсыз сөздөн, солгун ырдан качамын.

Үмүтүм чоң: күндөй жаркып күлөрмүн.
Гүлдөй сулуу ыр жамынып түнөрмүн.
Учкул куштай канат кагып, айланып –
Бір тоолордун бийигинде жүрөрмүн!

КОМУЗЧУ

О, комузчу, комузчу,
Чертсең чертчи комузду,
Элжиресин эт жүрөк,
Бийик чыгар добушту.

Ниязалы сайраткан,
Боз жоргодой айдаткан,
«Сары барпы» күүнү черт,
Тыңшасын булбул чарбактан.

Ойго келбей убайым,
Оюнуңа тунайын.
Токтогулдун «Ботоюн»
Чертип койчу, угайын.

Муратаалы чал тарткан –
«Сынган бугу», «Камбаркан»,
Укмуш сонун күүлөр го
Уккан жанды таң калткан.

Сенде турат бүткүл ой,
Эрип кетсин бүткөн бой,
Атай черткен «Күйдүм чок»
Ошол күүнү чертип кой.

О, комузчу, комузчу,
Чертсең чертчи комузду.
Элжиресин эт жүрөк,
Бийик чыгар добушту.

Чыга берсин күү күчөп,
Таңшый берсин үч ичек,
Кайра мени жашартчы,
Колу чебер иничек.

Жерде эмес, бийик көктөсүң,
Жаныңдан кыздар кетпесин.
Козгоп, түзөп койдун бейм
Жүрөгүмдүн тепкисин.

Басыгындай жоргонун,
Кандай элпек колдоруң?
Какшап турган сыяктуу
Качан, эмне болгонун.

Аккуу канат каккандай,
Акбуура жылжып аккандай,
Элестейт көзгө бир туруп
Эки жаш бирге баскандай.

Шаңкылдайт бир сыр тапкандай,
Былдырлайт кайра каткандай,
Кайрадан таттуу сезилет
Кыз менен жигит жаткандай.

О, комузчу, комузчу,
Чертсең чертчи комузду.
Элжиресин эт жүрөк,
Бийик чыгар добушту.

Кайра бурап кулагын,
«Камбарканды» улагын.
Таң аткыча уктабай,
Таң аткыча угамын.

Жашыл төр угуп жайкалсын,
Көк деңиз угуп чайпалсын,
Агын суу угуп сайдагы
Шаркырап добуш кайтарсын.

Ай, жылдыз уксун алыстан,
Аксакал уксун даанышман.
Махаббаттуу жаш уксун –
Бураң бел менен таанышкан.

Үч ичекти таңшыткан –
Үргүлөйүн колундан!
Тандап черткин жакшысын,
Тамаша менен атсын таң.

ӨМҮРБЕКТИН ЖОМОГУ

Отурдук супасында Өмүрбектин,
Өмүрбек шарап сунат, айтат: – ичкин!
Мелтирейт мээрин төгүп жылдыздуу түн,
Сөз тыңшап тургандыгын сезбейт эч ким.

Өмүрбек жакыр эмес атасындай,
Болуптур ашка да бай, сөзгө да бай,
Сыйлады: нарын тартып, куюп шарап,
Бөтөнчө нуска сөздөн кур калтырбай.

– Бир койчу кызык сөздү ойлоп калды,
Аз ойлоп, көп ойлонуп табалбады.
Жүк баскан атан төөдөй кыйналганда –
Чоң жолдон кезиктирди кары чалды.

Абышка сакал-чачы аппак кардай,
Шашылат өтө зарыл иши бардай,
Көп жашап, көптү көргөн бир жан го деп,
Койчуман жылоосунан алды кармай.

– Атаке, кулдугум бар! Бир сөз угуң,
Айтканмын көп кишиге сизден мурун.

Бары да ийнин кысты, кете берди.
Айтайын ошол сөздү, угуп туруң,

– Чууртуп бир тууганда беш-алтыны –
Ит тубат эки жолу ар бир жылы.
Кой тубат бир жылына бир-экини,
Карыя, ушундай го сөздүн чыны?

Ал эми ит мындай – аз? Кой мынча көп?
Таппадым бул суроонун жообун издеп.
Суроосун берип бүтүп туруп калды,
Бир азга карыянын оозун тиктеп.

Кең талаа, тымтырс болду токтоп жели,
Токтолду камыштардын желпингени.
Көктө күн, жерде дайра үнсүз-сөзсүз...
Карыя бардыгынын тиктегени.

Ала-Тоо жамынганы күмүш кымкап,
Былк этпей турган өңдүү бир күү тыңшап,
Олтурат булбул шакта, сезбей турган –
Мойнуна, аңдып барып, салса кылтак.

Абышка таң калган жок бул суроого,
Кур десе токтолгон жок түшүп ойго.
Жылмайып сылап койду ак сакалын,
Дедиби «өзү чөлдө, ою тоодо?»

Баштады карап туруп койчуга сөз:
– Айтарым: койлор сага жат эмес, өз,
Ар качан бир жүрөсүң, бир түнөйсүң,
Байкап көр кандайлыгын, өзүңдө көз.

Түз жүрүп алга карай, жолукканын –
Бурдап жеп, бүтүрбөстөн толук баарын,

Калтырат арткыларга аздын жармын,
Болду дейт жетишерлик тойсо карын.

Карабайт ач көздөрчө эки жакты,
Талашпайт кең адырдан көп шыбакты.
Бир башка жан бүткөндөн ашкан момун,
Жалпыга бакыт тилейт, пейли жакшы.

Себеби ошол үчүн көбөйдү кой,
Көрүнсө койнун ачат кыр менен ой.
Маарашып козулары жамырашып,
Ар дайым кой жүргөн жер тамаша-той.

Ит болсо... билесиң го өзүң аны,
Экиге араң эле жетсе саны:
Ыркырайт бирин көрүп экинчиси,
Күн-түнү ойлогону кара жаны.

Кызганып жугундуну ырылдашат,
Ташталган сөөктү көрсө иле качат.
Артынан күчтүүрөгү куба жетип,
Батырат арсак тишин, жулмап басат.

Экөөнүн тытышканын көргөн араң
Дүйнөнү үн каптаса ырылдаган,
Көңүлүң ирийт эле дал ошондо,
Башкага болсун дебейт, пейли жаман.

Себеби ошол үчүн ит тукуму аз,
Ит десе ой менен тоо бардыгы кас,
Ким болсо ошол болсун жадап кетер,
Иттердин тытышканын көрсө бир пас.

Аркырап чөл шамалы жүрдү кайра,
Бир ырды алып учту алда кайда.

Абышка жан экен го жандан башка,
Өзү тоо, билим деңиз, акыл дайра.

Өмүрбек сөзүн бүтүп мага карап,
Ушуну жаза көр дейт ишке жарап.
Ынтымак, бузулбастай достук үчүн
Ичилди кайра-кайра таттуу шарап.

ЖЫЛДЫЗГА

Мени сен мынча неге көп карайсың –
Бозойго ашык болгон сулуу кыздай?
Козголбой бир орундан жалжылдайсың,
Турасың, ошол бойдон түрүң бузбай?!

Алыстан карай бербе, суктанбагын,
Ылдыйлап бери жакын түшүп келгин.
Мен жүргөн таалайы мол жемиш багын –
Жакындан, жакын ченден келип көргүн.

Укпасаң укпа, жылдыз, биздин үндү,
Бир күнү учуп барам – канатым бар.
Сендейди туткун кылган коюу түндү
Таратыш, таң атырчу адатым бар.

БУЛБУЛГА

Бир жаратыш миң түркүн, көңүлү чак,
Бир жаш булбул отурду гүлзар бакта.
Мукам үнүн тоо угуп, асман тыңшап,
Эл сөз кылат ырларын бардык жакта.
Сагызганды сайра деп келжиретип,
Өзү сайрап укканды элжиретип,

Кубулжугат күүлөрдү башка, башка!
Таңшы, булбул! Ар күнү уксам дагы,
Жакшы күүдөн, жакшы ырдан курсак ачка...

БУЛБУЛДУН ЫРЫ

Менменсинген, бой көтөргөн, сыланган
Дөөлөрү бар, шерлери бар дүйнөнүн.
Бирок, алар алыс күүдөн, ырлардан,
Булбул өңдүү сүйгөнү бар гүлдөрдүн.

Гүл ичинен миң кубултуп үн салса,
Өткөн-кеткен суктанышат, карашат!
Бул дүйнөгө мындан кызык тамаша,
Дагы башка кандай сөөлөт жарашат!..

МЕН ЖЫТТАГАН БИР ГҮЛГӨ

Өсүпсүң жашыл бетке жаздын күнү,
Үлбүрөп ачылган гүл жаңы гана.
Угулат кубулжуган булбул үнү,
Мактаса жарашкандай бары сага,
Токтолдум көрөр замат көңүл буруп,
Жыттадым сабагыңдан үзбөй туруп,
Уялган жаш сулуудай жашынасың,
Жадырап качан толук ачыласың?
Заматта сан ойлонтот күлүк санаа,
Башканын көз артканын көрөлбаймын,
Арналып өссөң керек жалгыз мага?
Эч кимге көзүм кыйып бералбаймын.
Бөтөндүн колун сага тийгизбеймин,
Ал турсун сага жакын жүргүзбөймүн.
Суктансын, мейли көргөн бардык адам,
Мен гана сени дайым жыттай алам!

АЧЫЛГАН УЙКУ

Таттуу уйкумдан түн жармында ойгондум,
Таң атканча кирпич какпай ойлондум!
Жүрөгүндө эмне сыры бар экен
Жалдыратып мени уктатпай койгондун?

ЫРДА, СЕЛКИ, ОБОН САЛ!

Көрүнүп сен ырдасаң артуу белес
Көргөндүн көз алдында калсын элес,
Сүрөттө Алай, Аксай, Талас, Чүйдү,
Уккандар жашыл жайлоо жаман дебес.

Ырдагын, каргылданбай шаң чыксын үн,
Уккан эл ыргытсын гүл ырың үчүн!
Күкүктөй таңшып турган кыргыз кызын
Карасын нурун чачып асмандан күн!

АЯЛГА

Бийиксың ак шумкардын түнөгүндөй,
Назиксиң акындардын жүрөгүндөй,
Сулуусуң жыпар жыттуу бак гүлүндөй,
Көркөмсүң уздун соккон килеминдей.

Жакшысың кан бир жерден таралгандай,
Ынаксың жаныбыз бир жаралгандай,
Тартасың электордун кубатындай,
Көзүңдө махабаттын кенчи бардай.

Таттуусуң өзүң куйган канттуу чайдай,
Кененсиң ырыскы мол биздин жайдай,

Тазасың таштан аккан тоо суусундай,
Жарыксың күн менен ай бир чыккандай.

Ысыксың жайкы күндүн илебиндей,
Жакшысың жаш баланын тилегиндей,
Кымбатсың асыл заттын көп жериндей,
Өзүңдүн бак өстүрчү эмгегиндей.

Жайлуусуң айдың көлдүн кемесиндей,
Аппаксың таңкы чолпон денесиндей,
Тунуксуң бүт дүйнөнүн күзгүсүндөй,
Улуксуң баатырлардын энесиндей.

Турмуш бар сен бар жерде, кубануу бар,
Өмүрдүн чырагысың жанып турар.
Дүйнөдө жан бир болсо, жармы сенсиң,
Эмгектеш, мен – ашыгың, сен сулуу жар.

АЛЬБОМГО ЖАЗУУ

Күндүз көрсөм – түштө тийген күндөйсүң,
Түндө көрсөм – он беши толгон айдайсың,
Кышта көрсөм – жайкы ачылган гүлдөйсүң,
Жазда көрсөм – жаңы түрдөй жайнайсың.

Улам көрсөм улам мени суктантып,
Жүрөгүмдү магниттей тартасың.
Көз карашың чагылгандай ыктатып,
Кыялымда мага колуң артасың.

Бул дүйнөдө сенден артык жок бир жан,
Эгер болсо, айтчы, барып көрөйүн.
Жаркылдатып теги сени ким тууган?
Ал эненин айтканына көнөйүн.

Шам жак десе сенин жаткан үйүнө,
Ошол замат он бүгүлүп чуркайын.
Өндүр десе терезеңин түбүнө,
Гүлдөр тигип, суу себейин күн сайып.

Шок кезинде кезиктирсе жергеден.
Кандай жигит сага көңүл бөлбөгөн.
Мен таалайсыз – сени мурун көрбөгөн,
Мен бактылуу – сени көрбөй өлбөгөн.

Кайра келсе менин тентек жаш чагым,
Кубаласаң кетпес элем жаныңдан.
Көл үстүндө жумурткадай аппагым,
Кетет беле колум сенин далыңдан.

Эгер мени жактырбасаң, сүйбөсөң,
Ошондо да бактылуумун дейт элем.
Болот элем ар күн сайын бир көрсөм,
Сүйүү оту өчпөчүдөй ичимен.

Көрүнө калып аппак жүзүң жаркыган,
Назик белиң байдамталдай буралып,
Сен көчөдө баратканда, артыңан,
Кандай бакыт, карап турсам кубанып!

Мага жыргал үйү болуп бул дүйнө,
Өзүң менен олтургандай сырдашып?
Сөз ойлосом жетет эле күнүгө –
Толкундасам альбомуңа ыр жазып.

ЖАШ ДОСУМА

Сулуу кыз, таттуу вино, угумдуу ыр,
Ойлойсуң: «жаш өмүрдүн кызыгы ушул»

Жеңдирип бул кыялга жүрө берсең,
Кур бекер өтүп кетер кызык учур.
Окугун, күндү өткөрбөй, илим билгин,
Өргө чап, алдыга жүр, тынбай утур.
Элиңе кызмат кыл да, ырахмат ал,
Утуп чык зор жарыштан, болбосо утул.
Таппайсың мындан кызык бул дүйнөдөн,
Изденбе, пайдасы жок ойдон купул!

ТИЛЕГИМ

Сүйгөнүм мени сүйбөй капа кылды,
Турбастан төшөгүмдө солуп жаттым.
Жалжалым жаш өлгөндөй кайгы тарттым.
Айтпасам жашырамын кантип сырды.

Канынан жүрөгүмдүн гүлдөр тердим,
Жаш жүрөк сүйгөнүнө чыдап түтөт.
Жасадым келиштирип сонун букет,
Кантейин, эстей жүр деп, белек бердим.

Жаркырап тийген күндөй күлдү сулуу,
Бйладым жаш балача кубангандан.
Болбоду мен карыпта токтоп туруу –
Ал басты жүрөгүмдү жүрөгүнө,
Арыбай ай, жыл кылган аракетим,
Жеткирди көптөн күткөн тилегиме.

ЧЫНЫМ УШУЛ

Билбеймин: болор бекем өзүңө тең?
Айлымда менин сүйгөн жалжалым сен!

Сырымды ичимдеги сага барып,
Айталбай өзүмдү өзүм кейитем мен.

Сен жокто: ойлономун, баатырсынам,
Кашкайып жазганбастан карап турам.
Айтамын, сөз да табам: «ашыкмын» – дейм
Алгының, жүрөгүмдү сага сунам!»

Кезиксең: аптыгамын, карабаймын,
Кеп салып токтотууга жарабаймын.
Көзүңдүн асты менен карап өтүп –
Кетсең да арт жагыңдан баралбаймын.

Кат жаздым ак кагазга, бералбадым,
Таштоого уятымды көналбадым:
Кат жазбай, сөз дагы айтпай, ички сырды –
Билдирер амалдуу жан көралбадым.

Сени эстеп солуп жаттым, келгениң жок,
Карыпка көңүлүңдү бөлгөнүң жок.
Кат жаздым, суу үстүнө агып кетти,
Аны сен окур элең көргөнүң жок.

Кат жаздым эшигинде кум үстүнө,
Учурду шамал жүрүп түн ичинде.
Көрбөпсүң бир жолу да тышка чыгып,
Ойлочу ушул жолку айып кимде?

Отуруп самолётко, учуп чыгып,
Кат жаздым ак булутка даана кылып.
Аны да шамал келип тынч койбоду,
Удургуп туш тарапка кетти жылып.

Каламым колдон түштү, кайгы тарттым,
Билалбай не кыларды ойго баттым.

Канатын жулуп койгон чымын өңдүү,
Баш менен мен оңкочук атып жаттым.

Мени сен ошондо да билгениң жок,
Акыры кандай жансың көңүлү ток.
Же барып, же кат жазып сөз айталбай –
Жалындап жүрөк күйдү болдум мен чок.

Чуңкурга чыным ушул, түшүп турам,
Өзүңө тартып ал, деп колду сунам.
Дабасын не кылсаң да өзүң ойлон,
Жүрөгүм жараланды, кандай кылам?

СҮЙГӨНҮМӨ

Көп жылдар сүйдүм сени, кара көзүм,
Жыттоого тандап гүлдү берген өзүң.
Айткансың: «алыс кетсең, эстеп жүргүн!»
Сакталуу жүрөгүмдө ошол сөзүң.

Сүйүүнүн бир белгисин сен кабыл кыл,
Ал белги – чын жүрөктөн жазылган ыр...
Мен өлсөм унутпагын акыныңды,
Бул сага сүйгөндүктөн айтылган сыр.

КАРАҢГЫДА ЧОЛПОНУМ СЕН, АЙЫМ СЕН

Жазда салкын, кышта жылуу жайым сен,
Караңгыда чолпонум сен, айым сен.
Шекер, шербет, таттуу мейиз, бал кошуп,
Сактап жүрүп, энем берген майым сен.
Көтөрүлүп мактанамын дүйнөгө,
Билегим сен, күч-кубатым – шайым сен!
Ырдай келсем, бийик чыккан үнүм сен.

Атыр жыты аңкып турган гүлүм сен.
Ченде жаткан жандыктарды тирилтип,
Жаз айлары түштө тийген күнүм сен!
Күлсөм күлкүм бүт дүйнөгө көрүнүп,
Жаркыраган жарыгым сен, нурум сен!
Каухар, жакут, алтын, күмүш – зарым сен,
Таза жибек, суусар, кундуз – барым сен.
Тамчы суу жок ысык чөлдөр кез келсе,
Көлөкөлүү чынарым сен, талым сен!
Кызыл тилди эп келтирип сүйлөөгө,
Жүрөгүмдө жүрүп турган каным сен!
Бир гана сен менин сүйүп көргөнүм,
Сен сүйбөсөң, ошол менин өлгөнүм.
Гүлдү жыттап, кучагыңда эркелеп,
Ойноп, күлүп көңүл ачып көнгөнүм.
Мурункудай бооруңа кыс! Анда мен
Алтын кеме, айдың чалкар көлдөмүн!

ТААЛАЙБЕККЕ

Бурганактап кар түшкөн күн «Салам» деп
Биздин үйгө кирип келди Таалайбек.
Бакты-таалай бирге кирди чуурушуп,
Көптөн бери эшик ачып кире элек.

Бүгүнкүдөй бактылуу бол ар дайым,
Жазгы күндөй жарык болсун маңдайың.
Элин баккан, жоосун чапкан эр болсоң,
Мен эмитен мактоого сөз камдайын.

Жакшы күндө өсө бергин, Таалайбек,
Арт жагыңдан жана келсин Анарбек.
Өзүң окшоп болсо мейли капкара,
Мейли деги мурду болсун бир этек...

ТАТТУУ ЖАНА ШИРИН

Таттуу дедим
Бал жедим,
Балдан таттуу бар экен:
Уulum менин –
Таалайбегим
Чуркап келди таң эртең.
Көз алдымда
Маңдайымда –
Турат менин кебетем!

Атакелеп
Эркелеп
Моюнума асылат.
Бүт элжиреп
Эт жүрөк –
Бардык черим жазылат.
Жыттасам катуу
Балдан таттуу,
Сагынганым басылат.

Ширин дедим –
Кант жедим,
Канттан ширин бар экен:
Кызым менин,
Жүрөгүм
Жамалтайым берекем.
Менин каным,
Менин жаным,
Дал өзүмдүн кебетем.

Атакелеп
Эркелеп
Өбөт келип көзүмөн.

Жарык тиет,
Нур келет –
Жаркыраган жүзүнөн.
Ак бетинен
Өзүмдү мен
Көргөнсүймүн күзгүдөн.

Таттуу-ширин
Өмүрүм,
Уулум менен кызымдай.
Жанган жалын
Балалыгым –
Түз өзгөрбөй, бузулбай
Уулумда турат,
Көңүлдү бурат –
Тоонун учкул кушундай.

Картайдым деп
Кайгы жеп
Кайышпасмын тушунда:
Жаштык кезим
Гүл иреңим –
Турат менин кызымда.–
Уулуң таттуу,
Кыз ардактуу –
Жыргал заман ушул да!

БАЛА ДЕГЕН ЭМНЕ

Ысык жок да баладай,
Ичтен чыккан жалындай.
Таттуу жок да баладай,
Жардын сунган балындай.

Жакын жок да баладай,
Жүрөгүңдүн жармындай.
Көңүлдөгү жаныңдай,
Денеңдеги каныңдай.

Жарык кылат үйүңдү,
Жакут күйүп тургандай.
Ачык кылат көңүлдү
Бак дубалын ургандай.

Барчын куштай баркылдайт,
Барды, жокту тоготпой,
Үмүтүңдөй жаркылдайт,
Кайгы-капа жолотпой.

Иштен кайтып бала өпкөн –
Чарчаганды билеби!
Кубат келип бөбөктөн,
Кабыл болот тилеги.

ЭКИ ЧЫЧКАН

Эски журтта эки чычкан турушту,
Ийин казар жер талашып урушту.
Ажыратчу эч ким чыкпай, намыстан –
Бир биринин жүнүн тиштеп жулушту.

Көрө коюп, жетип илди буларды
Көктө каңгып учуп жүргөн кулалы.
Алып барып жалпак ташка отурду,
Башын жанчып, мээсин жебей турабы.

Эрме чөлдө журт талашып, бир жатка,
Эки жакын жем болушту заматта.

МЕНИН КЭЭ БИР ДОСТОРУМ

Билесиңер, менин дагы досторум көп:
Бир даары чын азамат – эл камын жейт,
Бир даарын, мактар элем, келипшейт эп,
Дүйнөдө бир гана өзүм өлбөсөм дейт.

Бири бар – жүрсө, турса – айтканы ушак,
Бирөөнү жамандаса чери тарайт.
Турса да бир орундан кетпей узап,
Бир өзүн жан бүткөндөн өйдө санайт.

Бири бар – дос санашсаң тартат тузак,
Бирөөнү алдаганды өнөр көрөт.
Бири бар – досторумдун ыркын бузат,
Нысапсыз барга көнбөй, жокко көнөт.

Бирөө бар – жүргөн өңдүү ишке жарап,
Мактанат боло калса курсагы ток.
Бири бар – күнү-түнү ичкени арак,
Эл турсун өз үйүнө пайдасы жок...

Бири бар, айтсам чынын, ал бир түлкү,
Чоң болсоң – сенин кулуң, ат баккычың.
Жан багат көрүнгөнгө болуп күлкү –
Жагынат, мактайт сенин кошоматчың.

Жаралуу булар үчүн эмне азап?
Бул өзү адамзаттын кордолгону...
Ойлосом кээде мени кайгы басат,
Аргам жок, аяп кетем бар болгону.

«ТУУГАН»

1

Жашымда жетим калдым, жалчы болдум,
Саргайдым, үшүк урган гүлдөй солдум.
Тил уктум, таяк жедим, түйшүк тарттым,
Кечкисин короо болду жаткан ордум.

«Туугандар» издеп мени келишкен жок,
Көзүмдөн аккан жашты көрүшкөн жок.
Түшсөм да түбү терең караңгы орго,
Чыккын деп жардамга кол беришкен жок.

Тууган деп эч ким мени санаган жок,
Тумчуктум түпсүз көлдө, караган жок.
Адаштым эрме чөлдө, жолду айткан жок,
Жөө калдым ат бергенге жараган жок.

Үйүмдүн үстү түштү, жабышкан жок,
Түн кирип, отум өчтү, жагышкан жок.
Чаңкадым, каным катты, дарман кетти,
Тамчы суу таңдайыма тамызган жок.

Аргам жок басып кетер моюн буруп,
Туугансып бара калсам, шорум куруп,
Койнума жылан салды, көзүмдү ойду,
Өт куйду жүрөгүмдү жарып туруп.

Чалканга бөлөп урду жылаңачтап,
Боорумду кебеп кылды чокко кактап.
Күйкөгө тоют болуп кетеримде,
Большевик – туйгун жетип калды сактап.

Жүзүмдү жарык кылды, таң атып күн,
Багымда токсон түрдүү ачылды гүл:
Туш-туштан булбул сайрап, күкүк таңшып,
Жибитти каткан кенди, кубулжуп үн.

Кааласам канаты бар күлүк миндим,
Аралап ак булутта сызып жүрдүм.
Укмуштан мен укпаган нечен миңдин.
Үйрөнүп тилин билдим, ыгын билдим.

Башымдан кара булут алыс кетти,
Кийиндим, ойноп-күлдүм, көрдүм көптү.
Алганым алтын калам, оозумда сөз,
Сермесем асманда айга колум жетти.

Желбиреп эшигиме туу орноду,
Айланып түндүгүмө туйгун конду.
«Атабыз бир энеден төрөлгөн» деп,
Ошондо жандын баары тууган болду.

КУРБУМА КАТ

(Шеркулов Кадыркулга)

Элдин уулу, эл тилегин билесиң,
Эл камы үчүн эл четинде жүрөсүң.
Эл душманы кандуу тишин ырсайтса
«Тийип көр!» деп шылдыңдайсың, күлөсүң.
Ыраак чыгыш, ата-бабаң көрбөгөн,
Же мурунтан барып-келип көнбөгөн,
Жериң болду кызмат кылган эл үчүн,
Айтчы, курбум, ишинди ким жөндөгөн?

Жөндөп жаткан компартия эмеспи,
«Окуп, өс!» деп берип жаткан кеңешти.
Билесиңби, кыйын күндөн кутулуп,
Сонун боюң сонундарга теңешти!

Сол жагыңда албарс кылыч кыңгырап,
Согончокто шпорлоруң шыңгырап,
Маңдайыңда беш бурч жылдыз күлүңдөп,
Сулуу кыздын көздөрүңдөй кылгырат.

Мен да ашыкмын күлүңдөгөн жылдызга,
Бакыт берген, мал караган кыргызга.
Ак иштегин, ишеничти актагын,
Ач көз жоону жылдыз жакка жылгызба!

Баарын билген куулук, шумдук иленин,
Япондордун чеги жакын, билемин.
Бекем тургун кызыл чекти кайтарып,
Таш каптыргын көз арткандын тилегин.

Элиң менен бирге сенин жүрөгүң,
Кыраан куштун текөөрүңдөй билегиң.
Кези келсе, мен да кошо майданга –
Найза кармап сени менен киремин.

Жаздым сага саламымды ыр менен –
Ыр жүрөктү толкундатат, сыр терең.
Бул элиңдин тапшырмасы билип кой,
Бул тапшырма: досуң, атаң, энеңден!

ЭР ЖИГИТ

«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде»,
Эр жигит, өткөн күндөр барбы эсинде?

Кор болуп алтын башың арсыз байга,
Каржалып жүргөн элең эшигинде.

Ал күндөр жашырынды, ашып белди,
Айлыңа жаңы жыргал заман келди.
Чекеңе жылдыз тагып бүгүн өзүң
Чектесиң, милдет: жоодон коргоо элди?

Билесиң максатыңдын кайсы экенин,
Мээлеп ат бизге каршы былк эткенин.
Төрөгөн ошон үчүн энең сени,
Актар кез келди мына эне сүтүн.

Эр жеттиң, эл четине учуп жеттиң,
Сакчысы болгон кезиң биздин чектин:
Сен өзүң саадактагы октун бири,
Бир кышы бийик, шандуу биздин чептин.

Мынаке эне тууган чын эр жигит,
Байландың алмаз кылыч, тулпар миңип.
Душмандын жолун тосуп, жоокер болуп,
Жүрөсүң өз милдетиң өзүң билип.

«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде?»
Эрдикти майдан сынайт өз кезинде.
Эрдикпи ошол дагы айылды аңдып,
Эл бузса, мал уурдаса же кечинде?

Кээ бирөө жалган айтат жүзүн сатып,
Кылтылдайт ары-бери, иштен качып,
Кишини алдаганды өнөр көрөт...
Дос көрбө андайларды, салба кашык.

Баары бир андайларга жүрсө кайда,
Бир күнү кырда болсо, бир күн сайда.

Досу ким, душманы ким, билсин кайдан,
Мекенди сатат ыгы келген жайда.

Жек көргүн андайларды, алар жаман!
Кызгангын элди, жерди андайлардан,
Ишти сүй, иштерманды кошо сүйгүн,
Ишинден үзүр көрсөң болбойт арман.

Баатыр бол октон, оттон кайра тартпас,
Кыйратпай бет алганды кайра кайтпас.
Этиңди мыкачы жоо тилген кезде –
Чыдамкай баатырдан бол сырын айтпас.

Туубаган өлбөс үчүн биздин эне,
Баары бир, андан кийин өлбөйм тебе.
Ар керек, абийир керек эл алдында.
Өзүңдү анык баатыр эрге теңе!

МЫЛТЫКЧАН

**Ынтымак болсо калкыңда,
Душманыңдан тартынба.**

Токтогул.

Чилденин айсыз аяз түндөрүндөй,
Түнөрүп, булут каптап күн көрүнбөй.
Ар бири бир үзүктөй кар лапылдайт,
Антсе да, Карел Мойнок өз жериндей,
Жададым, арыдымды сөз кылбастан,
Мылтыкчан койгон жерде турду эринбей...

Айлана калың күрткү болуп кашат,
Кайың, тал карыптардай жалдырашат.
Кар баскан муз ширеген бутактары,

Майышып жерди көздөй салбырашат.
Эрбеңдеп бирөө келет кар жамынып,
Жыгылат, мүдүрүлөт, кайда шашат?
Мылтыкчан көрүп аны күлүп койду:
– Коркокту үйдөн чыкпай кайгы басат...
Офицер буйругандыр катуу жумуш,
Болбосо бул шордууга эмне азап?
Өз боюн далдага алып карап турду,
Келгенде жакын кирип буйрук кылды:
– Сен кимсиң? Токто ошондой, колду көтөр!
Бирок, ал бир сөз айтпай артка жылды
«Тарс!» этти ошол замат кетти кулап,
Мылтыктан чыккан үнгө кулак тунду.

Үн чыкты туш тараптан: «карма, тарт!»
Батышып белдеринен калың карга.
Жабылды бир топ солдат тегеректеп.
Эржигит мындай кезде табар арга:
Мылтыкчан каршылашты өзү жалгыз,
Токтоосуз мылтык сунду душмандарга.
Ойлodu: «улуу элдин аскеримин,
Мен кантип туткун болом ушуларга?»
Келгенин баатырсынып ыргыта атты,
Далайын кан жөткүрттү, кан жыттантты.
Далайы кайра тартып качып жатты
Дүмүрдөй кара темир учуп келип,
Жарылды, быркыратты үйдөй ташты.
Чыдабай жер солкулдап укмуш күчкө,
Жар көчүп мылтыкчандын бутун басты.
Темирдин бир топ майда сыныктары –
Тийиптир, кол-бутунан көп кан акты.
Асманга жер кыртышы сапырылып,
Баатырга көргөзбөдү эки жакты.
Алсырап бир аз эстен тана түшүп,
Кайрадан өз мылтыгын сыйпап тапты.

Анын да кундагы жок, болгон майда,
Сыйпалайт гранаттар калган кайда?
Эстеди, тапты барын, жаткан экен –
Чыгарып, мурун камдап койгон жарда.
Шашылып бирин колго ала койду;
Чубатты көз алдынан сан-миң ойду:
«Жарамын мунун бирин өзүм үчүн,
Кара жер аккан канга качан тойду?
Жымжырттык жарым секунд созулбастан,
Жыгылды кимдир бирөө таштап бойду.
Караса өз жолдошу баатыр Нуркул...
Чаташкан туман ойдун барын жойду.
– Барсыңбы, курбум Сергей, аман-эсен?
Жүрсөм да, жалын кечип көңүлдө сен.
Кетирбей жоо чалгынын талкаладык,
Көрөбүз мындайларды дагы нечен.
Коркпогун, жараң жеңил, доктор жакын,
Ичер суу, көрөр күнүң белең экен!
– Кайгырбайм, көңүл ачык, уккун, досум,
Бизге шат, жоолошконго күйүт болсун! –
Тезирээк госпиталга жеткиргиле,
Айыксын жараларым, күчүм толсун.

Айыксам, кайра келем, салгылашам,
Биз өнүп, жоо багынып гүлү солсун!
Баратып машинада, карап койду –
Өзү аткан, карда сойлоп жаткан жоосун.
Бузбайбы Сергей, Нуркул бирге кирсе
Душмандын асман тиреп турган тоосун...

ИШЕНИМ

Жол тартып бара жатып Музтөр ашып,
Аксакал аңчы менен учурашып,

Атырдай жыттуу салкын желге сергип,
Бир азга бирге бастым, сыр сурашып.

– Карыя, бул Ала-Тоо мынча бийик,
Чокусу булут челет көккө тийип?
Билбеймин, аскасына эркин кийик,
Из салып койсо дагы тарых чийип.

– Тоодон зор арстан Манас өзү баштап,
Жоодо өлгөн чоролордун сөөгү жатат.
Себеби ошол үчүн, көтөрүлүп,
Дүйнөгө баатырлардын даңкын айтат.

Манасты жомок кылып турат жашап,
Асмандан күн жымыйып нурун чачат.
Үңкүрдү арстан жаткан көрөт дагы,
Келген жоо батына албай кайра качат...

Билбеймин, ишенүүгө болор бекен?
Айтылган, чын болсо да, эчак өткөн.
Карт аңчы айтып турган жери жоктур,
Манастын чоң казатын көргөндүктөн.

Эр эмес казаттардан калган өлбөй,
Жомоктоп айтат анын четин көрбөй.
Антсе да Аккуланы элестетем,
Тургансыйт оттоп жакын эшик төрдөй.

Келгенсыйт Чоро жакын айбалтачан,
Баатырдай алышканын жеңип кайткан!
Ишенбейм Манас аттуу болгонуна,
Ишенем: эл кур эмес атак-даңктан.

Манас – бул атак-даңкы биздин элдин,
Баяны байыркы көп жеңиштердин.

Көбү чын, көбү жалган болсо дагы,
Көргөнсүйм барчындардын тебишкенин.

Ишенбейм, жомокчунун айтканына,
Ишенбейм, Бейжин барып кайтканына.
Ишенем: ушул тоолор ак кар баскан –
Көп эрдин сөөгүн катып жатканына.

Чокойчон карт сөзүнө кулак салам,
Ишенбей, ишенгендей ойлоп калам...
Заманам баатырларды жатат төрөп,
Манасты көрбөгөнгө кылбайм арман.

Чыгамын ата журттун кырларына,
Кызыгам элдин сүйгөн ырларына.
Ишенем ушул жерден, ушул элден
Манастан артык эрлер чыгарына!

СУУ БОЮНДА

Туптунук чоң кашка суу агып жатты
Ыр кылып өткөн-кеткен кайгы-шатты.
Сулуу кыз сууну көздөй келе жатып –
Ыр укту, шаркыраган күүгө батты.

Барды да сууга салды аппак колун,
Муздак суу жайдын күнү кандай сонун!
Сергитип бүткөн боюн тунук, салкын –
Токтолбой өтүп жатты билип жолун.

Сууда да, сүйүү бардай элес келет,
«Сүйгөндү сүйө бил» деп кеңеш берет.
Суу менен чачын сылап, өйдө турду,
Сулуунун сулуулугун болбос ченеп!

Бир туруп кыялданам өз алдымча –
Ак бетин толуп турган айга теңеп.

Аңгыча аркы беттен бирөө ырдап,
Бет алып келе берди кырды кырдап.
Кубанган кыз карады ошол-жакты,
Курдашы келаткандай бүгүн чындап.
Көрүнгөн айтып бүткүс көркөмдүктү –
Сүрөтчү келтире албас боёп, сырдап.

Заматта тоодон түшүп, суудан өтүп,
Бир жигит кыз жанына келди жетип.
Жүгүрдү алдын тосуп, колун сунуп,
Күткөнү туралбастан сабыр этип.
Чырмалды чырмооктой бозоюна,
Ашыктык ширелишти улам бекип.

Айтпастан айткансыйт кыз мындай бир кеп:
«Секетим, сагындырбай келдиңби?» – деп,
– Ишенем: берген антка сен турасың,
Себеп жок саргайгыдай мен кайгы жеп.
Сайдагы чоң кашка суу болсун күбө,
Төшүңө бегирек кыс, дагы бир өп!»

Билгендей анын оюн жигит өптү,
Не кылсын чубалжытып сүйлөп көптү,
Бир гана суроо берди жалжалына:
– Сүйгөнүң менден башка дагы көппү?
– Бул кандай сынаганың? – деди сулуу,
Ызага чыдай албай жашын төктү...

– Эмесе, – деди жигит, – угуп тургуң,
Ыйлабай айтканыма көңүл бургун:
Сүйөмүн сенден артык бир сулууну,
Бир кара, жалган айтсам, жек көр, ургун!

Мына бул көзгө сүйкүм ата конуш
Нечен жыл кучагында жарык нурдун!

Төрөлдүм, өсүп-өндүм ушул жерде,
Кой айдап ырдагамын ашуу-белде,
Сенден да артык сүйгөн гүлүм ушул,
Кечиргин, айып болсо эми менде.
Мен бүгүн чек коргоого кетип барам,
Калууда жүрөгүмдүн теңи сенде.

– Кат жазып турасыңбы, айтчы, жаным?
Унутпа! Ушул жалгыз сураганым!
– Ананчы, – деди жигит, өптү кызды,
Дегендей бул баш сөзү убаданын.
Кыз көзү жанган оттой балбылдады,
Көргөзүп жүрөгүнүн кубанганын.

Суу бою күбөлүккө турду бекем,
Салкын жел экөөнү тең сүйдү беттен.
Угулду алда кайдан суунун шары –
Сүйүүнүн салтанаттуу күүсүн черткен.
Куттуктап үнгө салат кошулууну,
Баш баккан айрылууну кенебестен.

КАЧАН ТИЕТ КЕРЕГИМ

Араладым адырдагы бадалды,
Жүрөгүмө куу тикенек кадалды.
Жылан чакты, заарып чачты, уулантты,
Табалбадым айыктырчу адамды.

Кыйналгандан өлүм тилеп өзүмө,
Бир заматта миңге бөлдүм санаамды.

Ошондо сен келдиң жетип күлүңдөп,
Айттың: «жигит, көрө турган күнүң көп».

Колуң менен алып салдың тикенди,
Назик жүрөк калган экен ириңдеп.
Даба таптың жылан чаккан этиме,
Мүрөк суусун бердиң ич деп, кириң деп.

Эсимде жок, эмне түштү оюма?
Бардым басып кирген суунун боюна:
Өйүзүнө айыл келип конуптур,
Эсеп жетпейт жылкысына, коюна.

Кыз, келини кол булгашат, өтө албайм,
Баргым келет таң-тамаша, тоюна.
Ошондо сен аба жарып каркырап,
Учуп келдиң канаттарың жалтырап.

«Кайык жаса, өтөсүң» деп үйрөтүп,
Бет алдымда турдуң күндөй жаркырап.
Өзүм жасап, өзүм айдап кайыкты,
Өйүзгө өттүм, калды чоң суу шаркырап.

Ошол күндөн ушул күнгө келемин,
Көрө элекмин бир жыргалдан бөлөгүн.
Мени сүйгөн бактымды ачкан өзүңсүн –
Сура менден! Бер дегениң беремин!
Айтчы, мени алып калган ажалдан!
Айтчы, сага качан тиет керегим?!

АК-БУУРА

Таштан ташка чабылып,
Шаркырайсың, Ак-Буура,

Күмүшүң күнгө чагылып,
Жаркырайсың Ак-Буура.
Ак-Буура, сени бойлодум –
Атып мылтык ойнодум.
Ар тарабың асыл жер,
Айланып көрүп ойлодум:

Ачылган сонун гүлдөрдүн
Жаны сенсиң, Ак-Буура.
Жүрүп турган жүрөктүн
Каны сенсиң, Ак-Буура.
Булбул кончу талың бар,
Бак ичинде балың бар,
Алым кетип оорусам,
Айыктырчу дарың бар.

Учуп-конуп каркылдап,
Өрдөк, чүрөк тууган суу,
Керилип басып жаркылдап
Кермекаш бетин жууган суу,
Дары болбойт ал неге
Дарман берсе элиме,
Көз кайгытып көгөртүп,
Көрк киргизсе жериме.

Эмне жок бул Ошто
Күмүш күбөк пахта бар,
Сенсиз болмок эмес да,
Түркүн жемиш бакча бар.
Акчууда болуп сеңселген,
Айчүрөк кийип теңселген,
Жибек сенсиз болбойт деп
Жарчың менмин эскерген.

Мөңкүбөгүн, Ак-Буура,
Азоо тайдай кергиштеп,
Арыктарга толуп ак
Адырларда эргиштеп!

Сени жаттан кызганам,
Боло калса кысталаң:
Колумда бар беш атар,
Коргойм сени душмандан!

* * *

Айдалымда алда кайдан жаркырайт,
Астым мылтык артык кылып көркөмүн.
Айбатынан алыстан жоо калтырайт,
Аскери мен атагы зор өлкөнүн!

БЕТТЕШИП БИР ТУРУШ БАР

Кермеде күлүк байлаган,
Кериге кийик байыр алган,
Бийик аска көк тиреп
Бүркүтү шаңшып айланган –
Ала-Тоо, Алай жерим бар!

Арстан Манас тукуму,
Ак болоттун тукулу,
Кайрап койсо кайрадан!
Курчуп турган утуру –
Баатыр кыргыз элим бар!

От күйгөн өткүр көзүндө,
Чагылган бар сөзүндө,
Дүңгүрөткөн дүйнөнү
Зор кубат бар өзүндө –
Баатырым бар, шерим бар!

Келген жоо качан кутулган,
Колго түшкөн, тутулган,
Башынан баатыр орус эл –
Мени менен бир тууган,
Бир тууган, сенин демиң бар!

Асынганым беш атар –
Айдалымда жаркыраар,
Алдымда тулпар атым бар
Ак көбүк чачып шалкылдар...
Эмнеден кемим бар?

Туягы бүтүн тулпармын,
Канаты бүтүн шумкармын,
Ажыдаар келсе айбыкпай
Алышууга куштармын –
Колумда болот кылыч бар!

Коркпой алга барамын,
Жоого кыргын саламын,
Кызыл кыргын майданга
Кирбей кантип каламын,
Кара тоодой жоо менен –
Бир беттешип туруш бар!

ТҮШ

Биринде ай, жылдыздуу салкын түндүн,
Аралап гүлдүү бакта басып жүрдүм,
Кезигип бурулушта бир каракчы,
Токтотту бычак сууруп, жала жапты:

«Багымды аралайсың, кимсиң өзүң?
Тепсең гүлдөрүмдү, жокпу көзүң?»

Чыр чыкты, жакалаштык, тепкилештик,
Күн-түнү жыгыша албай көп күрөштүк...

Жулунду түбү менен толгон дарак,
Тепселди жашыл чөптөр, болбойт санап...
Казылды жердин бети, чаң ызгыды,
Мыжыгып бүткөн боюм карыштырды.

Каарыма келе түштүм намыс кылып,
Бир булкуп бастым жерге чалып туруп.
Тоо көчүп жер жарылып дүңгүрөдү,
Жаңырык алда кайда күңгүрөдү...

Күн тийди! Карай калсам: бир баатыр дос,
Жанымда турган экен болуп жолдош:
Таңыркап ойлоп калдым: «бул кандай иш?»
Күн чыккан, төшөктөмүн, көрүпмүн түш!

Бирок, бул түш гана эмес турган чындык,
Ук, дүйнө, Париж, Лондон – бардык эл ук:
Жыгамын каракчыны чалып туруп,
Жок кылам тишин чагып, мойнун жулуп!

КЕЗ УШУЛ

Күн бүркөлдү, кара булут каптады,
Гүл бакчаны душман кирип таптады.
Көздөн аккан кандуу жашты карабай,
Далайлардын боорун отко кактады.
Бузмак болот туйгун конгон аскамды,
Төбөңдү тос, көмкөрөм, – дейт, – асманды.

Кар боройлоп, кыш да келди ышкырып,
Суу да тоңду, көк жылгаяк муз туруп.

Кайда барып башын катсын карт бүркүт,
Сактабастан чоң уясын буздуруп!
Жок, бул болбойт, кан дайрадай акса да!
Устукандап сөөгүмдү отко жакса да!

Чечиндирип, чалкан менен сабатса,
Тикен ширеп, жүрөгүмдү канатса.
Мейли, душман, жалгыздатса, кордосо,
Канга тойгон иттерине талатса...
Токтолбоймун, багынбаймын, күрөшөм,
Жакалашам, кечип канды, тирешем!

Ким күрөшөт, белден алып чалышпай?
Ким байге алат, тердегиче жарышпай?
Ким түгөтмөк, кыйып калың токойду,
Ким токтотмок, чоң Волганы агызбай?
Токой менмин – кайра күчөп өсөмүн,
Волга менмин – деңизге агып кетемин!

Кайраттан эл тарайт булут, кетет кар,
Жаз да келет ызгаар кышты унутар,
Чыдагын жер, бомбага сен чыдагын.
Учур ушул жоону кырып куруттар.
Шумкар учуп чабытгачу кез ушул,
Тулпар чуркап талыкпачу кез ушул.

БААТЫРДЫН ӨЛҮМҮ

Боронбай бомбу ыргытып алга барды,
Кармашты, кас душманга кыргын салды,
Ок тийип оң санына, кан көп кетип
Жыгылды жүзтөмөндөп, эстен танды.

Фашисттер араң жаткан жарадарды
Штабга, сүйрөй качып, алып барды.

«Дарылап» жара болгон санын таңып,
«Эс алтып», анан кийин тергөөгө алды

«Айткының, кайсы жерде эмне бар?
Акыңа каалагандын бардыгын ал...
Биз жеңип, орустарды түгөткөндө,
Сен барып өз элиңе бек болуп кал»...

Боронбай калчылдады, каны качып,
Кабагын карыш түйдү, каарын чачып,
Былк этпей тура берди ошондо да,
Бир дагы сөз айткан жок сырын ачып.

Офицер, турду дагы көпкө карап,
Алдырды түркүн тамак, арак-шарап:
– Ойлоп көр, жаш экенсиң, өмүр кымбат,
Жок дебе, кызмат көрсөт, ишке жарап.

Боронбай өлөмүн деп санабастан,
Арагын, түркүн даамын карабастан,
Унчукпай, көз ирмебей тура берди,
Тургандай туткундалып бир жаш арстан.

Офицер ачууланды жер тепкилеп,
Кыйналды керектүү сөз айттырам деп,
Коркутту, алдоо жардам кылбаган соң,
Көп турбай өлтүрүүнү көрдү окшойт эп...

Кыйкырды... эки, үч желдет кирип келди,
«– Жолборсту уктаткыла!»-Буйрук берди
Сүйрөшүп, алып чыгып, куу жыгачка –
Таңышты, мык кагышты, асып керди.

Үстүнө кара майды чачып туруп,
От койду жалбырттатып, нээти куруп,

Жүрөктү тилсиз жалын урган кезде,
Кыйкырды күйүп турган колун сунуп:

«Жашасын коммунизм бүт дүйнөдө!»
Жел күлүк ошол замат кошту күүгө?
Камыштар шыбырашып салып үнгө
Уланып кабар кетти айга, күнгө!

Бардык эл Боронбайды айтат-сүйүп,
Өлгөнүн мекен үчүн отко күйүп,
Жаш балдар атын жаттап ырдап жүрөт,
Эстешет кызыл туулар башын ийип!..

БОЛОТБЕК

Жылдыздуу түн тынчы кетти термелип,
Күйүп учкан снарядка жол берип.
Сыйлап жатты кара жерди кан менен,
Ажал тилеп окко каршы жоо келип.

Эр Болотбек сойлоп алга жөнөдү,
Ойго түшпөй бир гана иштен бөлөгү;
«Орундатпай тапшырылган милдетти,
Баатыр житит атак-даңксыз өлөбү?»

Немецтердин штабына жакындап,
Деген өңдүү: «Эми Болот акыл тап!»
Токтой калды, эки жагын каранып,
Бирөө тиктеп тургансыды шыкаалап.

Бир аз токтоп, баарын байкап карады,
Жоо көрүнсө колдо даяр жарагы.
Калып кароол, кыйгач өтүп алыштыр,
Эн-эркин эрдин эки тарабы.

Бет алдыда дубал турат, үй турат,
Кирип чыгат, ары-бери «эл» чубап.
Тынымы жок телефондор шыңгырап,
Кобур-кобур түшүнүксүз үн чыгат.

Жүрөк согуп толкундады, кубанды,
Ылдам басты жазбай тиктеп дубалды.
«Шумкар учуп, чабыттачу кез ушул,
Эми, Болот, жер сүздүргүн буларды!..»

Окуучу айтар, ким коркунчак, ким мыкты?
Бул күрөштө ким жыгылды, ким жыкты?
Терезеге жакын барып Болотбек,
Гранатты үстү-үстүнө ыргытты.

Шылдырады терезелер быркырап,
Чаң ызгыды жер солкулдап, үй кулап.
Көп офицер дымы чыкпай басылып,
Көбү жатты сынып буту зыркырап.

Кас душмандын бир штабы кыйрады,
Жан бере албай далай фриц туйлады.
Тапшырманы орундатып арстан эр,
Фашисттерди ажал менен сыйлады.

Дайым ушул эр жигиттин тунугу,
Мекен үчүн жаралган эр чыныгы.
Өзү дагы ажал тапты кыраан эр,
Учуп тийип гранаттын сыныгы...

ЭНЕГЕ БЕРГЕН АНТ

Майданга сүйгөн уулун жөнөтү эне:
«Бар балам, жоону жеңбей үйгө келбе!

Коргойт деп конушунду эл ишенет
Өзүңдөй алп көкүрөк баатыр эрге.

Эр жетип эл баксын деп төрөгөмүн,
Алтындай бешик жасап бөлөгөмүн,
Эмизген ак сүтүмдү акта, балам!
Кармашта кайра качып жөнө бүгүн!

Жымыйып күн сыяктуу тура калып
«Кош!» деди энесине баатыр уулу,
Укканды ишендирип айтты муну:
«Келемин касташканга кыргын салып,
Мен жоону жакыныңа жолотпоймун,
Сен тиккен чоң ак үйдү тонотпоймун!»

КАЧПА

Тоону ашып, токтолбостон сууну бойлоп,
Уу чачып келе жатат жылан сойлоп.
Колуңа таш алгын да, алдын тоскун,
Бир кадам артка жылба, көргүн ойлоп!

Аябайт, жетсе болду, сени чагат,
Шишитет жүрөгүңдү уусу тарап.
Оролуп аягыңа тушоо болуп,
Башыңа кайра кеткис кайгы салат...

Келтирбе Грозныйдын нефтисине!
Өткөрбө суунун берки өйүзүнө!
Иреңин көрүп балдар чочушпасын,
Жолотпо өз багыңдын жемишине!

Башын жанч, тишин сындыр, тилин сууру,
Жалтанбай орундатсаң, жоокер, муну,

Өлөрдө өз кылмышын оюна алат -
Сурабай чоочун бакка кирген ууру.

Бир кадам артка жылба, бекем тургун!
Жигитсиң, шашып качпа, намыс кылгын!
Ажалдан анык баатыр коркмок эмес,
Эсиңе ал, ар бир сөзүн бул ырымдын.

ЖИГИТТИН ЫРЫ

Жөнөткөнү өзүң чыктың гүл алып,
Бирге бастың колтугумда кыналып,
Кан майданга баратсам да ажырап –
Кош бол! – дедим, өз ичимден кубанып.

Каттар жазып тынчын алып оң колдун,
Жолду катар ойлогонум сен болдуң.
Он миң кайта эске түштү дегениң:
«Мени сүйсөң жоодон коркпос шер болгун!»

Азыр мына канды кечип жүрөмүн,
Колдо мылтык, жанбашымда күрөгүм.
Душман менен жакалашып жатып да,
Сени ойлосоң ылдам кагат жүрөгүм.

Эстеп мени жүргөнүңдү билемин,
Эсен кайтсам... Ушул сенин тилегиң,
Көп ойлонбой көңүлдүү жүр, дилгирим,
Санаа менен саргайбасын ирениң...

Чын жүрөктөн сүйгөн болсоң мени сен,
Бардык жагын караштыргын ойлоп кең.
Темир тулпар токтоп туруп калбасын,
Мине билсең, ыраазымын сага мен.

Айда жерди, ор эгинди, малды бак!
Казып кенди мекен үчүн алтын тап!
Чолпону бол асмандагы жылдыздын –
Эринбестен эмгек кылып элге жак.

Жоону жеңип орундаймын шертиңди,
Кантип берем теңдигимди, эркимди!
Көмбөй туруп терең көргө Гитлерди –
Кантип көрөм сенин айдай көркүңдү.

Сен дагы ойло мен айтканды, жалжалым,
Сонун жарыш! Кокус кийин калбагын.
Баатыр болсок: эмгекте – сен, жоодо – мен,
Ойлоп көрчү, кайдан калсын арманың!

Күткүн, жаным, жеңиш менен барамын,
Күбө болсун колумдагы жарагым,
Тосуп чыксаң тал чыбыктай буралып,
Ошол менин эң акыркы талабым...

Анан тойдо олтурабыз жанашып,
Окшош өскөн байчечектей жарашып,
Улуу, кичүү алкыш айтар, кубанар:
«Баатырлар» деп ичи жылып карашып.

КОШ

Кош, Арстанбап, кошкун Арпа салкын төр!
Кош, Ала-Тоо, кошкун сонун Ысык-Көл,
Уулуң кетти Батыш жакка зымырап,
Кош, Кызыл-Жар, кошкун, мени тууган жер!

Кош, кызыл гүл, мынча эмне жайнадың,
Сага конуп булбул куштай сайрадым,

Кош, кең жайлоо, тунук булак, таза аба,
Кошкун, менин жатка кыйбас жайларым!

Кош, келин-кыз, кошкун, сулуу Сайракан,
Өбүшөрбүз келер болсом кайрадан.
Эстен кетпес биз ойногон айлуу түн,
Жалжылдаган көздөрүңдөн айланам!..

Эстен кетпес бирге тепкен селкинчек,
Унутпаска беришкен кез антты бек.
Унутпасмын, сүйүп алган жалжалым,
Кайгы тартпа мени алыска кетти деп.

Кетип барам жоо жакадан алганда,
Бир серпишпей кантип калам арманда.
Кантип карап турмак элем, душманым –
Шыбагама уу чеңгелин салганда.

Тепсетпеймин, кызыл гүлдү тепсетпейм,
Гүлдөн айрып акын кушту эңсетпейм.
Какшытпаймын, сайды суусуз какшытпайм,
Бейбак кылып энекемди көксөтпөйм.

Сүйбөгөнгө бактын шагын кайрытпайм,
Келин, кызды селкинчектен айрылтпайм.
Жашыл жайлоо, сени жатка бербеймин,
Сүйгөнүмдү муңдуу кылып кайгыртпайм.

А көрөкчө кан жөткүрүп өлөмүн...
Жоо алды деп тирүү кантип келемин...
Уялбастан жигитмин деп, мен анан
Сүйгөнүмдүн жүзүн кантип көрөмүн...

Кош, Ысык-Көл, кан майданга барамын,
Кайда жүрсө ою сенде балаңын,

Эгер уксаң эрдик кылды деген сөз,
Ошол болор сага салган саламым.

Кош, келин-кыз, ойноп күлүп аман кал,
Жеңип келем, ойноп күлүп тосуп ал,
Алдыман чык, амандашып атымды ал,
Айдай жаркып кадыр билгич сүйгөн жар.

АТКАРАМ, БЕРГЕН АНТЫМДЫ

Энеке, каракчылар кол салышты,
Тартынбай жолун тостум чыгып каршы,
Мен эмес намысы жок коркок өскөн –
Баш ийип күн көргүдөй болуп жалчы,
Душмандын ою мага белгилүү да:
Жеңишсе, сени өзүнө күң кылмакчы.

Билемин түн уктабай эмизгениң,
Кант кошуп ак буламык жегизгениң,
«Садагаң, кимдин уулу!» дегизгениң,
Билемин – таза багып, кийиндирип:
Эр жеттим, учур келди актай турган,
Энеке, ак сүтүндү эмгем сенин.

Күнүңдү тийип турган батырбаймын,
Башыңдан бакыт кушуң качырбаймын,
Каракчы келсин сүрдүү куралданып,
Коркпоймун, капчыгайга жашынбаймын,
Кыйкырып кылыч сууруп жоого кирсем
Кадимки эр Чапаев баатырдаймын!

Гитлердин тиши сынат мен уганда,
Боёлот оозу-мурду кызыл канга,
Үйүңдү төшүм менен калкалаймын,

Ажалдын аскасы мен урунганга, –
Көп бери жакындатпай талкалаймын,
Көрүп ал душман түгөл кырылганда!

Аткарам бул антымды жоону жеңип,
Туу тигип той кыласың аны көрүп.
Болбосо кантип тирүү басып жүрөм
Баш ийип, намысымды колдон берип?
Күң болуп калганыңды көргүчө, эне,
Тынамын бул кармашта жаштай өлүп.

ЭҢ КЫЙЫНЫ КИМИСИ

I

Кап тигип, аркан эшип, килем жасап,
Кыйналбай, тартпай мээнет, көрбөй азап,
Аркыттын алма, жаңгак токоюнда –
Жалгыз үй кары кемпир жүрдү жашап.

Бир кызы, үч уулу бар – бактылуу да!
Батабы мындай киши кайгы-муңга.
Үч уулу – үчөө бирдей ашкан мерген,
Койгондой кызы болсо бөлөп нурга.

Атышып аркар, кулжа үч бир тууган
Ар күнү аң уулашты ойдон-кырдан.
Багышты карындашын чүйгүн этке,
Бир үйдө бүт дүнүйө терген-жыйган.

Бир күнү кыз төшөктө уктап жатты,
Энеси байкабастан эшикти ачты.
Унутуп ачык бойдон койгон эле,
Сулууну канаттуу дөө ала качты.

Көзүнөн кандуу кара жашын тыйбай,
Чарчады карып эне ыйлай-ыйлай,
Жер катуу – кирүү кыйын тирүү бойдон,
Жан таттуу – өлүү кыйын, турат кыйбай.

Кечинде, балдары уудан кайткан кезде,
Чогултуп суроо берип, салды сөзгө:
– Тун уулум, сенин кандай өнөрүң бар?
Так сүйлө, куру мылжың сөзүн эзбе!

– Энеке, мен дүйнөдө көрөгөчмүн:
Төрт бурчун төгөрөктүн көрөм өзүм.
Билгизбей кайдан болсо ала качам,
Эми жок мындан өңгө айтар сөзүм.

Сүйлөдү ортончусу: «уккун, апам,
Асманда учкан кушту жазбай атам.
Булуттун ар жагында болсо дагы,
Тийгизем, болбойт мында менин катам».

Кенжеси кезек күтүп турган беле:
– Илгирмин ителгидей, билгин, эне! –
Асмандан эмне түшсө алам тосуп,
Өнөрдөн качан куру калдым эле?!

– Уккула, андай болсо, кайгы-муңду:
Калдайып кара булут каршы турду,
Калкалап күндүн көзүн, түн түшүрдү,
Силерге ыраа көрбөй жарык нурду.

Дөө кели бактыңарды кетти тартып,
Үйдө жок жалгыз кызым күлгөн жаркып.
Көзүмдөн кан аралаш жаш агызбай,
Же жеңиш, же дүйнөдөн өткөн артык...

Тун уулу тышка чыгып көрдү карап:
Бүлбүлдөп алда кайда чырак жанат.
Акыркы минутоуна аз калгандай,
Араңдан жылт-жылт этет, өчө калат,

Алыскы таш үңкүргө камап коюп,
Чыгарбай чоң дөө жатат оозун коруп.
Мыжыгат жаш денени улам-улам,
Азаптайт алкымынан канын соруп...

Жетти да, аткан октой ылдам жүрүп,
Билгизбей жумшак соккон желдей кирип,
Үңкүрдөн карындашын алып чыкты,
Кеткендей боз торгойду кыргый илип...

Жөнөдү. Келген кезде үйгө жакын,
Дөө сезип кууду артынан, жетти бачым.
Сулууну тартып алып учту асманга,
Жел айдап желбиретти жибек чачын.

Чыңырган бир туугандын үнүн угуп,
Карады ортончусу чуркап чыгып.
Булутка эми гана киреринде,
Бир атты дөөнү башка мээлеп туруп.

Далдактап канаттуу дөө, кыз ажырап,
Зыргыды таш түшкөндөй жерди карап.
Агасы – эң кичүүсү тосо чуркап,
Түшүрбөй катуу жерге, калды кармап.

Заматта көктөн булут кетти тарап,
Кайрадан нурун чачты күн жаркырап.
Өчкөн шам кайра жанды, үй жапжарык,
Туш-тушта торгой сайрап, күү тартылат.

Карт эне сүйүнгөндөн жайнап күлөт,
Балдарын улам жыттайт, улам өбөт.
– Суу өтпөс, отко күйбөс, ок жете албас –
Кементай жасап койдум, кайсы эр киет?

Туну айтат: мен киемин, бер энеке,
Тамызган өчкөн отту менмин жеке.
Белгисиз кара үңкүрдө жаткан кызды
Балдарың, мен болбосом, көрөт беле?..

– Апа, – дейт ортончусу, – кулак салсаң,
Учкан дөө өлөт беле мен атпасам?
Талаш жок, мага тиет бул кементай,
Эң кыйын иш көрсөткөн эрге жапсаң.

Кенжеси кол куушурду, башын ийип:
– Энеке, берсең, өзүм алам кийип,
Ойлоп көр, мен болбосом, карындашым –
Жанчылып калбайт беле ташка тийип?

Ойлонду эне көпкө: баары да чын,
Балдары баары кыйын, баары барчын.
Биле албай эң кыйыны ким экенин,
Чакырып коңшуларын сурады акыл.

Ойлонот коңшулары али күнгө,
Билшпейт сый кементай тиет кимге?
Ойлоном, мен да билбейм, кыйыны ким?
Ойлонуп окугандар көрүшкүлө!

II

Эр танкист; замбирекчи, пулемётчу,
Ата бер касташканды, аяба окту!

Жаркылдат кылычыңды, баатыр атчан!
Учкуч эр, төбөсүнөн ургун сокку!
Энебиз куру койбойт барыбызды,
Колунда жетишерлик сый тон жокпу?..

ЖАМАЛГА

Мингизип алып мойнума,
Көтөрүп жүрсөм: дечү элем.
Карматып алма колуңа,
Жетелеп жүрсөм дечү элем.
Ойлогондой болбоду,
Оңбогон Гитлер оңбоду,
Бул уруш жолду торгоду.

Жүдөтөт экен арыктык
Жүрүшүн жазбас жоргону,
Согушка кетти атакең,
Айдай кызын көрбөстөн...
Сагынып мени саргайба,
Эр киши жүрмөк майданда,
Жоону жеңсек, көрөрмүн, –
Көздөрүңдөн өбөрмүн!

КАРМАЛАЙМ

Бар өңдүү токсон батман жүк моюнда,
Отурам, өткөн, кеткен баары оюмда,
Кыштактын жепирейген жыгач үйү –
Акырын жылжып аккан суу боюнда...

Жанында патефондун олтурамын,
Чөйчөктү вино куюп, толтурамын.

Негедир карап сууга терезеден –
Кармалайм үй ээсинин чоң чырагын.

Көрүнбөй күн булутка жашырынат,
Көзүндө убайымдуу жаш кылгырат.
Тынч жаткан түнт токойду тынчын алып –
Туш-тушта миң замбирек, ок атылат.

Төбөмдө самолёту кетпей учуп
Аркырайт бомба менен жерди тытып.
Киши жеп, кан шимирген жез тырмакты,
Жек көрүп карайт асман кабак чытып.

Бирөөнү жүрөккө атып өлтүрүшөт,
Бирөөнү кан деңизге чөктүрүшөт,
Онтошот жарадарлар бардык жерде,
Бул дагы аз келгенсип бомба түшөт...

Бирөөлөр мактанышат түз аттым деп,
Бирөөлөр коркунучтуу салышат кеп,
Бирөөлөр өзү жалгыз миңди кырып,
Ченемсиз калп айтышат, ырысын жеп.

Мен болсом баарын угуп олтурамын,
Жутам да, кайра баштан толтурамын.
Күлалбай, ыйлай албай көрүнүштөн,
Кармалайм үй ээсинин чоң чырагын.

ФРОНТТОН КАТ

Иш болсо кыймыл эткен киришчү элең,
Кызматтан аз кечиксем урушчу элең.
Жаныңдан карыш жылсам, кошо басып –
Эч кайда кетирбеске тырышчу элең.

Аркамды төрт айланып көрчү белең,
Жакамды оңдоп байлап берчү белең.
«Боюна карабаган кургурум» деп,
Өзүмө, жаным, качан ишенчү элең?

Мынакей, көп ай болду: алыстамын,
Жөн да эмес, ажал менен алышамын.
Көз чыгат, баш жарылат деген ой жок,
Тынымсыз башка, көзгө салышамын.

Жаткан жер, кир кийимди айтпа, жаным,
Дурус ко тантыратып жазбаганым?
Жигиттин «жүдөдүм» деп муңайышы –
Орунсуз сөзү болор жаш баланын.

Билбеймин, кыйынчылык көрдүң бекен?
Турмуштун бийлигине көндүң бекен?
Кээде сен бой бербеген өжөр элең –
Кайгыны, ой-санааны жеңдиң бекен?

Жамалым, ай-чолпонум жаныңдабы?
Кайгырсаң «апаке!» деп жалынабы?
Көтөрүп күндө үч убак жыттачу элем,
Жамалтай эстеп мени сагынабы?

Аны сен чыгарбагын өз жаныңдан,
Жыттагын көөдөй кара чачтарынан!
Чачтары окшош менин чачтарыма,
Мени көр анын ылдам басканынан.

Сылагын маңдайынан, өрүп чачын,
Бир азга кайгы жибин унутасың:
Капкара меникиндей көзүн көрүп,
Кубанып жүрөгүңдү жылытасың.

Кызымды эркелетип өпкүнүң сен,
Өпкөндөй менин түксүз беттеримден,
Жыргалды сезер жаның, тийген өңдүү –
Бир үзүм биз бир жүргөн өткөн күндөн.

* * *

Карагайдын арасыңда камалып,
Чиркей менен канталага таланып,
Жүргөнүмдү ойго албастан, сыланып,
Жүрөт бекен таш күзгүгө каранып?
Жаңы гана тааныш болгон бирөөгө –
Жагынабы, күндө үч убак таранып?

Же сагынып жүрөт бекен жол карап,
Саргайдыбы, не болду деп, көп санап?
Кантсе дагы сүйүп алган жар эле,
Жүрөгүмдү тикен өйкөйт жаралап.
Айдай жүзүн көрөр бекем кайрадан,
Барар бекем жеңиш черин аралап?

ЖАЛГЫЗ МҮРЗӨ

Боюнда даңгыр жолдун жалгыз мүрзө,
Көргөндө көөнүм бошоп бүтөт мүлдө.
Айтсаңчы, уктап жаткан кайсы баатыр?
Укпайсың, сүйлөшпөйсүң, келип: тилге...
Бир гана болот каска көмкөрүлүп,
Үстүндө жатат дайым күйүп күнгө.
Кайрылып карап өткүн деген өңдүү,
Бөлөсүң жолоочунун оюн миңге...

Ким көрүп, кошо жүрүп, ким билиптир,
Бул жаткан жапжаш гана бир жигиттир,
Сөз айтса укпай кетип сүйгөн кызы,

Маркумдун кетти бекен оюнда кир?..
Бар чыгар же болбосо антташканы:
Кымча бел, таң чолпону, келишкен бир?
Укпаса «унуттубу кат жазбайт» деп,
Жүргөндүр көңүлүнө кирип иңир.
Өлдү деп суук кабар жеткен болсо,
Калгандыр солгун тартып жакшына гүл...

Бар болсо үйү-жайы, алган жары,
Биле албай артылгандыр кайгы-зары.
Ким билет, жеңил ойлуу эме болсо,
Унутуп тапкан чыгар бирди жаңы...
«Атакем качан келет, айтчы апа?» – деп,
Бар болсо, сагынгандыр уулу дагы.
Билбеймин, ким болду экен бул жаткан эр?
Сынды да, үй-бүлөнүн бир бутагы.
Дүйнөдөн киши чиркин өтөт кээде,
Артында белги кылар калбай тагы...

Турат деп жол боюнда жалгыз бейит,
Мен эмне кыйналамын мынча кейип?
Ойго алат өткөн-кеткен эрдигинди,
Козголбой тынч жайыңда, укта жигит,
Кармашта жүрөгүңө канжар сайган –
Канкорду оодарганда аттан эңип,
Дүйнөгө эл салтанат курбайт бекен,
Желбиреп большевиктин туусу жеңип!..
Ошондо жазуу жазып, гүл өстүрөм –
Мүрзөңө кайдан болсо издеп келип.

* * *

Бир жыгач жок, бопбоз Моздок талаасы,
Орулбаган таруу, конок арасы...
Өзүм казып ийиндей тар окопту
Жаттым кирип бир кыргыздын баласы.

Ушул жерде жанды сактап жатамын!
Ушул жерден аңдып жоону атамын.

* * *

Таң атканча кирпич кагып койбодум,
Үшүп жатып эртеңкини ойлодум,
Жоону кырып, өзүм аман калсам дейм,
Кана менин бул өмүргө тойгонум.
Тойбоймун мен, тойбоймун мен өмүргө,
Жаман пикир албагыла көңүлгө.

ТЕРЕККЕ

Туптунук, ташка урунуп, агат Терек,
«Бекем тур!» деген өңдүү белги берет!
Бет маңдай, түндүк жаккы өйүзүнөн
Каракчы ок жаадырат демеп-демеп.

Өткөзбөй түн уурусун, жолун бөгөп,
Деңизге шашып Терек кулач керет.
Шаркырап Нарын агып жаткан өңдүү
Бир эсе көз алдыма элес берет.

Элиме Нарын, Терек бирдей керек,
«Теректи бергин» – десе кайсы эр көнөт?
Айлана бардык жагы гүлдөгөн бак,
Ким кайрып жок кылмакчы, ким тебелеп?.

Мен дагы келдим жетип элеп-желеп,
Курчутуп канжарымды мизин өгөп.
Теректи келген жоого кечиртпеймин,
Жылса алга жүрөккө урам, сууга чөгөт.

Көрбөстөн алды менен күчүн ченеп,
Ит үрөт өзүн балбан шерге теңеп.

Теректи сактап сүрдүү арстан жатат,
Катылган кан жөткүрөт, кайтпай өлөт...

ЖЕР КҮЙҮП ЖАТАТ

Жердин бетин кызыл жалын каптады,
Койдой жайнап танк тебелеп таптады.
Баарынан да, батып кетти жаныма –
Биздин жерден, биздин кандын акканы.

Уккун, жердеш, уста болсоң ок жаса,
Ким болсоң да, билгин жоого көр каза.
Самолёт, танк, кийим, тамак – баарын бер,
Жерди сакта, душман менен кармаша.

Аскер болсоң: ар бир окту түз аткын,
Найзаңды сун, алга карай узаткын.
Куу душманды, жеткир аркы Берлинге,
Артка жылба, акса мейли, кан аксын!..

Өзүң издеп – тапкын дагы дабасын,
Айыктыргын жүрөгүмдүн жарасын!
Бошот жерди, күйүп жаткан өрттү өчүр,
Тындыр, жердеш, энебиздин санаасын!

БАРАТАМ

Кээде суу, кээде кызыл канды кечип,
Кубалап жоо артынан тынбай келдим.
Ар күнү атыш, чабыш болду кесип,
Адырын майдан кылдым далай жердин.
Алдыман тосуп чыгат: «баатыр!» дешип,
Алкышын алып келем далай элдин.

Куткардым мен көп элди, өмүр бердим,
Кавказды бүтүн көрдүм, Донду көрдүм...

Үйүнөн ким чыгарган болбой кыстап,
Туш-тушка чилдей тарап бытыраган.
Үңкүрдү үй кылышкан, шаарын тыштап,
Кайран эл кандай күнгө учураган!
Калбаган кыйрабаган бир да кыштак,
Бир үй жок – тике турган, бузулбаган.
Дене жок – жанчылбаган, тытылбаган,
Көйнөк жок – айрылбаган, жырылбаган.

Талаа жок – казылбаган, чукулбаган,
Жарадар миң жеринен тамтыгы жок,
Жыгач жок, же күйбөгөн же сынбаган
Нерсе жок – жүз жеринен тийбеген ок.
Бир туруп кышкы чилде кычыраган,
Бир туруп күн куйкалайт жалбырттап от.
Баратам баарын көрүп ошондо да,
Жаш келет көздөрүмө араң гана.

«Бул ким?» деп шек кылба калк, ичимде кек,
Баатыр мен сай толтурган жоо канына!
Баратам жолдо, белде жатып-түнөп,
Сыям бар – душман каны, калем-найза.
Ураган дубалдарга өчпөсүн деп,
Жеңишти, жоокер атын жаза-жаза.
Баратам жазды күтүп, тынбай санаам,
Заматта көлдөй толкуп, оттой жанам.

Асынган мылтыгымды кайык кылып,
Толкундап Дондон өттүм, айтып салам.
Жарасын көп жүрөктүн айыктырып,
Оту өчкөн караңгы үйгө чырак жагам.
Токтолбой жоонун жонун шылып-шылып,

Жапжакын ажал турса эки кадам,
Токтолбой бара жатам моокум канып,
Көрбөгөн эчен суудан ат сугарып.

Баратам, бара жатам күйүп, тердеп,
Арбыды араң-араң жолдун теңи.
Жүрөктөн толкуп чык ыр, болгун эрмек,
Жүргүзгүн алга карай сүрөп мени.
Жок чыгар эңсеген күн өзү келмек,
Жетейин, ыргытайын жоону сермеп,
Калган кез нан кеспеген калайга окшоп –
Желдеттин колундагы бычак мокоп.

Баратам, бара жатам канат кагып,
Каныккан боз туйгундай чабыт салып.
Баратам, берген жерди кайрып алып,
Боз адыр, дөңсөө Донбасс артта калып,
Деп коюп: «чакырдымбы, өзүңдө айып»,
Баратам улам бирин жетип сайып.
Алдымдан туман качып, күн ачылып,
Жаркылдап жан жагыма нур чачылып.

Баратам, бара жатам, бара берем
Бошотуп Одессаны өтмөйүнчө,
Барбастан жолдо токтоп калат белем,
Дунайга, Измайлга жеңмейинче,
Баратам, ой жок менде, токтойт деген
Кармашкан жоонун башын кесмейинче,
Токтоймун кайра батпас ай чыкканда,
Жүрөктүн жарасы бүт айыкканда.

МЕН ЖАЗДЫМ

Капкара түрмөктөлгөн булут курап,
Туш-туштан жалын чыгып, түтүн бурап,
Сокулап жүз миң киши таруу актап
Жаткандай жер дүңкүлдөп, кулак тунат.

Жашынмак ойноп жаткан балага окшоп
Келатып кээде чуркап, кээде токтоп,
Соо туруп, эмне үчүндүр кирдим бакка
Бир өңчөй жарадарды койгон топтоп.

Жалжылдайт бир жаш жигит, кайдан көргөм,
Төшүндө эки бирдей алтын орден.
Кара көз, кара тору, тоголок бет,
Ойлодум: «биздин жерден, биздин элден!»

– Атың ким? Кыргызсыңбы? – сөзүмдү укпайт,
– Жеңилби? Кайсы жериң? – Жок, унчукпайт.
Жалдырайт, карайт мени деген өңдүү:
«Жоо сайган баатыр менмин, ким куттуктайт?»

Мындай иш, үч жыл болду дайын мага,
Түшүндүм не болгонун айтпаса да.
Дүңк этип учуп түшүп жакынына,
Же бомба же минасы жарылганда.

Кетемби тааныбастан тилсиз шерди,
Дурустап ким экенин билгим келди.
«Сиз ким?» деп жазып туруп, сундум кагаз,
Унчукнай партбилетин алып берди.

«Искендер Шермат уулу», баары даана,
Чын эле Чүйдөн келген арстан тура.
Мен жаздым: «Колдо барды аябасмын,
Тартынбай керегинди менден сура!»

Окуду жазганымды, кайра сунду,
Күлүңдөп ийнин кысты, көзүн жумду.
Тизесин маңдайына желөп коюп,
Жүзүнө булут жыйнап, ойго чумду...

Оюна түштү бекен – сүйгөн гүл жар,
Бир күндө миң жалбарган – элпек дилбар?
Ал эми тетир карап кетет дейби,
Башканын оюн кармап көргөн ким бар?

Ким билсин, ойго түшүп, ары бери,
Тумандан кутула албай кайгы жейби?..
«Жапырып жоону кууган баатыр элем,
Жалдырап, карып болуп калдым дейби?..»

Эрдиги жоону аябай кыргандагы,
Моздоктон, бүт Кавказдан куугандагы,
Уктабай түн ичинде чалгын чалып,
Жүргөнү тоо, токойлуу Кубандагы...

Конокко союу үчүн кой жетелеп,
Ак үйгө кирген өңдүү бата тилеп,
Фрицти тирүү кармап келген чагын,
Артынан көрөбүз деп, эл дүбүрөп...

Оюна түшүрдүбү ушул бүгүн
Мактоого сөз жетпеген алтын күнүн.
Сөзгө алып, алаксытып, аз да болсо,
Көрөйүн жеңилдетип баскан жүгүн.

Мен жаздым «жоого аттанган эрсин, – дедим,
Кайгыруу адаты эмес сендей шердин»
Окуду, чөнтөктөрүн сыйпалады –
Түшүндүм, издегенин, калем бердим.

Ал жазды: «кулак укпайт, эмне болот?»
Мен жаздым: «эч нерсе эмес бул оңолот?»
Ал жазды: «тил сүйлөбөйт, кыймылдабайт»
Мен жаздым, жаш үмүтүн нурга боёп:

«Коркпогун, айыктырат муну дагы
Илимдин өрчүп, өнүп турган чагы.
Жаз келет, баштагыдай кайра бүрдөйт
Чынардын бомба тийип сынган шагы».

ОЙ

Аз күнгө чатыр жайдык мындай чыгып,
Ар күнү жаткан жерден жоону кырып.
Аныгын сынагандай аңдып карайт,
Булуттун арасынан күн кылыйып.

Толкундап көбүк чачып жатат Азов,
Запкы жеп ачууланган буурага окшоп.
Шарпылдап жарга урунат, ала салат,
Баатырдын ичиндеги кекти козгоп...

Мен болсом кээсин туйбай, кээсин туюп,
Көп тилде нечен түркүн ырлар угуп,
Жанында патефондун олтурамын,
Деңиздей уч-кыйры жок ойго чумуп...

Бир туруп окту аралап отту кечем,
Бир туруп, кулач уруп, көлдөн өтөм.
Бир туруп, каршы алдыма келген дөөнү –
Бир уруп, жардан алыс көмөлөтөм.

Жоо качып, мен артынан кубалаймын,
Жер жарып кыйкырамын, «ура-алаймын!»

Заматта кут орногон чекке жетип,
Буралтып тууну көккө булгалаймын.

Бир туруп, эгин бышкан чөлдө жүрөм,
Бир туруп, ышкын чыккан төрдө жүрөм,
Бир туруп, кайык минип, тор түшүрүп,
Эркимче балык кармап көлдө жүрөм.

Олтурам, өз үйүмдө ырлар жазып,
Баратам, Ат-Башыга Долонду ашып.
Салкындап суу боюнда басып жүрөм,
Буралган сулуу менен колтукташып...

Түндүктөн муздак согуп шамал келет,
Шыбырап кулагыма, ойду бөлөт:
«Эң мурун уруш менен деңизден өт,
Андан соң үйүңө кайт, жарыңа жет!»

УГАСЫҢ

Кайдадыр мен шашылып кетип барам,
Кайрадан көрүшөбүз кош бол дарыям!
Кебелбей ага бер да, кош бол, Терек,
Нарындан кем көрбөгөн сүйгөн дарыям.

Жакшы кал, көк тиреген кербез Казбек,
Тура бер, кабар угуп күндөн, айдан.
Жакшы кал, гүл ачылган Кавказ жери,
Сактадым төрт ай бою жоодон сени.

Теректи сүйбөгөнгө кечтирбедим,
Жанымда кошо жүрдү шердин шери,
Жоо колун алкымыңа жеткирбедим,
Баратам башка жакка, кош бол эми!

Жакшы кал, мисирейген Моздок чөлү,
Чөл элең, ачка жорткон улуп бөрү!
Той бердим жоону кырып, канга тойдуң,
Көңүлдөн чыгарбассың көпкө мени.

Денесин жоодон өлгөн досторумдун,
Калтырдым, жүрүү үчүн эстеп сени.
Калышты Омор, Кубат, баатыр Түмөн,
Мейманжан, Чоро, Саты бирге жүргөн –

Кан аккан кармашууда болду курман,
Арстандар элин сүйгөн, жерин сүйгөн,
Сакта чөл, досторумду жоону кырган,
«Бул жаткан баатырлар» деп айтсын көргөн.

Жаркырап жаз келгенде мен да келип,
Үстүнө досторумдун гүлдөр эгип,
Айланта бак өстүрөм багбан болуп,
Той тартам бөбөктөргө алма берип,
Багымдын бутагына булбул конуп,
Бир ырдайт, угасың, чөл, боюң эрип.

ҮЧ БААТЫР ЖӨНҮНДӨ ЫР

1. Кубат Жуматаев

Күн ысык, күз айында Моздок чөлү,
Бозоргон боз топурак жердин өңү.
Дем алып көлөкөлөөр бир жыгач жок,
Күпкүндүз туш тараптан улуйт бөрү.

Тамызар таңдайына тамчы суу жок,
Таш жатат басып көрсөң кыпкызыл чок.
«Башыңды көтөрбө!» – деп – ызылдашат,
Мөндүрдөй көктөн түшкөн коргошун ок.

Эр Кубат – бала жолборс, тоо арстаны,
Ишке ашып эки болбой бир айтканы,
Фашистке кыргын салып кирди-жиреп,
Боёду өз канына кармашканды.

Сай толуп кызыл канга, селдей акты,
Бере албай жоо туруштук тура качты.
Пулемёт тытырады арт жагынан,
Каталбай курган башты көбү шашты.

Короодон кой чыккандай чыкты көп танк,
Көрүндү эл алдында берилген ант.
«Гранат! Ыргыт! Чыда! Бириң качпа!»
Кыйкырды жер жаңыртып баатыр Кубат.

Качпастан кабыландар каруулашты,
Кай бири танк алдында калып жатты.
Кай бири түз өзүнө чуркап барып,
Шыкаалап жылчыгынан танкистти атты.

Кай бир танк буту үзүлүп турду токтоп,
Кай бир танк күйүп жатты саманга окшоп.
Танк менен танк айдаган фриц күйүп,
Чыңырып чоң атасын жатты жоктоп.

Кубатта ок калбады, калбады эч ким,
Жоо камап тегеректи тосту бүтүн.
Ойлodu: «унуткарсын кантип элим
Кармашта өлгөн эрди мекен үчүн...»

Топтоду өлгөндөрдөн төрт граната,
Байлады бел кырчоого кыдырата,
Келаткан танк алдына жата калды,
Тепседи эрди зор танк былчырата...

Жарылып үйдөй темир тарсылдады,
Талаага октой учту чачыранды,
Ажалды оюн көргөн эрдин аты,
Миң жылга унутулгус ырга айланды.

2. Асылкерим

Дагы да, адатынча чалгын чалып,
Душмандын ал-жайынан кабар алып,
Кайрадан келе жатты кокту менен,
Шырп эткен дабыш чыкса кулак салып.

Жол менен бара жаткан жолоочуга,
Айылдан ит үргөндөй жан жабыла,
Арстанды тегеректеп тосту немец
Карады Асылкерим жан жагына...

Курчаптыр автоматчан жүздөй адам,
Кимдир бирөө үн катты: «жаныңды алам!»
Жаш баатыр бир иш ойлоп ичи күйдү,
«Аттиң ай, келер беле отуз кадам».

Кыйкырды каракчылар: «көтөр колуң!»
Жашырып азыр гана ойлогонун,
Көтөрүп эки колун тура калды
Үн чыкты туш-туш жактан: «сонун, сонун!»

Чуркашып келген кезде бары жакын,
Эр жоокер батыратты автоматын.
Немецтер боо жаткандай кыйраганда,
Кайкыдан аша берди чуркап бачым.

Курчады кайра жетип карышкырлар,
Калбай ок автоматта кайрат кылар,

Ойлodu жата калып амал айла,
Кутулар, же болбосо өлүп тынар...

Жашынбай кача берсем атышар деп,
Турду эле, атты бирөө бутка мелжеп.
Кайрадан жата калып «билдим» – деди, –
Максатың тирүү кармоо болсо керек.

Эстеди келе жатып көргөн эле,
Көмүлгөн бир мина бар ушул ченде..
Бет алып ошол жакты сойлodu шер,
«Өлсөң-өл, алтын башым, кордук көрбө»

Кечикпей издеп ошол жерди тапты,
Кулады дал үстүнө, сулап жатты.
«Дүңк!» деди, жерди чукуп асманга атты,
Элтендеп каракчыдар кайра качты.

Жашынан даңгыр жолдон чыкпай карыш,
Өстү эле, ыплас жайдан жүрүп алыс.
Акыры бул эрдикке алып келди:
Комсомол, чын тарбия, тоодой намыс!

3. Абсамат

Асманда бир бирине урунушуп,
Ач калган карышкардай улуп-уңшуп,
Жарышты замбиректен жүз миңден ок,
Тез жетсе байге алчудай жулунушуп.

Үйдөй чым асманга учту, жер тытылып,
Качырап карагайлар жатты сынып.
Кайың, тал оңко-чоңко түшүп жатты,
Атайын таштагандай жулуп туруп.

Үн чыгып туш-тараптан: «Ура! Ура!»
Арстандар бири калбай тура, тура,
Жылтылдап он миң колдо сан-миң найза,
Жапырып чуркашкандай жан жабыла.

Ийинден чыгып качкан кашкулактай,
Фашисттер чыкты окоптон, көрсүн шашпай.
Кылчайган аркасына бир жан чыкпай,
Качышты жоо куралын таштай, таштай.

Кай бирөө окобунда жатты сулап,
Кай бири кол көтөрдү жан соогалап.
Кай бири жоготкондой айтчу сөзүн,
Калчылдап ар кимге бир карап турат.

Жеткенин басып алып кабыргага,
Абсамат чуркай берди улам алга.
Кубалап качкан жоону бара жатып,
Негедир көз чаптырды чокчо талга.

Бүркүттөн корголошкон кекиликтей,
Чогулуп бир топ немец турат кетпей.
Абсамат гранатын ыргытты эле,
Сегизи кол көтөрдү бир сөз дешпей.

Абсамат сегизин бир айдап келип,
Аскерче тура калып салам берип,
Айтты эле баштан аяк болгон ишти,
Командир толкуп кетти шерди көрүп.

Сегиздин бири офицер Отто Вильгельм,
Карышкыр көптү көргөн, көптү билген,
Оттого кызыл арстан суроо берди:
– Муну сиз түшүнтөсүз эмне менен?

– Ок калды ондон, бештен солдаттарда,
Максатка жетпейт элек, кармашсак да...
Командир карап койду Абсаматка;
– Теңеп көр Осмоновго, же Кубатка!

ЭЛИМ БАР

Араванда бир чынар бар көк мелжиген,
Алдынан өйдө көздөй ашкан мерген.
Ак бараңдан, беш атардан аткан менен –
Эзелден кылда учуна ок жетпеген.

Бутагы көп, бири сынса бири чыгат,
Былк этпей, качан көрсөң чынар турат.
Элим – ошол чоң түп чынар, мен – бир бутак,
Мен өлсөм, элим тирүү, атымды угат!..

ЖИГИТТИК МИЛДЕТ

Бүркүтмүн деп жүрчү элем.
Ала-Тоодо эрке ойноп,
Кабагымда кайгы жок,
Тоо жаңырып күлчү элем.

Али күндөр өттү зымырап,
Алдым мылтык колума.
Жамбашта күрөк кыңгырап,
Көтөрдүм көп жүк жонума.

Буга, булбул, кайгырба,
Жигиттик милдет ушул да,
Эл башына кайгы-азап
Келген күндөр тушунда...

ТУУГАН ЖЕР, СЕНИ САГЫНДЫМ

Этеги жайык кызыл жар...

Эстесем ичим тызылдар.

Жеңижок

Эрки күчтүү турмуштун,
Эркине көндүм, багындым,
Кышкызыл от уруштун,
Кечип жүрүп жалынын,
Төөжар менен Жүзүмжан,
Тууган жер – сени сагындым,

Отурсам, турсам оюмда,
Акжол менен Тегене! –
Колотуңда, оюңда
Ак алма бышкан жер эле.
Карасуу, Аксуу, Кожо-Ата –
Кайсы жерден кем эле.

Жалгызкыр, Төөкыр, Капчыгай
Кой жайган жер жашымда,
Тизип койгон шурудай,
Жүзүмү бышкан ташында.
Аркайып теке турчу эле –
Аскасынын башында.

Аркыт менен Арстанбап –
Жаңгагы сайдын ташындай,
Күзүндө толуп кампа, кап –
Келчү эле го жашынбай...
Аралап кетсем калчу эле –
Солк, дей түшүп жаш ыргай!..

Калың кара токойдун
Кайсы бирин айтайын...

Алмасын жеп чоңойдум
Ар жыл барып, жай сайын...
Көп жыл өттү, эсимде
Көл боюнда ак кайың!..

Күндө келип Урумкан
Көлгө бетин жуучу эле,
Көркү күндөй кавхар шам,
Көлөкөлөп турчу эле...
Алдыман чуркап балача –
Аппак колун сунчу эле!..

Ак кайың, аман бар бекен?
Турат бекен Ийрикөл?
Урумкан азыр кайда экен,
Үй тиккен жайы кайсы төр?
Туш келбесе болгону –
Гүл өнбөгөн суусуз чөл...

Жердеген жер Караван,
Жемиши жерге чачылып,
Базар-Коргон, Араван,
Багында гүлү ачылып,
Турат бекен тууган жер,
Тубаса көркүн ашырып?

Асман тиреп чокусу –
Шыбырашкан көк менен,
Булак суу агып коктусу,
Чаңкагандар эңсеген,
Качан көрсөң башынан –
Калдайып булут кетпеген...

Касиеттүү чоң Возбу,
Турат бекен чалкалап, –

Аблатун аттуу коктуну,
Этеги менен калкалап?
Кайрылып кайра бир барсам,
Касташкан жоону талкалап...

Кыйкырат элем дүйнөгө
Ким бактылуу менден деп,
Кызыл тил даяр сүйлөргө:
Кыйышып чыгып бардык кеп,
Дастан жазсам өз эрким,
Болбойт беле бардыгы эп...

ОШКО

Балача бийлейт элем ачык айтсаң,
Кайрадан эми сени көрөм качан?
Суусунан Ак-Буураңдын качан ичип,
Тоосунан Алайыңдын качан ашам?

Укпайсың, унчукпайсың, капасыңбы?
Же мени түшүнө албай жатасыңбы?
Же болжоп, билип алчы, дейсиң го сен,
Ачылбай сандыгыңда жаткан сырды.

Билемин, мен билемин тилегинди,
Тикен бар өйкөп жаткан жүрөгүңдү.
Тезирек уруш бүтсө, жеңиш болсо,
Ушулбу суз көрсөткөн иреңдиңди?

Оюңду тынчытпастан үйгө кайтпайм,
Аз калды тикенекти сууруп таштайм.
Жараңа айыктырчу даба тапшай,
Тик тарап босогоңду кантип аттайм?

Кайтарып курт түшүрбөй гүлдөрүңө,
Кечирбей Ак-Бууранды жат бирөөгө.
Кубалап келген жоону бара жатам,
Бул сонун даба болор жүрөгүңө!

Тура бер, окуп, ойноп өскөн жерим!
Көк мелжип теректериң өсө берсин!
Гүл ачып миң кулпунсун боз адырың,
Жарышып кыз-келиниң пахта терсин!

Көптөсөк кулатабыз аскар тоону,
Көчкүгө бастырабыз бардык жоону.
Анан биз алма бышкан гүлдүү бакка
Чабабыз жакын жерден даңгыр жолду.

* * *

Чоң арык, байыркы арык суусу мелт-калт
Мелтиреп таң калтырат, ойду тартат,
Анткени, булбул билген ыр аттарын –
Эсептейт кумду шилеп, кумду чайкап.

Жанаша керебетте жаткан багбан
Ойгонуп, мукам үндү тыңшап калган.
– Кандайча уккулуктуу, жагымдуу бул? –
Сөз салдым сурабасты сурап андан...

– Дүйнөдө акындар көп, – деди багбан –
Булбулдай багбан ишин үнгө салган
Бири жок... Чын сөз ушул-бири да жок,
«Бар» деген арын сатып айтат жалган.

Булбул дос байыртадан багбан менен,
Үн алган багбандардын эмгегинен.
Уйкашы ырларынын, өзүм билем,
Багымдын сан-миң түркүн гүлдөрүнөн.

Гүл ирең бак ичине түшкөн күндөн,
Ырчы куш ошол замат келип көргөн,
Ат койгон ылайыктап ар бирине,
Мукам үн, ыр уйкашы гүлдөн өнгөн.

Албайбы аны бакка мурун келген,
Кечиккен карыз алмакчы аны кимден?
Дүйнөдөн өтөт акын сурап бүтпөй
Ыры көп гүл аттарын булбул билген.

Ош гүлзар, Ош жемиш бак – булбул мекен,
Ырлардын толкуп ташкан көлүнө тең.
Көп келсем, бак карасам, пахта терсем,
Мага да бир аз ыр, күү берер бекен?!

ДОСТУН БЕЛЕГИ

Ф.Ф.Боярскийге.

I

Кара чоюн – белеги бул досумдун!
Карай, карай достун достук жосунун,
Келет буга жуурулушуп кошулгум –
Айтат жүрөк: «Кечикпегин, озунгун!»

Кара чоюн – Казакстан жеринен,
Жумушчунун аккан маңдай теринен,
Жолдоштордун оттой ысык деминен –
Калыпка түшүп шыркыраган, эриген!

Келбесе да түндүк, түштүк уюлдан,
Караганда заводунда куюлган,
Ошондуктан кымбат бардык буюмдан.
Ошондуктан кетпейт менин оюмдан!

Кыргызстан! Сага белек бул чоюн,
Ширетилген бул бир белги ушундай.
Достугубуз дал ушунун курчундай
Турмак бекем ширөөсүнөн бузулбай!

Чоюн эмес, темир эмес, жез эмес,
Бул башкача баалап, өлчөп ченебес,
Бул укмуш сый башка сыйга теңебес,
Достук сүйүү сезиминен бир элес!

II

Менин досум дос эмес жаңы таанышкан,
Достук желе тартылып келген алыстан,
Эски доспуз жыт сиңишип калышкан,
Бир-бирине амандык сурап барышкан.

Окопторду жанаша жатып казганбыз,
Альпыларды жанаша басып ашканбыз.
Пулеметту бирге орнотуп атканбыз,
Кыйын кездин мурчун да бирге татканбыз.

Сындырым нан... ошону дагы бөлүшкөн,
Колдо барын бирине бири беришкен,
Кыйышпаган, кайрылыша келишкен
Эски доспуз, табылса бөлүп тең ичкен.

Түн ичинде өткөнбүз бирге деңизден,
Өөдө карай чыкканбыз тоого тегизден,
Төмөн карай түшкөнбүз бирге эңиштен,
Өмүр жазын көргөнбүз чогуу жеңиштен.

III

Көзүбүздүн карегиндей сактоочу,
Ушул достук келе жаткан алыстан,

Ширетилген күрөштөрдө намыстан –
Ажырашпайт азаптуу отто табышкан.

Солдатыбыз азыр да тынчтык майдандын,
Көрбөгөнбүз оорукта калып эч качан.
Күрөшөбүз кыйындыктан качпастан,
Жеңиштерди камдайбыз бирге жатпастан.

Федор достон үйрөндү болот кескенди
Жылкы баккан укурук алып Калыжан.
Домен печин кем көрбөйт сүйгөн жарынан,
Кымбат баалайт дүйнөнүн бүткүл малынан.

Чыгарганды – машинаны укмуштай
Койчу казак үйрөндү Петя досунан.
Самолетту башкарды кыргыз боз улан,
Кандай жакшы акылман болсо кошунаң.

Уюштурган чоюндан бекем – бул достук,
Ширетилген болоттон бекем чынында.
Мындай достук элдердин сүйгөн ырында,
Жаңыруучу кылымдан ары кылымга!

КАНДАЙ ЖАКШЫ

Карындашым, бир боорум, жалжылдаган
Кайсы жакта жумуш бар, сен барбаган.
Көргөнүм жок жана да, эч бир жанды
Сен бүтүргөн иштерге, таң калбаган.

Козу карап, кой бактың жашыл бетте,
Жибек созуп токудуң, турбай четте.
Назик жибек өзүңдүн чачтарыңдай,
Чач астынан чыккан тер турат эсте.

Көрөм сенин көркүндү бардык жерден,
Көрөм сени заводдон, ар бир кенден,
Нарын ГЭСин куруштуң, калышпастан –
Темир булчуң, кең көөдөн жигиттерден.

Угам сенин үнүңдү ар убакта,
Кубанычтуу ыр созуп, тердиң пахта.
Мен өзүмдү бактылуу сеземин да –
Акын ырын жаш селки билсе жатка.

Кандай жакшы фабрика сен иштеген,
Кандай жакшы курулуш сен бүтүргөн.
Жарашыгы өзүң да замананын –
Жигит сүргөн өмүрдүн зыйнаты сен!

АЯЛ ЖӨНҮНДӨ ЫР

Билсек да гүлдөй жайнашын,
Билбейбиз аял кайратын:
Бошонбойт кечке жумуштан,
Чарчабайт тике туруштан,
Ар иштин табат айласын.

Ойгонот ак таң өпкөндө,
Дем алат чырак өчкөндө.
Бир колу очок жанында,
Бир колу колхоз малында,
Уй көздөйт жамгыр төккөндө.

Кызылчаны өстүрөт,
Кампага буудай жеткирет,
Бир колу үйдө кир жубат,
Бир колу пахта сугарат,
Бекер өтпөйт беш мүнөт...

Сылык сөз сүйлөп сызылат,
Бир колу тамак бышырат.
Экинчи колу... кылба шек,
Айланып айды жүрсүн деп
Спутник жасап учурат.

Бешенеден тер кетет.
Бир колу бешик терметет.
Экинчи колу иш кылат,
Эритип болот, күч курап,
Бүт дүйнөнү термелтет!

КУТТУКТОО

Куттуу болсун, сегизинчи март майрам!
Куттуктоого сөз табылат капкайдан.
Акын болуп жарытабы, жакшылап –
Элдин жармын, эрдин жарын айтпаган.

Келин-кызга карап көрчү бурулуп:
Кишичилик, жароокерлик, сулуулук!
Жүздөрүнөн мээримдүүлүк нурданат,
Колдоруна багыт үйү курулуп.

Бардык жерде иштеп жатат тартынбай,
Түйшүгү көп, жумушу көп чачындай.
Пахта терет, кант-кызылча өстүрөт...
Сүт, сары май – баасы кызыл алтындай.

Окуп тынбай илим кенин казышат,
Коммунизм дарбазасын ачышат.
Гүлдөй багып сүйгүнчүктүү балдарды,
Камкордуктун күнү болуп жатышат.

ЖАЗ МАЙРАМЫ

Күн астында жаркырап,
Көтөрдүк Совет байрагын.
Коктудан суу шаркырап,
Куттуктайт жаздын майрамын.
Гүлгүн тартып дүйүм бак,
Гүл оронуп турган чак,
Кызыл тил булбул сайрагын.

Туу түбүндө бардык эл, –
Биринчи май майрамы.
Каптагандай калың сел,
Же бургандай дайраны.
Тоодой толкун куралды,
Бирине бири уланды –
Эмгек, күрөш майданы.

Жумушчуга жумушчу
Кайрат кошот, күч кошот.
Жаратты жаңы турмушту,
Айга, күнгө кол созот.
Советтик киши келет деп
Күн кызы карап жол тосот.

Жети жылдык улуу иш –
Жаркыраган болочок!
Бүтүрөбүз аны биз,
Биз ашпаган ашуу жок.
Ушул толкун күч менен
Кеп бекен айга жетпеген! –
Жол табылат бир болсок.

Суу жол берет биз кечсек,
Тоо жол берет биз өтсөк.

Коммунизм биздин чек,
Ошол чекке биз жетсек:
Жер, күн жакын дос болот,
Караңгы бурчтар жок болот,
Күтүп турат келечек!

Биздин күч – дечи толкуган,
Куттуктайт жаздын майрамын.
Ушул күч жазды болтурган –
Көтөрдү тынчтык байрагын.

Тынчтык жарык нур чачат,
Тынчтыкта бактар гүл ачат,
Сайра булбул, сайрагын!

ЖАДЫРА ЖАШТЫК ТҮБӨЛҮК

Жалбырактар желбиреп
Жайкы жел жанды сергитет.
Кыз, боз улан ырдашса,
Көңүлдү көккө эргитет.

Байкап көрчү кайрадан,
Булбулбу, бакта сайраган?
Айлансам дейсиң жаштардан
Ачылган гүлдөй жайнаган.

Туу көтөрүп басышат,
Туюктан жол ачышат.
Жанаша басчы, азырак,
Жыргатып жыпар чачышат.

Сөз салышат жумуштан:
Шахтыларды курушкан,

Арданышат эмеспи –
Жумушсуз бекер туруштан.

Дың бузушкан адырдан,
Көп болсун деп буудай нан.
Жаштарыбыз ушулар,
Жайытка мал чыгарган.

Сөз салышат окуудан,
Кимиси кайда окуган.
Ай, күн жолун эсептеп,
Ракета атат чокудан...

Кубанычы элимдин,
Жарашыгы жеримдин
Советтик жаштар күнү деп
Майрамдайт, тойлойт өз күнүн.

Күн барбы жаштар күнүндөй,
Астыңдан тосот күлүндөй.
Жадыра жаштык түбөлүк
Жайкы бактын гүлүндөй!

ЖАШТЫККА

Жоонун шаштын кетирген
Катюшадай айбаттуу.
Элдин жүгүн көтөргөн
Эрлер мисал кайраттуу.

Азоону минген туйлатып,
Ар бир ишти бүткөн тез,
Таңыркатты жер бетин,
Заводдор даңкка бөлөнүп.

Жети жыл ишин болжолдоп,
Алды жакты ойлосок,
Күмөн саноо болгон жок,
Ким чоң жолду торгомок!

Спутник учуп тынбастан,
Айланып жүрөт дүйнөнү.
Тынчтык күнү нур чачкан,
Советтик элдин сүйгөнү.

Өлкөбүздүн көөнү түз,
Ээлейт достук жер бетин.
Жаңы жылга өттүк биз,
Жаңыртып ырын эмгектин.

КАЙТАЛАНБАЙТ

Күн артынан күндөр чубайт зымырап,
Арка жагы көрүнбөгөн кербендей.
Ар келген күн өз жумушун тууралап,
Ала келет жаңылыгын жөн келбей.

Кечээ гана метрого таң калсам,
Бүгүн мына «ТУга» минип баратам.
Өчө электе, кеч киргенде жанган шам,
Өз жарыгын чачат тура аткан таң.

Ар бир күндүн дал өзүндөй ыры бар,
Кечээ күнкү кайталанбайт кайрадан.
Талапкерлер алга карай жулунар,
Бүгүн торгой, эртең булбул сайраган!

БОРООН КАБАРЧЫСЫ

Булут каптап чокусун,
Туман басып коктусун,
Кан жыттанып жылгадан –
Калың кыргыз ыйлаган.

Ала-Тоо муңга батканда,
Ажыдаар уусун чачканда,
Алай-дүлөй түн түшүп –
Башына мөңгү катканда.

Мөңгү астынан муздак суу,
Мөлтүрөп жаштай акканда,
Арзын угар адил жок –
Азапта кыргыз жатканда.

Түз конушун калтырып,
Өрөөндү колдон алдырып –
Өгүзгө жүгүн артканда,
Өксөп ыйлап аргасыз.

Өрүшкө жол тартканда –
Быйлабай эч ким калбаган,
Чымын жанды аёюуз –
Кыйнабай эч ким калбаган.

Ысык-Көл муңдуу чалкыган,
Үстүнө булут калкыган,
Тумандуу тоого жашынган –
Айрылып кыргыз баркынан.

Суусамырдын жашыл чөп,
Саргайып ал да солуган.
Кайгылуу үндөр угулган –
Кара кулжа жолунан.

Аркар, кулжа, куландар,
Атылып көбү куланган,
Кулун-тайлар чурулдап –
Айрылышкан туландан.

Тополоңу тоз түшкөн,
Айдалып уйлар кыраңдан,
Короосунан айрылып,
Койлор маарап коштошкон.

Ботосунан айрылып,
Боз ингендер боздошкон.
Ачууланып черлерден –
Арстандар тура чамынган.

Күн күркүрөп күчөнгөн,
Атылып жерге чагылган.
Ысык-Көлдү толкутуп,
Бороон боло баштаган,
Теректерди булкунтуп,
Жулуп кете таштаган.
«Жакшылыкпы? Бул кайдан?»

ЫСЫК САЛАМ

Ат жетелеп келгеним жок,
Ала келген белегим жок.
Пейли жакшы тууган элге –
Берерим бар аттан өйдө.

Тоолорумдун ой-кырына,
Токтогулдун ырларынан,
Ала келдим ысык салам,
Алып койгун, казак тууган!

Ала-Тоолук туугандардын,
Ак калпакчан уландардын,
Туш тарабын таң калтырган,
Тоодой бекем достугунан.

Ала-Тоолук сулуулардын
Айдан артык нурдуулардын ,
Карагаттай көздөрүнөн,
Канттай таттуу сөздөрүнөн.

Жаш жигитке ашык болгон,
Жүрөгүнөн сүйүү толгон –
Берип турам ысык салам,
Белектей көр, казак тууган!

Тон бөктөрүп келгеним жок,
Тондой кымбат белегим жок.
Бечера деп кордой көрбө,
Берерим бар тондон өйдө:

Ак кардуу тоо арасынан,
Атыр чачкан абасынан,
Жүзүм бышкан талаасынан,
Жүзүмдөн артык Манасынан.

Көлгө куйган сууларынан,
Көлдө сүзгөн кууларынан –
Ала келдим ысык салам,
Алып койгун, казак тууган!

Тоо суусундай таза, тунук,
Турса дайым биздин достук,
Андан кымбат барбы белек?
Айтпайм жокту, кимге керек?!

КАНДАЙ ЖАКШЫ ЖАШАГАН

Кандай жакшы, кандай жакшы жашаган,
Кайра тартып келе жатсам базардан.
Көтөрүп гүл турат жолдо бир жубан –
Кубанычтан өңү гүлдөй жашарган.

– Жалгызымды тосуп турам жолунан,
Ал келатат айыгып зил-оорудан.
Кайра турду өлүм жаздык жастанган...
Кагылайын доктурундун колунан!..

Чымырканып араң айтып бул сөзүн,
Эртеңкиге катыргандай өзгөсүн,
Кирпигине тамчы суулар чогултту,
Мындай кезде кантип көз жаш төкпөсүн!

Кандай жакшы, кандай жакшы жашаган,
Биздин заман коммунисттер жасаган.
Кетирбестен токтотконсуйт өмүрдү –
Үйрөнбөгөн азоо тайдай качаган...

КАРА-КУМГА

Бозоргон жансыз кебетең...
Чыккан го десем керектен,
Чукуган жерден май чыгат,
Астыңда тура берекең!

Миң жылы касса жетерсиң,
Катылуу казна мекенсиң.
Кум учкан куу чөл деп жүрсөм,
Көөхардан бүткөн экенсиң.

ЖЕҢИШ УШУЛ

Эки тууган жолугушуп көрүшкөндөй,
Эже, сиңди кучакташып өбүшкөндөй,
Биригишти Дон дайрасы Волга менен –
Эми кайра ажырашпайт бул экөө тең!

Жаттан бетер көрүшпөгөн эмдигиче,
Кара деңиз, Азов, Каспи, Ак деңизге,
Ана кара кол сунушту сагынгандай,
Баатыр совет, сен бүтүргөн жумуш кандай!

Бир-бирине бирдик тамыр улагандай,
Бардык дене жакындашып кыналгандай,
Биригүүнүн улуу иши аткарылды,
Жеңиш ушул кубандырган жаш-карыны.

Совет эли чын көрсөттү өз эрдигин,
Жеңип чыгып табияттын кежирлигин.
Мөңкүп аккан дайраларды салды жөнгө,
Кеме жүргөн көл орнотту дөңсөөлөргө.

Ана кара, Волга менен Азов жакка,
Кеме барат алда кайдан тартып такта,
Дондон келет эң көп кеме тартып буудай,
Тынбайт алар ары-бери убай-чубай.

Кылым бою ойлогону орус элдин,
Ушул болчу, жарыгында биздин күндүн,
Орундалды ойлогондой, тарых күбө, –
Көзү менен көрүп турат бүткүл дүйнө!

Эки тууган жолугушуп көрүшкөндөй,
Эже, сиңди кучакташып өбүшкөндөй

Биригишти Дон дайрасы Волга менен,
Эми кайра ажырашпайт бул экөө тең!

РЕСПУБЛИКАМ

Республикам жанымдай,
Айланайын көркүндөн.
Кантип турам жалынбай,
Өзүң мени өстүргөн –
Жетпегенге жеткирген жөлөмөлөп,
Көрбөгөндү көргөзгөн нурга бөлөп.

Ошон үчүн сени мен,
Жакшы көрөм энемдей.
Ойлойм, издеп сага тең,
Бирөө изде дегендей.
Табалбаймын сендейди жер жүзүнөн,
Кагылайын, эгиндүү ой-түзүңөн!

Мага жарык бересиң,
Күн ачылып күлгөндөй.
Сүйөм сени, энесин –
Уулу дайым сүйгөндөй.
Советтердин үйүнүн бир бөлмөсүн –
Элестетип турбайбы сенин өзүң.

Заводуңдун түтүнүн,
Забойлорун кеңдердин,
Ташкөмүрдүн күкүмүн,
Ойлойм: «жатка бербеймин!»
Мен сүйөмүн советтик бардык элди,
Жек көрбөймүн бир дагы башка жерди.

Көп жерлерде жүргөмүн,
Көп жерлерге баргамын.

Эсте турат көргөн күн –
Альпылардын ар жагын.
Эчен сулуу жерлер бар айтып бүткүс,
Эчен бийик тоолор бар ашып өткүс.

Бирок, менин өз жерим –
Сулуу башка жерлерден,
Көөхарынан өзгөнүн –
Түнгө жарык өң берген
Ташы жакшы өзүмдүн тоолорумдун,
Көркү жакшы мал жаткан коолорумдун.

Кандай сулуу Ысык-Көл,
Көпкөк ачык асмандай,
Булак суудай тунук-мөл!
Бирөө жемиш чачкандай.
Арстанбаптын, Аркыттын көрсөң төрүн,
Жамынгандай баркыттын он миң түрүн.

Ким келтирип бул жерге,
Ким өстүргөн алчаны?
Ким көгөрткөн күңгөйгө,
Канча түркүн арчаны?
Көктү тиреп тургансыйт жаңгак шагы,
Көз алдыңда дүйнөнүн дүйүм багы.

Алтын менен тең белем –
Өзүңдүкү өзүңө,
Бардык жерден Чүй кенен
Көрүнгөнсүйт көзүмө.
Фрунземдин абасы алма жыттуу,
Алмуруту Аркыттын канттай таттуу.

Оронушкан жибекке –
Базар-Коргон, Араван,

Сүйүүсү бар жүрөктө,
Сулуу кыздай таранган.
Өстү пахта, ак пахта, аппак пахта,
Көргөн кызык ачылып турган чакта.

Республикам Кыргызстан –
Бир гүлзары өлкөмдүн,
Сулуулугуң суктанган,
Ай жүзүндөй көркөмүң.
Алыс кетсем ар күнү эстетесиң,
Бүткүл Совет багынын бир чекесин.

Сен бир жайкы жемиш бак,
Мөмө бышып төгүлгөн.
Сен бар, мына, көңүл чак,
Көрдүк үзүр өмүрдөн.
Тоого чыксам өбүшкөн асман менен –
Бүт көрүнөт ал жерден дүйнө кенен.

Ортосунда ал дүйнөнүн –
Республикам Кыргызстан!
Чачкансыйт атыр гүлдөрүн
Жер жүзүнө чыгыштан.
Мен сүйөмүн советтик бардык элди,
Жек көрбөймүн бир дагы башка жерди.

Анткен менен өз жерим –
Көрүнөт сүйкүм барынан.
Барынан жакын өз элим,
Жаралгамын канынан.
Жаны бирдей сезилет кыргыз элим,
Жаны бирге бутагы Советтердин.

Республикам Кыргызстан,
Айланайын көркүндөн!

Келгендей түшүп жылдыздан!
Сенсиң мени өстүргөн.
Канатымды жетилттиң таптап куштай,
Куш тапталса туруу жок ыраак учпай!

СҮЙӨМҮН

Таң атар замат мен турам,
Караймын тоого агарган.
Айтылат бир сөз көңүлдө:
«Ала-Тоо менен жан бирге!»

Ала-Тоо жайлоо, малга жай,
Кой айдайт койчу чай-чайлай.
Жайганы кою колхоздун,
Ал колхоз менин колхозум.

Күндөн мурун мен турам,
Заводду түтүн бураган.
Алам дароо оюма,
Кайрат жыям боюма!

Ал жерде иштейт жумушчу,
Жанындай сүйүп жумушту.
Ал завод көркү шаарымдын!
Ал жармы менин жанымдын!

Бак сыяктуу көрүнгөн –
Фрунзени сүйөм мен!
Кубанып согуп жүрөгүм –
Кенен Чүйдү сүйөмүн!

Оюмда турат Арстанбап,
Төгүлүп жаңгак, карагат!

Сүйгөн өңдүү жарымды,
Сүйөмүн толкуп Нарынды.

Суктандырган далайды –
Суусамырды, Алайды.
Оттой ысык сүйөмүн:
Туулган жерим ал менин!

Көмүрү таштай чачылган,
Нефтиси суудай атылган
Кыргыз жерин сүйөмүн:
Бир бурчу совет жеринин!

КУТМАНЫМ

Орошон кыргыз – кутманым,
Ойногонун утканым,
Көз алдыма келтирем –
Көтөрүп кымыз жутканын...

Элим кыргыз – кутманым,
Эңишкенди жыкканым.
Катуу кармаш, күрөштө –
Коё бербейт тутканын...

Калкым кыргыз – кутманым,
Кас душманын жыкканым,
Каары катуу бүркүттөй –
Кармаганын тытканым...

Эркин кыргыз – кутманым,
Эргип бийик учканым.
Тутуму бир элдерден –
Тууган ыркын бузбагын!

Ойчул кыргыз – кутманым,
Орундуу сөздү укканым.
Айкөл орус аганын –
Айтканынан чыкпагын!

АРАВАН

Көрүштүм тооң менен асмандаган,
Өбүштүм күнүң менен жаркыраган,
Сүйлөштүм сууң менен шаркыраган,
Араван! Араван! Араван!

Көрүштүм тооң менен сагынганда,
Жар менен биринчи ирет көрүшкөндөй.
Өбүштүм күнүң менен барынан да,
Кыз менен биринчи ирет өбүшкөндөй!

Сүйлөштүм сууң менен алышып үн,
Биринчи сулуу менен сырдашкандай!
Угамын түрсүлдөшүн жүрөгүңдүн,
Башынан канык болгон курдаш жандай!

Дос болдум тооң менен асмандаган,
Күнүңө ашык болдум жаркыраган,
Ырдаштым сууң менен шаркыраган,
Араван! Араван! Араван!

Дос болдум тооң менен бир башкача,
Бул тоодон менин каным жаралгандай.
Күнүнө махаббатым кандай таза,
Жүрөгүм жарык нурун жамынгандай!

Ырдаштым сууң менен Керме тоону,
Лермонтов Кавказ тоосун ырдагандай.

Макташтым ак алтындуу кенен коону,
Некрасов орус жерин мактагандай!

Ырдаштым эркин эмгек кылган элди,
Эл эркин эңсеп Пушкин ыр жазгандай.
Макташтым кечке пахта тергендерди,
Теримчи кыздарыңды Турсункандай.

Анаров көң чачканда пахтасына,
Мен эктим катарына ыр чигитин:
Жазылып даңктын ардак тактасына –
Пахтага поэзия катар өссүн!

Бул жерде иштегенмин мен бир кезде,
Түзгөмүн көп колхозду колум менен.
Мынакей, эми карап эл ишине,
Суктанам, ыр ойлоймун... болсун терең,

Көрүштүм элиң менен пахта тапкан,
Кармадым балбан колун кетмен чапкан,
Сүйлөштүм кыздар менен жаркылдашкан,
Араван! Араван! Араван!

КОЙЧУ КЕЛИН

Баш жагы Өрүктүнүн Кеңколот сай,
Короого жылуу каша калагандай,
Тоолор бар төшүн керип сактап турган,
Кум учкан Балыкчынын шамалынан.

Бирок, тоо күчтүү эмес барын тоскон,
Койлорго эч бир кырсык жолотпостон.
Уурудай аңдып турган карышкыр бар,
Ал урган сак болбосоң кыргын салар.

Түнөрөт апрель ай жамгыры көп,
Боёктой жука гана көгөргөн чөп.
Кар кайра түшүп келген тоо этектеп,
Бүрүшөт арык боз кой араң кепшеп.

Агарып жумурткадай чоң үй турат,
Тирелген түндүгүнөн түтүн бурап.
Эшигин тындырбастан улам ачат,
Ак келин, эмне үчүн мынча шашат?

Жайыттан кой короого эрте келген,
Чөп чачат бардыгына колу менен.
Бүрүшкөн боз койду алып үйгө кирет,
Жылуулайт, умачталган улпак берет.

БАЗАР-КОРГОН

Байыркы адыр-чыбыр Базар-Коргон,
Пахтанын жарашыктуу жайы болгон,
Акмандын араладым пахталарын,
Агарат гүлкайырдай эгип койгон.

Булбулдар сайрашкандай жайкы бактан,
Угулат сонун ырлар туш тараптан.
Жок, алар булбул эмес, келин-кыздар –
Жарышып, ырдап пахта терип жаткан.

Сүйүүнүн оту жанат көздөрүнөн,
Эмгектин күүсү чыгат сөздөрүнөн.
Өмүрдүн солбос гүлүн көргөнсүймүн –
Козодой жадырашкан өздөрүнөн.

Колдору шыпылдашат абдан элпек,
Кимиси сулуулардын эң көп термек,

Бир көрүп билүү кыйын, айтуу кыйын,
Баарынын көңүлү шат, көөнү сергек.

Терсек, – дейт, ачылганын калтырбастан,
Жетсе, – дейт, – чоң заводго чачылбастан.
Кандайча сыр окуйсун башка мындан –
Элиндин жарашыгы күлгүн жаштан!

Өтүшөт арабалар кыйчылдашкан,
Жарышат машиналар бир тынбастан,
Жол чаңын буртулдатып ун кечкендей –
Көтөрүп көктү көздөй ыргытышкан.

Баарынын үстүндөгү жүгү пахта,
Ал окшош түрмөктөлгөн ак булутка.
Кечөө эле аңкайган бош чоң сарайдан –
Көрүндү ак кардуу тоо бир заматта.

Байыркы адыр-чыбыр Базар-Коргон,
Пахтанын көп эгилген жайы болгон.
Теримчи кыздар толгон талаасына,
Келишкен ал бир сүрөт чыкпас ойдон!

КАРАСАМ

Карасам кыргыз жерин шашылбай жай,
Гүлгө бай, шиберге бай, сууларга бай,
Көлү көп, кар жамынган тоолору көп,
Кызыгып карайт көктөн күн менен ай.

Карасам кыргыз элин шашылбай жай:
Ойго бай тоонун таза абасындай,
Ырга бай айтып бүткүс «Манасындай»,
Таалайын сактайт көздүн карасындай.

ЫСЫК-КӨЛ КЫРГЫЗ ЖЕРГЕСИ

Маңдай-тескей чокулар ак калпакчан,
Ортосунда айдың көл чалкып жаткан.
Чалкыган бул толтура ырыс-кешик,
Толук турар түбөлүк чарпылбастан.

Көрсөм кыргыз кеңдигин карап туруп,
Калкагар чоң күзгүдөн таза, тунук.
Бара жатсам астымдан тосо чыгып,
Бакыт сулуу тургансыйт кымыз сунуп.

Көрөм кыргыз жергесин калдайган кең,
Кыялымда ааламга бир өзү тең.
Бардык кубат жергемде, элестетем:
Максат – ак куу, мен – шумкар, куусам жетем.

Кээде толкуйт түрүлүп, өркөчтөнүп,
Кээде тыптынч тургандай ыкка көнүп.
Мүнөт сайын жаратат бөтөнчөлүк,
Мүнөт сайын өзгөрүү турат өнүп...

Карай берем көл үстүн көзүмдү албай,
Көрбөгөнсүп эч качан көлдү мындай.
Жел козгобой мелтиреп жатат кээде,
Жигит ырын тыңшаган жаш сулуудай.

Кумар болбос менчелик эч бир ашык,
Жан эс алат жээгинде жүрсөм басып.
Жыргай түшөм кайыкка отурганда,
Бетти тосом толкунга черди жазып.

Кетким келбей кылчактайм эл жатарда,
Чөмүлгөнү барамын таң атарда.
Көл желпиген жагымдуу салкын аба,
Кан жөткүргөн дарттууга табат арга.

Ээлеп ойду бир жолу алганыбы,
Каным менен биригип калганыбы,
Ысык-Көлдү кызганып турчу болдум –
Кызгангандай жан бирге жалжалымды.

Кызганамын чын эле ач көз жоодон,
Жүрөк калкан найзага, төшүм коргон,
Өмүр жетсе түбөлүк болуп сакчы,
Күзөтүндө турмакмын ушул бойдон.

Маңдай-тескей чокулар – ак калпакчан,
Ортосунда айдың көл чалкып жаткан.
Арнайт элем күч жетсе бир чоң дастан
Мактоо ырын чогултуп бардык жактан.

КЫЗЫЛ-ЖАР ТҮНҮ

Көл ирең киргили жок ачык асман
Чаңкаят булут парда жамынбастан.
Жалжалдын көзү мисал алтын казык
Жымындайт өз ордуна жаңылбастан.

Алтындай иймейген ай жарык чачат,
Алты аркар жабалактап көөнүңдү ачат.
Суктанып сулуулукту карагансыйт,
Нарындын жээгиндеги бийик кашат.

Талпынган талапкерге жоктой бөгөт,
Тазалык тунук, салкын жыргал төгөт.
Жетиген кирпичинен учкан кыпын
Сергитип бүткөн бойду, көздөн өбөт.

Бир аз тур саманчынын жолун карап,
Эргийсиң мас болгондой ичпей арап.

Тыптынч түн, дал ушуну кызгангандан,
Ойлойсуң: «Кетпес бекен жылдыз тарап».

Үркөр да жымың этет, өчө калат,
Укта деп боёо түндүн тонун жабат.
Куттуктап Кызыл-Жардын пахтакерин,
Чыгыштан таң сүрөрдө Чолпон жанат.

Түнкү асман океандай турат чалкып,
Көк баркыт, анын үстү көөхар, жакут,
Астында жаткан талаа андан артык,
Ар күнү иштегенге берет бакыт.

Сүйөмүн айлуу түнүн Кызыл-Жардын,
Сүйөмүн жымыңдашкан жылдыздарын.
Кырманда пахта карап отуруп аз,
Кырк күнү дем алгандай сергип калдым.

КАТЫП АЛЫП ЖҮРБӨСҮН

Көл көрүнүп тереземден,
Көңүл чайттай ачылат.
Сергий түшөм бир эсе мен,
Суу учкуну чачырап.

Түрмөктөлүп толкун тоодой,
Муштап кетет капшытты.
Тогуз кайрып бир күү толгой,
Эске салат жаштыкты.

Ак жал толкун атырылат,
Согот жарды шарпылдап.
Согот, урат, астын жырат,
Алар өчү барчылап.

«Шарп» дей түшөт улам, улам,
Тереземдин түбүнөн.
Оюм чалкып, ырга тунам,
Тааныш көлдүн үнүнөн.

Чыгам тышка, басам бир аз,
Чыйрыктырат муздак жел.
Чечинем да, урам кулач,
Жылындырат Ысык-Көл.

Күн да жылуу, көл да жылуу,
Айрыкча көл түндөсү.
Сурасаңар: «кайда сулуу?»
Күн Ысык-Көл күндөшү.

Билүү кыйын төгүн, чынын...
Ыза кылып күндөшүн,
Көлүм күндүн ысыктыгын,
Катып алып жүрбөсүн!

СУУ

Какыраган чөлдү да мен көргөмүн,
Көргөм андан жылан суусап өлгөнүн.
Көргөнүм жок суусуз кактан бир гана,
Кулпунган гүл, шибер чөптүн өнгөнүн.

Ошондо мен ойлогомун суу жөнүн:
Жаны суу го жаркыраган дүйнөнүн,
Көркү суудан жыпар жыттуу гүлдөрдүн,
Өмүрү суу эл жашаган үйлөрдүн.

Ар кыл бакты өстүргөн да ушул суу,
Алмага бүр келтирген да ушул суу.

Э, жаш сулуу, сени чолпон көргөзүп,
Эттин кирип кетирген да ушул суу.

ПАЧА-АТА

Көргөн сайын көргүм келет арчанды,
Карагайдай шыңга чыккан көк тиреп.
Кандай сонун сагынганда алчанды,
Кыял кушу алып учат, жеткирет...

Аралаймын алма бышкан чериңди,
Атка минип кырларыңа чыгамын.
Сейил кылып ашып өтөм белиңди,
Гүл төшөнүп булбул үнүн угамын.

Чоң кашка суу... Алгым келбейт көзүмдү,
Жыргал сезим агып жатса шаркырап.
Салкынына тоссом ачып төшүмдү,
Ошол замат ырга шыгым артылат.

Карайм сууну, түбү даана көрүнөт:
Акак таштар жылтылдашат бир башка.
Сурангансыйт: «аттуу кечсең эңип өт»
Чыккансыйт үн жалбаргандай сырдашка.

Жакшы көрөм Чарчатмаңдын аскасын,
Бүркүт учуп чабыт карап айланат...
Жетишпейби айтпасам да башкасын,
Жүрөк тунжур, торсуз ага байланат.

Бүркүт окшош бийик конуп шаңшысам,
Бүткүл дүйнө укпас беле ырымды.
Бүркүт окшош борчукту ашып калкысам,
Бөлөп шаңга турбас белем кырыңды.

Күн чак түштө өйүз-бүйүз дап-дайын:
Көз алдында сулуулугу дүйнөнүн.
Жибек чачын селкилдетет жаш кайың,
Жал-жал карап наздангандай сүйгөнүң.

Күндүз тургай түнүң жакшы жел соккон,
Жылдыз жайнайт, чамгарактан ай карап.
Нурат аке баштайт кызык жомоктон,
Балдар угуп өткөн ишке таң калат...

Айтат Нурат басмачыны кууганын,
Ак кар кышта элик кууган аңчыдай.
Былк этпестен үйдү коргоп турганын:
«Бул Пача-Ата чеп орнотуп алчы жай!»

Үчкемпир да, айтат элден укканын,
Көзгө мелжеп таамай аткан мергендей.
Айтат тигил Чоңташка да чыкканын,
Баары карап калгандыгын тең келбей.

Айтат жана ошол Чоңташ түбүнөн,
Күпө күндүз үкү кармап алганын.
Кыйкырганда анын катуу үнүнөн,
Корккон үкү эчак өлүп калганын.

Токоюнан алмурут жеп, алма жеп,
Түрдөй сулуу Пача-Атада чоңойгон.
Менин досум Үчкемпирде өнөр көп,
Өнөр, билим колго тийбес оңойдон.

Ушул сайда колхоз ишин башкарган,
Кой төлдөткөн, эгин эккен, иш кылган.
Чөп чаптырган курап топту жаштардан,
Өз айлына жемиш багын жыш кылган.

Тоялы аке чайын сунуп мейманга,
Өзү жутат муздак суудан кангыча:
«Пача-Атанын суусу башка жыргал да,
Атам дагы токсон жашка баргыча.

Ушул сайдан жата калып суу ичкен,
Көп жашаган тиги турган арчадай.
Сүйгөн уулун ушул сууга киринткен,
Өмүр жолун бассын деген чарчабай».

«Бул туура» деп күлүп коёт Бекмырза,
Жибек талдай сыйда жигит жакшына.
Кубангандай зоо жаңырат ышкырса,
Пача-Атада иш көп анын бактына.

Бак өстүрөт, аары карап, чөп чабат,
Кээде чыгып кийик атат кыргактан.
Кээде кетет жайыт тандап, мал багат,
Ырдайт: «бул жер далай эрди жыргаткан».

Ыргай, шилби эч бир жандан жазганбай
Бир турушат жигит кыздай өбүшкөн.
Өмүрүңө өмүр улап жаткандай –
Тармал арча жоолук булгайт өйүздөн.

Эрте тур да, сууну бойлой жүр басып,
Атыр чачат таң атардын боз салкын.
Торгой сайрап, таңшыйт булбул гүлгө ашык,
Жан эс алып, бир билесиң ыр баркын.

Сууга да бай, гүлгө да бай Пача-Ата,
Алма жыттуу, арча жыттуу кең өзөн.
Эмгек жандуу элге да бай Пача-Ата,
Сагынамын бир эле жыл көрбөсөм.

КАНДАЙЧА*(Аркытка)*

Жерге кирсин хандардын таажылары,
Көргөнсүймүн оп тарткыч ажыдаарды.
Аркыт, сени теңебейм таажыга мен,
Азыркы журт ошону сагынабы...

Сени болсо бир көргөн кайра баштан
«Көрсөм-ээ» деп ойлонор жадабастан.
Атыр чачып, гүл ачкан көз-алдымда,
Сен бир жомок, башкача кызык дастан.

Теңештирбейм сени мен дейилдеге,
Бул кандайча кырс мүнөз пейил дебе.
Жылтыраган бий тону сага теңби,
Бизге, кийин балага, чебиреге.

Жат угулат «дейилде», «таажы» дешсе,
Ошондуктан кайрадан салам эске:
Сен асмандын күн нуру, бактын багы,
Ким теңесин алтынды сары жезге.

Бактылуунун тоюндай чыкпас эстен,
Дүйүм жемиш чачылган дасторкон сен.
Кыялындай жыргалды ойлогондун,
Кылымдарга тура бер кебелбестен.

Шаркыраган суулардын үнү кандай,
Карагым бар оюңду көзүмдү албай,
Бой эритет булбулдун таңшыганы,
Жүрөк кылын козгогон бир күч бардай.

Жерге кирсин таажысы падышанын...
Жаңгагыңды жактырам, анын шагын.

Журт куруткан желдеттин кан жыттанган,
Кийимине кандайча алмашамын!

БАЙКАЛГА

Сага салам ала келдим Ысык-Көлдөн,
Асман менен атаандашып көгөргөн.
Сага салам ала келдим жашыл төрдөн,
Токтогулдай ырчыларды төрөгөн!

Өз кезинде тоо торгою сага келген,
Өзү келбей, зулум айдап келтирген.
Эркин жүрбөй, колу-буту кишенделген,
Азап чеккен, кайгы күүсү чертилген...

Андан кийин сага келгем мынакей мен,
Карап турам толкунунду четинден.
Жайдын күнү жаш селкидей сулуусуң сен,
Жан жыргатып өпкөнсүймүн бетинден.

Мен мынакей, көңүл ачып, эркин басып,
Өмүр жазын көрөм сени карасам.
Аскаларга сен урунуп шарпылдасаң,
Оргуп чыгат көкүрөктөн арашан...

Мен комузду кайра бурап, кайра бурап,
«Ботой» менен «Кербез» өңдүү күү курап,
Чертер болсом жаңылыкты көп эл угат,
Кубануудан жүрөк туйлап жулунат.

Бир кезде сен көрсөң көптү кишенделген,
Бүгүн көрдүң элди кайгы билбеген.
Уккансыймын ыр атасы баскан жерден,
Укмуш ырды көңүлгө нур жиберген.

ЖАШАРГАН ШААР

Ак буурасы сайда мөңкүп шаркырап,
Айланамда шаттык күүсү тартылат.
Күнү тийип, көчөлөрү жаркырап,
Көркөмдүгү, сулуулугу артылат.

Ак теректер шыңга боюн керишип,
Асман тирейт, күнгө салам беришип.
Шамал жүрсө, тынч турууну жеришип,
Чайпалышат мас болгондой көп ичип.

Жылкылардай сууну көздөй чуурушкан,
Машиналар тынымы жок жарышат:
Жумушчулар келе жатат жумуштан,
Жумушчулар жумушуна барышат.

Заводдордон гудок үнү чаңырат,
Кабар кылып жумуш жүрүп жатканын.
Жибек түрөт, шайы токуйт комбинат,
Арнап элге тынбай иштеп тапканын.

Комбинаттын пайдубалын курганын,
Эң биринчи таш койгонун көргөн биз.
Эске түшөт көп ичинде турганым,
Күбө болуп иштелгенде улуу иш.

Мына бүгүн комбинаттын жибегин,
Көрүп турам, сулуу кыздын кийгенин.
Көрүп турам ар биринин жүрөгүн,
Качан, кайдан теңдик, таалай тийгенин.

Кубанамын карап жемиш бактарын,
Ырчы куштар мекен кылган шактарын.
Эске түшөт окуп жүргөн жаш чагым,
Гүл аралап, китеп кармап басканым...

Көргүм келет көчөлөрдүн ар бирин,
Көңүл коюп чаңсыз көркөм түрүнө.
Жакын барам ар бирине гүлдөрдүн,
Жаштыгымды түшүргөндөй түбүнө.

Үпсүйөт баш буурул чачым таралбай,
Тынчым кетти жок издеген эмедей.
Мында калган жаштыгымды табалбай –
Убарамын. Турат калаа кенебей.

Бирок, мына гудок кайра жаңырды:
Биротоло айта көрбө «кайыр кош».
Издегениң турган жерден табылды,
Жаштыгың – бул, жашарган шаар көрктүү Ош!

КӨРБӨГӨМ

(Сарычелек көлүнө суктанып)

Жээгинден карап турам өйүзүңдү,
Элеген колхоз малы өрүшүңдү.
Дүйнөнүн кыдырсам да тең жармысын
Көрбөгөм көлдү сендей келишимдүү.

Курчаган айланаңды тоолор бийик,
Бийиктен карайт сени таргыл кийик,
Ыр жазат сен жөнүндө көк кагазга
Аркайган кош мүйүзү асман чийип.

Эсимде ар бир ташың, ар бир аскаң,
Эсимде: тигил турган борчук таштан,
Бир ирик кулаганда – бир короо кой –
Бүт ыргып сага түшкөн, жайын тапкан.

Түбүңдө жакын агам жатат көптөн,
Жыгылган ат жубам деп, сага чөккөн.
Билемин, неге мынча көгүлтүрсүң?
Кезинде аз болбогон көз жаш төккөн...

Жээгинде карап турам үстүңдү мен,
Калтырган кайсы сулуу күзгүсүң сен...
Көрүнөт миң түркүн өң, тартсам сүрөт –
Сурабайм боёкторду түк эч кимден.

Көгүлтүр, жашыл, анан агыш тартып,
Кубулуп жатышыңды көөхар чачып,
Жылаңач аскалардын арасынан –
Карашат карагайлар, болгонбу ашык?

Карасам, бардыгын тең көрөм сенден:
Карагай, кайың, четин көчүп жерден.
Түбүңдөн табышканбы жайлуу конуш?
Дапдайын жыбырашат: «сана бирден!»

Башымды көтөрсөм мен – турат аска,
Эңкейсем – турат аска, эмес башка...
Кыйкырсам кош жаңырык угам үндү,
Жеткирет сөздү бузбай таштан ташка.

«Чоң ата» – десем дароо «чоң ата» деп
Чоң аска жооп кайтарат келекелеп.
Түбүң да «чоң ата» деп күңгүрөнөт –
Же сенин тереңде барбы чүңөт?

Эңкейсем тоёт кардым көрүп балык,
Кармабай тосмо коюп, же тор салып.
Заматта эсептедим он чактысын
Шашпастан калпак менен сузуп алып...

Көтөрсөм башымды өйдө, көңүлдү ачып,
Жээктерин карайт мени жымыңдашып.
Жел жүрсө бардык чөбүң бүркөт жышар,
Ким билет, кетсин дейби жан жыргатып.

Сылады жибек кол жел беттеримден,
Мемиреп ырахатка чөккөнүмдөн,
Жыгылып гүл үстүнө жаткым келип,
Кайрадан бала күнүм эстедим мен.

Эсимде не болгону мурун мында,
Эсимде ар бир колот, ар бир жылга,
Чоң атам узануучу ар күн кечке
Тээ тиги кыйың, талдуу булуңунда.

Чарыкчан, үстү жүдөө, таар кийип,
Отурчу уук жасап, түндүк ийип.
Эс алчу бактылуудай, акысына –
Гүл жыттуу салкын таза аба тийип.

Күү тыңшап булактардын шыңгырынан,
Ыр укчу созолонгон ойдон-кырдан.
Гүл өпчү ашпак, узун сакалынан,
Күн өпчү бутактардын жылчыгынан.

Бир туруп өтө терең ойго батам:
Чын эле бактылуу го менин атам!
Бул өңдүү көл четинде, гүл ичинде –
Жашаган, кыйналса да жардылыктан.

Эл мага мүрзө казса ушул жайдан,
Ичимде калбас эле эч бир арман:
Жатмакмын алма жыттап, жыргап тыңшап –
Күүлөрдү күкүк таңшып, булбул чалган.

Карасам, көз жиберсем айланаңа:
Толуптур мал бакканга каптал, жылга.
Кандырдым суусунумду кымызыңа,
Жыргалың канат берди ырларыма.

Кыялым учту көккө, чыкты күнгө,
Бүт дүйнө кулак салсын биздин үнгө:
«Чогултуп жер жүзүнүн сулуулугун –
Табийгат берген – деймин, – бир өзүңө!»

Жергемдин улуу кызы, мактан, мактан!
Ай өпсүн, жылдыз өпсүн ак тамактан.
Ааламдын саякатчы уландары –
Келишер көрүү үчүн бардык жактан.

Жээгинден карап турам өйүзүңдү,
Мал баккан, элге толгон өрүшүңдү.
Атайын бүт жер жүзүн кыдырсам да –
Көрбөсмүн көлдү сендей келишимдүү.

БУЛБУЛ МЕКЕН

Түнөдүм Ош шаарына жайдын күнү,
Уйкумду тартып алып, көңүлүмдү.
Ээледи тыным билбес булбул үнү,
Кубултат ышкырыгы түркүн күүнү.

Ай жарык, электрик андан жарык,
Бір тыңшайт жаркырак түн кулак салып.
Бак ичи, арык бою – биз жаткан жер,
Атырын чачат көп гүл курчап алып.

Бактыга мас болгонбу булбул чечен,
Бурады күү сонунун алда нечен.

Жаштыктын, сулуулуктун, кишиликтин –
Ырларын таңшытпайбы угам десең.

Тыңшадым эрип боюм, толкуп жүрөк,
Бир башка көңүл чалкып, көңүл күлөт.
Ансайын кытыгылайт кубулжуп үн,
Байгеден чыгарчудай мени сүрөп.

Чоң арык, байыркы арык суусу мелт-калт
Мелтирөп таң калтырат, ойду тартат.
Анткени булбул билген ыр аттарын
Эсептейт кумду шилеп, кумду чайкап.

Жанаша керебетте жаткан багбан,
Ойгонуп, мукам үндү тыңшап калган.
– Кандайча уккулуктуу, жагымдуу бул? –
Сөз салдым сурабасты сурап андан...

– Дүйнөдө акындар көп,– деди багбан,–
Булбулдай багбан ишин үнгө салган.
Бири жок... Чын сөз ушул-бири да жок,
«Бар» деген арын сатып айтат жалган.

Булбул дос – байыртадан багбан менен,
Үн алган багбандардын эмгегинен.
Уйкашы ырларынын, өзүм билем,
Багымдын сан-миң түркүн гүлдөрүнөн.

Гүл ирең бак ичине түшкөн күндөн,
Ырчы куш ошол замат келип көргөн,
Ат койгон ылайыктап ар бирине,
Мукам үн, ыр уйкашы гүлдөн өнгөн.

Албайбы аны бакка мурун келген,
Кечиккен карыз алмакчы аны кимден?

Дүйнөдөн өтөт акын сурап бүтпөй,
Ыры көп гүл аттарын булбул билген.

Ош гүлзар, Ош жемиш бак – булбул мекен,
Ырлардын толкуп ташкан көлүнө тең.
Көп келсем, бак карасам, пахта терсем,
Мага да бир аз ыр, күү берер бекен?!

ТЕГЕНЕГЕ

Атыңдан айланайын – ата конуш,
Алыста жүрсөм дагы көңүлдөсүң.
Атыңдан атап айтсам чыгат добуш,
Айрыкча көзгө жылуу көрүнөсүң!

Кылчайып, эске салсам арт жагымды,
Көрөмүн сенде калган жаш чагымды.
Көрөмүн жалпак, урчук таштарыңды.
Кой жайып, жыланайлак басканымды.

Сагынам гүлкайырды сенде чыккан,
Саргайып санаалашты сагынгандай.
Сагынам сайларыңды суулар аккан,
Сагынуу жалгыз мага табылгандай.

Сүйөмүн мал жайылган чыбырыңды,
Сүйгөндөй күйүмдүү уул өз энесин.
Сүйөмүн нардай чөккөн Төө-Кырыңды,
Сүйүүнүн уюткусун сен бергенсиң.

Атыңдан айланайын – ата журтум,
Азабын тарткан эле жокчулуктун...
Ардактуу, атак-даңктуу ишиңди уктум:
Айылы болуптурсуң токчулуктун!

ПАМИР ЖОЛУ

Көргөнүңөр бар чыгар Памир жолун,
Памир жолу даңгыр жол – эң бир сонун.
Ашууларын ашасың тоолорунун,
Жайдын күнү чечпеген кышкы тонун.

Оштон чыгып, Талдыкты бет алганда,
Алың келбейт жол боюн караганга.
Канат бүтүп калгандай «победаңа»
Карчыгадай запылдап учат алга.

«А» дегенче өтөсүң жылгалардан,
«А» дегенче ашасың бийик кырдан.
Тосот улам жолундан дос, же тууган,
Кымыз куюп чыныга даяр турган.

Угуп калса атыңды, көбү дегдеп,
Кырдагысы төмөнгө түшүп келет.
Жол боюна от жагып, жасап кебеп,
Жолоочуну куттуктап салам берет.

Өтсөң эгер Гүлчөдөн ары карай,
Тосот сени астыңдан даңктуу Алай,
Жол түгөнбөйт, чарчайсың санай-санай,
Кокту, сайды кезиккен далай-далай.

Кай жерде бар узун жол – ушул жолдой,
Кенен, даңгыр, тептегиз, ойлогондой.
Калганын көр өмүрдүн, жаш күнүңдүн,
Ушул жолдой учу жок узун болбой...

ТҮРДҮК

Жер сулуусу кайда де,
Түрдүктө деймин тартынбай.
Бир ажайып-көргөнгө,
Берейи айтып калтырбай:

Күңгөй, тескей чаңкайган,
Карагай, кайың чытырман,
Касаба зоолор калкайган,
Кулжасы качат жытынан.

Марты гүлдөп жазында,
Кар түшкөнсүйт кайрадан...
Алмасынын башында,
Олтурат чымчык сайраган.

Симфония ойнолот –
Куштардын салган үнүнөн.
Куюлат жыпар шорголоп,
Жийдесинин бүрүнөн.

Тогузкат, шилби, тобулгу,
Ак чечек, четин аралаш.
Жаңгагы тосот жолунду,
Жароокер кыздай санаалаш.

Жайында барсаң эң кызык:
Алмурут бышат саргайып.
Алмага чыгат тырмышып –
Аюу чоркок далдайып.

Көрөсүң андан сонунун,
Бадалдан аңдар карашат.

Мамалагы аюунун –
Сенден өрүк талашат.

Мөмөсүн жыйнап үлгүргөн,
Жыл болгонбу? Ким билет?
Суу шарылдап күбүрдөн,
Болбогонун билдирет...

Жаңгагынын көндөйү,
Жакшынакай бал челек.
Ойлобостон өңгөнү –
Идишиңе ал ченеп.

Көргөнгө Түрдүк көрктүү жер,
Кызык жомок айтканга.
Ишенбесең барып көр,
Ырдайсың мактап кайтканда.

ТОО АЛМАСЫ

Жыты сонун тоонун кызыл алмасы,
Кимдер үзүп, кимдер сени албады?
Сугу түшүп, шилекейи куюлуп,
Бышырбастан кимдер тамга салбады...

Тарады түн, агарды таң, чыкты күн,
Сени күткөн сенин эгең биз бүгүн!
Жаз айында сен гүл ачып турганда
Бутагыңа конот булбул – мукам үн.

Түбүң сайран, желпип согот салкын жел,
Жаным жыргап ыракатка берилем.
Тунук таза суу шылдырап арыкта,
Сергип боюм ыр жазамын эми мен.

Эркин тоонун таттуу кызыл алмасы,
Эски кайгы көңүлүмдө калбады:
Эркин тоонун, эркин сулуу кыздары,
Ийип шагың, бышканыңды тандады!

ЭНЕ

Канынан ден жараткан күмүш эне,
Чоңойгон ак сүтүңдү уулуң эме.
Тиледиң күнү-түнү ден соолугун,
Ар дайым ороп-чулгап мээримиңе.

Канынан жан жараткан алтын эне,
Чоңойгон ак сүтүңдү кызың эме.
Көзүнүн агы менен тең айландың,
Өстүрдүң кир жугузбай этегине.

Ойлойсуң – уулум аман жүрсө дейсиң,
Ар качан көңүл ачып күлсө дейсиң,
Жол таанып бул дүйнөдө, ак-караны,
Жаңылбай ажырата билсе дейсиң.

Ойлойсуң, жүрсө дейсиң кызым эсен,
Берчүдөй бирөө сага не тилесең.
Тилейсиң бүт дүйнөнүн жакшылыгын,
Тилейсиң кетпес таалай балаң сен.

Уулуңду болсо дейсиң зор акылман,
Эч кимден акыл жактан калышпаган,
Бир башка жоодо баатыр, топто чечен,
Эмгекте балбан болсо талыкпаган.

Башыңа миң ой келип, миң ой кетет:
«Эгерде келчү болсо кырсык мейнет,

Балама жолобосун, мага келсин,
Жанга күч азабы бар миң балакет».

Каралдың тышка чыкса, оюнкарак,
Же кетсе балдар менен жылаңаяк.
Көрүнүп көздөрүңө жылан, тикен,
Башыңа тие баштайт кайгы таяк.

Жан эне, жан жараткан чебер эне!
Ким жетсин, сен жетпесең, тилегиңе,
Боорукеч, жакшы санаа, назик сүйүү,
Чогулган сенин мээрбан жүрөгүңө.

АТА

Ушул сөз калган белем канык болуп,
Бул барда үй ичинин кемтиги жок.
Сезилет турган өңдүү капшыт толуп,
Бүлөнүн эртеңкиден көңүлү ток.

Атасы үйдө барда баланын да,
Кабагы түшкү күндөй жарык чачат.
Жүргөндөй бак-таалайдын базарында,
Үйдөгү бала-чака бардыгы шат.

Байкасаң ата кандай, ал бар үйдө
Ырыстын казса бүткүс кени бардай.
Сезилет мээримин күч жүрөгүңдө
Жакшылык дүйнөсүнүн теңи бардай.

Атаң бар – көңүлүң жай, үйүң кенен,
Сезесиң куш мамыкта олтургандай.
Атаң бар – керектүүнүн бары белең,
Алдында алтын чачкан тоо тургандай.

Сезесиң жоо келсе да сактай турган,
Бир күчтүү чеп тургандай бет алдында.
Сезесиң кишиң бардай жактай турган,
Кол салса каракчылар караңгыда.

Жыгылсаң, тоо бар өңдүү сен таянар,
Байкалат артың бекем, алдың бекем,
Ысыкта тал бар өңдүү сая кылар,
Жагымдуу салкындыкты сезет чекең.

Үй-бүлө кошун болсо турган чекте,
Кол башчы ата болот ал кошунга.
Атанын өзү жерде, баркы көктө:
Билбестин ою жетпейт, кеп ушунда.

Бактагы зор чынардай узун чыккан,
Шаардагы мунарадай көк тиреген.
Барыдан ата бийик, ошондуктан,
Балага эт жүрөгү элжиреген.

Көрүнөт ата көзгө аскар тоодой,
Бир башка жардын сүрдүү кашатындай.
Көрүнөт береке суу аккан коодой,
Мүрөктүн какшыбаган башатындай.

Билгениң айта койчу сөз кай жакта
Атанын кадыр-баркын өлчөп айтар?
Карыздарсың. Жүрөгүңдө кан бар чакта,
Элиңе кызмат кылып, карзды кайтар.

ЧЫГАР

Булут кетсе күн чыгар,
Кар жетсе жерге гүл чыгар.

Жери гүлдүү болгон соң,
Булбулдан мукам үн чыгар.

Багбан болсо бак чыгар,
Бактын гүлү ачылар.
Айлың бактуу болгон соң,
Астыңа мөмө чачылар.

Булут көктөн тарады,
Кар кетип, Жер карарды!
Күн нурунда гүлдөдүк,
Аядык, сүйдүк адамды.

Багбан бизге табылды,
Бак арыгы чабылды.
Иштен соң бакта салкындап,
Жыргатамын жанымды.

Бактан жыттап гүлүмдү,
Чыгардым бийик үнүмдү.
Багбанды мактап ыр кылып,
Сайратайын тилимди.

КҮН

Асманда алтын табак жарык чачкан,
Жалгыз көз жер дүйнөнү жаркыраткан.
Ойлонтот, таң калтырат көргөн жанды:
«Жаралган кандай укмуш асыл заттан!»

«Ким билсин, ал болбосо болот беле,
Кыжылдап жердин үстүн ээлеп жаткан?»
Жайылган килем түстүү көркөм талаа,
Суу аккан өзөн, сайлар салаа-салаа.

Көпөлөк балын соргон учуп, конуп,
Байчечек, ар түрдүү гүл, түркүн сайма!
Өң берген, кыймыл берген бардыгына,
Кубаты көктөн тийген күндүн гана.

УУЛУМ ОЙНОП СҮЙРӨЙТ ЧАНА

Араларды Москванын дүкөнүн,
Ойлой калам: «Турат кайдан тийип күн?»
Жаркыраган секичеде жайнашат –
Укмуш сонун оюнчуктар миң түркүн.

Бала болгон... Анда булар болбогон,
Болгон кезде өтү жашым ойноодон.
Анткени менен арман кылбай кубанам –
Уулум ойноп, сүйрөйт чана жолдордон!

ЖАЙДЫ КӨРСҮН

Эшигимди чертип келди сулуу жаз,
Жашыл чапан тартуу кылды ой, кырга.
Чатыркөлгө учуп өтү келгин каз,
Ач көз мерген туш болбосун кургурга.
Балапанын учурбастан өлбөсүн,
Жайды көрсүн, сан миң түркүн гүл көрсүн!

ЖОЛ

Зымырап автобуста бара жаттым,
Үстүмдө бийик аска, чоң суу астым.
Ортосу Кетмен-Төбө, Ташкөмүрдүн
Жол болгон, боору оюлуп катуу таштын.

Капталдап, имерилип тынбай жүрүп,
Аркада калып тоолор, көп жол бастым.
Аскасы Абыланын асман мелжийт,
Мен аны көргөн кезде бир аз шаштым.

Жок, бирок токтолбостон зуулап өттүм,
Биримин таңыркаган жүргүн көптүн.
Тилинген көк жалакай зоонун бети,
Ким муну иштеген деп ойго чөктүм.
Эл гана мындай ишти бүтүргөндүр,
Суроону өзүм берип, өзүм чечтим,
Толкундап жүрөгүмдүн күүсүн чертип,
Аскадан аскаларга барып жеттим.

Кандай эр коркпой келип катылганын,
Ким келип курч метисин матырганын.
Дарыдан тоо бузулуп, үйдөй таштар
Асманга ок сыяктуу атылганын –
Бир келип көзүм менен көргөнүм жок,
Кантип мен ырдайм анан жазып барын...
Мен гана бүт көргөнүмүн дейт көрүнөт,
Сыр сактап, терең тартып агат Нарын.

ШУМКАР УЯ

Көргөнүм жок качан муну салганын,
Балдарына тоодон кийик алганын...
Көргөнбүз дейт карыялар салып кеп,
Кайдан билдим чын экенин, жалганын...

Аска турат асман мелжий күбүрөп,
Желге сүйлөп баштан өткөн арманын.

Уя турат таң калтырып көргөндү,
Билүү кыйын кимдер чыгып барганын.

«Шумкар уя» дешет аны билгендер,
Чыгалбадым жоктугунан арганын.
Көп жан билет куштар учуп айланып,
Жете алышпай канаттары талганын.

Биле албадым качан өлүп шумкардын,
Канаттары кайсы сайда калганын.
Картаң аска кайгыргандыр жоготуп
Ак жолборсту алып учкан балбанын.

Уясына карап туруп муңайдым,
Бөлүшкөндөй алда кимдин арманын.
Камап койсо короолу кой баткандай,
Аркы-терки алты жүз эр жаткыдай...

Мынчалык зор уя салган алп кушту,
Мерген жоктур ошол кезде аткыдай.
Андай болсо кай себептен өлдү экен?
Киши кайда ушуну ойлоп тапкыдай.

Же болбосо азыр тирүү бар бекен,
Көрүү үчүн кимдер чыгып барды экен?
Жок, ал көпкө эркин учкан жок чыгар...
Кандай заман, кандай күндө калды экен?

Ала-Тоонун алгыр кыраан шумкарын,
Ким тор жайып, кимдер кармап алды экен?
Кармап алса, миң айлалуу мүнүшкөр –
Карышкырга кайсы адырда салды экен?

ЧОҢ АТАНЫН БЫРЫ

Ай-ай кызым, ак кызым,
Көтөргөнгө чак кызым,
Атакесин кетирбей,
Аңдып турган сак кызым.

Мынча неге таттуусуң,
Мынча неге жакшысың!
Моюнумдан кучактап,
Аягымдан тузактап,
Жайдын күнкү уйгактай
Жабышсаң жабыш, ак кызым.

Арттырасың ошондо,
Атакеңдин бактысын!
Карылыкка алдырбай,
Шум ажалга чалдырбай,
Сакчы болсоң, жакшысың!

БЕРЕКЕМ

Чаңкай түштө көлөкөм,
Үйүм толгон берекем,
Кең дүйнөнүн жүзүндө –
Сендей таттуу бар бекен!

Чын ойлоном бар бекен –
Башка бала сага тең?!
Күлүндөйт мага болуп күн –
Кетирейген кебетең.

ЧЫНАРТАЙГА

Чоңоёрсуң, күч-кубатка толорсуң,
Чырпык бойдон турбай чынар болорсуң!
Чынар койдук тилек менен атыңды,
Чынардай өс, куштай таран чачыңды.

Чынар өңдүү узак өмүр сүрө көр,
Бак-таалайдын гүлзарында жүрө көр.
Чынар өңдүү шаңдуу жаша, жылдызым,
Айдай аппак, күндөй жарык, нур кызым!

ЧОҢ АТА

Кечээ гана болгон окшоп сезилет,
Өзүмдүн да бар эле бир чоң атам...
Эстей калам, эт жүрөгүм эзилет,
Чоң атам жок, өз атам жок, мен картаң.

Күн артынан томолонуп күн өткөн,
Арт жагына бир кылчайып койбостон.
Мезгил чачты акка боёп жүдөткөн,
Жаштыкты жеп, өмүрдү жеп тойбостон.

Бирок, көрчү, кирди шаттык көңүлгө,
Суудай агып бакыт үйгө киргендей.
Жаткансыйт ал өмүр улап өмүргө,
Жаңылыкты карайт көзүм ирмелбей.

Бет алдымда турат менин неберем,
Кичинекей кол-буттары кыбырап.
Кубангандан сүтгөй ташам, көбүрөм,
«Чоң ата» деп өз алдымча шыбырап.

Чоң аталар олтуручу төрдөмүн,
Чоң атанын чоң ичигин жамындым.
Чоңойсо деп сагынганда көргөмүн,
Чарк айландым, мүнөт сайын жалындым.

Эртең эле, жыл айланып өтпөстөн,
Жай издейт бул чоң атанын койнунан.
Каптип чыдайм маңдайынан өшпөстөн,
Көтөрөрмүн түшүрбөстөн мойнуман.

Моюнумдан кучактап бул «аталап»,
Тушайт бутту бастырбастан узакка.
Бирок жыргап, бал жуткандай чакалап,
Мейли дермин түшсөм дагы тузакка.

«Чоң аталап» чакырат бул өзүмдү,
«Чоң аталап» көргөн жерде жүгүрөт.
Башын коюп жыттайт менин төшүмдү...
Талашканда Таалайбектен күнүлөп.

Мен чоң ата! Мен чоң ата! Уккула!
Башын коюп жыттайт менин төшүмдү...
Чоң атанын суусунунан жуткула,
Болуу үчүн бардыгыңар Чоң ата!

БАЛА

Бала! Бала! Бала менен бүлөбүз,
Бала күлсө – бактылуубуз, күлөбүз,
Кубанабыз, кучактайбыз, сүйөбүз,
Кубанычтын кучагында жүрөбүз.

Балаң соодо күнүң болбойт күлбөгөн
Байчечексиң, жемиш баксың бүрдөгөн.

Бирок, жаман... Бирок, жаман жери бар:
Ооруп калса салат кыйын дүрбөлөң.

Кубанычың кайгы менен алмашат,
Кабагыңды булут каптайт, болбой шат,
Күлкүң чөгөт көз жашыңдын көлүнө,
Акыл санаа токоюнда адашат.

Уйкуң качат жоо жакадан алгандай,
Ооруйт жүрөк, тилип мурчтан салгандай.
Бйласынчы... Сыздайт сөөгүң чыдабай,
Жилигинди балта менен жаргандай.

Бала жука, бала жумшак үлүдөн,
Бала назик кол тийгизбес жүлүндөн.
Кубанычы, кайгы-зары жаныңдын,
Бүткөн өңдүү аянычтуу гүлүндөн.

Сактагыла, сактагыла баланы,
Жөлөп-сүйөп такшалганча кадамы.
Аман өссүн чалгын канат жетилип,
Айга барчу болочоктун адамы!

ЖАША ТЫНЧТЫК

Мен согушту каалабаймын,
Каалабаймын өрттү мен.
«Өрттөнбөсүн, кыйрабасын,
Гүлдөп турган кең мекен!»
Ушул менин бардык оюм, тилегим,
Согуш курсун, согушту мен билемин.

Тынч эмгекти таштап барып,
Минаметту сүйрөгөм.

Бомба түшүп аба жарып,
Талаа койбой күйбөгөн,
Согуш жүрүп жаткан жерге түнөдүм,
Колдон түшпөй сабы кыска күрөгүм.

Ок мөндүрдөй түшсө көктөн,
Үмүт үзбөй өмүрдөн,
Канды кечкем, кан да төккөм,
Жеңиш жакка жүгүрөм.
Ойдон кетпейт ошондогу күрөгүм,
Аны менен бир өңдөнүп жүрөгүм.

Ойдон кетпейт, көз алдымда,
Жоо кырылган согуштар.
Али турат кулагымда,
Жер жарылган добуштар.
Ал кармашта биз жеңгенбиз, курбулар,
Дайым бизге катылган жоо кырылар.

Ошондо да согуш отун
Жан алгычтан жек көрөм.
Тынчтык, эмгек токтобосун,
Эл жыргалын эп көрөм.
Эмгек кылган эл талаада жайнасын,
Заводдордо болот сүттөй кайнасын.

Жарышкандан биздер чыктык,
Күрөшкөндү биз жыктык.
Жаша жеңиш! Жаша тынчтык!
Жаша достук, сылыктык!
Ушул менин бардык оюм, тилегим,
Тынчтык менен бир өңдөнөт жүрөгүм.

ТЫНЧТЫК ТУУСУ ЖЕЛБИРЕП

Эсте турат Альпылардан ашканым,
Автоматчан далай жолду басканым,
Таң атарда кирип барып Зальцбургдун,
Заңгыраган дарбазасын ачканым.

Эсте турат кээ бирөөнүн качканы,
Кээ бирөөнүн кол көтөрүп шашканы.
Кээ бирөөнүн керектүүсүн жашырып,
Таш үйлөрдүн жерпайына катканы...

Эсте турат көпүрөдөн өткөнүм,
Көргөнсүймүн жоо чырагы өчкөнүн.
Эсте турат ыйлап жаткан бөбөктү,
Ала коюп эркелетип өпкөнүм.

Өпкөмүн мен немец уулун, көзү көк,
Ойлобогом балдарымдын жоосу деп.
Согуш бүтүп, бет алдымдан көрүнгөн,
Альпылардай көк тиреген достук чеп.

Өпкөм – аны жеңиш менен куттуктап,
Айткам ага: «не жатпадың тынч уктап?»
Кайрып келдим качкан күнүн тынчтыктын,
Кандай киши ошол күндү унутат.

Унутпаймын мен ал күндү эч качан,
Ал күн тааныш бир жүргөндөй баштатан.
Альпы тоосун ашкым келет кайрадан,
Бирок ойлойм: автоматчан баспасам...

Барсам, бирок, эч ким менден качпаса,
Буюмдарын жашырбаса, шашпаса.
Бир туугандай тосуп турса астымдан,
Кийип алып дос кийимин таптаза.

Азияны, Европаны аралап,
Жеңиш күндүн жемиштерин карамак.
Бардык элдин салты болсо жакшына,
Житсе жерге адамды жоо санамак.

Ушул менин каалаганым баарыңа,
Жоокерчилик баш бакпасын шаарыңа.
Жеңиш туусу, тынчтык туусу желбиреп,
Түбөлүктүү сая болсун жаныңа.

Эсте турат кээ бирөөнүн корккону,
Көрүнгөнсүйт жүрөгүнүн соккону.
Эсте, бирок, көпчүлүк эл сүйүнүп,
Туу көтөрүп астыбыздан тоскону.

Эстен кетпейт тогузунчу Май күнү,
Кубандырып толкундаткан дүйнөнү.
Ушул бойдон адат болсун элимдин,
Убайымсыз бейпил күндө жүргөнү.

КУЛАК САЛ

Башыбыздан

Далай шумдук өткөрдүк.

Жашыбыздан

Согуштарды көп көрдүк:

Чыркыраткан,

Аябаган баланы,

Ошондуктан

Желдеттерди жек көрдүк.

Кантип гана

Аябайын баламды,

Чиркин бала

Көпкө бурат санаамды.

Атом бомба
Жашка, картка бипбирдей,
Жашка, картка
Бирдей чачат ажалды.
Трумэндин
Жүрөгү муз, боору таш,
Ага майдай
Эл көзүнөн аккан жаш.
Черчилль өлсүн,
Мээрими жок бир как баш,
Ал экөөнө
Кан дайрадай акса да аз.
Ошол экөө
Атом бомба камдаган,
Ошол экөө
Согуш жолун тандаган.
Тойгузууга
Түк тойбогон кулкунун,
Акыйшып
Кан сурашат балдардан.
Жытгаса ата
Күндө моокун кандырган,
Жытгаса эне
Эт жүрөгүн жандырган.
Назик бөбөк
Жаз гүлүндөй албырган,
Учуп окко,
Түшүп отко өлгүдөй,
Айткылачы
Турумэнге не кылган?
Жапжаш бөбөк
Балапандай солуган,
Же бир жаман
Иш келбесе колунан.
Жазыгы эмне,

Күнөөсү эмне өлгүдөй,
Акмактардын
Атайы аткан огунан?
Жок, биз ага,
Ага макул болбойбуз,
Биз балдардын
Тынч дүйнөсүн коргойбуз.
Ким баланы
Жакшы көрсө, аяса,
Биз ошону
Бардык жерде колдойбуз.
Баатыр ата,
Мээрбан эне, кулак сал:
Желбирете
Кызыл тууну колуңа ал!
Балдарды аяп!
Эл тынчтыгын коргогон,
Миллиондун
Катарына тура кал!
Атом бомба
Жарылуудан токтолсун!
Согуш отун
Тутандырган жок болсун!
Калайык журт,
Каршы турсаң биригип,
Желдет колун
Күйгүзүүчү чоктойсуң!
Кантип гана
Аябайсың балаңды,
Чиркин бала
Көпкө бурат санааңды.
Таш сындырган
Балбан чымыр кол менен
Балдарыңдан
Алыс ыргыт ажалды!

МЕНИН КҮЧҮМ

Баатырлардын өлкөсү менин өлкөм,
Баатырлардын энеси менин элим.
Кызыл жоокер эр жүрөк, өкүм, өктөм,
Менин күчүм, кубатым, менин демим!

Ушул күчтөн жоо качкан, талкаланган,
Ушул күчтөн чочулайт душман бүгүн.
Айбыгат ал көз артып карагандан,
Жаңырыгы ушул күч биздин үндүн!

ПУШКИНГЕ

Колумда сенин томуң, сенин ырың,
Жүрөктү толкундаткан күү угулат.
Жашаган жүз элүү жыл, эки кылым,
Канаттуу поэзияң колун сунат.

Бейтааныш, мен көрө элек ыр атасы,
Күлүңдөп сынагандай карап турат.
Көрүнүп ар сөзүнүн каухар ташы,
Жазылчу кагазымды жарык кылат.

Мага сен ырдын чолпон жылдызындай,
Мага сен ырдын мейкин конушундай!
Мен жапыс кичинекей кыргызымдай,
Сен бийик түптүү залкар орусумдай!

Чынында: мен тамчы суу, сен – океан!
Токойдо: мен – бир чырпык, сен байтерек!
Антсе да, талапкермин күйүп жанган,
Ойлоймун: «дал ушундай болуу керек!»

Эй, Пушкин, колунду бер! Таанышалы,
Куштармын сенин өткүр талантыңа.
Эй, чиркин, бийик учкан ыр шумкары!
Арман жок, канат кошсоң канатыма,

Менин да, сени менен учкум келет,
Өзүм – чөл, талабым – тоо, торгоймун мен,
Түшүмдө сени көрсөм колун берет,
Жолумдан табылгансып корокус кен.

Бул кенди казайын мен, бергин милдет
Сендеги ырдуу кендин кур дегенде –
Энчиге тиер болсо бир жак чети,
Анда мен жетер элем тилегиме.

Колумда алтын тыштуу сенин томуң,
Сөзүңө балды кимдер ичиришкен? –
Ырларың кандай көркөм, кандай сонун!
Аскердей сап-сап болуп тизилишкен.

Каламың куш канаты болсо керек? –
Калкылдап көктө сызат ар бир сөзүң.
Ким сынап, ким баа берет өлчөп-ченеп,
Баа жеткис дастандарды жазган өзүң.

Ырдаган көрүнөсүң тоо башынан,
Угулду бардык жерде сенин үнүң!
Тургансыйт сенин тармал чачтарыңан,
Ырларды чачыратып шыктуу күнүң.

Эй, Пушкин, колунду бер! Таанышалы!
Куштармын сенин өткүр талантыңа.
Эй, чиркин, бийик учкан ыр шумкары!
Арман жок, канат кошсоң канатыма!

ЭЙ, НАВОИ

Эй, Навои, кайгырганда кээде сен:
– Чаарасыздык бизге чаара, – дечү элең.
Жылжып агып сенден кийин беш жүз жыл,
Заман келди: бизге таалай, үйү кең.

Муктаждыктан чыкты чара табылып,
Кенендикке барчу жол кең чабылып.
Ырларыңды сүйүп окуйт ашыктар,
Ышкы шамы үйлөрүндө жагылып.

Кендик бизде – сен бир кезде ойлогон,
Теңдик бизде – сен бар кезде болбогон.
Сен сүйгөн эл байкуш эмес, бак ээси,
Орус элдей досу күчтүү колдогон.

Урпактарың сени кайра тургузду,
Ырларыңды бүт дүйнөгө угузду.
Турган бойдон миң жылдар тур жаркырап,
Биздин күндөй атагы зор ыр курап!

АЗДЫК КЫЛСАМ КАНТЕМ

Окудум Токтогулдун ырларын көп,
Окудум кайра, кайра жат кылам деп.
Жаттадым, жатка билдим, ошондо да,
Китебин бир көрүүнү турам эңсеп.

Магниттей тартып турат көңүлүмдү,
Мен буга бүт арнадым өмүрүмдү.
Өмүрүм аздык кылса кантем анан?
Орошсун ыр кепинге өлүгүмдү...

УККАН КЕЗДЕ

Ойлоном: музыканы ким сүйбөсүн,
Эргүүнүн жан эриткен күү дүйнөсүн...
«Ботоюн» Токтогулдун уккан адам,
Кандайдыр аяп кетет үй-бүлөсүн.

Эл күүсү «беш ыргайды» уккан кезде,
Жаш чагым, гүлгүн күнүм түшүп эске,
Унутам карылыкты. Жүрөк толкуп,
Кыңылдайм «секетпайды» таңдан кечке.

СИЗДИ КӨРСӨМ

(Мухтар Омарханович Ауэзовго)

Сизди көрсөм жүрөгүмдөн ыр чыгат,
Уйкаш келип, күү сызылып тамчылап.
Карайм сизди алгым келбей көзүмдү,
Сизде кызык дастан, жомок барчылап.

Сизди көрсөм бүркөлгөн күн ачылат,
Бүт күн чыгыш көз алдыма тартылат,
Чоң Тянь-Шань кубанычтуу жаркырап,
Шандуу көркү, сулуулугу артылат.

Сизди көрсөм, дайра көзгө элестеп,
Көңүл дегдеп, көңүл ырдап күү чертет.
Дайра суудай узун аккан өмүрдү,
Сиздей эрге тартуу кылып берсе деп.

Сизди көрсөм Абай менен көрүшөм,
Казак менен кучакташам, өбүшөм.
Сар арканын жели тартып домбура,
Мен үн кошуп сөз ширесин төгүшөм.

Сизди кeрсeм жолугамын Манаска,
Ал жүргөндөй Аккулачан Таласта.
Казак, кыргыз сыймыктанат сиз менен,
Капа болбоң түшкөн үчүн талашка...

ЫРЫҢДЫ СҮЙГӨН ӨЛБӨСҮН

(Корголго)

Буруп, буруп сайраган,
Булбул таңшык ырчы элең.
Туруп, туруп кайрадан,
Ырдан белек сунчу элең.
Жакшыны мактап турчу элең,
Жаманды жектеп куучу элең,
Өткүр сөз менен урчу элең,
Арсызга ачуу мурч элең.
Кескилегиң келгенде,
Ак болоттон курч элең.
Жолун тосуп атпастан,
Ажалга кантип багындың?
Амалын кантип таппадың,
Көргөзүп элсиз асканы,
Ач көзгө неге айтпадың,
Ала тур деп башканы.
Жолуна неге салбадың,
Кантип алдай албадың.
Булбулдай Коргол жердешим,
Ырга толгон өрдөшүң,
Өзүң жерге жатсаң да,
Ырыңды сүйгөн өлбөсүн.

ЫР КЫРМАНЫ

Билбегенге бир такыр жер ак кырман,
Бирок, аны баба дыйкан чаптырган.
Кызыл да бар, саман да көп кырманда,
Кызыл данын калайык эл жактырган.

Ыр кырманы оолак болсун самандан,
Жакшы жигит четтегендей жамандан.
Дандуу сөздөр таза бышкан буудайдай,
Кем эместир ардакталуу балаңдан.

Андай болсо чаң жугузба ырыңа,
Ырды сатып алалбайсың пулуңа.
Берер элем жүрөгүмдү алып мен,
Шыңгыр үндүү элпек ырдын кунуна.

САРЫ БАРПЫ

«Сары барпы» күү кандай?
Ныязалы таңшыган.
Мунун айтып тургандай,
Уккан жанды жашыткан...

Чертмек боорун каратып,
Батырат ойго ар башка.
Алсыратып баратып,
Чакырат кайра кармашка.

Бошогон жанды чыйралтат,
Нымшыган бойду сергитет.
Чаалыкканды эс алтат,
Талпынат көккө, эргитет.

Чокуп сал дейт көздөрүн
Тойбогон ач көз жыландын.

Энчиси эмес өзгөнүн –
Булбул уя шыралжын!..

Учкун дейт эркин кыргыздай,
Көтөрөт бийик асманга.
Өзгөчө узун шырргыздай
Өмүр тилейт жаш жанга.

Ойлоймун: «Укса бул күүнү
Тирилер өлүп бараткан!»
Көрсөткөн экен үлгүнү ,
Ушул күүнү жараткан.

Уккан сайын эс алам,
Укмуш күү куштай сайраган.
Уккан сайын жашарам,
Он бешке келип кайрадан.

Бактылууга өткөн күү,
Бактысы жок муңдуудан.
Жадасам да булбулдан,
Жадабайм муну угуудан.

«Сары барпы» күү кандай?
Ныязалы таңшыткан.
Укмуш күү, чыгып тургандай,
Өмүрдү сүйгөн ашыктан.

СЕНДЕН КИЙИН

Достук кылып азыртан эскертемин,
Кум үстүнө из салба, ырчы шерик.
Бара жатып кылчайсаң табалбайсың,
Үйлөп кетет заматта шамал келип.

Турса дагы чыдатпай шыгың кайнап.
Чыкса дагы арпадай ырың чайлап,

Шашып дароо чөп жыйба көл үстүнө,
Бир заматта жок кылат толкун айдап.

Эл көөнүнө жакпаган ыр курусун,
Кара жарма бышырган салбай тузун,
Кумга түшкөн из өңдүү жок болот да –
Ойлоп сөздүн таппасаң жугумдуусун.

Жат болбосо оюна окугандын,
Элге жукбай, ырыңды өзүң алгын.
Көл үстүнө ойлонбой жыйган чөптөй –
Тийбейт жанга кереги андай чардын.

Чөп жыйбастан, болот чеп кургун көлгө,
Цементтеп сал үй салсаң кумдак жерге.
Толкун, шамал кебелтпей, салган изиң –
Сенден кийин дапдаана калсын элге.

СЫНЧЫ

Жакшы сынчы жазуучунун көсөмү,
Жанып шамдай, жолду таамай көрсөтөт,
Халтурага булгатпастан көчөнү,
Барыбызга барык кылар иш өтөт.

Жаман сынчы үрүп чыккан кандектей,
Кабалбастан кала берет каңкылдап.
Жазуучу өтөт этегине чендетпей,
Жеңип кайткан баатыр өңдүү жаркылдап.

Сынчы болсоң түштө тийген күндөй бол!
Гүлзар бакта булбул салган үндөй бол!

ЧООРЧУГА

Чогойно, куурай, же камыш,
Чооруң бар жөнөкөй,

Талашкандай ар-намыс,
Кубулжутат көмөкөй.

Нотаң да жок окуган,
Касиетпи, бул кандай?
Угуучу көп таң калган,
Булбулду тыңшап тургандай!

Мен да таңмын, өнөрбү –
Энчиленген кыргызга?
Же үйрөнүп келгеңби –
Койчулар барып жылдызга?

«Ак Зыйнатты» сайратсаң,
Булбулдан кантип кем, – дешет.
Затаевич кызыккан –
Күүңдү тартып бер,– дешет.

Бир туруп көңүл сыздатып,
Күүлөйсүң эшен муң-зарды.
Бир туруп жанды ыктатып,
Мактайсын учкул шумкарды.

Мейлиңчи, теги, тарта бер,
Уккандын көзүн жайнатып.
Койчунун ырын кошо көр,
Колхоздун коюн айдатып.

ЫРЛАРЫМА ӨТҮШКӨН

Жаз элем гүлдөр жайнаган,
Бак элем булбул сайраган,
Күз айындай кубарды –
Өзүм түгүл айланам...

Билбейби неге шашканын,
Агарып кетти чачтарым?
Ар жагындай Алайдын,
Алыста калды жаш чагым...

Күн күйгүзгөн таштарын,
Күнгөйдөгү аскамын.
Көз артпаймын бирок мен –
Күлкүсүнө башканын.

Бала чагым эсимде,
Барса да өмүр бешимге,
Суктанбаймын эч кимдин –
Сулуу, жаштык кезине.

Өмүр жолун баскамын,
Карыбас үчүн жазганым.
Ырларыма өтүшкөн –
Тармал кара чачтарым!

МЕН СЫЙМЫКТУУ

Бир чоң сынчы мага дайым сын тагат:
«Мунун ыры баштан аяк салтанат...»
Не кылайын андан башка көрбөсөм,
Кандай наадан салтанаттан жалтанат?!

Караңгыдан алда качан чыккамын,
Каатчылыктын балбандарын жыккамын.
Кайгы күүсүн кай себептен чертейин?
Көргөнүм той, кыз күлкүсү укканым.

Араласаң Москванын көчөсүн–
Ай менен күн ортосунан өтөсүң.
Заңкайышып көк тирешкен үйлөрдө,
Салтанатка кошулбастан нетесиң.

Биз жаңылбай ракетаны атканда,
Америка аны билбей жатканда,
Салтанатты кемтик десең өзүң бил,
Мен сыймыктуу кубанычка батканда!

ЧЫНДЫКТЫН ДОСУ

Чындыктын досу сенсиң, эй жүрөгүм,
Ар дайым чындык үчүн элжиредиң.
Мен өзүм сенин күчтүү эркиңдемин,
Андыктан тартынбастан чын сүйлөдүм.

Баш кесмей бар десе да тартынбадым,
Ан сайын чагылгандай чартылдадым.
Тар кыя, тайгак кечүү туш болгондо
«Жүрөгүм даңгыр жол!» деп шаңкылдадың.

Коркподум касташкандын огу келсе,
Күчөдүм мен ошондо он миң эсе.
Чындыктын түз жолунан тайбас элем,
Бычагын ажал кайрап соём десе.

Шум ашкан, эмгек кылбай жанын баккан,
Оңойдон атак тапкан салпаяктан.
Көңүлүм жети көчкөн журттай калды,
Өтөмүн андайларды карабастан.

Жек көрдүм намыссызды калп сүйлөгөн,
Басалбай туура жолдо ийреңдеген.
Атылган октой тийдим арамзага, –
Акырын сылап-сыйпап үйрөнбөгөм.

Андыктан кээ бирөөлөр сүйбөйт мени,
Жалакай сүйбөгөндөй иштегенди.

Чүйрүшсүн мурундарын, сөксүн мейли,
Чындыктан өйдө көрбөйм эч нерсени.

Чындыктын досу сенсиң, эй жүрөгүм,
Ар дайым чындык үчүн элжиредиң.
Мен өзүм сенин күчтүү эркиндемин,
Андыктан тартынбастан чын сүйлөдүм.

ЖЕТЕТ КҮЧҮМ

Энеден туулгамын, иштөө үчүн,
Иштөөгө өлмөйүнчө жетет күчүм.
Мекенге ишим жакса, актар белем,
Эненин балдан артык эмчек сүтүн?

Ырларым, дастандарым – менин ишим,
Ишимди ойлогондо, менин ичим.
Элжирейт бир башкача, анан кайра,
Ачышат көргөн өңдүү бычак мизин.

Коркомун эл алдында уялуудан,
Корккондой коркок жоого кол салуудан.
Мен акын, «Онегиндей» бир чоң дастан,
Жазууну өмүр бою тилек кылган.

Тилегим акыр бир күн орундалар,
Болбосо, таамай серппей мүчүп калар.
Калемим, саймалай бер кагаз бетин,
Ыр калар кыргыз созуп обон салар.

Чырагым, таң атканча өчпөй жангын,
Көрөйүн канаттуу үн талпынганын.
Ырларым учкун бийик, учкун алыс,
Замандын тунжурунан калышпагын.

Энеден туулгамын, иштөө үчүн,
Иштөөгө өлмөйүнчө жетет күчүм.
Мекенге ишим жакса, актар белем,
Эненин балдан артык эмчек сүтүн?

ӨЗҮҢӨ

Ырда, сулуу, чыгар бийик үнүңдү,
Ырыңды уксам жан эс алат бир башка.
Өзүң өңдүү жарык кылган күнүмдү,
Алкыш айткым келет сендей курдашка.

Бек кучактап, бекем кысып төшүмө,
Бүт оюмду айтсам деймин өзүңө...
Кайда барсаң мен кошулсам көчүңө,
Арзыр белем: «жаным бозой» дешиңе?

Ырда, сулуу, бийик чыгар үнүңдү,
Сенин үнүң тартып барат жүлүңдү.
Тарткан сайын байкуш жүрөк бүлүңдү,
Жыттар бекем жыпар жыттуу гүлүңдү!

УККУМ КЕЛЕТ

Күн төбөдөн от жагып тердеткенде,
Уккум келет сөзүңдү бал кымыздай.
«Жел бар бекен боюмду сергитерге?»
Дегим келет өзүңө жанга угузбай.

Көктө жылдыз жыбырап, ай турганда,
Уккум келет үнүңдү кубулжуган.
Сенин тааныш добушуң угулганда –
Сагынганын тапкапсыйт бул курган жан.

Көктөн жылдыз суюлуп, таң сүргөндө,
Уккум келет ырыңды жан эриткен.
Кылчактаймын бир жакка жол жүргөндө,
Кетким келбей кыйылам эмнеликтен?!

АЙТЧЫ БОЗОЙ

(Кыз ыры)

Бак аралап бирге баскан мүнөтүң,
Баткан окшойт тереңине жүрөктүң.
Келбесең да, эстей жүр, деп тартууга,
Оозум барбайт өзүм сага айтууга.

Сен боз туйгун, мен байланган тириңмин,
Ашыглыктын тузагына илиңдим...
Куткараң да, койсоң дагы өзүң бил,
Күлсөң күлөм, карабасаң – көңүл зил...
Айтчы, бозой, оюңда мен кимиңмин?

АЗЫР БОЛСО

Сени көрсөм эстеймин жаш чагымды,
Сен жашган үй эшигин ачканымды.
«Тармалым» деп ар качан сылачу элең
Тартиби жок үрпөйгөн чачтарымды.

Сулуу болгон эмесмин мен эч качан,
«Сулуу жигит» дегенсиң калп айтпасам.
Сага сүйкүм көрүнгөн мүнөзүм да,
Сандыраган сөз айтып, кыйшактасам...

Мен жаш элем, чарчоону түк билбеген,
Жаккан оттой жалбырттап турчу денем.

Азыр болсо сен мени: «Кет!» дейт элең –
Аңшаңдаган эмесиң кайдан жүргөн?..

ТҮШСҮН МАГА ЖАРЫГЫҢ

Жүрөгүм сени сагыңды,
Жылытуучу жанымды.
Сенин демиң барында,
От чачкан жалын жалынбы...

Көңүлүм сен деп зарыкты.
Аячы мендей арыкты.
Ак жүзүң жаркып турганда,
Күн чачкан жарык жарыкпы.

Жылытсын мени жалының,
Түшсүн мага жарыгың.
Кумарым артып күн сайын,
Каалаганы жанымын!

БИРДЕЙ ЭМЕС

Азап кайсы, дозок кайсы билбейсиң,
Отко түшүп, жалын чачып күйбөсөң.
Келин-кыздын бардыгы да бир дейсиң –
Арзып жүрүп ак маңдайды сүйбөсөң.

Бирдей эмес, бирдей эмес кыз-келин,
Отуң тамса, жарык кылып издегин.
«Жүр кеттиктин» сунган уусун ичпегин,
Жалжал көздөн үмүтүңдү үзбөгүн.

АМАН ЖАР

(Элдик мотивде)

Кыз:

Амансыңбы, сүйгөнүм,
Ар күн ойлоп жүргөнүм.
Көрбөсөм да көп айлар.
Көңүлүмдө биргемин.

Эсенсиңби, сүйгөнүм,
Эңсеп ар күн жүргөнүм.
Түңүлөт деп ойлобо,
Түш көргөндө биргемин.

Ж и г и т:

Аман, аман, аман жар,
Арзыганың аман бар.
Кел, кучактап алайын,
Карап турсун адамдар.

Эсен, эсен, эсен жар,
Эңсегениң эсен бар.
Жарым, сени көрөлбай,
Жүрөгүмдө кесел бар.

Кыз:

Кел, аман жар, ойнойлу,
Карасууну бойлойлу.
Тандап жыттап гүлдөрдү
Таалай жолун ойлойлу.

Бол, аман жар, турбайлы,
Бак алмасын ыргайлы.
Шагын ийип ырдайлы,
Шапар тээп жыргайлы.

Экөө бирге:

Аман, аман, аман жар,
Арзыганым аман бар.
Күйгөңдөрдүн ырына –
Күлбөгүлө адамдар.
Эсен, эсен, эсен жар,
Эңсегеним эсен бар.
Күлүп шылдың кылбаңар –
Күйгөн биздей нечен бар.

БОЛСОҢ КАНТЕТ САГЫРААК

Ай артынан ай иймейип жаңырат...
Талапкерге такыячан табылат.
Сен албасаң баасы кымбат шуруну,
Дилгир бирөө өз мойнуна тагынат.

Көөдөнүңдү кур катөрбөй, жаш сулуу,
Таалайыңа болсоң кантет сагыраак...

ЖАКШЫЛЫК

Көп караба көңүл кушун азгырып,
Көп кыйнаба ой жүгүнө бастырып,
Кайсы сайга бекингенин билбеймин –
Менде болгон жалыны күч жашчылык?
Ырларымдан изде, сулуу, жаз гүлүн,
Ошол мага сенден келчү жакшылык!

ТУРСА КАНА

Эрте туруп байка таңдын сүргөнүн,
Эске түшөт эң биринчи сүйгөн күн.

Кан менен сүт аралашкан нур жалын,
Көргөзбөйбү жаркып сулуу күлгөнүн.

Кайра сезип жаштыгыңдын жыргалын,
Көрөсүң сен көрктүү чагын дүйнөнүн.
Ушул бойдон турса кана өзгөрбөй,
Улгаюну, эскирүүнү көз көрбөй...

ЭМГЕГИНДЕН УРМАТ КӨР

Сулуусунба эч кимден,
Сүйгөнүң көңүл бурбаса...
Улуусунба кичүүдөн
Кичүү кадыр кылбаса.

Чыккан кезде сен үйдөн,
Эшик ачып турбаса...
Пайда жок куру сүйүүдөн,
Күйбөгөнгө күйүүдөн.
Болбой жанга милдеткер,
Эмгегинден урмат көр.

КЕЛБЕЙТ КАЙРА

Горький көчө... Чубаган эл баратат...
Өзүм эмес, чачтарыма карашат.
Кызыкккандай түрлөрү бар көбүнүн:
«Буурул», «Коюу», «Көркөм» дешип талашат.

Бир жаш жубан, кишилерге урунуп,
Карайт чачты, берер элем бүт жулуп.
Бирок анын өз чачы да агарат,
Мага жаштык келбейт кайра бурулуп.

ӨЧ АЛГАМ

Кыйналбадым ачтыктан,
Кемибедим аштыктан, –
Менде жок эми эч арман,
Кедейликтен өч алгам!

Кыл торко жонго кийгеним,
«Победа» жолго мингеним,
Жок да, менде эч арман,
Жокчулуктан өч алгам!

Отурсам үйдө ыр жазам,
Сапарга чыксам ырдам,
Калбайт да, менде эч арман,
Кайгы-муңдан өч алгам!

КАЙЫР КОШ

Айтар элек: «адамдын адам душманы,
Андып турат коңшунун үйүн бузганы».
Биздин күндө кишиге киши болду дос,
Бирикпеген баштагы дүйнө, кайыр кош.

Эми сенин жүзүңдү көрбөйм, эскилик,
Иштен чыктың, тамтыгың кетти эскирип.
Коңшулардын үйлөрүн бузуу – наадандык,
Кимге болсун, ойлобойт бизде жамандык.

Океандай кененби биздин ичибиз,
Бүт ааламдай кыйырсыз беле күчүбүз!
Тепсендиде калтырдык эски дүйнөнү,
Киши болду кишинин жандай сүйгөнү.

Болсо дейбиз кишинин баары бактылуу,
Мүмкүн өңдүү бир ырды бүт эл жат кылуу.
Тартып алам, деңизге чөккөн, колуң соз,
Көргүм келбейт, жоолошкон дүйнө, кайыр кош!

АДАМГА АДАМ

Кээ бирөө издейт тууган, издейт урук,
Башканы душман ойлойт нээти куруп.
Билбейт ал бутак жайып, тууган-урук,
Кетерин туугандыктан бетин буруп.

Кезинде из же белги калбайт андан,
Кезигет бардык жерде адамга адам.
Ою бир, тилеги бир дос издесең,
Багында эртеңкинин бышат бадам.

ӨЗ ЖОЛУҢДУ ИЗДЕГИН

Муктаждыктын арык колу мыкчыса,
Кырсык басып кыйындыкка туш кылса.
Жакын тууган табалаган – душмандай –
Чөйчөк толо кордук уусун жуткурса...

Жалдыраба – өткөн-кеткен адамга,
Кокусунан жолугасың жаманга.
Жаман киши жакшылыкты унутуп,
Жамандыктын мыгын кагат таманга.

Көрүнгөнгө урунба да, таарынба,
Кишисиң сен ийниңде баш барында.
Күн астынан өз жолуңду издегин,
Калкыбастан белгисиздик шарында.

АЛЫС БЫРГЫТ

Түз экенин кимибизден кимибиз,
Түк билбестен оолакташып жүрөбүз.
Шектенебиз бирибизден бирибиз,
Шылдыңы көп какшык сүйлөп күлөбүз.

Билбегендей ажал качан келерин –
Бул шектенүү кимге эмне берерин,
Көргөзөрүн кимге кайсы өнөрүн –
Билген жан жок, билбейм неге керегин.

Алыс ыргыт, шек саноону оюндан,
Алып дартты таштагандай жүрөктөн,
Эс аласың баштап ошол мүнөттөн,
Кушсуң учкан коркунучсуз түнөктөн!

БАБЫРГА

(«Бабурнамэни» окуп)

Бай болдуң, падыша болдуң, баатыр болдуң,
Терисин душманыңдын тетир сойдуң.
Жыл өтү чөптөй куурап, гүлдөй солдуң,
Кара жер, караңгы көр жаткан ордуң.

Хан башың кул башындай чирип жерде,
Таажы, так бак берген жок шордуу элге.
Дүң болгон баш кесүүдөн, кан кечүүдөн,
Атак-даңк чаңдай ызгып учту желге.

Не таптың токтоо билбей жутунуудан,
Алкыңды агытуудан, учуруудан?
Бир дагы ойлобосуң жакшы иш жогун,
Ач көздүк туткунунан кутулуудан...

АПАМА

Апакебай, акың көп менде сенин.
Даңгыр жолго чыгардың... жетеледиң.
Картайсам да уулуңмун, келет менин –
Жыттап сенин төшүңдү, эркелегим.

Унутпаймыш өзүңдү, апакебай,
Унутсам да, бардыгын көргөндөрдүн.
Дат баспаган оюмдун алтынындай –
Эсебине кошпоймун өлгөндөрдүн.

Апакебай, тирүүсүң көңүлүмдө,
Жарык чачкан күндөйсүң тийип көктөн.
Мен энелүү баламын али күнгө –
Эске түшсө мээримиң мага төккөн.

АДАМ

Өзүң салган тамдан мурун кулайсың,
Өзүң сайган талдан мурун сулайсың.
Өмүр кыска бычагыңдын сабынан,
Бүгүн – адам, эртең – жерде ылайсың.

Бирок, иштеп үйрөн гүлгүн чагыңан,
Элге жакса ишиң бардык жагынан:
Өмүрүңө өз атыңды улайсың –
Өзүң өтсөң атың калат эл менен,
Ишиң жашайт эл сыяктуу өлбөгөн.

БАЙКАП ӨТ

Аралап чөптү, мыяны,
Басканда каптал, кыяны,

Тийбей өт көрсөң уяны,
Түк тийбейт сага зыяны.

Жатпайбы ак күп балапан,
Бузбагын чымчык уясын.
Жаш бөбөк окшош карасаң,
Өлүмгө кантип кыясың...

Чыйпылдайт, байкуш алы жок,
Кылалбайт жандын аргасын.
Байкап өт, бутуң чалбасын,
Жаңчылып жатып калбасын.

КАЙГЫРБА

Сагынба карылыкты, ал тез жетет,
Сарайдын эскиргенин элестетет.
Токтобой тосоң да жол кунан чагып,
Кошкуруп азоо аттай үркүп өтөт.

Чакырба ажалыңды ал тез угат,
Дар курбай, мылтык сунбай, чалып жыгат.
Бул турмуш эшиги ачык мейманкана,
Тыным жок, бири кирсе, бири чыгат.

Бул дүйнө бар болгону кептеркана,
Бири учса, бири конот, учат жана.
Аз укта, көп кыймылда, өмүр ээси,
Калбасын баштаган иш бүтпөй чала.

Кайгырба өмүр чиркин аздыгына,
Жаткыча караңгынын жаздыгына.
Жыргалдын жаңгагынан көп тергин да,
Таштагын укум-тукум баштыгына.

Уул-кызың уландысы өмүрүңдүн,
Нөбүрөң узарганы өңүрүңдүн.
Башкага кетпейт сенин жыйнаганың,
Ойлосоң эртеңкиңди иште бүгүн!

АДАМ МЕНЕН ТЕҢ ЖҮРГҮН

Айтып берсем кесирдүүнүн жүрүшүн,
Ачык мага бооруң катып күлүшүң:
Ой кылычын дат басканын жашырып,
Көргөзөм дейт сыртындагы күмүшүн.

Атыр себет, упа жабат – «жашарат» ,
Тоту куштай кулпунганча жасанат.
Бакка чыгат куш кондуруп колуна,
Көргөн киши айтар дейби: «азамат!»

Ак мойнок ит эрчип басат калбастан,
Мышык да бар далысына жармашкан.
Топ-топ балдар чуркап алат артынан,
Көчөдөгү эл карайт көзүн албастан.

Ойлобойт ал, ойлобойт ал: «бул уят»
Мурдун өйдө көтөрөт да чурмуят.
Какырынат чаң киргендей оозуна,
Карайт гүлдү: «ким түбүнө суу куят?»

Кесири күч менсинүүсүн жоготпой,
Көктү тиктейт толгон элди тоготпой.
Какайганда кагып койгон казыктай,
Турам дейби, түк ийилбес болоттой?

Жок!.. Жигит, жок, ийилбеген болоттой
Турмуш балбан! Иет сени ороктой.
Адамсыңбы? Адам менен тең жүргүн,
Аз акылды чиренүүгө коротпой.

ӨЧПӨЙ ТУРГАН НЕРСЕ ЭМЕС

Өмүр оту өчпөй турган нерсе эмес,
Пайдаланып калууга шаш жарыгын.
Эмгек менен бакыт жибин узун эш,
Кенен казгын жыргал турмуш арыгын.

Жаштык оту өчпөй турган нерсе эмес,
Жылынып кал, жакын отур жанына.
Жазылбасын, сүйүү жибин бекем эш,
Чымын болуп коно калгын балына.

КӨРГӨЗ ЧАКТАП

Жакшылыкка жамандык кылган адам,
Таза жайды булгаган ал бир наадан.
Бирок аны түшүнбөй өмүр бою,
Өйдөсүнөт жоо сайган баатырлардан.

Иштен куубай бир жолу калдың сактап,
Келген үчүн жагынып, сени мактап.
Алкыш айтпай, кубанып кете берди,
Акыл менен өткөндөй селден аттап.

Сен колдодуң, көтөрдүң: чыкты жонго,
Тизгин, чылбыр бүт бойдоп тийди колго.
«Ушул күнгө сүйрөлүп жүрүпсүң» деп
Өттү таштап өзүңдү ара жолго.

Сүйөгөндү билеби андай акмак,
Сыйласаң да, жонунан куштай таптап,
Жаны жыргап кайрадан кылат – ушак,
Андайларга жардамды көргөз чактап.

ИЧ ТАРЛЫК

Жерге кирсин, ич тарлык
Көрө албаган жолдошту.
Ойлойт экен душмандык,
Ойлобой ишин оңдошту.

Түз турса да, кыйшык деп,
Тузак тартат кишиге.
Жүрсө да калыс, бузук деп,
Көө чачат баскан изине.

Билбейт ал дөдөй сүйүүнү,
Ал адамдын душманы.
Ар бириңдин үйүңү,
Аңдып турат бузганы.

Жолукса көзүн чукуп сал,
Сугу түшүп жүрбөсүн.
Колу, буту болуп шал,
Бактылуу үйгө кирбесин!

МАКТАНГАН ДОСУМА

Көп ойлонуң, ой түбүнө жетпедиң,
Өстүң, бирок, элден ашып кетпедиң.
Узак чуркап, озгонуң жок эч кимден,
Түбөлүктүн дары чөбүн экпедиң.

Ойло, бирок, терең чөгүп житпегин,
Өскүн, бирок «көккө» чыгып кетпегин.
Чурка, бирок бөлүнбөгүн эл-журттан,
Эл жок жерде турмуш жогун эстегин.

Сендей өткүр көп табылат жаштардан,
Өзүңдү өйдө ойлобогун башкадан.
Качан болсо мактануунун чеги бар,
Көп элирсең куланасың аскадан.

ЭСКЕРТҮҮ

Эки жагың байкап бас,
Эл бар сенден башка да.
Илбээсинсиз токой аз,
Айланат бүркүт аскада.

Балбан болсоң мактанба,
Сенден да балбан табылат.
Качырып чыгып чапканда
Кабыргаң ташка кагылат.

Алп эмес ачкөз, ичи тар,
Алактабай тынчып жат.
Жолборс бар жерде, пил да бар,
Басып алса былчыйтат.

АЙЫРМА НЕ

Айтып коюп артынан сөз эрчиткен,
Убадага туругу жок жигиттен,
Айырма не жеңил ойлуу келиндин,
Көө сүйкөгөн намысына эринин?

БААРЫҢАРГА

Баарыңарга каалаганым жакшылык,
Жолдошуңар болсун күлкү-каткырык.
Атаганат, колдон келсе канаке,
Албас белем карыңарды жаш кылып.

ПОЭМАЛАР

АЖЫДААР МЕНЕН КҮН

(Тамсил)

Даркан болуп дүйнөгө жаралгандай,
Бир ажыдаар жашаптыр чоң аралда.
Коңшулардын көз жашын көңүлгө албай,
Өзү билип ээлептир баарын анда.

Эси чыккан эчкидей карышкырдан,
Каршы турган болбоптур бир дагы жан,
Бардыгы да коркушуп ажыдаардан,
Алыс, жакын жердеги коңшулардан.

Көрүнгөнүн көзүнө: жутту, сорду,
Музоо жалмап эмчектен сүт соргондой.
Соргон сайын желмогуз түк тойбоду,
Жумуруна али жук болбогондой.

Ажыдаарга сезилди арал тардай,
Пас көрүндү бакадан бийик дөбө.
Атасынын албаган акы бардай,
Сугу түшүп карады бүт дүйнөгө.

Өйдө карап асмандан көрдү күндү,
Ачууланды тагдырга чыдай албай:
– Тирүү туруп мен буга көнөмүнбү,
Бери көздөй оп тартып бир чуу салбай.

Кайдан жүрүп бул өзү менден бийик,
Неден бүткөн? Кандайча менден сулуу?

Неге келбейт мага бул башын ийип?
Ылайыкпы кордукка чыдап туруу?

Айтып муну ажыдаар учту күнгө,
Замбиректен атылган снаряддай.
Ысык келип көрбөгөн өмүрүндө,
Бир заматта өрттөдү жалын каптай.

Кулап түштү кайрадан аралына,
Кулагандай чуңкурга бийик жардан, –
Эч нерсеге тойбогон ач көз мына:
Чокко түшкөн чычкандай куйкаланган.

МАНСАПКОР

Бир заманда, көп кылым бизден мурун,
Аты чуулуу Каракөл, Бадахшанда,
Бириктирген кыргыздын Тейит уулун,
Көчмөн бир эл баш ийген Кошой ханга,
Элин баккан, жоо чапкан ошол хандын,
Кулагына сөз жетти таң атканда:

– Баатырлары жунгардын келип бүгүн,
Жылкы тийип, Тейитти талап кетти,
Катуу казан, жумшактан коюп күлүн,
Кишилериң үңкүргө камап кетти.
Келин, кызды ыйлатып, чал-кемпирге,
Керсөтүштү көрбөгөн балакетти.

Кошой баатыр колуна буйрук берди:
– Мында келип, баарыңар катталгыла.
Урушарга жоо мына, өзү келди,
Баатырларым, жол болот, жатпагыла!

Калтыратсын сүрүңөр кара жерди,
Курал-жарак асынып аттангыла!

Көпкөк темир кийинген калың кошун,
Көккө тууну көтөрүп жүрүп калды.
Ушундайбы баатырлык жорук-жосун.
Найза жумшап, ок ашып уруш салды.
Кырк миң төөгө жүктөшүп олжолорду,
Алтын, күмүш, казнанын бүтүн алды.

Жер жайнаган жылкыны айдап элге,
Кайра келди жоо жеңип Кошой колу.
Кубанууда ар бири эрдигине,
Конуп сыймык, уруштан болуп жолу.
Куттуктады астынан тосуп чыгып –
Катар конгон айылдын оңу-солу.

Кошой чыгып ар бирин эркелетип,
Ар бирине жакалуу тон кийгизди.
Жүгү менен бирден төө жетелетип,
Ар бирине бир жорго ат мингизди.
Ар бирине бир кылыч алтын саптуу –
Сыйга берип, марттыкты бир билгизди.

Атасындай тең көргөн Кошой ханга,
Алкыш айтып, бары да кетип жатты.
Ошончонун ичинен жалгыз гана,
Керим аттуу бир жигит тетир басты.
Кызыл кыргын согушта баш аламан –
Ким болсо да, албайбы бир кер атты.

Көп сөз айтып кыңкылдап Керим наалат,
Көпкө чейин таарынып үйдө жатты.
«Тапкан киши чоң сыйлык хандан алат,
Ууга чыкса боз туйгун кушу качты...

Эл аралап жар салып ырдап жарчы,
Туйгунду издеп туш-тушка киши чапты.

Беш күн издеп эч жактан эч ким таппай,
Беш күн өтүп, кайдандыр Керим тапты.
Издедим дейт күнү-түн үйгө жатпай,
Сыйлык кылды, хан ага торко жапты.
Дубан бузуп байге алган сур кашканы,
Минип кет деп астына туура тартты.

Ойлой калды хан Кошой чукул жерден:
– Алайга бар, ал жердин беги болгун.
Бул да менин сыйлыгым сага берген,
Кытай менен кыргыздын чеги болгун.
Билем сенин мансапты сүйөрүңдү,
Жакшы жүрсөң, андан чоң сенин ордун!

Башын ийип бүгүлүп хан алдынан,
Арты менен эшикке чыкты жылып.
Эшик алды жык толо эл тааныган,
Куттукташты сый тонун урмат кылып.
Керим ага кубанбай, кетти жөнөп,
Бары менен коштошуп абдан сылык.

Көп өтпөстөн арадан дагы бир күн,
Эл арасы дүрбөдү тынчы кетип.
Кырк каракчы чыгыптыр, кур эмес түн:
Күлүк атка кол салат тамды тешип,
Кирет үйгө коркутат жаш балдарды,
Киши билбейт келгенин кайдан жетип.

Эне, атасын сабашып, байлап салып,
Бойго жеткен кыздарды тартып кетти.
Каршылашкан кишиге канжар малып,
Койбой талап үй ичин, тартып кетти.
Короодон кой, ородон дан азайып,
Кошой хандын жанына батып кетти.

Бүткүл элге хан анда жар чакыртат:
– Тандап туруп сулуу кыз алып берем,
Өрүшүнө кысырык жылкы таштап,
Короосуна койдон миң салып берем –
Кырк ууруну кармап же жок кылганды,
Такка олтуртуп, хандыктан калып берем...

Хан жардыгы калкына катуу жетип,
Хан болчулар жарагын камдап жатты.
Турсак дешип майданда бир беттешип –
Эр жигиттер аттан ат тандап жатты.
– Ууру кайда? Сен неге билбейсиң? – деп,
Кээ бир зулум эл башын кандап жатты.

Көп кечикпей Кошойго жетти Керим:
– Алдаяр хан, мен жоого барып келдим.
Кылычымды кан кылып, жазып черим,
Кырк ууруга кыргынды салып келдим.
Бирин тирүү жибербей жайлап баарын,
Кесип алып баштарын алып келдим.

Айтайын дейм бардыгын, жетишпейт тил,
Ишенбесең, хан Кошой, чыгып көргүн!
Эч болбосо эми бир кызматын бил –
Эч нерседен коркпогон жоокер эрдин –
Алдаяр хан, айтканың ырас болсо:
Тактан түшүп, хандыкты мага бергин!

Бүткүчөктү ал айтып жокту-барды,
Чоочун кемпир эшиктен кирип келип:
– Баатыр Кошой бул жерде тирүү барбы?!
Кандай хансың кылбаган ишти билип?..
Сенин койгон Алайга бегиң Керим,
Ойноду элдин жонунан кайыш тилип.

Күнөөсү жок көп жандын башын кесип,
Жүктөп келди, эшикке чыгып көргүн!
Жүрөгүңдү өзүңдүн өзүң эзип,
Ханым Кошой, кандайча буйрук бердиң?
Беш уулумду, чалымды кырды бүтүн,
Кылар иши ушулбу сендей эрдин?

Хан текшерди Керимдин бардык ишин,
Кайсы күнү кай жерде не кылганын, –
Шумпай экен жашырган баскан изин,
Бирок Кошой калтырбай билди баарын:
Кырк каракчы болбоптур. Керим тура –
Бүлүндүргөн бул элдин айылдарын.

Хан жардыгы болгондо, күтүп жорук,
Кырк каракчы ушул дей элди кырган.
Амал менен тезинен такка отуруп,
Хан болууну өзүнө максат кылган.
Буйрук кылды хан элге: «Жок кылынсын!»
Тепкиленди мансапкор нээти курган.

Келген элдер даттанып, боздоп ыйлап,
Хан алдында бузуктан өч алышты.
Кең дөбөдө сүйрөлүп жаткан кыйрап,
Өлүгүнө Керимдин көз салыптыр.
«Сыйга тойбос мансапкор сыйланды» деп,
Ошондуктан айтылган сөз калыптыр.

Мансапкордук, ач көздүк кылбайт пайда,
Туура жүрүп, ак иште, эр азамат.
Түшкү күндөй калыс бол, ар бир жайда,
Кыйшык бассаң бутуңдан капкан чабат.
Кырк жыл өткөн кыңыр иш билиниптир,
Кыңырлыкты калыстык издеп табат.

СООДАГЕР МЕНЕН ЖЫЛАН ЖӨНҮНДӨГҮ ЖОМОК

Дыйкандардын карды ток,
Соодагерде нысап жок.

Токтогул.

Мурун өткөн заманда,
Жакшы менен жаманга,
Жердин үстү толгондо,
Мээрин төккөн адамга.

Аркыт аттуу жер болгон,
Айланасы кең болгон,
Түркүн жемиш жагынан,
Телегейи тең болгон.

Тенти деген соодагер,
Жакын ченден койбой жер,
Соода кылган, кыдырган,
Пайда тапкан жазып чер.

Бирди сатып, миңди алды,
Алдай билди көп жанды.
Сөз тарады: «Тентиден –
Алданбаган ким калды?»

Ошол Тенти бир күнү,
Соода менен жол жүрдү.
Бара жатып токойдон –
Көрдү жалын-түтүндү.

Асманга чок чачырап,
Терек күйүп чатырап,
Жакын келген куштарды –
Өжөр жалын качырат.

Атылат түтүн жулунат,
Кыпынга кыпын урунат.
Теректин бийик учунан –
Чырылдап үн угулат.

Караса Тенти абайлап,
Айласы куруп карайлап,
Кызыл чокту, жалынды –
Тургандай кечип жыңайлак.

Ийилет типтик бир жылан,
Түшө албай терек учунан.
Кызыл тили жыландын ~
Соймондойт бардык тушунан.

Болсо да чебер качканга,
Уча албайт өйдө асманга.
Өрт дүрүлдөйт астында –
Жер жок ийин казганга.

Чырылдайт кимге жалынып?
«Оюнан ажал жаңылып,
Калар бекен жаным, – дейт, –
Өрттөн аман алынып...»

Бир азга Тенти турду тек,
Оюна келди мындай кеп:
«Ийининде жыландын –
Катылган кенч бар дешет.

Тирүү алып калайын,
Коё берип, карайын.
Сойлобосун кай жакка,
Артынан эрчип барайын»

Шыргый кесип эң узун,
Учуна аттын торбосун
Илип туруп, жыланга –
Сунуп, анын ачты оозун...

Түшүндү жылан заматта,
Кулады Тенти тарапка,
Ичинде түштү торбонун,
Табылды даба жаратка.

Кетти коркуу көңүлдөн,
Кутулду келген өлүмдөн –
Канжарын кайрап, от бүркүп,
Туш-тушунан көрүнгөн.

Жеткирип жайга болжогон,
Чыгарып туруп торбодон,
Айтты Тенти жыланга:
– Менмин сени коргогон...

Мен кетем, эсен калгының,
Ийиниңе баргының,
Кетти шайың, күнөстөп,
Азырак дем алгының!

Бирок, кетүү ордуна,
Чап дей түштү мойнуна...
Узун куйрук Тентинин –
Кирди иймендеп койнуна...

– Чагам сени, өлтүрөм,
Жанган отуң өчүрөм.
Конушунан өмүрдүн,
Кубалап чыгам, көчүрөм...

– Уккун айткан сөзүмдү,
Кашайтпагын көзүмдү.
Калтырба жетим балдарды,
Өлтүрбөгүн өзүмдү.

Болбо, досум, мынча тар,
Болбосун жесир сүйгөн жар.
Жакшылыкка жакшылык,
Кылуу керек деген бар.

Жылан кайра күчөдү,
Чага берем өзүңдү,
Көргөзбөстөн үйүңдү,
Кашайтамын көзүңдү.

Айтканың чын: ичим тар,
Ошон үчүн өңүм чаар,
Ошон үчүн чекирмин,
Ошон учун тилим заар...

Бастың мени утурлай,
Калдың эми кутулбай:
Жакшылыкка жамандык,
Байдын салты ушундай...

Жыланды Тенти карады:
– Үч калыска баралы,
Кимдин сөзү чын экен,
Ошолорго салалы.

Бары сени жактаса,
Бары сени мактаса,
Сенин сөзүң болуп чын,
Менин сөзүм жакпаса.

Анан орол мойнума,
Анан сойлоп койнума,
Чагып өлтүр, өлүгүм –
Калсын ушул ойдуңда...

Ушул шартка көнүштү,
Калыс издеп жөнөштү.
Көп узабай көрүштү –
Оттоп жүргөн өгүздү.

Ошону бет алышты,
Дароо жетип барышты.
Койбой айтып бир баштан,
Калыс кылып калышты.

Өгүз: Айтам ырасын,
Сурап эмне кыласың?
Бачым чагып өлтүрбөй,
Кимди карап турасың?

Алдоо тилге кирбе сен,
Коё бербе тийбестен,
Жакшылыкка жамандык,
Мунун салты илгертен...

Он жылдан көп кеминде,
Иштегем мунун жеринде,
Ар жыл сайын кампасын,
Толтурганмын эгинге.

Көп жыл жашап карыдым,
Көп жумуштан арыдым.
Буурусунду тарталбай,
Кыска болду арымым.

Ошон үчүн бул мени,
Семирүүгө койду эми.
Союп туруп сатууга,
Касапчыга бергени.

Ушул мунун жомогу,
Ушундай кылган оңобу?
Жакшылыкка жамандык
Мындан башка болобу?

– Баралы башка калыска,
Убада, шартты танышка.
Болбойт, – деп, – Тенти жол тартты,
Баскан да жок алыска...

Кара дөбөт карыган,
Туура чыкты алдынан.
«Шалпаң кулак, токто!» – деп
Шашкан Тенти салды нан.

Айтты бардык болгонду,
Жыланга шарт койгонду.
Таш менен бирөө ургандай,
Ит кыжыры ойгонду:

– Жылан, сен чакпай турбагын,
Бекемирек чырмалгын!
Жакшылыкка жакшылык,
Бул кишиге кылбагын.

Кыш ызгаарын тоготпой,
Ууру, бөрү жолотпой,
Он жыл короо кайтардым,
Койдун бирин коротпой.

Калдым быйыл үрүүдөн,
Айрылдым шаңдуу үнүмдөн.
Калбады кайрат ташкан кез,
Карышкыр көрсө жүгүргөн.

Кызарды көздөр картайып,
Бүт денемден ал тайып,
Жүгүрбөй эшик астында,
Жатчу болдум жампайып.

Балдарга бай салды кеп:
– Жалкоону мен көрөм жек,
Жок кылгыла өлтүрүп,
Жатпасын бекер ичип, жеп.

Кызматында жүргөнүм,
Короо коруп үргөнүм.
Көрүнбөптүр көзүнө,
Изинчелик бүргөнүн.

Ушул мунун жомогу,
Ушундай кылган оңобу?
Жакшылыкка жамандык,
Мындан башка болобу?

Макул болду барышка,
Эми үчүнчү калыска.
Ал дагы ушул сөздү айтса,
Жылан даяр чагышка.

Тенти көптү эстеди:
«Ушулбу дөөлөт кеткени?
Жактачу калыс болбосо,
Чын ажалым жеткени...»

Жеткирчү болсо жеңүүгө,
Бербей мени өлүмгө,
Жакшылыгын андайдын
Унутпас элем өмүрдө...»

Шилтеди кадам турбастан,
Кыйнады кайгы тынбастан.
Кысты мойнун сур жылан,
Башка жакка жылбастан.

Ошол кезде капталдан,
Көрүндү теке тартайган,
Как арчадай кырдагы,
Кош мүйүзү аркайган.

Барды Тенти жакындап,
Бүткөн бою калчылдап.
Суукка тонгон эмедей,
Сөз айтуу жок шакылдап.

Бириндептир чачтары,
Байкаган теке качпады.
Озунуп жылан болгонду,
Мурун айтып таштады.

«Чак!» деп айтып жиберип,
Кайра сөздү имерип:
– Токто, – деди карт теке, –
Ачыгыраак билелик.

Көрбөй туруп айтпаган,
Айткандан кайра кайтпаган.
Бир адатым бар менин,
Аны бекем жаттагам.

Айтпай, тактап көргөзгүн,
Албайм тилин өктөмдүн,
Көргөз, кантип кирдиң сен,
Калыс болсун көктөн күн!

Куйругун тартып коюндан,
Жылан түшүп моюндан,
Мүйүзүнө текенин
Чыкты сойлоп сур жылан.

Тентиге теке толгонду:
– Кана тоскун торбонду! –
Кантин түшкөн ичине,
Көргөз бардык болгонду.

Торбонун оозу ачылды,
Жылан аны качырды.
Ийиктен бетер ийрилип
Ичине кирип жашынды.

– Бардык ишин оңунда,
Душман турат колунда.
Жок кылуунун милдетин,
Өзүң билип орунда.

Деди теке ашыгып,
Бирок, кетпей шашылып,
Турду карап, чыкыйын,
Буту менен кашынып.

Иштеди Тенти билгендей,
Тиктеди көзү ирмелбей.
Карматпай жүргөн душманы,
Колуна бүгүн тийгендей.

Торбонун оозун тез жапкан,
Ит башындай таш тапкан,
Кырманга түшкөн таруудай,
Турчу белем жанчпастан.

Иштеп бүгүн жумушун,
Тор текенин турушун,
Көрүп Тенти күрсүндү:
«Мылтыксыз киши курусун».

Тура калып качырды,
Мүйүзүнө асылды, –
Жакшылык кылган эмеге,
Жамандык ойлоп катылды.

Биргыта сүзүп карт теке,
Чыга берип бир четке,
Кайрылып катуу сөз айтты:
– Кармалдың эле желдетке.

Куткарып алдым ажалдан,
Кулкуну жаман тажаалдан.
Сууруп салдым жоо огун,
Жүрөгүңө кадалган.

Унуттуң баарын заматта,
Берилдиң ач көз адатка.
Жакшылыктын кушу элем,
Чапкың келди канатка.

Көө сүртүлгөн бетине,
Көөдөй кара Тентиге
Жакшылык кылуу, же кылбоо
Эсте болсун эмкиде...

Сөзгө келди соодагер:
– Сүйлүй бер, текем сүйлөй бер!
Жакшылыгың билеби
Улуп, жулуп көнгөн эр?

Менин атым: соодагер, –
Алдым, жуттум, айлакер.
Жыргатамын жанымды,
Маңдайымдан чыкпай тер.

Атын билбейм атамдын,
Акча берсең – сатамын.
Жамандыкка басамын,
Жакшылыктан качамын.

Бардык мүлкүм жайнаган,
Бардык малым айдаган,
Жамандык менен жыйналган,
Алуу, сатуу пайдадан...

«Пайда чык!» деп турамын,
Аты «пайда» ылаңмын, –
Пайда чыкса өлүмдөн,
Жандын баарын кырамын.

Жакшылык кылса тууганым,
Мен жамандык кыламын, –
Айырмасы жок болот,
Соодагер менен жыландын.

КҮЧ БИРДИКТЕ

(Жомок)

Илгери, эчак өткөн бир заманда,
Чокусу көк тиреген Тянь-Шанда,
Жашаптыр бир акылман тогуз уулдуу,
Тогузу тогуз азап шордуу жанга.

Карашып тогуз уулу тогуз жакты,
Тоосунан ынтымаксыз суулар акты.
Ар күнү үрпөйүшүп үй алдында,
Урушкан тооктордой чукулдашты.

– Мен жайгам кече күнү козуларды,
Аңырдай ачасыңар оозуңарды.
Түрүңөр итий болгон балага окшош,
Айткыла чыныңарды: соосуңарбы?

– Мен бүгүн отун алып келдим кырдан,
– Сен өзүң мышыктайсың сүт аңдыган.
– Сен соргок, жеп койдуңбу мага койбой,
Канакей кызыл уйдун каймагынан?

– Сен неге жабышасың ач кенедей?
Ары тур, чоң атадай жемелебей!
– Сен өзүң журтта калган чүпүрөксүң,
Жөн отур, колдоруңду серелебей.

Кыйкырат улам бири үнүн баспай,
Талашат айран-сүттү кырк күн ачтай.

Алышат бирин-бири кекиртектен,
Муштумдар түйүлүшөт катуу таштай.

Угушпай, кой дегенди жулкат, болбойт,
Чокушуп жүнүн жулган короздордой.
Тытышат бир-биринин көйнөктөрүн,
Же жака, же жеңинен тамтык койбой.

Кичүүсүн уруп коёт чоңураагы,
Алсызын жулуп басат тыңырагы.
Тартылган дүрбөлөңдө керней окшоп,
Угулат кичүүсүнүн чыңырганы.

Кан агат мурундардан, кыпкызыл кан...
Томпоюп чекелери, бет айрылган.
Компоюп көтөрүлөт көп урганы,
Согушта өч алгандай душманынан.

Талаага бири барса кой артынан,
Анысы үйдөгүдөн болот жаман.
Сабашат жолун тосуп бай балдары,
Ийиндей тарып кетет көргөн заман.

Ышкынга бара калса мөңгү астына,
Же бири төшкө чыкса жоогазынга,
Кийиздей томолотуп бай балдары,
Кордукту көрсөтүшөт анысына.

Ышкынын манап уулу тартып алат,
Башына кара түндөй мүшкүл салат.
Алдырган оозундагы кырмычыгын,
Каргадай ыза болот, куру калат.

Курусун ошондо да билишпеди,
Биригип бир туугандай жүрүшпөдү.

Ал турсун табалашып бирин бири,
Бир-бирин көргөн жерде күлүшпөдү.

Атасы акыл айтты – угушпады,
Бир да күн чатагы жок турушпады.
Жоо келип согушкандай алыс жерден
Сөз болду туугандардын урушканы.

Ак басып сакал-мурутун акылмандын,
Сездирди кайгы менен картайганын.
Жүдөттү эл көзүнчө күчтүү намыс,
Аябай кантет байкуш өз балдарын.

Аралап ыргайларды колот өрдөй,
Бир күнү тоого барды түш көргөндөй.
Жасады чыбык кыркып элүү сабоо,
Жүн сабап кийиз жасар күз келгендей.

Кагайтты бириндетип жайып күнгө,
Шашылды кыйналчудай калып түнгө.
Боолоду бирге таңып сабоолорду,
Көтөрүп үйгө келди кеч киргенде.

Чакырды тогуз уулун жумуш бардай,
Тогузу түгөл келди бири калбай.
Атасы атып келип тоодон элик,
Этине келгиле деп чакыргандай.

Жаңжалдуу үй курусун кейпи суук:
Көрүнөт бокочодой кереге-уук.
Күч алат көңүлсүздүк көргөн сайын,
Түн түшүп келаткандай кечке жуук.

Акылман тегерете тиктеп баарын,
Сынады жат кишидей өз балдарын.

Ким билет ойлодубу: «акылсыздар
Мушташып карматат деп, адаттарын».

Отуртту тогузун тең кыдырата,
Сүйлөдү балдарына ак чач ата:
– Жүк баскан төөдөн бетер, картайганда,
Дүйнөгө келгениме болдум капа.

Акылдуу чыкпадыңар башкалардай,
Акылды айтып келдим арбай-талбай.
Айтканды укпадыңар дүлөйлөрчө,
Ойлодум бир кызык иш – аргам калбай.

Түшүнсө бул ишимди ар бир балам,
Айыгар эмдегендей жүрөк жарам.
Кетсеңер мурункудай укпай сөздү,
Кубанбай капа бойдон көргө барам.

Таңылган элүү сабоо ушул турган,
Боолугун чечпей туруп ортосунан.
Кагайган бир чыбыкты сындыргандай,
Барын бир ушул бойдон бүт сындырган:

Сый алат өз колумдан азыр менин,
Жарыгын ай жылдыздын бүт беремин.
Жыргалын жер үстүнүн аябаймын,
Алмадай карматамын тилегенин.

Көрүштү кармалашып топ ыргайды,
Топ ыргай тоодон бекем күч турбайбы!
Баарынын күчү жетпей сындырууга,
Айтышты: «сыйлыкты ойлоо куру кайгы».

Акылман бир жылмайып мурутунан,
Сабоону алды кайра өзү таңган.

Боолугун чечип туруп бирден берип,
Суранды таштай каткан балдарынан:

– Канаке, сынар экен эми кандай?
Барыңар сындыргыла куру калбай.
Балдары бычыратты чыбыктарды,
Сабоодо көптөн бери өчү бардай.

Жоо колу кан майданда кырылгандай,
Заматта баары сынды элүү ыргай.
Атасы сөз укпаган балдарына –
Бул ишти мисал кылды карап турбай:

– Көрдүңөр: бирдик деген оңой эмес,
Уксаңар бирдик үчүн берем кеңеш.
Боологон ыргай өңдүү бир турсаңар,
Силерге каршы басып эч ким келбес.

Эч бирөө сындыралбас белиңерди,
Эч бир дөө багынталбас элиңерди.
Капыстан чыга келген кагылышта,
Касташкан тепсей албас жериңерди.

Кокустан алтоо ала боло калса:
Белдери сынар жоодон как ыргайча.
«Бөрү жейт бөлүнгөндү» деген ошол,
Бөлүңбөй, бирге жүрүп, бирге жаша.

Угушту бир туугандар ата сөзүн,
Жаңжалды таштап бары ачты көзүн,
Ойлошту: жаткан тура күч бирдикте,
Бир басып кыдырышты жердин жүзүн.

Бир дагы душман каршы кезиккен жок,
Бардыгы жерге житип кеткен окшоп.

Көрүнбөйт, кайда кеткен бай балдары?
Жоошуптур манап уулу колдору шок.

Ынтымак үйгө кирди, андан кийин
Акылман тоготкон жок болуш-бийин.
Тогузу тогуз жолборс балдарынан,
Душмандар таппай калды кирерге ийин.

ЭНЕНИН ЖҮРӨГҮ

I

Күн чыгыштын гүлдөрү көп багында,
Булбулдары сайрап тынбайт шагында.
Күн чыгыштын жомогу көп, ыры көп,
Ким эңсебейт уккан сайын уксам деп.

Ошол өндүү жомоктордун айтылган,
Же сүрөттүн эчен кайта тартылган,
Бири чыгар? Мен кайталап олтурам,
Эчак өткөн окуяны сөз кылам...

II

Күн чыгыштын элдеринин биринде,
Күн уяга камынганда кирүүгө,
Күндөй жаркып үйдөн чыкты жаш сулуу,
Өзүн сезип күндөгүдөн бактылуу.

Көчө менен эшигинин алдынан,
Көрктүү бозой көңүл отун жандырган,
Өтүп барат жал-жал карап токтолбой,
Кызды көрүп жаш жигитче шоктонбой.

Кашы кара, көө сүрткөн ким чарчабай?
Көзү кара өтө бышкан алчадай!
Буудай ирең, келишимдүү шыңга бой,
Бир караган көңүл чалкып тойгондой!

Сөз каткан жок, күлгөн да жок ырсактап,
Бирок, кетти кыз жүрөгүн кылтактап.
Жүрөгүнүн арт жагынан кыз чуркап,
Жетип кармап, жаш бозойду кучактап...

Жашын төктү: «койгун тирүү жанымды,
Сени көрүп кечтим ысык жалынды.
Жүрөгүмө чок ыргыттың, тутанды...
Уу сүйүүнү жалгыз өзүм жутамбы?»

Жигит айтты: «тике кара көзүмө!
Ишенбеймин, ишенбеймин сөзүңө...»
Кыз сурады: «ишенесиң не кылсам?
Көлгө түшсөм, там башынан жыгылсам...»

Жигит айтты: «ишенбеймин, эгер, сен
Өз эңеңдин жүрөгүн сууруп келбесең».
Кыз жалынды: «тура тургун ушундай...»
Үйүн нөздөй чуркап кетти тызылдай.

Ал чуркады ылдамырак күлүктөн,
Сен кимсиң, деп сурбастан жигиттен,
Сурабастан аты-жөнүп, уругун,
Сурабастан эли-журтун, улутун...

III

Үйгө кирди, алды кара шамшарды,
Сөзгө келбей эне кардын аңтарды.
Салып колун тапты чеңгел жүрөктү,
Сууруп тартты... түгөнгөн кыз түгөттү...

Чуркап чыкты... жигит кеткен ыраактап,
Кыз жүгүрдү этек-жеңи булактап.
Мүдүрүлдү сыр көргөндөй жолунан,
Жыгылганда жүрөк түштү колунан.

Кыз туралбай өз тизесин кармады,
Чаңда жаткан жүрөк ага жалбарды:
«Жаным кызым, кагылайын эрмегим,
Ташка тийип, оорудубу бир жериң?»

Энесинче карегинен кагылды,
Элжиреген аёолу сөз табылды,
Сөз кылбады кызы бычак салганын,
«Сүйүү» үчүн курмандыкка чалганын.

IV

Күн да батты, ай асманга тоголду,
Жигит узап, баткан күндөй жоголду.
Бир кылчайып кайрылган жок артына,
Караган жок сүйгөн кыздын дартына.

Тизең сенин сыйрылдыбы деген жок,
Жапа чегип бирге кайгы жеген жок.
Кейип-кепчип энесинин жүрөгү,
Ошол гана кетпей бирге түнөдү.

Назик добуш кулагынан кетпеди,
Ар күн кечте кыз ал үндү эстеди:
«Күмүш кызым, жаркыраган чолпонум,
Күзгү гүлдөй соолосуң деп коркомун...»

V

Бардыгыңдын энеңер бар, билемин,
Тыңшасаңар көкүрөгүн эненин:
«Уулум, кызым, уулум, кызым» деп кагат,
Ал жердеги жебеси алтын чоң сагат.

АЙСУЛУУ

1

Айсулуу чынында да, бир сулуу кыз,
Бир көрсөң көпкө чейин унутулгус.
Жаркылдап, адеп менен күлүп сүйлөп,
Сөзү бар не бир сылык ойдон чыккыс.

Макталып жүргөн кези эл оозунда,
Жолуктум «Пахта-Дөбө» колхозунда.
Бакчада анар үзүп жүргөн экен,
Тең курбу эки кыздын ортосунда.

Өрүлүп аркасына кундуз чачы,
Чийилип турган айдай эки кашы,
Ийилип жаш чыбыктай ничке бели –
Дегенсийт: он сегизде кыздын жашы!

Шыпырып, суу септирип, килем жайган,
Супага биз отурдук ичип чайдан.
Ачылган ар түрдүү гүл бактын ичи,
Көрүнөт көз алдында жашыл майдан!

Бир жактан күү аралаш обон салат,
Шаркырап тентек чоң суу агып сайдан.
Заматта Айсулуу жок турган жерде,
Билбеймин, чыгып кетти кайсы жайдан?
Айсулуу эстен кетпес кандай сулуу,
Ак бетин ажыратып болбос айдан!

2

Сунду да чыныдагы куйган чайын,
Сөз кылды Эргеш аке кыздын жайын:
– Атасы Айсулуунун эр Курбанбай,
Эч качан жан бакпаган эмгек кылбай,
Азаптуу малайлыктан кутулганы –
Көп болсо болгон чыгар он беш жылдай.
Ал эми иштерманы колхоздун бир,
Эрте-кеч иш башында, үйдө турбай.
Энеси кызым кантип жатты экен деп,
Бир түндө туруп карайт эчен курдай.

Тапканы-ташыганы бир кызы үчүн,
Багышат сылап-сыйпап, чаң жуктурбай.
Айсулуу окуп жүрөт, көп жыл болду –
Өмүрдө кыз көрбөдүм эстүү мындай.
Сабактан чыккандан соң иш кылышат,
Колхоздун багында ушул кечке тынбай.
Кыздарга бирге иштешкен айтып турат,
Ишинде боло калса кемтик кылдай.

Шашпастан тандап алып алмадан жеп,
Бир топко Эргеш аке салбады кеп.
Мурутун сылап коюп чай чакырды,
Ойлонуп бир нерсени отурду көп...
Сурадым тезирек сөз баштоо үчүн:
– Бул жерде мындан артык кыз жокпу, – деп,
Ордунан бир козголуп сөз баштады:
– Билбеймин башка жерде бар экенин.
Бул элде жок! – деп гана көп шашпады.

Айтылып кайта баштан кызык жомок,
Шашпаган карыядан кеп качпады...
– Чоңоюп бир азыраак бой тартканы

Ар күнү жуучу келип тындырбады.
«Кызыңды бир көргөнү келдик» – дешип,
Энесин эч бир жумуш кылдырбады.
«Келипсиз, рахмат!» деп келгендердин
Көңүлүн, катту айтып, сындырбады.

Акыры жадатты окшойт келе берип,
Айтышып кайдагы жок сөздү терип.
Курбанбай аялына ачууланды:
– Көңүлгө сурагыдай менден келип,
Мал эмес менин кызым, – десең боло,
Турасың ар ким айтса сөзүнө эрип.
Кыз эркин өзү билген замана го,
Сүйлөшөр, жигит жакса, өзү көрүп.

Андан соң келүүчүлөр токтолушту,
Кыз көрчү аялдар да жок болушту.
Кеч кирсе Айсулуунун кебин кылып,
Үч-төрттөн ар кайсы үйгө топтолушту.

Сулууга далай колдон кат жазылды,
Ортодо далай келин кат ташыды.
Кай бири жигиттерге жагынышып:
– Эмгекти билерсиз-деп бат ташыды.
Эпилдеп Айсулууга катты берип,
Жигитин чаң жугузбай мактап келип,
Кайрадан кайткан келин аз болбоду,
Кагуу жеп, бирөө үчүн ыза көрүп.

3

Колхоздун башкармасы эл менен жык,
Тынышпайт бири кирсе, бири чыгып.
Келиптир Айсулуу да, эч ким билбейт –
Жүргөнүн анын мында эмне кылып.

Аңтарып эмгек жазган дептерлерди,
Үн-сөзсүз кайра кетти, бир аз туруп.

– Айсулуу күлүндөдү сага карап,
Келиптир ашык болуп сени самап.
Болбосо мында эмне жумушу бар –
Тезинен сөз айтагөр ишке жарап!..
Өз ара колхозчулар күлүп калды,
Колхоздун эсепчисин тамашалап.
Айсулуу кайра келди, үйүн ачты,
Кирген соң үй эшигин кайра жапты.
Ачты да, бөлмөсүнүн терезесин,
Столдон жарым барак кагаз тапты.
Колуна калем алып, жай отуруп,
Сулуулап, кыска гана жазды катты:
– Авазбек! Жазыпсың кат, сүйөмүн деп,
Сен үчүн жалын болуп күйөмүн деп.
Он айда иштегениң кырк эмгек күн,
Жалкоого кыз айтабы тиемин деп.

4

Авазбек дал жыйырма жашка чыккан
Азамат күрөшкөндүн баарын жыккан.
Тойбогон тамашага оюнкарак,
«Жолборс» деп сөз кылышат даңкын уккан.

Орто бой, кырдач мурун, кара тору,
Келишкен сулуу жигит көрсөң сырттан.
Жаркырап көргөн жерден күлүп сүйлөп,
Бир башка мүнөзү бар кыз кызыкакан.
«Эримден чыгып алып тийсемби» – деп,
Көргөндө көп келиндер көөнүн бузган.
«Агатай, сүйгөнүңүз барбы» – деген
Кат алган нечен жолу далай кыздан.

Тоготуп эч бирине кат жазбаган,
Алам деп эч ким менен антташпаган.
Кезигип кээ бир кыздар тийишсе да,
Үзүлүп, жеңил-желпи сөз катпаган.
Келиндер ойлоп калат: «жигитко-деп –
Кыздарга айта турган сөз таппаган»
Болушту урушкандар ызаланып:
– Сен кимсиң ушунчалык кыз жакпаган?!
Биз жүрдүк: «Бар чыгар деп бир билгени,
Кымылдайт өз ичинен куш таптаган».
Ал көптөн жүрө турган ашык болуп,
Кээ күнү жата турган кечке солуп.
Түшүндө Айсулууну алып келип,
Той жеген эл отурчу үйү толуп.
Эч кимге ыраа көрбөй өңүндө да,
Мындайча өз ичинен жүрдү коруп.
Сыртынан көргөн сайын кубануучу:
– Муну алган бактылуу, – деп миңге жоруп.

Бир күнү ушул бакка кирип келип,
Басты эле алма күбүгөн кызды көрүп,
Билбедим эмне сөз айтканын да,
Айсулуу амандашты колун берип.
Алыстан көз уялтып жалтылдады,
Кара чач, аркасына койгон өрүп.
Бары бир сезилбеди жаш сулуунун
Жүргөнү: кимди сүйүп, кимди жерип.

Авазбек бир аздан соң кайра басты,
Ойлодум «балаң кургур, эмне шашты?»
Айсулуу карап туруп арт жагынан,
Бир кезде алма менен уруп качты.
Авазбек ошол бойдон үйгө барып,
Жаштыктын толкунунан жазды катты:

– Көп болду окуп, иштеп, бирге жүрдүң,
Түн сайын уктап кетсем түшкө кирдиң.
Күйгүзүп жалыныңа өрттөбөгүн,
Сүйбөсөң, мени карап неге күлдүң?!
Алдыңа жүрөгүмдү тартуу кылам –
Алсаң да, тепсесең да-өзүң билгин.
Дилбарым, кайра өзүңдөн кат күтөмүн,
«Куп» десең аягыңа башымды ийдим.

Айсулуу ушул катты алган болчу,
Чынында ашык болуп калган болчу.
Ойлонуп ошентсе да, таң атканча
Эртеси башкармага барган болчу.
Аваздын эмгек күнүн көрүп алып,
Унчукпай кайра жолго салган болчу.

5

Жашчылык – жалбырттаган оттон күчтүү,
Жашчылык – кызыл жалын чоктон күчтүү,
Жалынын тоскон менен токтото албас,
Жашчылык – каршы атылган октон күчтүү.
Жыгылбас күрөшкөндө чалган менен,
Жашчылык – куралданган топтон күчтүү.

Көрсөттү бир карыя колун созуп,
Караса бирөө келет жолун тосуп...
Келди да «Жалкоосуң» деп айдап алды,
Мойнунан кошоктолгон койго кошуп.
– Айсулуу тез келтир деп буйрук кылган!
Түрткүлөйт, жүгүргүн, – дейт, – койдон озуп.

Кадимки өз үйүндө жаткан экен,
Кыйкырып тура калса кокус чочуп.
Ойлонуп көптөн кийин уктады эле,
Жатаарда Айсулуунун катын окуп.

Турду да, эгин жайга жөнөн кетти,
Буйдалбай ары-бери атын токуп.

Жайнады дасторконго жемиш толуп,
Талашып той-тойлошту чымын конуп.
Отурду бак кароочу «алгыла» деп,
Кыпкызыл анарына курсант болуп.

Жылдырды патнусту бир тарапка,
Бир ширин тордомолуу коонун союп.
Жер карап Эргеш аке ойлоп калды,
Мурутун адетинче сылап коюп.
Ар бири ар башка сөз сүйлөп кетти:
«Анары бул бакчанын укмуш» дешти.
«Алмурут, анжыр, алма, жүзүмчү!» – деп,
Багбан чал санап чыкты жүздөн көптү.
Алардын түгөнбөгөн сөзүн угуп,
Арадан алда канча убак өттү.
Мен болсом чыдап күтүп отуралбай,
Дептирмин: «Айсулууга кезек жетти!»

– Эмесе жөнөтөйүн кайта баштан,
Кабар ук, кат жазышкан эки жаштан.
Авазбек ошол бойдон үйгө келбей,
Эгинде иштей берди чарчабастан.
Жоругун, кылган ишин айта берсем,
Өзүнчө болор деймин бир чоң дастан!..
Жумушка койду белем оюн бүтүн,
Ар күнү иштеп жүрдү үч эмгек күн.
Колуна мылтык алып, кырман коруп,
Турганын көрчү болду жылдыздуу түн.
Токтотпой ашык ырын ырдай жүрдү,
Сүйгөнгө акыр бир күн жетер деп үн.

6

Көргөндөй көз алдымда турат элес:
Мектептин бир бөлмөсү көп чоң эмес,
Комсомол чогулушу өтүп жатты,
Болгонду айтсам эч бир жалган дебес.
Катчысы комитеттин өөдө туруп,
Шашылбай жыйналышка жүзүн буруп:
– Айсулуу комсомолго өтөмүн – дейт –
Алууга каршы эмесмин арзын угуп...
Бурулуп Айсулууга карап койду:
– Айтыңыз, оюңузду бери чыгып.
Айнектей жаркыраган жалжал көз кыз –
Кыскача арзын айтты даана кылып:

– Суарым: комсомолго алыңыздар,
Мен киммин, билесиздер барыңыздар.
Сабактын бардыгынан жакшы окуймун,
Мектептен сурап, билип калыңыздар.

Күзүндө бош күндөрү пахта терем,
Бош жүрбөй иш кылганды артык көрөм.
Ысыкта дем алышкан дыйкандарга,
Газеттен ар кыл кабар окуп берем.
Уставын комсомолдун окуп чыктым,
Карадым бардык жагын ойлоп терең.
– Алынсын! Колго сал! – деп дуулдашты,
– Сөз бергин, мен билем деп чуулдашты.
Төрага коңгуроосун шыңгыратып,
Кызыган чуулданды араң басты.
Сөз берди... Мактап чыкты... Колго салды...
Акыры кубантышты дилгир жашты:
«Айсулуу комсомолго алынсын», – деп,
Чогулуш ак кагазга токтом жазды.
Авазбек Айсулууга жакын келип,
Көрүштү, куттуктады колун берип.

Аңгыча «отургун» – деп, добуш салды,
Төрага турган экен баарын көрүп.

Катчысы комитеттин кайра туруп,
Тартмадан бир топ кагаз алды сууруп.
– Жолдоштор, эмики сөз – деп, баштады,
Өзүнчө кызыл тили буудай кууруп.

– Арызын Авазбектин текшерели,
Абалы айтсын өзү, сөз берели.
Эгерде жаман жагы көрүнбөсө,
Ардактап комсомолго өткөрөлү.

Авазбек тура калып баштады кеп:
– Бири жок жоругумдун баштагы көп,
Бир жылдан бери карай эпкиндүүмүн,
Билгиле, жалкоолукту таштады деп.
Бир кезде тетир баскан бейбаш элем,
Билемин кылбайсыңар ал үчүн кек.
Мурунку жалкоолугум, бейбаштыгым,
Көрүнөт, бул азыр да өзүмө жек.
Комсомол мүчөсүнүн таза наамын –
Эч качан булгабаймын, болбосун шек.
Жакында армияга жөнөткөндө,
Айткыла «Комсомолдун мүчөсү!» – деп.

Чечендер чыгып сүйлөп жактап жатты,
Мурунку көп «кылмыштан» актап жатты:
– Мындан көп, мындан жакшы иштеген жок,
Бул өзү «жаш жолборс» – деп мактап жатты
Бардыгы бир добуштан кол көтөрүп,
«Өтсүн» деп комсомолго маакул тапты,
Төрага кагаздарын жыйнаштырып:
– Бүттү! – деп чогулушту айтып жапты.
– Сен кайда? Бир кетели, жүргүнүң, – деп,
Тарашып үйлөрүнө кайтып жатты.

– Билбепмин кыйын болуп кеткениңди,
Таштапсың бекер жүрүп көпкөнүңдү.
Колхоздун эң биринчи эпкиндүүсү,
Куттуктайм, комсомолго өткөнүңдү!
Айтпаса армияга алыныпсың,
Куттуктайм, сонун күнгө жеткениңди.
Авазбек мен сураймын бир кечирим:
Унуткун «жалкоосуң» деп сөккөнүмдү.
Айсулуу, бирок баарын чын айткандыр,
Ойлоп көр кандай күндөн өткөнүңдү.
– Мен аны кек кылбаймын, жаным сулуу,
Эске алсаң сен деп жашым төккөнүмдү.

Сүйлөшүп үйгө чейин бирге барды,
Сулуусу суктандырып көргөн жанды,
Кыйышпай бирин-бири үй бурчунда
Турушту элестетип күйгөн шамды.
Акыры «кош, Аваз!» – деп бир үн чыгып,
Авазбек «кош, жаным!» – деп жолго салды.
Артынан көпкө чейин көз айырбай
Жалдырап тунук сулуу карап калды.
Жел ташып туш тарапка узун жомок,
Айлуу түн мемиреп тынч кулак салды.

7

Тартылды сурнай-керней чыгып бактан,
Эл келди жыйналышып туш-туш жактан.
Өмүрдө унутулгус бир сонун иш:
Жигитти армияга кыз узаткан.
Жүрүштү далай сулуу гүл алышып,
Сүйлөшүп бирден жигит жандап баскан.
Айсулуу Авазбекке кийин келип,
Көрүштү, гүлүн берди шашылбастан.
– «Кош!» – деди. Кетти автобус... керней-сурнай –

Тартылды көпкө чейин басылбастан...
Жаштык сыр Айсулуунун калды ичинде,
Сүйөмүн, тиemin деп айтылбастан.

Авазбек улам карап туш-тарапты,
Чайпалып автобуста бара жатты.
Кокустан колундагы гүлдү жазып,
Бүктөлгөн бир кичине кагаз тапты.
Айсулуу алты гана сөз жазыптыр:
«Унутпа! Салгын тез-тез жазып катты»...
Ашыгып үч-төрт кайра окуп чыгып,
Арты жок чубалжыган ойго батты:
«Бул кандай табышмактуу ойногону?
Бар бекен, же бир башка ойлогону?
Бир сөз жок, сүйөмүн деп ачык айткан,
Бирок бар, кат жаз деп тынч койбогону».

8

Аткарып айткан ишти моюн бурбай,
Тумандуу түн ичинде, күндүз тургай.
Авазбек нечен жолу постто турду,
Кармады тыңчыларды нечен курдай.
Алыскы күн чыгышта кызмат кылды,
Ошентип, мекен үчүн эки жылдай.
Кат жазды көп мертебе барын айтып,
Кошпостон жалган сөздү эч кымындай.
Айсулуу ишенбестен ойлоп жүрдү:
«Укмушту кантип жазды кылып чындай?»

Бир күнү газет келди: указ жүрөт,
Бир башка болду белем туйлап жүрөк...
Айсулуу ала коюп, шашып окуп,
Кубанат, газетти өбөт, жайнап күлөт.
Ойлодук, мынча эмне болуп кетти,

Келгендей сүйгөн жары жүргөн тилеп?
– Айсулуу, айтчы кандай жаңы сөз бар?
Баарыбыз туш-тараптан кеттик сүрөп.

– Авазбек сыйланыштыр орден менен,
Жөн эмес мында сыр бар көлдөй терең.
Жазыптыр «эрдиги үчүн» көрсөткөн деп,
Указда мындан артык жазбайт кенен.
Аваздан кече күнү бир кат келген,
Чын болсо эрдигине жетпес ченем.
Эч кимге айткан жокмун окусам да,
Анткени алар замат ишенбегем...

Сулууну үстү-үстүнө суроо басты:
– Окучу, Авазбектен келген катты!
Тер кетип чекесинен уялгандан,
Катты араң чөнтөгүнөн издеп тапты...
– ...Чак түштө өзүм жалгыз постко чыктым,
Токойдон алда кандай шыбырт уктум.
Аңдыдым чоң дүмүргө далдаланып,
Ойлодум, келип көрсүн болсо мыктың.
– Колуңду көтөргүн деп, жетти бирөө,
Озунуп андан мурун атып жыктым.
Аркамдан бири келип кармарында,
Кайрылып жүрөгүнө найза соктум.
Бир душман гранатты жөнөттү эле,
Түшүрбөй кармап алып, кайра ыргыттым.
Далайын көмөлөтүп топуракка,
Денесин кийиз кылчу жүндөй тыттым.
Аңгыча жетип келди биз тараптан:
Элүүдөй кызыл сакчы, бардыгы атчан!
Арстандай айбаты бар ар биринин,
Кылычты жалмаңдатат, баары чапчаң.

Корккондон келген душман өтө шашты,
Атышпай өз чегине өтө качты.

Ок тийбей, өлбөй тирүү кутулганы,
Мындан соң келбес болуп көзүн ачты.
Мен өзүм он жетисин аткан экем,
Душмандар кызыл канга баткан экен.
Ар бири мурду менен жерди сүзүп,
Сулашып ар кай жерде жаткан экен.
Кансырап араң жаткан бирин таптык,
Аз гана октун даамын таткан экен.

Санымды бир ок көзөп өткөн экен,
Өтүгүм канга толуп кеткен экен.
Бир жолдош көрө коюп айтпаганда,
Кансырап жыгылар кез жеткен экен.

Билбепмин – кызуу менен жүрө берип,
Таңышты госпиталга алып келип.
Жатамын ушул кезде дарыланып
Эч нерсе болбойт деди доктор көрүп.

Айтмакчы, ук, Айсулуу кулак салып,
Кармалган жарадарды эс алдырып,
Заставада сурак кылды алып барып,
Өрт коюп заводдорду кыйратууга,
Атайын келишиптир тапшырма алып.
Бар экен мында дагы тыңчылары,
Бардыгы кармалышты аныкталып.
Полковник мага келип алкыш айтты,
Жатамын баатырларча барыкталып.
– Мындайда сыйланбастан тим калабы!
Эр эле, мыктап ишке бир жарады!
Жугузбай этек-жеңин жерге, сууга,
Баатырды мактай-мактай эл тарады.

Айсулуу үйгө барып алды калам,
Жазылды чын жүрөктөн дубай салам:

– Авазжан, куттуу болсун улуу сыйлык!
Билбеймин: айыктыбы? Кантти жараң?
Айыксаң, анык айтып, кат жазгын тез,
Кубансын жаш жүрөгүм, тынсын санаам.
Авазжан, билесиңби? Билбейсиңби?
Арнагам жүрөгүмдүн баарын саган...
Сагындым, күнү-түнү ойлойм сени,
Келбесең, айтып жазгын, өзүм барам.
Ким билет, балким, мени жек көрөрсүң?
Сүйбөсөң, зордой турган барбы чамам.
Ачык айт, андай болсо, түңүлт мени,
Жылдызым өчкөнү ошол, күнүм тамам.

– Шашылып жүрөт эрдин кайгысын жеп,
– Кат жазды Авазбекке Айсулуу деп,
Дал ушул каттан улам ушак чыгып
Бат эле айыл, үйгө тарады кеп.
Ооз эркин, ар ким айтмак өз билгенин,
Айсулуу эч бирине кылбады кек.
Мейли деп күлүп жайнап жүрө берди,
Кат күтүп, Авазбегин сагынып тек.
Махабат уурдап алган мал эмес ко,
Каткыдай эч бирөөгө билдирбей шек.

Канчалык күндөр өтүп кийин көптөн
Кат алды дагы Айсулуу Авазбектен:
– Эл үчүн кызмат кылуу кандай сонун,
Аскерде өмүр бою кетпей чектен...
Бирок да, көп сагындым, жаным сени,
Бул жерде калгым келбейт шол себептен.
– Сагынсаң, көп кечикпей өзүм барам,
Эл үчүн кала бер, – деп каты кеткен.
«Ашыгың сени сүйгөн Айсулуу» – деп,
Жазылып ак кагазга аты кеткен.
Келиптир кече күнү телеграмма:

– Тез келгин, жаным сулуу, күтүп турам.
Сүйүнтүп жаш жүрөктү катың келди,
Окуймун көзүмдү албай улам-улам.
Аскерге өмүр бою калтыргын деп,
Арзымды полковникке бүгүн сунам.
Эл үчүн! Мекен үчүн! Өзүң үчүн
Өлгөнчө жан аябай кызмат кылам!

Айсулуу Авазбектин жазгандарын,
Калтырбай энесине айтты барын:
– Энеке, уруксат кыл, жөнөт мени!
Жан болбос сагынбаган сүйгөн жарын.
Өзүң бил, каршы тургун, угам десең.
Ар күнү Айсулуунун кайгы-зарын.
Энеси, атасы да, макул болуп,
Авазга чыны менен көөнү толуп:
– Кызыбыз өз теңтушун тапкан экен,
Башына кетпес жыргал бакыт конуп.
Өз ою: барам десе, барсын дешти,
Жол алыс, каржыны мол алсын дешти.
Сагынтпай кезек-кезек келип турса,
Күйөө-кыз чек арада калсын дешти.

Жакында бул кыштактан кетемин деп,
Жан биргем Авазбекке жетемин деп,
Ашыгып жүргөн кези жаш дилгирдин,
Бул жерде көпкө жүрүп нетемин деп.
Махаббат жондон соккон желдей күлүк,
Эч бирөө жарыша албас өтөмүн деп.
Чай сунду Эргеш аке сөзүп бүтүп,
Заматта бактан куштар кетти житип.
Чогулуп келген белем угуу үчүн –
Жүргөндөр аңгемени көптөн күтүп.
Дем алып бак-дарактар кыбырашты,
Сөз кылып жалбырактар шыбырашты.
Өлкөнүн эстүү кызын мактагандай,

Кыштактын там үйлөрү жыбырашты.
Сөз ташып бирден миңге күлүк шамал,
Тынымсыз кыбла жактан жүрүп жатты.
Мелтиреп агып жаткан сайда чоң суу,
Сөз тыңшап күркүрөгөн үнүн басты.

Эпилог

Эң сонун Москванын бир чоң багы,
Ийилет ар кай жерде бактын шагы.
Эл жүргөн кирсиз таза аллеянын –
Гүл менен саймаланган эки жагы.
Сулуу кыз, баатыр жигит бирге бийлеп,
Жаңырып күү тартылып турган чагы...
Жанымдан бир лейтенант өтө берди,
Көрүндү Чапаевдей болуп шаңы.
Жанында сулуу келин бара жатты,
Көтөрүп жаш баласын тууган жаңы.
Ойлодум: кайдан көргөм муну мен деп,
Бир азга тааный албай турдум дагы.
Ойлонуп байкап көрсөм: Айсулуу кыз,
Чыккансыйт таң атарда чолпон жылдыз.
Болуптур жаркыраган сулуу келин,
Көргөн жан эстен танып болор жылгыс.
Ойлодум: «чын сулуунун, эр жигиттин
Атасы мен туулган баатыр кыргыз!»
Артынан жете барып учураштым,
Баласын эркелетип эки жаштын.
Сүйлөшүп, өткөн-кеткен сөздөрдү айтып,
Садкындап гүл бакчага бирге бастым.
Сөз чыгып – сөздөн улам, айтып калдым
Бир кезде Эргеш аке айткандарын.
Айсулуу уялгандай жер карады,
Чын беле менин эбак уккандарым...

Авазбек көтөрүлүп күлүп калды,
Укканда ашык болуп жүргөн чагын.
– Ардактап мени киши кылган ушул,
Бул менин маңдайыма бүткөн багым.
Бирок да, шашып оозун жыйып алды,
Каранып негедир ал эки жагын.
Авазбек чын эр жигит, бардык күчүн,
Эч качан аябаган мекен үчүн.
Быйыл бир дем алышка келе жатып,
Токтоптур Москвага бир, эки күн.
Эртеси узатканы бирге чыктым,
Дегирип көрбөгөнү «мунусу ким?»
Коштоштук. Экспресс жөнөй берди,
Бир башка тарсылдатып чыгарып үн.

СҮЙҮҮ

Кириш сөз

– Айтчы, дос, жаш сулууну сүйдүң беле?
Азабын тартып анын күйдүң беле?
Унчукпай жер карадың, ойлоп калдың,
Жараңа жаңылбастан тийдим беле?

Айтасың «албетте, болгон иш» деп,
Бир эмес сүйгөндөрүң эсепсиз көп.
Сөз айтсаң укпай кетип калгандардын,
Азыр да отурасың кайгысын жеп.

Далайга колуң жетпей калгандырсың,
Далайды алдап жолго салгандырсың...
Далайын театрга, кино, бакка –
Ээрчитип далай жолу баргандырсың...

Отурдуң – сууга барса тосуп жолун,
Жалындың, койгун десе, кармап колун.
Сулууну бекем кысып өпкөн кандай?!
Бөтөнчө жаш кезиңде бул бир сонун!

Сен сүйсөң, сени сүйбөй койгон кезде,
Кылгырды тунук жашың эки көздө.
Чубалтып нечен узун каттар жаздың,
Бал кошуп калам сызган ар бир сөзгө.

Ант бердиң түнү менен бирге жатып,
Эртеси кылчайбастан кеттиң басып...
Жаңыдан бирди таптың, сүйдүң аны,
Жеткиче көп саргайдың – өңдөн азып.

Күн өттү... Анан дагы башка-башка...
Көп сулуу, калбагандыр баары жатка.
Сүйгөнүң чынбы десе, эмне дедиң?
Билемин, чын сырынды менден катпа...

Сүйгөндү ишендирип айткан кебиң:
«Мен сага жүрөгүмдү берем» дедиң.
Айшанын, Зулайканын, Айчолпондун,
Баарынын дал ошентип таптың эбин.

Чын айткын: сүйгөнүңө жетеби эсеп?
Сендеги жалгыз жүрөк кимге жетет?
Жүрөгүң өз ордунда турат, досум,
Жалганды айтпасаң да өмүр өтөт.

Ичиңди канжар менен жара салып,
Колкондон жүрөгүңдү сууруп алып,
Анан сен сүйгөнүңдүн буту алдында –
Таштасаң колуң менен алып барын...

О досум, чын ишенет болчум анда,
Болбос деп мындай жигит тирүү жанда,
Кубанып эрдигиңе айтат элем:
«Акың бар, көчтөн калбай сулуу танда!»

Жадабай угуп тургун сөз акырын,
Билерсиң, өз башыңда аз акылың.
Мага бир цыган жигит көп жыл мурун –
Эң кызык айткан эле сүйүү сырын...

I

Цыгандар эркин көчүп жүрөт экен,
Бийлешип, ыр-ырдашып күлөт экен.
Ук, досум, ошол элдин жигиттери –
Сулууну тандай сонун сүйөт экен...

Кар эрип, сайларда суу көбөйгөн кез,
Кай бир жер жашыл тартып көгөргөн кез.
Бал ачып, кайыр сурап цыган аял,
Кыдырып үйдөн-үйгө жөнөгөн кез.

Жүк тарткан төрт ат жана сегиз эшек,
Табордо отуз чактуу аял, эркек.
Суу бойлоп убап-чубап бара жатты,
Кыз ырдайт, жигит бийлеп, комуз чертет.

Көңүлдүү таң-тамаша жүргөн жери,
Жаш балдар жалаң көйнөк кийгендери.
Чуркашат көчтөн калбай, нан жеп кээси,
Бактылуу бирден токоч тийгендери.

Көрүндү бийик өскөн бир түп чынар,
Кез болду ыңгайлуу жер, көч тыныгар.
Ителги жер жаңыртты кыяк тартып,
Ойлodu: «күүнү сүйгөн эл бар чыгар?»

Жанына тегирмендин токтолушту,
Конууга кеңеш куруп топтолушту.
Андан соң чатырларды жайып болуп,
Аттарын суу боюна откорушту.

Ителги жетип барып тегирменге,
Кубултуп кыяк үнүн бирден-миңге.
Заматта элдин баарын, алды жыйып,
Чыккан үн, тартылган күү жакпас кимге?!

Келиптир кары, жашы калышпастан,
Жүрүшөт көксөө чалдар чалыш баскан.
Кара көз, моймолжуган кыздар келген,
Танцыга, операга барышпастан.

Аксакал тегирменчи өзү жүрөт,
Суктанып оттой жанып көзү күйөт.
Арбайтып бутактарын картаң чынар,
Ойногон кыякчыга башыш иет.

Макташты – «баракелде!» дешип баары,
Кур калбай тегеректеп тургандары.
Айранын, ун, талканын берип жатты,
Болушту күмүш акча сунгандары.

Бир тоогун тегирменчи алып келди:
«Эй уулум! Уул экенсиң, алгын!» деди,
Унутту уурдай качып козу, улакты,
Тим жүрбөй чаң-тополоң салган элди...

II

Цыгандар көпкө отурду көчүшпөстөн,
Кыдырып алыс жакка кетишпестен.
Бул өңдүү тамашаны сүйгөн элге,
Эчактан жүргөн эле жетишпестен.

Той берген, кыз узаткан жердин баары,
Чакырды тамашага цыгандарды.
Ар качан ардакталып алды менен
Ителги чакырылды, калбай барды.

Бийлешти, комуз чертти, ыр ырдашты,
Күлдүрдү, кубандырды кары, жашты,
Ителги кыл кыягын кубулжутуп,
Тойдогу кыз-келиндер көөнүн ачты.

Кыягы Ителгинин жомок болду,
Чынында эл мактарлык бар эле орду.
Миң какшап безилдеген назик добуш
Тамшантты, тартты өзүнө бардык ойду.

Далайлар таң калышып күлгөнүнөн,
Шек кылып жайнап турган иреңинен.
Байкашты бул сонун күү кыяк эмес
Чыккандай Ителгинин жүрөгүнөн!

Аяшпай той ээлери берип жатты,
Эгинге толтурушуп калта, капты.
Ошентип, Ителги баш, бир аз аял –
Бир менен бүткүл цыган айлын бакты.

III

Ителги өзү дагы укмуш жигит,
Койгондой эки кашын бирөө чийип.
Капкара, жайнап турат чоң көздөрү,
Сезилчү турган өндүү ай, күн тийип.

Сөз айтса кыздын кызы көрмөкпү жек,
Сын-сыпат бардык жактан келишкен эп.
Аз гана тумшугу ийри, ошон үчүн
Ат койгон курбу-курдаш «Ителги» деп.

Отуздан эчак ашып калса дагы,
Көп көрүп, көп жерлерге барса дагы,
Сүйгөнү Ителгинин жок болучу,
Жаштык от денесинде жанса дагы.

Цыгандын ырчы-бийчи сулуулары,
Кыштактын моймолжуган кызы дагы.
Өзүнө бир гана жалт каратпаса,
Көңүлүн буралбаган андан ары.

Бирок, ал ойногондо кыяк тартып,
Сезилчи отургандай кайгысы артып,
Башыңды таттуу кыял алса чатып,
Толкундап олтургандан эмне артык.

Адашып тумандарда калган өңдүү,
Жүрөгүн оттуу күйүт чалган өңдүү,
Жаш толуп көздөрүнө, кайта баштан,
Кургачу отко жакын барган өңдүү.

Бирөөнү катуу сүйүп жетпегендей,
Сулууга айткан сөзү өтпөгөндөй,
Болбосо сүйө билбей жүргөн өңдүү,
Отурчу арман айтып көксөгөндөй.

Унчукпай качан болсо жүрө турган,
Кээде шат, кээде күңүрт күлө турган.
Ачылып айтуучу эмес сүйлөсө да,
Бир өзү ички сырын биле турган.

Жоголуп кээде көпкө кете турган,
Барчылап турмуш көлү кече турган.
Болбосо табылчудай түйүндүү сыр,
Алыстан издеп жүрүп чече турган.

Бир кезде ал табордо жаркылдачу,
Колунда кыяк сүйлөп шаңкылдачу.
Айтуучу: «шаарга барып ойнодум» деп,
Күлкүсү кубанганын айкындачу.

IV

Цыгандар тегирмендин жанындагы,
Арбайган көлөкөлүү чоң чынарды,
Түбүнө оюн куруп күндө бир маал,
Өздөрү тиккен өңдүү ээлеп алды.

Отурду тегирменчи оюн көрүп,
Калбастан кызы менен күндө келип.
Шамалдай эркин жүргөн цыгандардан,
Көп укту ырды, күүнү көңүл бөлүп.

Отурган тегирменчи чалдын кызы,
Кайгылуу жүрөгүндө барбы музу?
Иреңи саргыч тартат – айыбы ушул,
Болбосо адамзаттын нур жылдызы.

Балбылдап жанып турган көздөрүчү,
Эринип араң айткан сөздөрүчү.
Жанына жакын барсаң боюң эргийт,
Бар өңдүү жүрөгүңдү өрттөгүчү.

Бул сулуу, айыбы ошол – болчу чолок,
Алдынан бакытсыздык кокус тороп.
Дал ушул тегирмендин дөңгөлөгү,
Оң колун карысынан койгон тоноп.

Оюнга кыздар менен баруучу эмес,
Тойлордо чылдырманды чалуучу эмес.
Эл турса, солгогой деп айтат дейби,
Эңкейип жерден буюм алуучу эмес.

Кыздардын, жигиттердин сүйлөшкөнү,
Артыкча эки-экиден бийлешкени.
Эриксиз жаш толтурчу көздөрүнө,
Шылдыңдап «сен да бирди сүй» дешеби?

Отуруп эшигине тегирмендин,
Суктанып бактысына жүргөн элдин,
Муңайып кечке чейин ойлонуучу,
Сезбестен ырахатын салкын желдин.

Ителги ушул кызга болгон ашык,
Кантерин, не кыларын билбей шашып,

Жеңдирип узун ойго жүргөн кези,
Саргайып, ооругандай өңдөн азып.

Барганды күндө үч убак тегирменге,
Бир башка адат кылды күндөн күнгө.
Зелиха – тегирменчи чалдын кызы
Кыйнады оңой менен кирбей тилге...

Чүрөккө, аккуу, казга карабаган,
Жарарлык тир экен деп санабаган,
Боз туйгун туткун болду бөдөнөгө,
Канатсыз, эч нерсеге жарабаган.

Тойлорго барбай койду таарынгандай,
Отурат четтеп жалгыз кайгыргандай.
Сүйлөшпөйт эч ким менен, жерди карайт,
Сүйгөнү жаштай өлүп айрылгандай.

Ал кээде «Зелиха!» деп улутунат,
Карайып кабагына булут турат.
Түбү жок көлгө чөккөн кайык өңдүү,
Булдурлайт, алда кимден жардам сурап...

V

Жашырып көлөкөсү эки жашты,
Чоң чынар бутактарын шуулдатты.
Зелиха эмнегедир Ителгиге –
Жалбарып, «кой» дегенсип айтып жатты...

Бүркүттөй уясында бала баскан –
Сулууну кучагынан чыгарбастан,
Оозунан улам соруп, бекем кысат,
Ак шумкар – аты Ителги, кыраан ашкан.

– Сүйөм чын, ишен жаным, жүр, качалы,
Шамалдай эркин жүрүп, кыр ашалы!

Кулпурган сен бир кыргоол, мен бир туйгун,
Булутсуз абада учуп чер жазалы!

Кубарып Зелиханын айдай жүзү,
Жаш толуп жанган чырак эки көзү,
Билалбай не кыларын кысталгандан –
Жалынып Ителгиге айткан сөзү:

– Курсун, мен чолок кызмын, уккун, жаным,
Жаштыкка алдатпагын, ары баргын.
Жигитсиң, жок эместир дос, душманың,
Кыз тандап, өзүңө тең сулууну алгын.

Жалдырап Ителгинин айткан кеби:
– Өрттөбөй жүрөгүмдү, аячы эми.
Эч качан өзүмдү өйдө санабаймын,
Ук, жаным, эс учу жок сүйөм сени.

Билесиң, өңдөн азып жүргөнүмдү,
Көрбөдүң, ачылып бир күлгөнүмдү.
Жаркыра, маңдайымда сар жылдыздай,
Берейин колумду эмес, жүрөгүмдү.

Ойлочу – колдон жүрөк кем турабы,
Сен мага бул дүйнөнүн шам чырагы.
Айткан эл – айта берсин өз билгенин,
Кабыл кыл тилегимди, бир туралы!

– Жок, болбойт, тереңирээк ойлоп көргүн,
Сен-булбул, мен-солгон гүл күткөн өлүм.
Жанымда сен турганда корунамын,
Көп айтып бекер мени кемсинтпегин.

Сен келип унутупмун өзүмдү өзүм,
Кургаптыр жаш кетпеген шордуу көзүм.

Жүрөмүн эстеп сени, унутулбас –
Жылыткан өлүк денди, таттуу сөзүң.

– Бирок, мен сага, жаным, тең эмесмин,
Сүйсөң да, чыны менен, азыр кеткин!
Жолобо мындан кийин бул айылга,
Башканы ал, өмүр сүргүн, жыргап өткүн,

Муну айтып токтоно албай жашын төктү,
«Кош!» деди, үйүн көздөй басып кетти.
Ителги сандырактап араң жетти –
Таборго, бир чатырга турган четки.

VI

Жыбырап миң-сан жылдыз асмандагы,
Таборго начар нурун чачкан чагы.
Бирөөнүн кайгы-муңун бөлүшкөндөй –
Салбырайт жерге тийип бактын шагы.

Ителги көрүнбөгөн башка күндө,
Жапжалгыз тышта жатат ушул түндө.
Үшкүрөт – уктай албай тынчы кетип,
Бар окшоп кеткен кеги алда кимде.

Жалдырап жылдыздарды карап жатат,
Айтсачы ичте дартын, кимден катат?
Туманда сүйгөнүнөн адашкандай,
Заматта эчен түрдүү ойго батат...

«Болду эле нечен сулуу – гүл берген кез,
Тийишип, бийлейли деп имерген кез,
Байлардын эрке сулуу кыздары да,
Айттырып жеңелерин жиберген кез.

Көп жолу сөөлөт күткөн байлар келип,
Айтты эле жүрөгүнөн чын ант берип:
«Төшөктө жалгыз кызым тилсиз жатат,
Жүр, уулум, аман калсын сени көрүп...

Отурам айтып сага анын несин,
Оорусу жүрөгүндө – ушул сенсиң.
Калыптыр сени сүйүп ашык болуп,
Сен барсаң кур дегенде жыяр эсин.

– «Цыган» деп кемсинтпеймин уулум сени,
Болгунуң жалгызымын сүйгөн теңи,
Эркеле кучагымда өз баламдай,
Эми көп жалдыратпа, ая мени...»

Алардын эч бирине көңүл бурбай,
Кетти эле тетир басып эчен курдай.
Бир ырдап, кыяк тартып эркин жүргөн,
Турмушка, махабатка моюн сунбай.

Мынакей акыр жүрүп ашык болду
Бир кызга – түбүнөн жок бир жак колу,
Ал дагы жалдыратып көнбөй койду,
Бутуна жыгылса да, нечен жолу.

Сезилет аягандай кучактаса,
Бир сөздү катуу айтса – болот капа.
«Мен сага тең эмесмин», айтканы ушул,
Бир туруп кайгы басат, тартат жапа.

Ителги булуттарга чыкпай калды,
Чабыттап баштагыдай учпай калды.
Саятчы туткун кылды, торун жайып,
Эркинче канат жайып сызбай калды.

Табордо башталгандан бул абалды,
Эч бирөө байкаган жок, сезбей калды.
Байкашты үйдү бүт өрт каптаганда,
Иш бүттү, эми кылар арга барбы...

Цыгандын бири билсе жетет эле,
Жабыла бардык табор көчөт эле.
Бир көргөн түш сыяктуу унутулуп,
Жүрөккө жетпестен от өчөт эле...

Жылдыздуу узун түндө ушул болду,
Уктабай Ителгинин ойлонгону.
«Зелиха, кантсе дагы, келет мага»,
Токтомго өз ичинен койду колду.

VII

Аяшты Ителгини бардыгы да,
Түшүнбөй көбү жүрдү терең сырга.
Жиндерин жардам үчүн чакырышты,
Жүгүрүп көзү ачыктар ойдон-кырга.

Ителги келе жатса чоңдор кейип,
Жаштары жер карашты башын ийип.
Кумсарды айдай жүзү кээ бир кыздын,
Мурунтан өз ичинде жүргөн сүйүп.

Түш көрдү курбулары уктаганда:
Ителги барат дагы чоң чынарга.
Отурат тегирменден көз айырбай,
Кучагын кенен жайып сүйгөн жарга.

Зелиха күтүп турган ак кийинип,
Эки көз түндө жанган шамдай күйүп.
Жүгүрөт Ителгинин кучагына,
Назик бут анда-мында жерге тийип.

Кайдандыр пайда болуп чоң дөңгөлөк,
Ортого тура калып ал дөңгөлөп.
Эми чын кучакташып калар кезде,
Сумсайтып эки жашты эки белөт.

Дубадан Ителги үчүн окуп көптү,
Кайгырды жаш цыгандар, жашын төктү.
Удургуп шамал кууган булуттардай,
Шашылып күн артынан күндөр өттү.

Жок, бирок, дуба, жиндер жардам кылбай,
Ителги кетчү болду үйгө турбай.
Зелиха сүйлөшпөдү тышка чыгып,
Жүрсө да, арт жагынан күндө тынбай.

Бир күнү Ителгинин көңүлү ачык,
Кубанып цыгандарга айтты шашып:
– Көндүрдүм тегирменчи чалдын өзүн,
Тунжурдан кутулмакпы ак куу качып...

Кечинде ойноп берем тартып кыяк,
Айтышты: келин, кызды койбой жыят.
Кыйла чоң тегирмендин бастырмасы,
Жетишет, баарың баргын, көп эл сыят.

Шиш чоку бийик тоодо булут челип,
Карайып турган эле күн бүркөлүп.
Күн куйса, тегирмени күрүлдөсө,
Ким угат кыяк күүсүн көңүл берип?

Цыгандар каршы турду шылтоо кылып,
Жылмайып күлдү Ителги турган угуп:
«Ызы-чуу кулак жарып турганда да
Бергемин эчен жолу оюн куруп».

Кеч кирди, тегирменге чырак жакты,
Жыйылып айылдан эл келип жатты.
Ичи көң, жапырайган бастырмага –
Сыйышты, келген элдин баары батты.

Келишти – айылдагы кыздын баары,
Келишти – ай чырайлуу сулуулары.
Көздөрү далайынын Ителгиде,
Ким билсин, болсом дейби сүйгөн жары.

Отурду орто жерге тегирменчи,
Чакырды Зелиханы: «бери келчи»
Отуртту жанындагы орундукка,
Берчүдөй өз колунан бакыт-энчи.

Асмандан мөндүр куйду өчөшкөндөй,
Кулакка аз болсо да тынчтык бербей.
Тегирмен күрүлдөдү, бирок болбой,
Кыз, жигит бийлеп кирди сызып желдей.

Ителги кубулжутуп кыяк тартты,
Үн кошуп цыган кыздар ырдап жатты.
Бир менен күүгө аралаш күлкү чыгып,
Далайдын кабагынан кайгы качты.

Бир гана унчукпастан Зелиха кыз,
Шылкыят каптагандай жүрөктү муз.
Оң колу жок экени ойго түшүп –
Отурат жерге карап ачылбай суз.

Ителги байкап турган мунун баарын,
Тыңшады тура калып суунун шарын.
Кыягын бурчка таштап бийлеп кирди,
Ким билет кандай укмуш иш кыларын?..

Тегирмен жүрүп жаткан бурчка барды,
Түшүнбөй элдин баары аң-таң калды...
Токтолбой бийлеп жатып, Зелиханы–
Бир нече көз чаптырып карап алды.

Ургандай өзүн ташка, жыйнап күчтү,
Айланып далда жакка кире түштү...
Эл чочуп тура калды, кайра чыкты ал,
Келатат деген өңдүү: «бүттүм ишти!»

Оң колу түбүнөн жок бир заматта,
Чубуртуп кызыл канын түз барды да:
«Мынаке, эми теңсиң!» деди дагы,
Жыгылды Зелиханын буту алдына!..

Акыркы сөз

Келтирүү бул мисалды ойго келди,
Мейли кыз, мейлиң элди, мейли жерди –
Сүйсөң сен дал ушундай чындап сүйгүн,
Кумардан бир чыгарсың жазып черди.

ЖЫПАР

I

Көп жылы барбай жүрүп, барып быйыл
Эл, жерди билүү мага болду кыйын.
Тууган эл, мен өскөн жер, тааныбаймын
Келишкен элдин көбүн, болсо жыйын.

Карашат «ким» дегенсип бары мага:
Кары чал, селки, бозой, же жаш бала.
Кай бири сурап калат: – качан келдиң?
Кай бирин тургансыймын таанып чала.

Жок чыгар ал жаш бала мен бар чакта,
Кары чал, чал эместир ал убакта?
Маңдайын тырыш баскан картмак аял –
Ал кезде алча өңдүүдүр турган шакта?

Жер дагы кеткен өңдүү өзгөрүлүп,
Кең колот карагансыйт мага күлүп.
Жыйналыш өтүп жаткан «Жыпар дөбө»
Үстүндө жемиш багы, жаңгак, өрүк,

Этиндей семиз койдун алмуруту,
Каратат бир өзү окшоп жердин куту.
Салбаңдайт жаш сулуунун сөйкөсүндөй,
Бул жердин одоносу ушунусу.

Бетиндей сулуу кыздын бышкан алча,
Анар бар, анжыры бар, дагы канча
Көп жемиш «көр бизди» деп суктандырат,
Басташкан алар менен бирөө барча.

Дөбөнүн бир жак боору толгон сере,
Эрикпей жасаган ким, кандай эме?
Чогултуп жипке тизген акак таштай –
Мөлтүрөп жүзүм турат, дейсиң – келе!

Ачылган бак ичинде ар түрдүү гүл,
Тургандай атыр чачып жылдыздуу түн
Жел келсе, кошо келет жагымдуу жыт,
Таңшыгым келет менин, булбул түгүл.

Жарк этип Ильич чырак күйгөн кезде,
Көрүнүп бардык нерсе бак ичинде.
Башкарма чогулушту ачты туруп,
Түшүнтүп колхозчунун өз тилинде.

– Маселе: оруу-жыюу, түшүм алуу,
Ак буудай бышты мына алтын баалуу.
Камынып коромжусуз тез жыйнабай,
Уяттыр бул зор иште артта калуу.

Сөз алды жаш сулуу кыз, аты Жыпар:
– Бул бир иш – бойду жазып, көңүлдү ачар,
Ар-намыс – бул бир жарыш, оюн-кумар,
Талыкпай ким иштесе, ошол утар.

Аңызда бир тоголок калтырбай дан,
Бир айда барын толук жыйып алган.
Колхоздун башчысынын бешенеси –
Жаркырап көрүнбөйбү алда кайдан!

Жарышка чакырыптыр «Жаңы-Булак»
Жакшыбы жумуш бүтпөй кийин калсак.
Жок, болбойт! Андан көрө өлгөн артык –
Жыпардын аскасынан бойду таштап.

Эсима түшө калды бир заматта:
Бар эле: «Жыпар дөбө», «Жыпар аска»
Ал эми сүйлөп турган кыз да, Жыпар,
Ат жокпу бул кыштакта мындан башка?

Сурадым жанымдагы абышкадан:
– Бар бекен мында келип таң калбаган?
Жыпарды уксам дагы бала чактан –
Билүүгө түбү-жайын кызыкпагам.

Абышка күлүп койду мурутунан:
– Бир ишти эчак мурун унутулган,
Эсима кайра салдың. Билгиң келсе,
Айтайын, үйгө жүрүп уккун, балам.

II

Мелтирейт «Жыпар аска». Дал түбүндө,
Ак үйдүн конок түшчү бөлмөсүндө,
Уктабай жомок уккан бала мисал,
Айттырдым Жыпар жайын үй ээсине.

– Ээ, балам, мындан мурун, дал отуз жыл,
Эл койгон «Жыпар аска» зоонун атын.
Ошондон ушул күнгө «Жыпар» деймин,
Бул зоонун көргөн сайын ар бир ташын.

Отуз жыл мындан мурун, дал отуз жыл,
Эл койгон «Жыпар дөбө» дөңдүн атын.
Ошондон ушул күнгө күндө чыгам
Дөңгө да, аскага да, бардай датым.

Отуз жыл мындан мурун бул асканын,
Бар эле «Акташ» аты. Менин кайгым!
Башталган ушул зоодон күн баткандай,
Өлбөсөм мен ал күндү унутпаймын.

Отуз жыл мындан мурун жаңкы дөңдүн,
Бар эле «Боз дөң» аты түгөнгүрдүн.
Дөң эле бир жыгач жок купкуу болгон,
А бүгүн алма, жүзүм – өзүң көрдүң.

Жанакы сүйлөгөн кыз Жыпар аттуу,
Жыпардай жыты сонун, сөзү таттуу.
Ал менин жалгыз балам, жалгыз кызым,
Чалкыган көлдө сүзгөн эркин аккуу.

Бар эле сен билбеген, сен укпаган:
Анарбек күйгөн өрттөй жалбырттаган.
Ал менин жалгыз уулум болчу сүйгөн,
Мен аны чоң согушта жоого аткарам.

Айткамын: «Жыпар дөбө», «Жыпар аска»,
Жоо келсе атка конот башка, башка,
Укпайын душман сөзүн кордоп айткан,
Бар, уулум! «Жыпар» атты жоодон сакта!

Анарбек ата сөзүн унуткан жок,
Былк этпей турган жерден жаадырып ок,
Москванын ар жагында болду курман,
Фашисттер келе жаткан жолду коргоп.

Дебегин «бул какбаш чал кандай адам,
Жиберип жалгыз уулун аябаган».
Ойлобо андай сөздү, сөкпө, балам,
Ансыз да, көп ырбаган менин жарам.

Бул турган сүйгөнүмдөн айрылган жер,
Кан төгүп кара көздөн кайгырган жер.
Туманда, айсыз түндө чабыт салып
Канатым ташка тийип кайрылган жер.

Таң атып жарык көрүп, кубанган жер,
Буралтып баатыр колго туу алган жер,
Куу дөңдү ороп гүлгө, бөлөп бакка,
Чырпыгым чынар болуп уланган жер.

Жыт аңкып «Куу дөң» дечү «Жыпар дөбө»,
Өлгөнүм тирилгендей турган күндө,
Өмүрдүн уусун, балын тең таттырган
Бул жерди бергим келбейт түк эч кимге.

Мынакей, уктуң, балам. Ошон үчүн,
Жүрөгүм күйгөн кезде басып түтүн,
Мейли деп Анарбекти кыйган болсом,
Күн бүгүн «Жыпар дөбө» турат бүтүн.

Ботом ай, сөздү буруп башка жакка,
Четтелип кала берди «Жыпар аска».
Айтайын терип-тепчип, жакшылап ук,
Дебесең: «Сандыраган карт абышка».

III

Көп жылы мындан мурун, мен жаш чакта,
Той болду жаздын күнү мындай жакта.
Жолуктум ошол тойдо аты Жыпар –
Айнектей жаркыраган сулуу кызга.

Көзүмдү ала албадым ошол кыздан:
Түшкөндөй нур жамынып ай-жылдыздан!
Көрбөгөм, чыны менен көрбөгөмүн –
Андайды андан мурун бул кыргыздан.

Суу жутса тамагынан көрүнгөндөй,
Ай нуру ак бетинен төгүлгөндөй,
Оймок ооз, түптүз мурун, татынакай,
Ап-аппак, таза сүткө чөмүлгөндөй.

Балбылдап эки көзү шам жангандай,
Жылдыздуу жаркыраган жазы маңдай.
Жарашкан ак бетине кара меңи,
Көргөндү эсинен бир тандыргандай.

Гүл окшоп көз кубантып турган чагы,
Күлгөнү жашыл төрдүн жайкы таңы.
Куюлду шилекейим түшүп сугум,
Көргөндөй бышып турган сар алчаны.

Тийиштим кымтый качып кол жоолугун,
Ашыктым сөз айтууга элден мурун:
– Талашпа, жоолугунду, ал өзүмдү,
Кенедей арамы жок, аппак оюм.

Жарк этип карап алып качты шашып,
Жашынды кыз-келинге аралашып.
Кетсе да, бир сөз айтпай, боло түштүм,
Жепжеңил, түшкөндөй жүк турган басып.

Ойлодум: ала кетти жүрөгүмдү,
Билдирдим чыны менен сүйөрүмдү,
Ойлодум: унутпасмын өмүр бою
Бактылуу, жылдызы көп ушул түндү.

Аңгыча оюн баштап – токмок салмай,
Айланып кубалаштык кумар канбай.
Билгизбей жоолук таштап арт жагыма
Жыпар жан жеткен экен өчү бардай.

Мен качтым, чапты жетип Жыпар болсо,
Келтирип үч-төрт ирет далортомо.

Ойлодум: «Чаба берсе, чаба берсе –
Жаз өтүп, жайда кетип, күз болгончо».

Ойлодум: «Кандай жыргал, кандай сонун!
Оорубай – кайта сүйүп турат жонум.
Батпаса асмандагы толгон жылдыз,
Бүтпөсө эч бир качан ушул оюн».

Ар качан ойлогондой болбойт тура,
Бир себеп болот тура каршы буга,
Жеңелер колтукташып күйөө, кызды,
Жөнөштү ак өргөөгө жаткызууга.

Эл тарап, оюн бүттү – тойду курган,
Алымды билген чыгар көңүл бурган.
Билбестен не кыларды кылчактасам,
Көрүндү сулуу Жыпар карап турган.

Үн-сөз жок чуркап жеттим, чыдап турбай,
Кол бердим он беш жылдык сырдашындай,
Билбестен айтар сөздү мукактанып
Кысыпмын аппак колун төрт-беш курдай.

«Болдучу, ооруп кетти колу!» деди,
Ортого кире калып жеңекеси.
Шашкандан уялып да кеттим окшойт,
Сурапмын: «Кайдан чыга калдың деги?»

Бары бир Жыпар турду айтпай бир сөз,
Уялуу – жаш сулууга бүткөн мүнөз...
Жүрөктү өрттөй жазды бир кезекте,
Жалт этип от күйгөндөй капкара көз.

Шашкандан... өөн учурап мындай туруш,
Узатып коёюн деп, кылдым сунуш.

Билбедим дагы кандай айтарымды,
Биринчи туш болгондой кыйын жумуш.

Жеңеси абалымды сизди беле,
Дегендей: «Көп күйбөсүн шордуу эме»
Колумдан Жыпар жакка тартып коюп.
– Жүр, – деди, – бир басалы, жүр эмесе.

Бир бастык бир дагы сөз айтышпастан,
Мелтирейт теше тиктеп ачык асман,
Дейт бекен: «таттуу сөздөр кайда качкан
Оту бар жүрөгүндө эки жаштын?»

Жанаша басып бара жаткан чакта,
Кезигип маш сүрөтчү жазбай тартса,
Жарашып түшөт элек тел кулундай,
Бар элек эп келгидей – кандай айтса.

Байкаган кыраан жеңе сөз баштады:
– Ушинтип бүт өмүрдү мындан аркы –
Бир жүрүп өткөрсөңөр, садагалар,
Арман ай, болор эле кандай жакшы!

Жарашып катар өскөн эки талдай,
Жанашып жаңы өргөөдө күйгөн шамдай,
Бир сонун түгөй болмок эсенсиңер,
Ким болсо бир көргөндө суктангандай.

Бул сөздү уккан кезде сулуу Жыпар,
Негедир, улутунду... кандай сыр бар?
Ойлодум жеңил гана өз ичимден:
«Тагдырга ишене албай турган чыгар?»

Аңгыча сууга жеттик элден ирде,
Аттамак издесек да, басып бирге,

Таппадык оңтойлуу жер – ыргып өтөр,
Суу болсо агып жатыр кирбей тилге.

Чечтим да, өтүгүмдү, ойлоп турбай,
Кур десе, жеңечеден ыйба кылбай,
Жыпарды чап дедире белден алып,
Көтөрдүм, – жок, болбойтко, – көңүл бурбай,

Заматта алып өтүп агын суудан,
Бар өңдүү арт жагымдан кыстап турган:
Сулууну айдай беттен өпмөк болдум,
Максатка жетмек беле кур жутунган...

Жаш сулуу ала качты чулгуп башын,
Арандан аймаладым өргөн чачын.
Бүркүтчө уйпай кармап моюнунан,
Чачыпмын жибин үзүп акак ташын.

Келиптир өтүп жеңе, калгам туйбай,
Сөз айтат жетине албай жеңе мындай:
– Өбүшүп, экөөңөрдүн турушуңар,
Көрүндү кошулгандай күн менен ай.

Үчөөлөп суу жээгинен, кум үстүнөн,
Карадык аккактарды сыйпап бирден.
Оңойдур мындан көрө караңгыда,
Ийнени көзүн көрүп жип өткөргөн.

Кандайдыр кетүү кыйын таппай таштап...
Бармактай он аакты издеп тапсак,
Бир жерди бир миң кайта сыйпасак да,
Жоголду таптырбады жалгыз акак.

– Жыпаржан, кечиргин? – деп уялгандан,
Жоголгон акак ташка кайгылансам,

Кебездей аппак, жумшак колу менен
Жагымдуу сыйпап туруп оң жаагымдан:

– Өмүрбек, болбос ишке кейибечи,
Бири эмес бүт жоголсун, койчу деги.
Бир жолку жаркып сенин күлгөнүңө –
Дүйнөнүн бүт акагы теңби? – деди.

Айтууга сөз табылгыс жыргал дечи,
Биринчи бетиңе бет тийген кези!
Мас болдум – аяк шарап жуткан өңдүү
Жаагыма «чоп» дегенде кыздын эрди.

Ошол жай Жыпар менен болдум ынак,
Ойлобой, же көрбөстөн бир аз сынап,
Өткөрдүк айлуу түндү нечен жолу,
Бир тептик селкинчекти жыргап-куунап.

Жыпаржан: «Өмүрбегим!» деди мени,
Мен айттым: «Туралбаймын көрбөй сени»
Ойлогом: «Издеп мени бул дүйнөгө
Келген кыз, менден башка жок да теңи».

IV

Жок, бекер ойлоптурмун мен ушундай,
Бир күнү муңун айтты Жыпар мындай:
– Куруюн, бактысы жок туткун кызмын,
Өлсөм деп өлө албадым нечен курдай.

Бир жылы өтүп келип маңдай жактан,
Уулуна Садыр болуш мени тапкан.
Башына кебез байлап, ат келтирип,
Мал жандуу атакемди зор кубанткан.

Апам да, жерге батпай кубангандан,
Көздөрү каухар шамдай күйүп жанган.

Жалгызым, жакшы жерге туш болдуң – деп
Башымды бир заматта жүз сылаган.

Кийин ал – күйөө болчу өлүп калды,
Атакем аябастан алган малды.
Биле албай эми кандай иш болорун,
Күн сайын шордуу киши кайгыланды.

Күн өттү, айлар өттү, жыл айланды,
Эшикке бир күн бир топ ат байланды.
Чатырга кирди Садыр көңүлү шат,
Жыл мурун баскан кайгы тараганбы?

Апакем кирип-чыгып тынчсызданат,
Чатырдын аркасына бара калат.
Ким билет, ойлонобу: «Эми мунун –
Уулу жок, Жыпарымды кимиси алат?»

Бир кезде үйгө кирди ыйлап апам:
– Курусун, мал деп жүрүп өлөт атаң.
Шолоктойт, андан башка бир сөз айтпайт,
Сооронбойт, миң жалдырап кучактасам.

Апамдын ал ыйында кеп бар тура,
Калыптыр бузулбастан бата-дуба.
Уулунан инисине которуптур,
Атам да: «маакул болдум» дептир буга.

Иниси чоң болуштун Абдырахман –
Атамдан бир жаш кичүү – кырктан ашкан,
Бапыйган кара сакал, өгүз көөдөн,
Бар дешет үч аялы, баары мастан.

Бий укпас, муңду сезбес дүлөй эрдин –
Төртүнчү алар «жары» мына менмин,

Кулпунуп жазгы чыкнан гүл болсом да,
Сайдагы кагайган тыт менин теңим.

Эрким жок, колго түшкөн туткунмун да,
Жар сүйөр назик жүрөк кайгы-муңда.
Өң берген, акыл берген тагдыр алла –
Кандайча таалай бербей койду мага?

Көзүнөн мөлтүрөтүп төктү жашын,
Сыладым, сөз табалбай, жибек чачын.
– Жакында той да болот, келгин, – деди,
Төшүмө бир учурда жөлөп башын.

Акыркы бул сөзүнө чыдабадым,
Арт жагын ойлоп турбай, айта салдым:
– Эч кимге төртүнчү аял болтурбаймын,
Бйлаба, көз жашыңды тый, жалжалым.

Садырдай агам да жок бийлик кылар,
Мал да жок, атакеңди кызыктырар,
Антсе да, тордон сени чыгарарлык –
Айткандан кайра тартпас мүнөзүм бар.

V

Атасы Жыпарымдын Абдылдажан
Жан эле өмүрүндө окубаган,
Кайгысы, кубанчы да – мал, дүнүйө,
Жаткан бир дөңгөч эле, сөз укпаган.

Энеси Жыпарымдын Айымбүбү,
Кызым деп ыйласа да, күнү-түнү,
Эр сөзүн ыйык билген бир жан эле,
Келбеген каршы сөзгө кызыл тили.

Жыпардын абасынын аялы бар:
Тил билги, аты Гүлнар, өзү дилбар,
Бизде жок андан башка дос, же тууган,
Күн түшсө кыйын-кыстоо жардам кылар.

Атама, энеме да сыр айтпадым.
Достордун эч бирине ооз ачпадым.
Бир гана Гүлнар болду менин барып –
Жүрөктүн дартын козгоп сырдашканым.

Мен айттым: өлөт деген ушул эми.
Башкага кетип жатса сүйгөн теңи, –
Маңдайкы чоң ак таштай максатсыз да
Жигиттин өлбөй тирүү жөн жүргөнү.

Бир мыкты тууган да жок – мен ишенер,
Же мал жок: болуш, бийге пара берер,
Же Садыр жөн киши эмес, алышканда
Жүз серпиц, ыргытууга чама келер.

Жаш алып көздөрүнө айтты Гүлнар:
– Максатка кыйналбастан жеткен ким бар?
Чын эле ушул бойдон бөлүнсөңөр,
Кызыке сенден мурун өлүп тынар.

Билесиң: ойлогону жалгыз сенсиң,
Мал берсин, каухар, жакут жүктөп келсиң,
Эч кимге биздин бийкеч карап койбос,
От жанган жүрөгүнө өзүң теңсиң.

Ойлочу, табар айла барбы бизде?
Кайгырбай, жигит болсоң, амал изде.
Сырыңды биле туруп кантип айтам:
«Колундан келбес ишке кийлигишпе».

Кабар ал абалынан, күндө бир кел,
Үзбөгөн жаш өмүрдүн үмүтү сен.
Жаздагы булбул, гүлдөй кошулсаңар,
Жадырап жаныңарда жүрөйүн мен.

Мен дагы амал-айла ойлоноюн
Күз келип, бергичекти Садыр тоюн.
Айткыла, кайгырбастан жаштын сөзүн:
«Бир күнү өтөр чынга биздин оюн!»

Жеңенин ушул сөзү кайрат берип,
Ойлодум келечектен үмүттөнүп:
«Кыш өтүп, жаз келери шексиз болсо,
Кыйналуу эмне керек ойго чөгүп?»

VI

Көз ачып жумгучакты болгону жок,
Чоң жолдон өтүп жаткан кербен окшоп.
Чубашып күн артынан күндөр өтүп,
Күз келди жамгыры көп булут коштоп.

Капыстан кабар жетти жеңечеден,
«Күйөөлөп Абдырахман келди» деген.
Күймөлбөй ат жетектеп жөнөп калдым,
«Жыпарды бербейм» деген үмүт менен.

Айылга жете бербей токтодум да,
Отурдум жаңгагы көп токоюнда.
Аттарды байлап коюп ушул жерге,
Түн кире көрүнмөкмүн Жыпар жанга.

Чыдабайм, улам карайм айыл жакты.
Келчүдөй ошол жактан таалай-бакты,
Кайгысыз Жыпарымды күткөн болсом,
Арман ай, болор эле кандай жакшы.

Негедир көз чаптырып жол тарапка,
Айылдан бирөө чыкты чоң кашатка.
Жүрөгүм дүк-дүк этти тааный коюп,
Токойдон чуркап чыктым бир заматта.

Гүлнар да, көрө сала шордуу мени
Токойго кайра кир деп, берди белги
Шыпылдай айыл жакка басып кетти,
Жылт коюп аздан кийин жетип келди.

– Кандай кеп? Жыпар кайда? Айтчы, Гүлнар,
Чын эле каптадыбы, муң менен зар?
Бошотчу бул капкандан бир гана сен,
Арыз айтар, акыл айтар башка ким бар?

– Өмүрбек, жакшы келдиң, кечикпедиң,
Олтурат көз жаш төгүп сүйгөн теңиң.
Түн кирсин, өзүм баштап ушул жерге
Чолпонду балбылдатып келтиремин.

Алып кач, тезирек кет бул ортодон,
Алыс уч – алгыр кыраан бүркүт болсоң,
Караба эч нерсеге, ойлобо көп,
Карматып коё көрбө орто жолдон.

Маңдайкы жедигерде аты Камбар –
Менин бир жакшы көргөн тууганым бар.
Гүлнардан салам айтып ошого бар,
Эр эле сендейлерге жардам кылар.

Тар жерде жол көрсөткөн жеңе кандай,
Жакшына тилеги бар, сөзү балдай!
Боорума бекем кысып кучактапмын,
Айтууга алкышымды сөз табалбай.

VII

Коштошуп Гүлнар менен, чыгып жолго,
Ойлодум: «акбараңым болсо колдо,
Күпкүндүз Жыпарымды коштоп алып,
Шумкарча сызбайт белем кайда болсо...»

Аз жүрүп аттын башын тартып бура,
Сыр айттым күндөй сулуу Жыпарыма.
– Албапмын мылтыгымды, унутупмун,
Кандайча кол кайтарам куугунчуга?

Уктабайт Абдырахман, уктай албайт,
Тайгандай изге түшүп, жыт кубалайт.
Кошулуп кошоматчы шумдун баары –
Кармашса жүндөй тытып, иттей талайт.

Кайрылып алмак болдум акбараңды,
Калкалоо оңой бекен курган жанды.
Капталдай бастырарда айыл жакка –
Капыстан көрө калдым көп караанды.

Жакшылап караганча болгон да жок,
Жабылып жетип келди киши бир топ.
– Мынакей, уятсыздар!– деди бири,
Качырып сала бердим турбай токтоп.

Алганда шылк этмени такымдагы,
Кулады сөзгө келбей катылганы.
Төрт шилтеп төрт кишисин торойткондо,
Качырып туш-тушумдан жакындады.

Артымдан Абдырахман күлүк атчан,
Тез жетип тартып өтү бурулбастан.
Уккамын көк желкемин дүңк эткенин...
Күн чак түш, бир да жан жок, көзүмү ачсам.

VIII

Оюмда колго кеткен сүйгөн теңим...
Шалдырап араң басып үйгө келдим.
Түшүнбөй бир далайга ыза болдум,
Таңыркап карашканын көрүп элдин.

Же мен бир уурумунбу колго түшкөн?
Кылмышкер эмес элем өкүм күткөн?
Жок, алар коркуп карап жатышыптыр,
Каткан кан кебетемди көргөндүктөн.

Жарданып турган элди көзүнө илбей,
«Сабыр кыл, сопсоо!» деген тилге кирбей,
Энекем чыркырады баса калып,
Улагын мерген аткан тоо эчкидей.

– Не болду? Кайда жүрдүң? Урду кимдер?
Туш-туштан аягандай чыгат үндөр.
Жок, эми кандай пайда аягандан,
Кайрылбайт Жыпар менен жүргөн күндөр.

Антсе да, көнбөйм буга, көнбөйт Жыпар,
Кишини таштабаган бир жолдош бар.
Ал жолдош менде да бар – таттуу үмүт,
Өлөрдө «өмүр бар!» деп алдап турар.

Бет жуудум, үйгө кирип тамактандым,
«Максатка жетүү керек!» кайраттандым.
Кур десе – күндөй бетин бир көрүүгө
Артынан бармак болуп талаптандым.

Эч кимге сыр айтпастан чыктым үйдөн,
Дүрмөттөп акбараңды ийинге илгем.
Аткарды Абдылдажан кызын дешип –
Айтышкан эчак эле уккан, билген.

Анакей маңдай жакта Акташ аска –
Көрүнөт күндөгүдөн түрү башка,
Бир түрдүү сабыры суз кайгыргансып –
Армандуу ажырашкан эки жашка.

Асканын үстү көк жон – «Акташ» конуш,
Эрте күз көчүп кончу Садыр болуш.
Олтурчу ойду карап зоо башынан,
Бир башка ойлоп өзүн алгыр тоо куш.

Жыпарды алпарышкан дал ошондо...
Эзилди өт жүрөгүм ойлогондо.
Басалбай жүрөгүмдүн ачышканын,
Бет алып ошол жакты түштүм жолго.

IX

Он чакты үйдөн аппак жумурткадай
Тартипсиз күлкү чыгат тыным албай.
Арт жакта жепирейген алачыктар –
Жыртылган жамгыр тосор жери калбай.

Кой жатат төш таяна жуушап жылбай,
Мынчаны кайдан алган эсеп кылбай? –
Көрүнөт жайдын күнкү бышып жаткан,
Дыйкандын коону менен дарбызындай.

Өргөөнү чет жактагы жырта жаздап,
Жигиттер туш-тушунан шыкаалашат.
Комуздун күүсү чыгып, ыр угулат,
Келин-кыз кирип, чыгып шыңкылдашат.

Ойлодум: «ушул үйдө шордуу Жыпар,
Куткарар бул тузактан кандай күч бар?»
Тиктедим өйдө карап көк асманды,
Жылдыздар айткансышат: «заманың тар».

Өргөөгө жакын барын уктум бир ыр:
– Мыжыгат жүрөгүмдү ушул учур,
Кайдасың, арстан жүрөк Өмүрбегим?
Мен үчүн тапсаң боло бир тынч чуңкур.

Кокустан баягыдай келер болсоң,
Мына бул жат чынжырдан бошосо кол.
Шыпырып үйдүн алдын чачым менен
Турсун деп, таза болуп сен келчү жол...

Чаң чыкса көздүн жашын чачар элем,
Ал чаңды көз жаш менен басар элем.
Өзүңө кубангандан жаш балача
Бардыгын терип-тепчип айтар элем.

Жыпардын ушул үнү – зардаганы
Куурултту ого бетер заманамды.
Жүрөгүм чок баскандай ачышкандан
Жүгүрдүм карабастан айланамды.

Муңдуунун үнү чыккан тушка бардым,
Эң мурун жабык баштан шыкааладым.
Тартылган көшөгөдө «күйөө» менен –
Олтурган түрүн көрүп чыдабадым.

Шолоктойт көзүн басып колу менен,
Угуу жок «күйөө» сөзүн койгун деген.
Шордуунун тарткан ушул зор азабын
Айтууга сөз табылбас, жетпес ченем.

Жүрөгүн канжар тилген жарадардай,
Солуктап жаткан өңдүү, жан бере албай,
Бөйрөгү бүлк-бүлк этет бир башкача,
Сезилет жардам сурап карагандай.

Башыма бир ой келди: «неге турам?
Мындан да, кыйын болор куткарбасам.

Ал эми мен бир жалгыз, бул жер-коргон,
Кандайча эшик издеп алып чыгам?»

Атканы таамай мелжеп күйөө төшүн,
Ок тиер жерде болду эки көзүм.
Кайрадан башка бир сөз ойго келди:
«Көп болсо бирин атам, өлөм өзүм.

Жыпарым кала берет кайгы-зарда,
Калгандай кийими жок муздак карда.
Тең келсин ач көз ажал экөөбүзгө,
Кордукка баш ийбеген күчүм барда.

Зарлатып калтырбайын жат колуна,
Кур кыйнап күйгүзбөйүн тозогуна,
Түбөлүк көзүн жумсун андан көрө,
Жаш сулуу кошулбаган копогуна».

Капшыттан туурдукту ачып, чийди көзөп,
Сундурдум акбараңды төшүн көздөп,
Мелжедим акыректин төмөн жагын,
Ойлодум: «дароо кетер кыйналбай көп».

Шашылып милте коюп жатканымда,
Чуу чыкты «Кокуйлаган» арт жагымда.
Көк желкем уюй түшүп, көз тунарды –
Чакмакты жаңы гана тартканымда.

Бир нече күчтүү колдор алкымдады,
Дүрмөттүү акбараңды аттырбады.
Карышкыр сүйрөй качкан улак мисал –
Асканын кашатына алып барды.

Кийиздей тепкилешти жолду катар,
Ушул деп сенин жайың мылтык атар,

Акташтын аскасына ыргытышты.
Ойлодум: «бүттүң өмүр муңга батар».

Урундум куу арчага ошол замат,
Эч бирөө ойлобогон: «Аман калат».
Андан да бир да бири байкабастан,
Кетишти айыл жакка ары карап.

Кучактап куу арчаны жатып бир пас,
Карасам айланамды: сүрдүү Акташ –
Тирелет асман-жердин ортосунда,
Айтмакмын кимге барып: «Мени кутказ!»

Сундубу мергенчилик жардам колду,
Кийикче караңгыда таптым жолду,
Аскадан чыгып алып ойлоп койдум:
«Алдыдан таалай күтчү бир иш болду».

Алдыдан таалай күтпөй куруюн мен,
Ойгонсом, араң уктап, таң эртеңден,
Жыпарды өлдү деген күбүр-шыбыр,
Бир булкту жүрөгүмдү көөдөнүмдөн.

Ыйладым өксүп-өксүп, жаттым турбай,
Ок тийген өпкөсүнө карышкырдай.
Каранып табалбадым кестигимди
Бул көрөк өлөйүн деп үч-төрт курдай.

Суу жетпей турган өңдүү таруу солуп,
Канаты талып түшкөн куштай болуп,
Алсырап бир орунда отурдум көп,
Эми жок айдай сулуу, күндөй толук.

Ачылган жаңы гана бир гүл эле,
Турбастан көз уялтып, солду неге?

Үйүмдүн шам чырагы түн ичинде –
Жалт этип, ошол замат өчмөк беле?

Сезилет иш кылгандай жарабаган,
Ботодой боздошума карабаган.
Не болду жанын кыйып, мени таштап,
Боору таш шордуу беле аябаган?

Оюма көп иш келип тынбай санаам,
Ырбады ого бетер жүрөк жарам.
Күн батып, ай чыкпаса, ушул түндө –
Максатсыз өмүр курсун, кантип калам.

Жатуу жок угулбастан сөз кымындай,
Айтышса иштин жайын болгон мындай:
Аскадан Өмүрбекти таштадык деп
Айтыптыр Абдырахман карап турбай.

Жыпаржан ошол замат сөзгө келбей,
Көзүнөн жаш агыптыр күзгү селдей.
Жулунуп үйдөн чыккан, кармаганды –
Жолотпой түртө салып, ээ-жаа бербей.

Кетиптир караңгыда үйдөн четтей,
Качты деп Абдырахман калган жетпей.
Табылган таң атканда зоо алдынан:
Акташка жалыныптыр качпай-этпей.

Сүйлөшкөн эл сөзүнө кулак салбай,
Бир кезде ыргып турдум үрккөн тайдай.
Карадым Акташ жакты ызырынып,
Аскада алалбаган өчүм бардай.

Кербөсөм калар ичте кетпес арман,
Колума кыйып талдан таяк алгам,

Түз бардым издеп үйдү өлүк жаткан,
Боздошот Айымбүбү, Абдылдажан.

Чыңырып Айымбүбү бетин тытат,
Төшүнө кан аралаш жаш агызат.
Бүк түшүп Абдылдажан андан бетер,
Өрттөнүп жарыла албай араң турат.

Жыпарды карап көрүп көшөгөдөн,
Бакырдым үн алышып кемпир менен.
Жабышып жатып калды байкуш эне,
Тырышып коё бербей этегимден:

Жыпарды көргө бердик, сага бербей,
Дүйнөдө ким бар дейсиң шордуу мендей.
Туптуура кайда болсо элдин сөзү:
«Бактысыз жокко көнөт, барга көнбөй».

Бардыгын ойлогонбу Абдылдажан,
Демейде тетир кетип карабаган:
«Кечиргин наадан менин күнөөмдү» – дейт,
Ойлобой кылыпмын иш жарабаган.

Буркурайт Гүлнар жеңе чыгып, кирип,
Бир жерге отуралбай ичи күйүп.
Бүркөлгөн кышкы күндөй күүгүм тартат,
Айдай жүз качан көрсөм турган күлүп.

Бйлады мени көрүп бардык айыл,
Дайынбы бардыгына менин жайым?
Келиндер «каңдай кыйын болду» дешип
Куйкалайт жүрөгүмдү аны сайын.

Олтуруп кандайчадыр кайраттандым,
Дөөдүрөп мындай бир сөз айта салдым:

– Жыпарды тирүү бойдон бербедиңер,
Мен ага таарынбайын, кек кылбайын.

Бергиле эми мага кур дегенде –
Бийликти ушул күнкү, ой атаке!
Билейин, өзүм билип башкарайын –
Жыпарды коюу жагын кайсы жерге.

Койбоймун Жыпарымды көп мүрзөгө,
Коёмун тиги турган купкуу дөңгө:
Мен, анан гүл өстүрүп, ошол дөңдү –
Бир жолу атап коём: «Жыпар дөбө».

– Аска да «Жыпар аска» болсун дешти,
Турган эл ый аралаш сүрөп кетти.
Журт каалап өкүм айтса ушундай бир,
Кандай күч көнбөйт буга, тыят көптү.

Тогуздап айып тартты Абдылдажан,
Кызына таалим-тартип «бере албаган».
Жок, анан, үч ай болбой андан кийин,
Жоошуду кектүү күйөө Абдырахман.

Чакырып баарыбызды кылып урмат,
Жыпардын атасына айтып турат:
«Бир элбиз, биздин элдин адатында –
Ар кандай ачуу-араз унутулат».

Кечирим сурагансыйт барыбыздан,
Таң калдык, бул кандайын биле албастан,
Көрсө биз укпаптырбыз иш болгонун –
Акылдан болуш, бийдин баары шашкан.

Кайгы-муң таралчу күн келген экен,
Күрөштө большевиктер жеңген экен.

Алманы жаш балага карматкандай –
Мендейге бакыт-энчи берген экен.

Соккондо Петербургдан катуу шамал,
Башымдан кара булут таратылган,
Жемишти бышар замат алып келди,
Орустун айланайын канатынан!

Мен кургур, ошондо да көп ойлодум:
«Жыпар жан, күтө турбай эмне болдуң?
Кенедей кылмышы жок бир жан элем,
Жалгыздык зынданына таштап койдун.

Эмдиге же бир жылча тирүү турсаң
Канатың талмак эмес бийик учсаң.
Артыңан Абдырахман куумак эмес,
Сапарга көз-көрүнөө күндүз чыксаң.

Аттиң ай, бир эле жыл турсак бекем,
Жарк этип эрик таңы атмак экен.
Зар какшап калмак эмес мендей жигит,
Максатка кандай болсо жетем деген».

Оюмда «Жыпар дөбө» Жыпар жаткан,
Мен ага арык казып каптал жактан,
Чоң сайдан суу чыгардым тунук кашка,
Көзүмдүн жашы тамып толкуп аккан.

Айланта ачылтып гүл, өстүрдүм бак,
Болсун деп бир көргөндүн көңүлү чак.
Андан да, тууган-урук көрөр дедим,
Жыпардын жаткан жерин убак-убак.

Ойлочу, ким ыраазы болбойт буга? –
Өткөрүп өзүм түзгөн колхозума,

Мейизди тартуу кылып төгүп салдым,
Бир өскөн досторумдун ортосуна.

Ал эми «Жыпар дөбө» – колхоз багы,
Мөмөсүн көтөрөлбайт ар бир шагы.
Ийилип жарашыктуу, көргөн жандын –
Куюлтуп шилекейин турган чагы.

XI

Эми бир сөз калыптыр айтылбаган,
Сүрөтү көз алдыңа тартылбаган:
Сооротуп, илберинки Гүлнар жеңем
Кыз тандап үйлөнгүн деп, көп жалбарган.

Жок, бирок, айтканына түк көнбөдүм,
Ошентип ушул күнгө үйлөнбөдүм.
Жыпарды элестетип көз алдыма,
Жыпардын атын атап үйрөнгөмүн.

Сурадым: «айтыңызчы анан кайдан,
Кызыңыз күйгөн шамдай балбылдаган?»
– Чыдап тур, жадабастан кулагың сал:
Сөз ошол али сага айтылбаган.

Сүйкүмдүү Гүлнар жеңе бир уул тапкан,
Ал уулга Анарбек деп ат коюшкан.
Жыпарбек болсун аты дегенимде,
Күлүшүп мен шордууну шылдыңдашкан.

Мен анда капа болгом, ызалангам:
– Оңой иш жок экен да, унутуудан.
Жыпарга окшош болсун дедим эле,
Мейлиңер, ушул тура ага-тууган.

Абасы Жыпарымдын күлдү жана:
– Өмүрбек, бир аз чыда, капаланба.

Уул тапкан Гүлнар жеңең табар бир кыз,
Ал кызга ат коюуну бердик сага!

Чын эле болду баары айтканындай,
Аз жылда кыз төрөлдү бир ак маңдай –
Ат койдук – Жыпар болду дал ошол кыз,
Ошол кыз бүгүнкү кыз – толгон айдай.

Суу акты, чөп үч чыкты, кыш үч кетти,
Кыштоодон жайлоолорго эл үч көчтү.
Артынан күйөөсүнүн Гүлнар жеңе –
Жалп этип жел үйлөгөн шамдай өчтү.

Балдарды андан калган багып алгам,
Ошентип уулдуу, кыздуу болуп калгам.
Ушуга ыразымын, бактылуумун,
Дүйнөгө келгениме кылбайм арман.

Өлгөндүн аркасынан өлөм деген –
Шамалдай туругу жок, кур сөз белем.–
Жыпардан кийин калып өлгөнүм жок,
Келатам алпурушуп жумуш менен.

Кыргыздын өткөн күнү муң менен зар,
Бул күнгө теңей турган эмнеси бар?
Кең төрдүн уларындай эркин өстү –
Бүгүнкү күндөй күлгөн биздин кыздар.

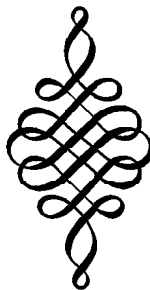
Жыпарым – жалгыз кызым, күнүм-айым,
Таалайы өз колунда, кагылайын.
Ал эми түн жамынып качпайт менден,
Аскадан кулабасы мага дайын.

Бир башка Азиянын асманындай,
Бүркөлбөй жаркыраган ачык маңдай!

Буларда капа-кайгы кайдан болсун,
Партия эркелетсе атасындай.

Карганда мен ушуга кубанамын
Жыпарга айтуу менен убарамын:
– Бул күнгө ыразы бол, адал иште,
Биз кечкен ачуу сууну сурабагын!

ТААЛАЙЛУУ

(Л е г е н д а)

I

Бизден мурун, илгери бир бактысыз
Төрөлгөндөй көрүндү убактысыз.
Эч нерсеге жетишпей өмүр сүрдү,
Кыркка жашы чакканча өзү жалгыз.

Ал ойлodu мен шордуу, мен бир карып,
Мен жолоочу бараткан азып-арып,
Мага келип жанашкан ал да шордуу,
Эмне керек шордууга аял алып?..

Кеберсиди ачтыктан эриндери,
Тамтыгы жок самтырак кийгендери,
Философтой кайгырып олтурганда,
Мына мындай башына бир ой келди:

– Эч нерседен кайгысыз бактылуу ким?
Хан менен бай, илимпоз билген илим
Жашайт чыгар жыргалда убайымсыз,
Өткөн сайын өмүрү болуп ширин.

Ал ойлонду көрмөктү таалайлууну,
Издеп аны, бойлоду далай сууну.
Байга барды, эңкейип айтты салам:
– Билбейсиз го, байым, сиз кайгырууну?

Жылдызындай асмандын малыңыз көп
Көлүңүздө сүзүшөт аккуу, өрдөк.
Акчаңыз бар эсепсиз, ал ошончо,
Канча болсо сан жактан жердеги чөп.

Сиз билбейсиз ачтыктын эмнелигии,
Тийген күндөй жаркырайт сиздин кийим.
Убайымсыз жашайсыз жаш баладай,
Жыргал турмуш сиздеги кандай ширин!

Ачуу күлүп анда бай айтты муну:
– Сен сүйлөйсүң кайдагы бактылууну?
Кайгы менен өмүрүм өтүп барат,
Ойлой, ойлой бул малды арттырууну.

Мал көбөйдү, багууга чөп жетишпейт,
Карабаса: ууру алат, карышкыр жейт.
Барган сайын көбөйүп көз арткандар, –
«Мал деп жүрүп кепинсиз өлөт бул» дейт.

Менден артык баюуну ойлогон бар,
Ал турганда күн сайын кайгым артар.
Мал көп болсо, ошончо душмандарым,
Тынчым кетер ойлонуп, уйкум качар.

Андан ары томаяк ханга барды,
Он бүгүлүп эңкейип тура калды:
– Ассалоому алейкум, алдаяр хан!
Бул дүйнөдө сизде да арман барбы?

Коркпогондор кудайдан – коркот сизден,
Каалаганды аласыз ар күн бизден.
Жалгасаңыз жашарар кайра баштан,
Жашы жетип өмүрдөн үмүт үзгөн.

Каарыңыздан кара таш талкаланар,
Сүрүңүздөн кезиккен шер жалтанар.
Хандын ханы баатырдын баатыры деп
Атыңызды чыгарып айткандар бар.

Көктө кудай, жерде бир өзүңүз бар,
Тетир баскан тентекти теске салар.
Кылычыңыз жалт этсе, күнөөлүүнүн
Шактан түшкөн алмадай башы кулар.

Таалайлуусуз, алдаяр, адамзаттай,
Кайгы билбей эл сурап жыргап жаткан.
– Жок, – деп айтты, хан анда тура калып,
Менмин күндө кайгыдан азап тарткан.

Эл бийлесем, элден көп менде түйшүк,
Каламын деп тагымдан бир күн түшүп,
Коркконумдан уктабай түн катамын,
Убайым жеп күнүгө жүрөк үшүп.

Мендей тартпайт азапты эч бир карып,
Этим жашык карачы – өңүм сарык,
Өткүр болсо кылычым – жоо бар күчтүү
Бак талашчу элиме бүлүк салып.

Андан ары жөнөдү ойчул кедей,
Издегени бир жерде бар эмедей.
Жетип барды илимпоз бир кишиге,
Кыроо түшкөн башына күз келгендей.

– Ассалоому алейкум, окумал жан,
Сүйлөгөндө сөзүңө эл таң калган,
Не бардыгын дүйнөдө бүт билесиң,
Айтчы, кары, өмүргө жоктур арман?

Шаппай айтты илимпоз: көп арманын,
Нечен ирет бир күндө кайгырамын.
Жыргаган аз, куураган – таруудан көп,
Тең көрбөгөн тагдырга таарынамын.

Бир кишиге жамандык кылганым жок,
Бала кезден окудум, болбодум шок.
Адам түгүл, айбанды таарынтпадым,
Аңчылык да кылбадым, атпадым ок.

Кур эмесмин душмандан ошондо да,
Жактаган аз, көп болду каршы мага.
Кээ бирөөлөр күнөөнү менден көрөт,
Жер титиреп, дубалы жарылса да.

Бир жаңылык тапсам деп убарамын,
Эгер тапсам – кубанбай, кубарамын.
Ушакчылар шыбырап, хан чакырып,
Кылмыштуудай ар дайым сураламын...

II

Төгөрөктүн төрт бурчун кыдырып бүт,
Таалайлууну табуудан үзүп үмүт,
Карып кедей кайрадан келе жатса,
Капталынан бир добуш чыгат күңүрт.

Карай салса бир ырчы жакын келген,
Чыкса керек бечара алыс жерден?
Араң шилтейт аягын арык аттай,
Көз киртейип, өң кеткен кайран эрден.

Комузу бар колунда үч ичектүү,
Өзү араң турса да, сөзү күчтүү:
– Кайдан келе жатасың, максатың не?
Өңүң азгын, ичинде кайгы күчпү?

– Таалайлууну издеген бир жан элем,
Жер калтырбай кыдырып кайтып келем.
– Айтчы, кана, таптыңбы таалайлууну,
Эр окшойсуң бир ойчул – көлдөй терең?

– Жок, таппадым эч жерден издеп жүрүп,
Келе жатам, табуудан күдөр үзүп.
Таалайлуу жан жок окшойт жер жүзүндө,
Арман көп дейт кишилер эчен түзүк.

Ырчы күлдү айтуучу сөзү бардай,
Бир аз турду сөздөрдү тандагандай,
Анан айтты: карагын өз айлыңдан, –
Мындан ары эч кайда издеп барбай.

Эл бар болсо суу аккан ар бир жерде,
Таалайлуулар жүрүшөт эл ичинде.
Кайгы-капа билбеген чын бактылуу
Ынтымактуу жашаган үй-бүлөдө.

Кедей турду ырчыдан көзүн албай
Издегени кокустан табылгандай.
Кымыз жуткан сыяктуу боло түштү,
Чаңкагандан суусаган байкуш таңдай.

III

Ошол кедей издеген таалайлуу жан,
Жер бетине түшкөндөй күндөн-айдан,
Биздин күндө жаралды, өсүп-өндү,
Көргөн сайын бүт дүйнө калгандай таң.

Таалайлуулар – Советтик кишилер да,
Бир туугандай жашашкан ынтымакта.
Ынтымактуу үй-бүлө – советтик эл,
Жыргал үйүн тургузган гүлдүү бакка!

КУБАТ

*Гвардиянын саясий жетекчиси
Кубат Жуматаев жөнүндө поэма.*

Автордон

Бул дастанды жазмак элем мен эчак,
Кечигипмин даабай жүрөк тартынчак.
Тартынбаган согуштарда кан күйгөн,
Ыр алдында боло жаздым коркунчак.

Бул иш үчүн өзүмдү-өзүм каргадым,
Кечиксем да, ыр кылычын кармадым.
Кечирип кой, жандан азиз окуучум,
Күнөө болсо көп кечигип калганым.

Кечирип кой, Кубат сүйгөн жемиш бак!
Кечирип кой, өз энемдей Арстанбап!
Кечирип кой, жан биргемдей Кыргыз тоо!
Кубат сени сөз кылчу эле ардактап.

Кечир мени, кең Суусамыр, жашыл төр,
Туйлап аккан тунук суулуу өзөндөр!
Кечир мени, Сары-Булак, Эркинсай,
Жаш кезинен Кубат жүргөн түзөндөр!

Силер менин зор күнөөмдү кечсеңер,
Кечер болсо эр Кубатты тууган жер,
Көз алдымда жоодон өлгөн жаш баатыр,
Ал да менин бул күнөөмдү кечирер.

Арноо

Жаралгандай жылдыздан,
Сый алгандай турмуштан.
Кыздан бетер жалжылдап,
Сулуу туулган кыргыздан.

Жүрөгүндө кара жок,
Көзү күйгөн жалын чок.
Кайраты күч болоттой,
Карап турбас, колу шок.

Өктөмдүгү орустай,
Турбачудай тоо бузбай.
Бейилинин кеңдиги,
Биздин ата конуштай.

Канкор менен урушкан,
Кайтпаган каршы туруштан.
Өткүрдүгү бүткөндөй,
Өзү чапкан кылычтан.

Чабышканды чапкандай,
Атышканды аткандай.
Эгер көрсө эрдигин
Ленин алкыш айткандай.

Баатыр туулуп кыргыздан,
Согушка барган чыгыштан.
Алышканды бир чапчып,
Ак жолборсчо ыргыткан.

Шердин шери эр Кубат,
Сендейлер элден туулат.

Эрдигинди эскерип,
Жаздым муну сага арнап.

22-июль, 1941-жыл

«Эр жигит эл четинде, жоо бетинде»

Эл сөзү.

Кеч кайтып Обкомолдун бюросунан,
Кандайдыр – таң атырды уктай албай.
Көздөрү балбылдады жумулбастан,
Өчпөстөн ак өргөөдө күйгөн шамдай.

Бир кезде радиодон үн жаңырды,
Сүйлөдү тааныш диктор каргылдана,
Бурулуп карап жатты Кубат аны,
Бир башка иш болгонсуйт Москвада.

Ал диктор Бүткүл элге айтты кабар:
– Фашисттер кол салышты биздин жерге,
Уруча антын бузуп киришти алар,
Катылат алын билбей күчүк шерге.

Биздин иш адилет иш, биз жеңебиз,
Тургула жоого каршы баатырлардай.
Башынан кармашканды жеңген элбиз,
Жок болот – ач көз душман тарпы калбай.

Кандайдыр чуркачудай турду Кубат,
Кийинди, бетин жууду шашкалактай
Башына келип жатты ойлор чубап,
Чачырайт эки көзү карагаттай.

Айшанын чуркап барды дарчасына,
Оюна алган белем ар нерсени.

Жок, бирок батынбастан ойготууга,
Аз убак карап турду терезени.

Аңгыча сизди белем сулуу Айша,
Карады парданы ачып жан биргесин.
Апапак он бешинде толгон айча,
Ачып чоң, терезеден көрсөттү өзүн.

– Айшаке, жаным Айша! – деди Кубат,
Келгендей көпкө чейин коштошууга.
Айтпастан башка бир сөз карап турат,
Чамасы жоктон бетер кол созууга.

Болгонун биле коюп бир шумдуктун,
Шашылыш чуркап Айша чыкты бакка.
– Кандай сөз! Неге келдиң? Эмне уктаң?
Эч качан келчү эмессиң бул убакта?

Ушинтип сурап Айша Кубатынын,
Сүйөндү келишимдүү эр төшүнө.
– Башталды кандуу согуш, кызыл кыргын,
Жоо келди социализм өлкөсүнө.

– Кайсы жоо?
– Фашист Гитлер каракчыдай,
Тымызын басып кирди бир сөз айтпай,
Жоо жолун торош керек карап жатпай,
Жигиттин милдети да мылтык атмай.

Жетишер секретарлык эми мага,
Иштерин обкомолдун тапшырамын.
Андан соң военкомго барамын да,
Жанымды аябаска ант кыламын.

Келгеним өзүң менен кезигүүгө,
Айдайым, аман тургун көрүшкөнчө,

Жоо качып, бошотулуп сүйгөн мекен,
Жеңишти куттукташып өбүшкөнчө!

«Бул менден чын эстелик болсун» деген
Кат жазып сүрөтүнүн аркасына.
Ал азыр алынгандай жүрөгүнөн,
Тапшырды ай чырайлуу Айшасына.

Сүрөттү алып Айша турду тиктеп,
Танцада үч күн мурун болгон бирге.
Бир да сөз айталбады бой титиреп,
Мезгилсиз муз тоңгондой жаз гүлүнө.

– Кош!– деди Кубат анда сунуп колун.
– Кош!– деди айдай сулуу каргылдана.
Билдирип бир сөз менен бардык оюн,
Мончоктой мөлтүлдөдү жашы тама.

«Кош!» – деген ушул сөздө айтылды бүт:
Күн күйүп, жер өрттөнгөн согуштарда.
Унутпай жүрөр деген таттуу үмүт,
Мындай ой мүнөздүү да жаш кыздарга.

«Кошкун!» – деп кыз оозунан чыккан бул сөз
Барабар тапшырмага мекен берген:
Каптаган каракчыны кайра куу тез,
Алыс куу ата конуш биздин жерден.

Тамган жаш мөлт-мөлт этип кыз көзүнөн,
«Тарттырба таалайымды келген жоого!
Корккону эр жигиттин өлгөнгө тең,
Кармашта кайра качпа» дегени го.

Эскадрондо

Аттуу полк Одессанын ар жагында,
Эки күн турду күтүп буйрук албай.
Атчандар көз салышат аттарына,
Ишенген канатына жагалмайдай.

Экинчи эскадрон... Кубат анда,
Чыгыштан учуп жеткен турумтайдай.
Саясий жетекчинин кызматында,
Сагаттай күнү-түнү иштейт тынбай.

Жоокерге партиянын айтат сөзүн:
Коркунуч тууган учур эл башына.
Ажалдын огу тиктейт эрдин төшүн,
Карабай колуктунун көз жашына.

Беттешти өмүр, ажал маңдай-тескей,
Арбашып жылан, торгой тиктешкендей.
Жоолошту түн менен күн сөзгө келбей,
Тынуу жок, бири кыйрап, бири жеңбей.

Маселе турат алда эки түрдүү:
Же жашоо, же өлүмгө моюн сунуу,
Же жеңүү кас душманды, же жеңилүү.
Же өрчүү өсүп тукум, же кырылуу.

Өлмөк жок, өлтүрмөк бар катылганды,
Кутузов Наполеонду кыйраткандай.
Көп тууган мекен – эне баатырларды,
Жеңүүчү тууларынын сүрү кандай.

Жеңилбес ким болуптур жер жүзүндө,
Жеңилет Гитлер дагы. Келген – кетет.
Кирген суу тартылгандай күз келгенде,
Көпкөндүн жели чыкчу мезгил жетет.

Бизде бар – самолеттор, замбиректер;
Ок да бар – миң-миллион жоону аткандай.
Бомба бар – жарылганда жер титирер,
Көр даяр – бардык фашист бүт баткандай.

Күзгүдөй тунук биздин койгон максат:
Лениндин улуу туусун бербей колдон.
Советтик түзүлүштү калуу сактап
Көз артып, алкын бузган ачкөз жоодон.

Алдырбоо – заводдорду кайра баштан,
Тарттырбоо – помещикке элдин жерин,
Унутпай таалай үчүн суудай аккан,
Бул жерде эмгекчинин маңдай терин.

Эч кимдин токочуна көз артпайбыз,
Биздин ой, биздин максат тоодон бийик.
Бирөөнүн шыбагасын талашпайбыз,
Айсызга нур чачабыз күндөй тийип.

Алдынан баатырларча чыксак коркпой,
Токтотуу жүргөн селди кыйын эмес.
Ат койсок Невскийдей, Суворовдой,
Канчалык көп болсо да, жоо тең келбес.

Түзүлгөн бул эскадрон көп улуттан,
Орус бар, татар да бар, кыргызы бар,
Билбеген айта турган: «бир туушкан»,
Баарынын маңдайында жылдызы бар.

Баары да, бир табактан аш жегендей,
Бардыгы, бир уядан учушкандай,
Бары да, бир эмчектен сүт эмгендей,
Суусунду бир чөйчөктөн жутушкандай.

Талпынат чабыт карап, канат кагып,
Бардыгын бир мүнүшкөр таптагандай.
Адашкыс кенен, даңгыр жолго салып,
Бардыгын бир жетекчи башкаргандай.

Баарынын тилеги бир, ою бирдей,
Көп тилде бир пикирде сөз сүйлөшөт.
Тууган эл, өсүп-өнгөн, сүйгөн жерге –
Барыбыз аткаруучу иш бир дешет.

Аларга Кубат ага, Кубат ини,
Ар бирин аяп турат бир туугандай,
Болсо да, Кубат жапжаш, кайсы бири –
Уялат улук көрүп атасындай.

Кубаттын эки болбойт айткан сөзү,
Ал сөздү бир касиет бардай угат.
Кубатты бардыгы да сыйлайт дечи,
Ал үчүн жан кыюуга даяр турат.

Аркадий – эскадрондун командири,
Кубатты кадыр кылат агасындай.
Билинбейт – кими кичүү, кимиси улуу:
Эненин эгиз тууган баласындай.

Экөө да, бир-бирине ишенишет,
Ага-ини бирине-бири ишенгендей.
Бир жатып, тамакты да бир ичишет,
Баратса: бири жолборс, бири шердей.

Аркадий кайтып полктун штабынан,
Угузду мындай буйрук эскадронго:
– Жүктөлдү өтүп ары суу жагынан,
Түн катып, чабуул жасоо Тирасполго.

Максат бул: жоонун бардык күчүн билүү,
Чалгындоо согуш менен от кечкендей.
Оңойбу жоо катарын бузуп кирүү,
Жаңылсаң – жок болгонун эрт өчкөндөй.

Абадай, суудай керек сактык бизге,
Жүрөбүз түн ичинде алга карай.
Уккула, тыюу салам сүйлөшүүгө,
Абайлап бастыргыла, кийин калбай.

Эч кимиң командасыз мылтык атпа,
Чекпесин тамекини эч бириңер.
Кокустан душман туюп калган чакта,
Солкунтсун кара жерди дүбүртүңөр.

Ураалап ат койгула, сууруп кылыч,
Сезилсин бараткандай армия бүт,
Кезиксе шылып өтүү биздин жумуш,
Фрицтер жандарынан үзсүн үмүт.

Байкалсын тоо көчкөндөй, сел жүргөндөй,
Көрүнсүн көздөрүнө энелери.
Болушсун – калган өңдүү үйүн көрбөй,
Билишсин – кандайлыгын шердин шери.

* * *

Түн ичи. Бир добуш жок. Айлана тынч.
Көчкөндөй башка жакка эч ким калбай.
Эскадрон жолго чыккан, барат тымтырс,
Аттар да, туягынан үн чыгарбай.

Аркадий, жанындагы теңтуш Кубат,
Көргөндөн көңүл черин тараткандай.
Жанаша бастырышып бара жатат,
Буденный, Ворошилов бараткандай.

Алдынан башка дозор чыкты кайра,
Жол чалып, алып кабар алды жактан:
– Эң алды биздин колдун ушул жайда,
Коргонуу сызыктарын куруп жаткан.

Фрицтер токтошуптур кыштактарга,
Эч ким жок, элсиз жерде жолду тоскон.
– Тийбестен, катылбастан биз аларга,
Өтөбүз арт жагына токтолбостон.

Буйдалбай эч кай жерге жүрө берди,
Алчулар тойдон байге шашылгандай.
Түштүктөн Слобозейди имерилди,
Чабыттап учуп чыккан шумкарлардай.

Постторун жоолошкондун өттү жандай,
Токойго кирди бойлоп Днестрди.
Жүрүштү тирүү жанга байкаттырбай,
Пардадай жамынышып айсыз түндү.

Четине Тирасполдун жетишкенде,
Жолукту эки солдат автоматчан.
Патрулдар «келе жаткан ким?» – дегенче,
Жумушун бүттү кылыч Кубат чапкан.

Курчашты четки турган үйдү барып,
Сындырып терезени, баштап Кубат.
Киришти үч-төрт жоокер фонарь жагып –
Столдо арак-шарап жайнап турат.

Жатышат мас эсестер аркы-терки,
Согушта көмүлбөгөн өлүктөрдөй.
Ойгото Кубат бирин бутка тепти,
Ал чоочуп кол күтөрдү сөзгө келбей.

Андан соң ойготушуп жаткандарын,
Бардыгын тургузушту бир катарга.
Калчылдайт билбей алар не кыларын,
Жалдырайт алы келбей сөз айтарга.

Мүйүздөн ажыраган уйдан жаман,
Турушту куралы жок шылкыйышып.
Кебете-көрүнүшү: ашканада –
Май аңдып колго түшкөн ууру мышык.

Жан курсун кандай кымбат, кандай ширин,
Көздөрү өтүп барат автоматтан.
Түшүнтүп Кубат айтты: «Көрөт үйүн –
Жашырбай, сураганда чынын айткан».

Айтышты – кайдалыгын штабынын,
Немецтик «калп айтпаган» салтын бузбай.
Айтышты – кайсы жерде, не бардыгын,
Фюрерге берген антты эске алышпай.

Заматта түшүп калды чаң-тополоң,
Байкоосуз асман кулап жарылгандай.
Туйганы качып жатты Тирасполдон,
Кур десе чечип койгон шымын албай.

Быркырап сынып жатты терезелер,
Кагышкан бир-бириине хрусталдай.
Өз жерин жандай сүйгөн баатыр жоокер,
Турмакпы душманына бүлүк салбай.

Жарылып гранаттар ыргытылган,
Чыгарды таш-талканын тийген жердин.
Кан агып армиянын штабынан,
Үзүлдү кол-буттары фашисттердин.

Тытырап тынышпады автоматтар,
Бул түнү бүтүрүүчү иши көптөй.
Коркууну унутушкан азаматтар,
Тартынбай кирип барат каптап өрттөй.

Түн көрдү – баатырлардын кыргын салып,
Жоо менен жолборсторчо кармашканын,
Аркадий, Кубат экөө кирип барып,
Штабдын алып чыкты кагаздарын.

Иш бүтүп, эскадрон чыкты шаардан,
Аркадий эсептеди атчандарын;
Бешөө бар башын таңган, колун таңган,
Үч жоокер мекен үчүн кыйган жанын.

Калганы – бардыгы да, аман-эсен,
Эскадрон толкуйт көлдөй бөксөрбөгөн.
Турбайбы согуштарда дагы нечен,
Чеп мисал жоону шаарга өткөрбөгөн.

Сүрүлдү чыгыш жактан агарып таң,
«Кайткыла, кечиктиңер, тез!» – дегендей,
Аркадий жол баштады кайра баштан,
Кайтууну эми гана эстегендей.

Жол берди карт Днестр өз жээгинен,
Энедей далдалады калың токой.
Жел согот сылагандай беттеринен,
Карашат ак кайыңдар эски достой.

Мынакей Столобедзея калды солдо,
Бурулду эскадрон чыгыш жакка.
Түндөгү байкабастан өткөн жолго
Кайрадан жылга менен түшкөн чакта,

Кокустан пулеметтор тытырады,
Дозорлор учуп түштү аттарынан.
Аркадий бир кыйкырып, кылыч алды,
Шамалдай сызды баары арт жагынан.

Кылычын Кубат дагы сууруп алып,
Шуңгуду эң биринчи барчын куштай.
Тепсетип окопторун кирди жарып,
Көрсүнчү шашкан фриц тура качпай.

Шилтеди ак албарсты оңго, солго,
Алмадай ыргып түштү бир нече баш.
Кутулуп эскадрон чыкты жолго,
Ким тосмок тоодон ылдый куласа таш.

Дал ошол учкан таштай ылдам өтүп,
Далайы ок тийгенин сезишкен жок.
Бир кезде Кубат өзүн начар сезип,
Кучактап атын жалын калды токтоп.

Аркадий кайра тартып келди жетип,
Боз туйгун өз барчынын аягандай.
Карады бүт денесин, киймин чечип,
Сыркоону адис доктор карагандай.

Ок көзөп өткөн экен акыректи,
Кайышты тешип өткөн шибегедей.
Кан агып, кайран эрдин шайы кеткен,
Жыгылып бара жатат тилге келбей.

Госпиталда

Бир нече күндөр өтүп келгенине,
Жаткан кез госпиталда баатыр Кубат.

Кубанып дарманына киргенине,
Халатчан коридордо басып турат.

Сүйлөшөт ар нерсени жарадарлар,
Өздөрү көзү менен көрүшкөндөй.
Фронттон, армиядан айтат кабар,
Ал жактан ушул азыр келишкендей.

Бири айтат: келе жатат душман бери,
Сел жүрүп, жер калтырбай каптагандай.
Чын эле Түндүк-Бугдан өтүшөбү,
Арыктан бир секирип аттагандай?

Бири айтат: оңой олжо таттуу болбос,
Татыбайт арзан баанын шорпосу да.
Көркоонун эч нерсеге көзү тойбос,
Акыры канжар тиет колкосуна.

Билишет – биздикилер не кыларын,
Тактика – чегингендик артка бир аз.
Жыйнактап эл күчүнүн баш-аягын,
Алган соң башталбайбы чын салгылаш.

Бири айтат: сакташ керек армияны,
Тагдырын бул согуштун ошол чечет.
Днестр артта калса, эртең аны,
Биздин кол бир чабуулда кайра кечет.

Жер калса, бошотулат кайра баштан,
Эл калса, тылдан жоого сокку берет.
– О, бул чын, айыгалы кайгырбастан,
Өч алчу зордукчудан учур келет.

Ойлodu баатыр Кубат эскадронун,
«Аркадий азыр кайда жүрөт экен?»

Түшүрүп, баштагыдай жоо ойронун,
Кылыччан Чапаевче кирет бекен?»

Ушинтип турган кезде, сурап аны,
Тезинен бүтүрүүчү жумуш бардай.
Киргени госпиталдын комиссары,
– Кайда – дейт, Жуматаев? – чочугандай.

– Мен! – деди салт боюнча баатыр атчан,
Какайып тура калып соо кишидей.
– Олтуруң, алыс кетпей кроваттан!
Бурулду, сөзүн толук түшүндүрбөй.

Кечикпей кирип келди бир генерал,
Корпустун командири – мурун көргөн.
Аркадий кошо кирди арт жагынан,
Күлүңдөйт көзүн албай Кубат эрден.

Генерал колун берип куттуктады:
– Мекенге ак иштеген кызматыңыз –
Мына! – деп чөнтөгүнөн орден алды,
Жарашсын эр төшүнө «Кызыл Жылдыз».

– Советтер Союзуна кылам кызмат,
Ишенсин өз уулуна ата мекен.
Бул жерде күндөр чубап өтүп жатат,
Айыгып эскадронго кайра кетем.

Бул жылдыз мекенимдин сыйы берген,
Бул өзү ишеничи тууган элдин!
Мен уулу баатыр элдин жеңип көнгөн,
Ак иштейм каны барда жүрөгүмдүн.

Генерал кош айтышып, чыкты кайра,
Көрүнүп атасындай эркелеткен.

Оңойбу жолугушуу мындай жайда,
Денедө жылуу барда кетпес эстен.

Аркадий айтты көп сөз-курбусуна,
Ким өлүп, ким бардыгын айтты койбой.
– Канжардай кадалуучу колкосуна,
Сайылчу көздөрүнө чогойнодой...

Душмандын үшүн алып эскадрон,
Жашоодо даңкка бөлөп ата журтту.
Далай Ганс ажал тапты биздин колдон,
Далайы сууну ичем деп ууну жутту.

Келгенин эскадрондун жакын жерге,
Өткөнүн таң атарда Түштүк-Бугдан.
Чыкканын дем алууга бир аз күнгө,
Досторчо айтып берди калтырбастан.

– Айтпаса, унутупмун бир нерсени,
Корккондо фриц өзүн унуткандай:
Бир сулуу жазган окшойт эстеп сени,
Мына кат, окуп жибер мукактанбай.

Алганбыз сен бул жакка кетер замат,
Сактадык кайдалыгың так биле албай.
Конвертти ачты Кубат кол калтырап,
Сүйгөндөн сүрдөгөндө шашылгандай.

Кол тааныш. Жазуу тааныш. Айшасынан!
Унутту жараатынын ооруганын.
Байкалды качкан өңдүү калбай арман,
Көргөндөй болуп кетти өзүн анын.

Тургансыйт – сөз сүйлөшүп терезеден,
Жаркырап түн ичинде чыккан айдай.

Жагымдуу эркелеген мүнөз менен
Күлгөнсүйт Кубатынан көзүн албай.

Көрүндү жүргөн өңдүү бакта бирге,
Таңшыган булбулдардын үнүн угуп...
Аңдышып көпөлөктү конгон гүлгө,
Баргансыйт Кубат ага колун сунуп.

Сезилди кинодо бир олтургандай,
Баштарын тийгизишип бир-бирине.
Сырдашып жаш көңүлүн толтургандай,
Айшасын Кубат теңеп тийген күнгө.

Бир башка кубанычтуу сокту жүрөк,
Ак колун Айшасынын кармагандай.
Кагазды дирилдетет кол титиреп,
Алыста сүйгөндөн кат алган кандай!

Бек басты окуп болуп жарасына,
Бул катта айыктырчу дары бардай,
Сүйлөдү – кат маанисин курдашына, –
Согуштук сыр эмес да, жашыргандай.

Айшанын каты

Амансыңбы жан курбум,
Алдым жазган катыңды.
Көбү сенсиң оюмдун,
Сактайт жүрөк атыңды.

Бардык оюм-тилегим:
Кубандыруу өзүңдү.
Ар күн эстеп жүрөмүн,
Ар бир айткан сөзүңдү.

Фабрикада иштеймин,
Трикотаж чыгарам.
Иштөө ыгын издеймин,
Бекер эмес убарам.

Тынбай иштеп жүрөмүн,
Жүргөн өңдүү майданда.
Толкуп согот жүрөгүм,
Деген өңдүү «тайманба».

Тайманбаймын иштөөдөн,
Талпынармын бош келбей.
Жоонун чебин издеген
Жолборс жүрөк жоокердей.

Бара жатат алдыда,
Комсомолдук бригадам.
Жеңиш күнүн алдыга,
Жакындатып бир кадам.

Эсен болсоң угарсың,
Менин дагы атымды.
Бир кубанып каларсың,
Сылагандай чачымды.

Айтчы, неге жазбайсың,
Кайсы ченде жүрөсүң.
Ачык неге айтпайсың,
Өзгөргөнбү мүнөзүң?

Мен баягы Айшамын,
Сенде бардык тилегим.
Жашырбастан айтамын:
Сен деп согот жүрөгүм!

Бул катымдын сыясы
Жүрөгүмдүн канынан.
Бул катымдын кагазы
Боор этимден алынган.

Кат менен кошо өзүңө,
Кетти менин көңүлүм.
Бал-шекер коштум сөзүмө,
Татып көргүн, өмүрүм!

Алыстан жакын сезсин деп
Боорум кетти кат менен,
Сагынбай кармап жүрсүн деп
Колум кетти кат менен.

Эсиңе мени ала жүр,
Кылыч сууруп чапканда,
Окоптон ок атканда,
Алга бара жатканда.

Кылыч чапсаң туура чап,
Жоонун мойнун кыя чап!
Аткан огуң тийсин так,
Корко көрбө жалтактап.

Сакчым сенсиң тарттырбас,
Таалайымды душманга.
Эрдик кылсаң катка жаз, –
Мактанайын кыздарга.

Жалал-Абад. 1941.

Айшаң.

Аркадий кош айтышып досу менен,
Көңүлдөн чыкпай турган бир сөз айтты:

– Мааниси кандай сонун, кандай терең,
Деңизде бара жатып жазган катпы?

Кат эмес, мунун өзү айтылган сөз,
Мекендин оттой ысык жүрөгүнөн.
Тапшырма, үмүт, тилек – жөн сөз эмес,
Сен ага кайра кат жаз калтырбай жөн.

Мекендин чын элеси – сүйгөн кызың,
Жаралган өз жериңде сулуу гүлдөн,
Жеңишти күтөт сенден ал жылдызың,
Күткөндөй гүл ар дайым нурду күндөн.

Кубаттын элестеди көз алдына,
Гүл терип, тоого чыгып жүргөн күндөр.
Дапдайын угулгансыят кулагына,
Гүл терген кыздар созгон назик үндөр.

Көрүндү Арстанбаптын жаңгактары,
Энедей жолун тосуп, кучак жайган.
Шаркырайт тоонун тунук булактары,
Кыздардын үнүн улап алда кайдан.

Шоодурайт үй артында бийик чынар,
Жашырган эки жашты нечен ирет.
Келерин дагы нечен күткөн чыгар,
Талпынган талапкерге бакыт тилеп.

Жакындан угулгансып ыр добушу,
Токоңдун «Жаш кыялы» жан эргиткен.
Күркүрөйт сайга батпай Нарын суусу...
Күүсүндөй үч ичектин кыргыз черткен.

Москва – мээрин төгөт күн астынан,
Калтырбай баарын текши карагандай.

Балбылдайт жылдыздар да, жарык чачкан,
Бактыны балдарына каалагандай.

Бүт өлкө көз алдынан өтгү чубап,
Байгеде бара жаткан күлүк аттай.
Тууган жер түк эсинен кетпей турат,
Кююлган көргөзмөгө кымбат заттай.

– Чын деди баатыр Кубат эми гана,
Жаңыдан бир нерсеге түшүнгөндөй.
Биз сүйгөн кымбат нерсе ушул тура,
Бир жипке токсон шуру тизилгендей.

Турган үй, бут жууган суу, уктаган жер,
Сен баккан жол астына чыккан жекен,
Жемиш бак, атаң тиккен агызып тер,
Бардыгы кошулганда аты – Мекен!

Сүйгөн ыр, сүйлөгөн тил бала кезден,
Түбүндө сүйгөнүңдүн биринчи өпкөн.
Ак кайың, өмүр бою кетпес эстен,
Жаныңдай көргөндөрдүн аты – Мекен!

Чоң Москва нурун чачкан, билим берген,
Кыргызды өз уулундай эркелеткен.
Фрунзе, Дзержин көчө көзгө үйрөнгөн, –
Энедей сүйгөн жердин аты – Мекен!

Тилеги жандай сүйгөн мекенимдин,
Айшамдын ушул мага жазган каты.
Бул мага – мени тууган өз элимдин:
«Фашистти кыргын» деген тапшырмасы.

Аткарам, мага берген тапшырмасын,
Буйругун командирдин аткаргандай.

Ач көз жоо чакырбастан өзү келген,
Жалпаят, танке басып таптагандай.

Москваны буздурбаймын тирүү туруп,
Волгадан суу ичирбейм фашисттерге.
Булганбай Нарын дайра агат тунук,
Жоо барбайт киндик каным тамган жерге.

Кыйылбайт бийик чынар бизди күткөн,
Өткөрбөйм жоонун колун ал тарапка,
Тепселбейт жүзүм зарлар эл гүлдөткөн,
Курт түшпөйт атам тиккен жемиш бакка.

Ырларын ким тыймакчы, Токтогулдун,
Батынып ким кесмекчи, кыргыз тилин.
Үзөмүн кезмекчинин созгон колун,
Кармашта көпкөн жоонун кагам жинин.

Фрицтер темир эмес качпагыдай,
Берлинди таштай каччу күн да келет.
Токтогул ырдай берет баштагыдай,
Кыргыздар өз тилинде сүйлөй берет.

Ушинтип, баатыр атчан өз ичинен,
Ойлонду көп нерсени бир заматта.
Бекитип келген катты күмүшүнөн,
Кулады ак мамыктуу кроватка.

Аткычтар ротасында

Айыгып чыккандан соң госпиталдан,
Табылбай жакын жерден эскадрону.
Полкуна аткычтардын Кубат барган,
Ар дайым келмек беле ойлогону.

Барбады эскадронго кайра баштан,
Минбеди коён сурду желдей сызган.
Жөө баскан оңой өтмөк тоодон-таштан...
Жашынган түлкүдөн куу ач көз душман.

Жай айы. Калың токой карагайлуу,
Жанында Холм шаарынын, былкылдак саз.
Жер экен коргонууга өтө жайлуу,
Жылгысыз карыш жерге, минбесе каз.

Саясий жетекчинин милдетинде,
Кубат эр ротада, ушул жерде,
Бир гана ой анын оттуу жүрөгүндө,
Маймылдай күйүк сары фрицтерге...

Ажалдын чогуу чачуу эртели-кеч
Дыйкандар чегирткеге уу чачкандай.
Жек көрбөй желмогуздан алынбас кек,
Кырсам дейт чалгы менен чөп чапкандай.

Жарымы ротанын кыргыздардан,
Кемел бар, Төлөгөн бар, Арзымат бар.
Чыгыштан туйгундардай учуп барган,
Коркууну билишпеген азаматтар.

Ротанын командири Алексей эр,
Достошкон Аркадийдей Кубат менен.
Чын достук – күрөшкөнгө кайрат берер,
Дос – канат, көккө бийик учам десең.

Алексей Кубат экөө басса бирге,
Көрүнөт орус, кыргыз бириккендей.
Бул достук – бербес достук түк эч кимге,
Бул бекем болот менен ширеткендей.

Чын эле кандай жоого кечүү берет,
Кошулуп Волга, Нарын акса чогуу?
Арстандай бул экөөнө ким тең келет,
Кааласа кулатпайбы аскар тоону.

Фашисттер Калининден кайра качып,
Токтошкон Холмго жетип, коргонушкан.
Танктери жыла алышпай сазга батып,
Турган кез, жолукпай деп оңой душман.

Оңой жоо калган окшойт Европада,
Калгандай балалык чак алда кайда.
Көп фриц эрдик кылган Бельгияда,
Бул жерде тарп болушту, калып сайда.

Былк этсе, жалп эттирет снайперлер,
Аңдышат башын өйдө көтөртпөстөн.
Өрт кечкен, өкүм өскөн кызыл шерлер,
Кыйнашты кур дегенде жөтөлтпөстөн.

Асмандан үй үстүнө түшкөн таштай,
Снаряд күп дей түшөт. Далай фриц.
Бүркүттөн коргологон кашкулактай,
Ийинден чыкпай жатат... «Баатыр» имиш.

Асманды каптайт кээде самолеттор,
Мөндүрдөй от чачылат катюшадан.
Жер бетин жүндөй сабайт миң-сан октор,
Дене жок оорубаган, ачышпаган.

Ачышат эске түшүп ажал, күйүт,
Берлинди көрбөчүдөй эми кайра,
Ачышат кайгы-муңду тоодой үйүп,
Калчудай томолонуп башы сайда.

Ачышат көргөн кезде өлгөндөрдү,
Эч качан айыкпачу жара бардай.
Карашат табыты жок көмүлгөндү,
Кузгундар өлгөн итти карагандай.

* * *

Блиндаж – чоң бөлмөдөй бийик, кенен,
Казылган чеп кургандай жер алдында.
Үстүнө ат белиндей дөңгөчтөрдөн,
Коюлуп эчен катар, бек жабылган.

Бир гана жаман жери: булак бардай,
Суу чыгат туш-тушунун бардыгынан.
Түгөнбөй котелоктон төксө тынбай,
Бөксөрөт, кайра толот улам-улам.

Жасаган казык кагып кровать бар,
Кыйшайган бир стол бар орто жерде,
Турушат Кубат, Сергей азаматтар,
Тургандай эки тууган үйдө бирге.

Картаны жайып коюп дасторкондой,
Карашат сайгылашып калем менен.
Бир жерде бир укмуштуу иш болгондой,
Ойлорду ойлошконсуйт эчен терең.

– Мына бу кичине суу бар тегирмен,
Бул жерде токойчунун үйү турат.
Суу бойлоп окоптор бар көрүнбөгөн,
Барганды байкабастан майып кылат.

Үйүндө турбайт эч ким токойчунун,
Ал үйгө барса болот байкатпастан,
Ал жерден билсе болот токой сырын,
Көрүнөт ары-бери бара жаткан.

Кай жерде батарея орногонун,
Кай жерден бизге карап атышканын.
Кай жерден бизден алар коргонорун,
Кай жерде байкоочулар жатышканын...

Так билүү керек бизге ушул кезде,
Иш кыйын – мунун барын билип албай.
Ким бармак биз барбасак мындай ишке,
Карайлы бул жумушта жеңиш бардай.

Алексей айтып муну ойлоп калды,
Кимдерди жиберүүнү ойлогондой.
Картага кайра баштан көзүн салды,
Кара! – деп өз эркине койбогондой.

– Бул ишке тандаш керек жигиттерди,
Күрөшкө балбандарды тандагандай.
Шамдагай, оттон, октон коркпос эрди,
Жашынып, жанын коргоп калбагандай...

Тандайлы. Сүйлөшөлү иштин жайын,
Туугандар үй-оокатын сүйлөшкөндөй.
Аларга башчы болуп мен барайын,
Окопто жата берип күн өткөрбөй.

Алексей макул көрдү Кубат сөзүн,
Тапкандай ойдогону айттырбастан:
– Тандагын жоокерлерди билип өзүң.
Аз эмес азаматтар такшалышкан.

Кубанды Кубат бир чоң сый алгандай,
Жолдоштун ишенгени оңой бекен.
Энеси өз уулуна карагандай,
Ишенип карап турат сүйгөн мекен.

Тандады беш кишини сындан өткөн,
Күлүңдөйт автоматчан Федор сержант.
Чалгынга барып келип жүргөн көптөн,
Оюнда турат дайым берилген ант.

Төлөгөн тойго бара жаткан өңдүү,
Камынып бир заматта жетип келди.
Ал өзү бүгүн түнү түш көргөнбү?
– Өтөм деп партияга арыз берди.

– Алгыла, партиянын катарына,
Жоо менен коммунистче кармашайын.
Жолдоштор, ишенгиле ушул мага,
Төлөгөн иш көрсөтөт барган сайын.

Кокустан мекен үчүн болсом курман,
Мүрзөмө коммунист деп жазгыла кат.
Мейли анда, Төлөгөндө болбойт арман,
Коммунист болуш керек эр-азамат.

– Куп! – деди Кубат ага, – сен өзүңдү,
Эсепте партиянын мүчөсү деп,
Билебиз кайтпас баатыр мүнөзүңдү,
Душманын биздин элдин көрөсүң жек.

Жек көрсө – ким канчалык эл душманын,
Ал сүйөт ошончолук өз мекенин.
Бирок, сен бир нерсени унутпагын:
Коммунист бардык иште өйдө экенин!

Коммунист патриоту ата журттун,
Мүнөздүү коммунистке туруктуулук.
Бирок, ал бир улутка эмес туткун,
Душманы коммунисттин улутчулук.

Социализм жеңген өлкө биз коргогон,
Мекени ушул болот коммунисттин.
Түшпөгөн Ленин туусу биздин колдон,
Элеси бардык жоону жеңчү күчтүн!

Арзымат, Иван, Кемел жаш жолборстор,
Чалгынга эчен жолу барып келген.
Ар качан бир жүрүшкөн эски достор,
Өтүшкөн нечен саздан – жан өтпөгөн.

Беш жоокер, Кубат башчы – болду даяр,
Чабыттап уча турган шумкарлардай.
Автомат, граната алышты алар,
Алышты бирден канжар унуткарбай.

Тил

Жүрүштү токойлорду аралашып,
Аңчылар аң уулашып бараткандай.
Токтошот ар кай жерге, бара жатып,
Из чалып, карышкырды карашкандай.

Шырт эткен бир да дабыш угузушпай,
Барышат, бул арада бир жан жоктой.
Түн жүрүп эрежесин түк бузушпай,
Өтүштү, жол бергендей калың токой.

Улактай секиришти жеңил гана,
Оп тартып өткөрбөгөн эчен саздан.
Көздөшкөн токойчунун үйү мына,
Айланта текшерипти турушпастан.

Бир жан жок кыбыраган, кайда кеткен,
Айсыз түн өзү жалгыз өкүм сүрөт.

Кишидей көп жол басып үйгө жеткен,
Кылчактап Кубат баатыр имерилет.

– Арзымат, кирип үйдү чыккын карап,
Тактайын такылдатпай акырын бас.
Мелтирейт аңдыгандай айлана жак,
Мерген бол, баскан изин байкаттырбас.

Кубаттын бул айтканын уккан жоокер,
Буйругун командирдин эки кылбай.
Алынган томогосу куштан бетер,
Акырын кирип кетти карап турбай.

Аз өтпөй кайта чыкты айтып кабар;
– Эч ким жок, бул үй бизди күткөн белем?
Үстүнө чыга турган тепкичи бар,
Чатырга чыкса болот ичи менен.

– Баары бир ал чатырдан күзөтчүгө,
Көрүнбөс айлана жак караңгыда.
Чыккыла ошондо да үй үстүнө,
Аңтарып чатырчаны карагыла.

Арзымат, Иван экөө кетти кайра,
Чыкчудай алган иштин акырына.
Барышты калган үчөө басып сайга,
Түн жолдош – элдин сүйгөн баатырына.

Суу агат болор болбос үн чыгарып,
Бір жазып күңгүрөнгөн акындардай.
Карашты өткүр көздөр түндү жарып,
Байкалат өйүзүндө адам бардай.

Көрүндү баскан бирөө ары-бери,
Туруудан бир орунда жадагандай.

Ойдуңдун өйүзүндө ар кай жери,
Дүмпүйөт үймөктөрдөй алда кандай.

– Дал ошол батарея, – деди Кубат, –
Ар күнү бизди карай атып жаткан.
Жылышты арт жагына ошол замат,
Көрүнгөн күзөтчүгө катылбастан.

Арзымат, Иван экөө кайра чыгып,
Алаңдап, жолдоштордон адашкандай.
Карашып турушуптур кайрат кылып,
Жок издеп көз чаптырып карашкандай.

Жок, бирок беркилер да кечигишпей,
Келишти жөрмөлөшүп сай тараптан.
Көрүндү кубанычтуу кезигиштей,
Келгендей эки тууган эки жактан.

– Эч ким жок чатырчада, – деди Иван,
Ал жерден көрүнгөндөй күндүз баары.
Жүргүзсө байкоо иштин боло турган,
Үй бийик, жапыс турат туш тарабы.

– Жүргүлө, – деди Кубат, – үй үстүнө,
Жатабыз чатырчада эртең кечке.
Үй үстү биздин ишке болсун күбө,
Өлөрбүз чыны менен ажал жетсе.

Болбосо эртең кечке барын көрүп,
Барабыз кайткан өңдүү олжо менен.
Чөп эмес – бул фашисттер турган өнүп,
Жер эмес – чет-учу жок жаткан кенен.

Билебиз кайсы жерде не бардыгын,
Кыштактын моруларын санагандай.

Картага түшүрөбүз анын барын,
Болубу жакын жерден карагандай.

Таң атты. Бүт айлана болду жарык,
Чоң үйгө бир чоң чырак жагылгандай.
Дапдайын өйүз-бүйүз көрүндү анык,
Жоголуп, кайра жаңы табылгандай.

Үй үстү чатырчадан Кубат карап,
Өйүздөн бир нерсени издегендей.
Көзүнө улам-улам дүрбүнү алат,
Кыйналат аны бирөө күчтөгөндей.

Тигине, түндө көргөн ойдуң турат,
Илгертен көрүп жүргөн тааныш жердей.
Көрүндү ар жагынан түтүн булап,
Суу кайнап, кара кухня турат тердей.

Коркоюп түтүн чыкчу морулардай,
Чыгышты карап турат замбиректер.
Көрүнүп тарп издеген жорулардай,
Кашатта катар-катар турат чептер.

Суу бойлоп казылыптыр траншейлер,
Кең эмес карышкырдын ийининен.
Кухняга бирден чуркайт жөө аскерлер,
Өлүктөй былк этпеген түнү менен.

Көрүнөт дүмпүйүшкөн блиндаждар,
Окшотуп дөңсөлөргө үстүн жапкан,
Көрүнөт корккондорго көптөй алар,
Байкалат салынгандай миң-сап капкан.

Көрүнүп көк чөп баскан дөбөлөрдөн,
Турушат танкелери былк этишпей.

Турушат жылбай калган немелердей,
Унчукпайт калган өңдүү ок жетишпей.

Бардыгын шашпай көрүп баатыр Кубат,
Түшүрдү картасына белги жазып.
Байкатпай жылып кетүү эсте турат,
Заматта эчен түркүн ойлор басып.

Аңгыча Федор келди өтө шашып,
Көргөндөй бир жаңылык дүрбөлөңдүү.
Артынан Кемел келди өңү качып,
Ажыдаар арбап кирип келген өңдүү.

– Жасаган тешиги бар чыгыш жактан,
Бул жерде байкоочулар турса керек?
– Үч солдат бизди көздөй автоматчан,
Сымдарын телефондун сүйрөп келет.

Жарышып, Федор, Кемел кабарды бул,
Айтышты, арттан бирөө кыстагандай,
Көрүндү жоо үйүндөй чатыр ушул,
Сезилди кулак түпкө муштагандай.

– Бул чатыр байкоочунун орду тура,
Биз жакты карайт тура күндүз келип.
Кемел, сен бул картаны алып чурка,
Сайга түш, кадамыңды чоң-чоң керип.

Чабуулга даярдык бар фашисттерде,
Тилегин таш каптыруу керек бүгүн.
Өрттөнсүн танкелери ушул жерде,
Күйгүзүп, сапыралы көккө күлүн.

Бузулсун пландары там көчкөндөй,
Ашпасын ойлогону иш жүзүнө.

Тез чурка, буттарыңа өчөшкөндөй,
Тапшырдым чоң жумушту бир өзүңө.

Байгеге чапкан аттай чуркай бергин,
Биз сени калкалайбыз арт жагыңдан.
Колунан ар иш келет сендей эрдин,
Кезиксе чок кечкенден тартынбаган.

Кемел эр чыгыш жаккы терезеден,
Жөпжеңил ыргып түшүп кирди сайга.
Илбирстей арыш керген жүрүш менен,
Заматта узап кетти алда кайда.

Фрицтер сезген да жок, туйган да жок,
Эч нерсе жакын жерде болбогондой.
Атайын бирөө жардам кылган окшоп,
Иш болду бул бир сонун ойлогондой.

Үч фриц көтөрүшкөн артынчагын,
Жыландай чубалжытып зым тартышып.
Келишти каранышып эки жагын,
Өз ара сүйлөшпөстөн үн катышып.

Кандайдыр токтогондой батына албай,
Токтошту – үй жанына келип жакын.
Кириүүгө жүрөк даабай тартынгандай,
Карады бири барып үйдүн артын.

Анан, ал белги берди колу менен,
«Эч ким жок, үй дагы бош, кир» – дегендей,
Киришти ылдам басып бардыгы тең,
Чыгышты чатырчага, сөзгө келбей.

Чыгышты эки солдат, бир лейтенант,
Барышты жасап койгон тешигине.

Тешиктен шыкаалашып, ошол замат,
Киришти иштеп жүргөн кесибине.

Бир солдат аппаратты коюп жерге,
Чөк түшүп, телефону бураганда.
Бизге чын, ишенбестей көрбөгөнгө,
Иш болду арзый турган мактаганга.

– Хальт! – деди баатыр Кубат автоматчан,
Кишидей жерден өнүп чыга калган.
Берки үчөө ителгидей жетти чапчаң,
Фашисттер айрылгандай акылынан...

Колдорун көтөрүштү, рейхстагда,
Гитлерди фюрердикке шайлагандай.
Турушту, куралдарын алган чакта,
Казыкка тилдеринен байлагандай.

Арзымат, Федор, Иван ары-бери,
Цирктеги тез иштеген акробаттай.
«Дүйнөнү кайра курчу» фрицтерди,
Жоошутту көп минилип бүткөн аттай.

Колдорун арттарына чырмап байлап,
Толтурду ооздоруна чүпүрөктөн.
Тойбогон Европага көздөр жайнап,
Тилдери тутулушту сөз сүйлөштөн.

«Тил» деген ушул болот! – деди Кубат,
Бир эмес «үч тил» алдык фрицтерден.
Чатырдан ылдый үйгө түштү чубап,
Чыгышты Кемел түшкөн терезеден.

Бир гана токойчунун үйү күбө,
Арт жактан кубангандай карап турат.

Куштардай кайра тарткан түнөгүнө,
Баатырлар баратышат, баштап Кубат.

Үч фашист – эки солдат, бир лейтенант,
Базары жүрбөй калган соодагердей.
Алдыга түшүп алып кетип барат,
Өткөндөй жүргөн кези ээ-жаа бербей.

Саздардан имерилип өткөн кезде,
Кокустан жер солк этип кычырады.
Бүрккөндөй бирөө аны, ыргып бетке,
Чополор туш-тарапка чачырады.

Жыгылды үч туткундун бирөө кулап,
Камгактай бир жак буту учту көккө.
Койгондой ичегисин бирөө чубап,
Кызарып ар жагында жатат өпкө.

Төлөгөн бир жак колун калды таппай,
Күпкүндүз карап туруп уурдаткандай.
Үзүлдү карысынан, эч ким атпай,
– Бул мина! – деди Федор. Таңды шашпай.

Чабуул

Атылды замбиректер, солкунтуп жер,
Ыргытты снаряддын миңин бирден.
Аркырайт миң-сан мотор андан бетер,
Жанынан түңүлгөндөй жаңы көргөн.

Самолет, кыркы кайтса, кыркы барып,
Мөндүрдөй төктү көктөн бомбаларды.
От бүрктү катюшалар кыргын салып,
Фугастын тийген жери соо калабы?

Чукулду блиндаждар казган ордой,
Көмүлдү траншейлер топуракка.
Түбүнө көмүр калап, от койгондой,
Ысыды сайдагы суу бир заматта.

Танкелер күйүп жатты үймөк чөптөй,
Качырап сынып жатты карагайлар.
Көп фашист Берлидине кайра жетпей,
Табышып даяр мүрзө, калышты алар.

Атылып замбиректер аш бышымга,
Көгарттын ташынан көп термит учту.
Пехота көтөрүлүн атакага,
Күчтүү үн «Ура-алаган» жер солкунтту.

Оңойбу жердин ыгын билген киши,
Эр Кубат өзү көргөн жолго салды.
Ротасы Алексейдин эң биринчи,
Жоо чебин бузуп суудан өтүп барды.

Үйү жок токойчунун күндө көргөн,
Дөбөдөй күл үйүлүп, түтөп жатат.
Көп фашист кол көтөрүп траншейден,
Чыгышты, көз жалдырап жан-согалап.

Жок, бирок, ошол кезде тирилгендей,
Бир дзоттон кашаттагы атып калды.
Төгүлдү пулеметтон ок мөндүрдөй,
Эми көр деген өңдүү атышканды.

Фрицтер кол көтөрүп тура калган,
Кыйрады чапкан чөптөй чалгы менен.
Жыгылды учуп окко ротадан да,
Беш жоокер, ичинде бар Кемел берен.

Арзымат көрө калды дароо дзотту,
Жапжакын оңураят жеңдей тешик.
Не кылсын мындай кезде аяп окту,
Дагы да жакыныраак сойлоп жетип...

Бир дискин автоматтын бошотту бүт,
Тешиктен чаң ызгытты жар көчкөндөй.
Фашисттер үзүлгөндөй акыркы үмүт,
Тынчышты тынчытчу ажал кездешкендей.

Бүт рота көтөрүлдү кайра баштан,
Көрүнүп талааны сел каптагандай.
Аттады окоптордон тайманбастан,
Ак жолборс андан алыс аттагандай.

Бүткүл полк бир заматта өттү суудан,
Өткөндөй какшып жаткан сайдан аттап,
Бекинип жата берип тирүү калган
Эс-эстер, үрккөн койдой аяк таштап...

Качышты арка жагын карабастан,
Кубаттар кубалашып атып барат.
Жазганга бул көрүнүш өзү дастан,
Айтканга сөз табылат жетпес санат.

Чеп бузган күчү менен жолдоштордун,
Бошоду «эс-эстерден» токойлуу жон.
Суу бою: батарея турган ойдун,
Тамтыксыз казылыштыр бомбалоодон.

Жарымынан чарт үзүлгөн замбиректер,
Чагылган тийип сынган жыгач окшоп.
Журттагы көңдөй быкшып зор танкелер,
Турушкан жерлеринде турат токтоп.

Толуптур траншейлер өлүктөргө,
Бөөлгөн көк чепкендер кызыл канга.
Жер жүзүн «ээлемекчи» фрицтерге,
Жолтоо көп жолборс жүрөк Иван барда.

– Бардыгын көрүп турган бийик мына,
Билгенге темир чептей токойлуу жон.
– Эс-эстер уктап жаткан блиндажда
Көмүлүп калышыптыр ошол бойдон.

Бул жондон жоону кууган баатыр жоокер,
Көөбү бардык жерден кубалабай.
Келгендер чакыртпастан кайра кетер,
Тийбеген сындырым нан дубанадай.

Эми бир жыйнап күчтү, урсак сокку,
Торопец, Холм, Новгород бошотулат,
Фашистке мүрзө болуп колот-кокту,
Жолунда кача турган даяр турат.

Ушинтип толкундады баатыр Сергей,
Кубатты кучактады бекем кысып.
Бир башка сагынгандай көптөн көрбөй,
Сезишти бирин-бири октой ысык.

Белек

Чыккан кез дивизия дем алышка,
Турган жер – калың токой, жашыл шибер.
Чыккандай ысык үйдөн салкын тышка,
Жыргашып эс алууда жоокер эрлер.

Ротасы Алексейдин суу боюнда,
Тазалап жаткан эле куралдарын.

«Чакырат сизди дароо дивизияга,
Билбедим, кандай чукул жумуш барын».

Бул сөздү байланышчы айтып келди,
Атайын издеп жүрүп, Кубат эрге, –
Баткандай кызыгына, жазып черди,
Көлчүктө кайырмакчан турган эле.

– Мен билсем: орден келди сага бүгүн! –
Кубанды жаш баладай эр Алексей. –
Жубасың, керектүүнү таба келгин,
Көп болсун ротабызда баатыр сендей!

– Билербиз, не болсо да, анда барып,
Жуугандан качмак белем, консо сыймык.
Чын болду барган кезде айдан анык:
Бир эмес, катар келген эки сыйлык.

«Кызыл туу» орден экен биринчиси,
Экинчи – белектер бар кыргыз элден.
Белекти келтиришкен жети киши –
Кошулуп айдай сулуу Айша келген!

Тагынып катарлатып ордендерип,
Көрүнүп Ала-Тоонун кыраанындай.
Кубантты өкүлдөрүн өз элинин,
Ар күнү болор беле жыргал мындай.

Балбылдап тандын чолпон жылдызындай,
Айшасы Кубатына колун сунду.
Жалтылдап Кара көлдүн кундузундай,
Чачтары далысына түшүп турду.

Кубат да, Айшасынын алды колун,
Жупжумшак, тазаланган кебездей ак.

Эй, чиркин, ушул туруш кандай сонун,
Тургандай гүлүн ачып эки бутак.

Болушту адашкандар табышкандай,
Болгондо көрүшүүдөн түңүлгөндөй.
Турушту турмуштан сый алышкандай,
Махабат экөөнө тең жүгүнгөндөй.

Беттери албырышты жүгүрүп кан,
Кыш күнү от боюнда отургандай.
Жүрөктөр дүкүлдөштү кубангандан,
Жаштыктын жанып турган оту кандай!

Беттешкен согуштарда тартынбаган,
Жоосунан корунбаган эр азамат,
Кайраты чагылгандай чартылдаган,
От кечкен кайра тартпай өткүр Кубат:

Тартынбай тааныштырды досторуна,
Айшасын – таң чолпонун, тоонун гүлүн.
Жаркылдайт конгон өңдүү өз колуна,
Жаңылбай таалай кушу ушул бүгүн.

Кечирим сурагандай жолдоштордон,
– Эгерде руксат болсо? – деди күлүп.
Ким тыймак, жан биргесин алды колдон,
Сүйлөштү сууну бойлой басып жүрүп.

– Аз жаздым катты сага, кечирип кой,
Уккансың, билбесең да согуш жайын.
Кат жазуу мурункудай болгондо оңой,
Секундга сени кантип унутайын.

– Ойлобо, таарынды деп, жаным, мени,
Мен муну билбегидей баламынбы?

Бул азыр күтүү кайда ар күн сени,
Ар күнү эңсесем да карааныңды.

Уктасам: түшүмдөсүң бир гана сен,
Ойгонсом: ойлогонум кайра сенсиң!
Чын айтчы: кандай укмуш сыйкыр менен
Конушун жүрөгүмдүн ээлегенсиң?

Карачы деген өңдүү жалжылдашын,
Кубаттан оттой жанган көзүн албай.
Акырын көкүрөгүнө койду башын,
Ал жерде эс алуучу курорт бардай.

Айшасы кара жибек чачтарынан,
Жыттады, суроосуна жооп кайтарбай.
Өссө да сөзгө чебер жаш чагынан,
Калгандай ыгын билип сөз айталбай.

Жок, Кубат жооп кайтарбай оозу менен,
Жигиттей чындап сүйгөн кумар көзүн,
Жалындап жанып турган жүрөгүнөн,
Билдирди берер жообун, айтар сөзүн.

Чын ою, сүйгүн көзү айтып турат:
«Жалжалым, жаным биргем, сөзүмдү уккун.
Туткунга көп фрицти алган Кубат
Эчактан бери карай сага туткун.

Мен эмес, сөздүн чыны: ээлеген сен,
Конушун жүрөгүмдүн толук бойдон.
Сен жеңип, аягыңа баш ийген – мен,
Өзүңө – махаббатым олжо болгон.

Мен эмес, сөздүн чыны «сыйкырчы» – сен
«Азгырган», «айландырган» жигит башын.

Өзүң бил: каргайм десең, алкайм десең,
Тосомун, сен ыргытсаң тоонун ташын.

Өзүңдөн кат келгенге сүйүнөмүн,
Кат менен өзүң кошо келген окшоп.
Укпасам кабарыңды – күйүнөмүн,
Адатым: кирпич какпай таңды тосмок».

Кучактап «чоп» эткизди оң бетинен,
Киргилсиз суудай таза сүйүү кыстап,
Чоң аккуу мойнун созуп суу четинен,
Жаштардын шат күлкүсүн турду тыңшап.

Сүйөнгөн кырчын талга пион гүлдөй,
Сүйөнүп Кубатына Айша сулуу –
Жаркырап жаз айында тийген күндөй,
Жашартып жар көңүлүн, айтты муну:

– Асынып автоматты, шинель кийип,
Фронтко келсем дедим арт жагыңдан.
Барбадым военкомго өзүм билип,
Батынып чыга албадым айтканыңдан.

Кат жаздым, кат менен бир келалбадым,
Конвертке батканым жок бүктөлүп он.
Жүрөктү каттагандан бере албадым,
Бир келүү туруп алды – кетпей ойдон.

Антсе да, иште болдум, жүрдүм алда,
Айшакең кантип элден кийин калсын.
Ойлодум: мен согушка барбасам да,
Жардамга мен жасаган буюм барсын.

Кыздарга айттым бир сөз: «жан курдаштар,
Топтойлуу жылуу кийим жоокерлерге».

Бул сөздү кубатташты бардык жаштар,
Иштедик станокто батып терге.

Артык баш толуп жаткан буюм жасап,
Миңдеген мээлей, байпак алдык топтоп.
Жыргалдын алды: түйшүк, эмгек, азап,
Тапмак жок жоголгонду барбай жоктоп.

Бир күнү чакыртыптыр обком мени,
– Майданга жөнөтүлөт элден белек,
Атайын делегаттар барат, – деди –
Эр жүрөк жигиттерди көрүп келет.

Алдыңкы кишилери өндүрүштүн,
Барышат баатырларга белек алып.
Сиз дагы, белек менен өзүңүздүн,
Келсеңиз кандай болот кошо барып.

«...Ордунан чыккан үчүн тилегеним,
Ката албай кубанчымды, толкундадым,
Сен дагы кубанарсың, сүйгөн теңим,
Мынакей сага келип олтурамын.

Өзүңдү сагыныпмын аябастан,
Карындаш бир тууганын сагынгандай,
Көрүндүң, жоголгонум кайра баштан,
Кубантып, аман-эсен табылгандай.

* * *

Дивизия командири турган үйгө,
Гвардия баатырлары чогулушту.
Баргандай берекелүү бейпил Чүйгө,
Кубат баш, бир топ кыргыз олтурушту.

Согуштан тынч турмушка өтүшкөндөй,
Столдо жайнап турат бардык нерсе.
Каалашкан эки жашка той түшкөндөй!..
Чыны бул: тойдон өйдө миң бир эсе!

Төгүлгөн мейиздери Аравандын,
Албырып анар турат кызыктырып.
Коюптур Фрунзенин алмаларын,
Болгонбу апрелде бышыкчылык?

Коюлган сары майы Тянь-Шандын,
Келгендей көчүп мында уй фермасы.
Көрүнөт дасторконго баатырлардын,
Кастарлап коюлгандай шыбагасы.

Коюлган нечен түркүн таттуу шарап,
Эт турат ысылыкка бышырылган.
Турушат рюмкалар элди карап,
«Барсыңбы, – деген өңдүү, – иче турган».

Алексей, Кубат, Айша олтурушат,
Күйөө-кыз, күйөө жолдош олтургандай.
Урушту унуткандай – көңүлдөр шат,
Салтанат, көрсөң моокуң бир каңгандай.

Генерал, аны баары күтүшкөндөй,
Шамдагай кирип келди, баары турду.
Бары да, тамчы койбой ичишкендей
Кур турган рюмкалар толтурулду.

Генерал аталарча айтты сөзүн:
– Жараткан эл достугун партиябыз –
Соо болсун, он миң жылга өмүр сүрсүн!
Жолунан тайбас үчүн ант кылабыз.

Ичели, партияга өмүр тилеп,
Ичкиле бардыгыңар тамчы койбой.
...Соккондой бардыгыңда жалгыз жүрөк,
Сөз болду бардыгы тең – ойлогондой.

Бул өзү милдеттүүдөй ар бирине,
Калтырбай көтөрүштү бардыгы да.
Оңойбу ойноп-күлүп баары бирге,
Ичишсе бардык элдин бактысына.

Сөз алды дивизия комиссары:
– Айтарым агаңарча мен силерге:
Ичкиле, гвардия баатырлары,
Жалындуу алкыш айтып кыргыз элге.

Кыргыз эл – бир тууган эл, абал баштан,
Мына бул мейизиндей туттуу тууган.
Оруска кыйын күндө жардамдашкан,
Бекем эл бир сөзүндө катуу турган.

Баатыр эл, Кубат өңдүү уулдары бар,
Душманга кыраан куштай атырылган.
Былк этпей койгон жерде чептей турар,
Коргоого ата журтун чакырылган.

Өткүр эл – тийген жерин кыйып түшкөн,
Өкүм эл – чабышканын корголоткон.
Кезиккен жоосу жандан үмүт үзгөн,
Өктөм ал жаралгандай күйгүзчү оттон.

Кыргыздын ден соолугун каалагандар,
Ичкиле виолорун сүйүп берген.
Ысылык: жайнаган эт, пияз, анар,
Жол тартып кыргыз кызы алып келген.

Генерал сөз узатты Кубат эрге,
Баатырдын айтчу сөзүн каалагандай.
Карады өйдө туруп Кубат элге,
Кыйышпас жан жолдошун карагандай.

– Жолдоштор, көп ырахмат сөздөрүңө,
Жылытты жүрөгүмдү айтканыңар.
Айтамын ысык алкыш өзүңөргө! –
Куш элем, туйгун кылып таптадыңар.

Мен ичем – өмүр тилеп орус элге,
Кыргызды эркелеткен баласындай.
Айтамын он миң алкыш мен силерге,
Кымбаттар, көздөрүмдүн карасындай.

Уккула! Өкүлдөрү тууган элдин:
Айткыла, туугандарга менден салам!
Мекенге алдыңарда ант беремин,
Антымдын ар сөзүнөн кубаттанам.

Мына бул кызыл алма Чүйдөн келген,
Кыпкызыл боёлгондой өз каныма.
Багында сүйгөнүмдүн бышкан белем.
Арналып алыстагы ардагына.

Бул алма чыккан жерди тепсетпейбиз,
Акшыйган алкы бузук ач көз жоого.
Алмадан бөбөктөрдү өксүтпөйбүз,
Автомат турган кезде биздин колдо!

Душманга тийбей калбайт мен аткан ок,
Келгенин кетирбестен жуушатамын.
Тургузган он беш оңко мерген окшоп,
Мен атсам, ар бир окту түз атамын.

Кармашта куткарбаймын качкандарын,
Кармасам пулемётту: боо түшүрөм.
Калп болбойт менин ушул айткандарым:
Кагышсам, же өлөмүн, же өлтүрөм.

Актаймын элдин койгон ишеничин,
Ак сүтүн – өз энемдин актагандай.
Жактаймын партиянын улуу ишин,
Атанын айткан сөзүн жактагандай.

Олтуруп аяктады түн жармында,
Сезилет асманда күн батпагандай.
Ыр турат анда ырдалган кулагымда,
Алиге унутулбайт жаттагандай.

Вокзалда делегаттар поезд күтөт,
Узатып Кубат барган ойлогондой.
Канткенде Кубат калып, Айша кетет,
Сүйлөштө шарты кабыл болбогондой?

Жаңыдан тааныш болгон кишилердей
Басышат колтукташып ары-бери.
Акылга бири көнсө, бири көнбөй,
Кысталып, кыйналгандай иреңдери.

Ойлойсуң: «мынча неге кыйналышкан,
Ой басып кууратканбы күнү-түнү?» –
Ким билсин көрүшөрбүз кайра баштан?
Же ушул эң акыркы көрүшүүбү?

Карашат эки жашты туш тараптан,
Пенонун күмүш кымкап кайыңдары.
Ай карайт – жаңы чыгып келе жаткан,
Билинбей кайгырганы, кубанганы.

Упузун карагайлар катып таштай,
Карашат кыймылдоодон эрингендей.
Капалуу суз тартышат унчугушпай,
Кандайдыр сыр жашырган келиндердей.

Ким билсин, тынч турабы аяшкандан,
Каалашпай ажырашын булбул – гүлдүн!
Карашат: токой – жерден, ай – асмандан,
Законун сүйбөгөндөй бөлүнүүнүн.

Ким билсин, таң калышып-карашабы,
Жарашып эки жаштын бир басканын?
Карашып, же болбосо турушабы
Ай, күндөй – бул экөөнүн нур чачканын?

Ким билсин, ойлошобу: «ушул бойдон
Жанаша чыккан гүлдөй турса,– дешип.
Сүйүшкөн биринчи күн чыкпай ойдон,
Өмүрдү өткөрүшсө биргелешип!»

Же булар не болорун билип алдан,
Аяшып турат бекен ичтеринен?
Жаңыдан гүл ачканда, күчөп арман,
Жолугуу жок болорун сезет бекен?

Тарсылдап поезд келди кечикпестен,
Токтоду аттар туура тартылгандай.
Шашылып делегаттар түштү тезден,
Жөнөөнүн командасы айтылгандай.

Айшасын олтургузду вагонуна,
Эч качан мындан кийин көрүшпөстөй.
Жабышып жандай көргөн жалжалына,
Өөп жатты – мындан ары өбүшпөстөй.

Кайыр-кош, аман-эсен жеткин элге,
Салам айт – бардыгына, дос-тууганга.
Кайыр кош, кайра баштан көрүшкөнчө,
Кайтамын жоонун туусу кулаганда.

Кааласаң – менин ылдам барышымды,
Иштеген ишиң менен жардам бергин!
Жайылтып социалисттик жарышыңды,
Ишенгин эмгегине бардык элдин.

Андан соң, кош айтышты бары менен,
Кысышты бирин-бири колдон алып.
Тааныштар кандай ысык элден келген,
Жыргатты эрдин жанын оттой жанып.

Айшасы бир дагы сөз айталбастан,
Көздөрүн жалжылдатты жаш кылгырган.
Оңойбу мезгил закым өтүп жаткан,
Жашытты эр Кубатты карап турган.

Паровоз катуу булкуп вагондорун,
Кубатты солк эттирди «түш!» дегендей.
Эң кийин – Айшасынын кысып колун,
Вагондон ыргып түштү күч келгендей.

Козголду тилсиз поезд добуш катпай,
Жөнөдү чыгыш жакка кылчайбастан.
Айша да, калган өңдүү бир сөз таппай,
Жоолугун булгап барат унчукпастан.

Мончоктоп беттерине кулады жаш,
Ачуу жаш – туз чылаган суудан жаман.
Бул жаштан белги болор из да калбас,
Жеңишти бир тойлошсо эсен-аман.

Айшанын оюндагы ушул чыгар,
Албыртып буулуктурган сөз айттырбай.
Жакуттай жанган көздөн жаш тыйылар,
Бул күндөр калса дагы унутулбай.

Көрүнбөй поезд кетип, узап алыс,
Жашынды жашыл вагон көздөн далда.
Оңойбу – жары кетип, өзү калыш,
Калгандай жетпей артта, алда кайда.

Жашынды Айшасынын жоолукчасы,
Жүрөктүн желегиндей желбиреген.
Жашынды назик, сүйкүм кара чачы,
Сүйүүнүн жиптериндей үлбүрөгөн.

Ак бети далдаланды күн баткандай,
Көрүнбөйт түк, эч качан болбогондой.
Кубаты, жашык жанды ыйлаткандай,
Артынан карап турат ойго тойбой.

Издеген ашык өңдүү сагынганын,
Жүрөгү Айша менен кетип үйгө.
Согушта сактачудай эрдин жанын,
Кайраты өзү менен калды бирге.

Кош, поезд! Бүгүн кетсең жарын алып,
Артынан, жыккан күнү душман туусун.
Жеңиштин жер жаңырткан күүсүн чалып,
Баатырын жеткире көр колуктунун.

Эшалондо

Түн ичи. Турган кези жамгыр төгүп,
Чакалап куйган өңдүү көктөн жерге.

Жол алды. Дөбө жатат төөдөй чөгүп,
Көп иштеп кыйналгандай батып терге.

Эзилет жердин бети, белден баткак,
Жуурулган суюк камыр жамынгандай.
Көргөзбөйт ал дөбөнү аскер каптап,
Дүбүрөйт бир тарапка камынгандай.

Алексей, Кубат экөө бирге басып,
Карашат жоокерлерин текшергендей.
Турушат – бары даяр катар тартып,
Алыска сапар тартчу кез келгендей.

Дөмпөйүп буюм баштык жондорунда,
Автомат жылдырылган төштөрүнө.
Мекендин тагдыры бар колдорунда,
Ишенет бир тууган эл өздөрүнө.

Андыктан турушпайбы козголбостон,
Сымаптай суу тамчылап каштарынан.
Суук өтүп, суу болууну ойлобостон
Ызгаардуу түн кечирип баштарынан.

Алексей айтып турат Кубат эрге:
– Таң атпай түшсөк болду эшалонго.
Мекенге керек чыгар башка жерде –
Жөнөдү дивизия узак жолго.

Жөнөдү оркестрсиз, узатуусуз,
Бапылдап тартылган жок керней-сурнай.
Айсыз түн, жамгыр, туман жарык нурсуз,
Тоо көчсө кала турган бир жан туйбай.

Бир гана жибек талдар башын ыргап,
Узатты кол булгаган селкилердей.
Ойноду симфония суу шылдырап,
Кай күүнү аткарганын эч ким билбей.

* * *

Күн ачык. Мээ кайнаткан саратан жай,
Паровоз... Платформа чиркелишкен.
Бир тынбай бара жатат учкан куштай,
Бир башка кечикчүдөй зарыл иштен.

Толтура – бардыгында жоокер эрлер,
Ырдашып тоо жаңыртып бара жатат.
Артына жашырылып эчен жерлер,
Алыстап көздөн далда өңүн катат.

Алексей шахмат ойноп Кубат менен,
Тиктешип, мээлешкендей атчу жерин.
Баратат жүрүш ыгын ойлоп терең,
Жоругун ойлогондой жоокерлердин.

Улам бир фигураны жылдырашат,
Маневр жасагандай согуштарда.
Ат аттап каршы жактын ыркын бузат,
Бузгандай жоонун чебин согуштарда.

Тактайдан улам бирден пешка чыгат,
Ок тийип жоо солдатты кулагандай.
Экөө тең көзүн албай карап турат,
Согушуп жаткандарды карагандай.

Ушинтип баткан кезде кызыгына,
Ысыкта боргулданып түшүп терге.
Кат алып почтальон келди мына,
Арналган курбусунан Кубат эрге.

Ойнолбой шахмат калды тактайында, –
Конвертти жыртты Кубат карап турбай.
Жарк этип тааныш жазуу ачканында,
Келген кат жазылыптыр мына мындай:

Кымбаттуу досум Кубат!

Амансыңбы, жан досум!
Асылы элең жолдоштун.
Кайра бизге келер деп –
Канча күнү жол тостум.

Сурап бизди таппастан,
Туралбапсың шашпастан.
Барыпсың башка бөлүккө,
Баатыр өскөн, жаш арстан.

Аткычтарга барыпсың,
Автоматты алыпсың.
Кырсык сепкен фашистке,
Кызыл кыргын салыпсың.

Биз менен бир кезинде,
Айткан сөзүң эсимде:
«Кайсы жерде жүрсөм да,
Каршы турам кесирге.

Атка минип чапсам да,
Аты жок жөө бассам да,
Найза менен сайсам да,
Мылтык менен атсам да...

Мелжегеним соо болбойт,
Огум бекер жоголбойт.
Мен сайган жоо жыгылат,
Мен чапкан жоо оңолбойт».

Ажалдан, октон жазганбай,
Аралап кылыч чапкандай.

Атууну да билипсиң,
Болуптур өзүң айткандай.

Баатыр эне төрөгөн,
Барчын куштай көрөгөч,
Сенин бир эр жоокериң –
Бала барчын Төлөгөн:

Жолборс жүрөк эр уулдан,
Жоого мылтык сундурган,
Жоболоңдо көп жүрүп,
Бир жак колун жулдурган.

Мени менен бир жатат,
Сүйлөшүп кээде таң атат.
Эби менен иш кылган,
Эрдигинди көп айтат.

Госпиталда биргебиз,
Эригип кепке киребиз,
Жоосун аңдай уулаган,
Жомогуң айтып күлөбүз.

Эми менден сөз сура,
Айта элегим көп тура,
Менден сага керектүү,
Карк алтындай нукура.

Сенден кийин көп жүрдүм,
Салгылашка көп кирдим.
Аткандардын кимдигин –
Кылыч шилтеп билдирдим.

Херсондун бери жагында,
Катовканын жанында,

Эскадронун таанылды –
Кырчылдашуу чагында.

Чаңды көккө сапырып,
Ат коюп кирди жапырып,
Чаң-тополоң түшүрдү,
Жоону кайра качырып.

Сен үйрөткөн жаштардан,
Бирөө жок эрдик кылбаган.
Аккансыды кан селдей –
Биз каптап өткөн жылгадан.

Макталган менен Темирлан,
Мынчалык жоону кырбаган –
Боо түшүп калды фашисттер,
Үндөрү өчтү ырдаган.

Эр жүрөк полк сыйланды, –
«Кызыл туу» орден сый алды.
Сен кармаган шаңдуу туу –
Желбиреп бийик буралды.

Барыбыз да сыйландык,
Сыйлык менен нурландык.
Уят болбой кармашта –
Намыс сактап кубандык.

Андан кийин, июлда,
Ростов шаары алдында.
Адаттагы жумуштан,
Чалгынга карай бардым да...

Беттешип калдым жоо менен,
Райым кылып көрбөгөн,

Капыстан чыккан кезинде,
Камынар убак бербеген.

Ойлоого чоло жок болду,
Жамгырдай төктүк окторду.
Түйүлттүк түйнөк болгондой,
Тура калган «шокторду».

Аттан түшө калганча,
Бой жашырып алгыча,
Кырсыктуу жоого кырсыктуу ,
Кызыл кыргын салгыча...

Он жеримден ок тийди,
Он жеримди ок тилди.
Түшкөндөй сууга өз денем,
Өз каныма киринди.

Ошондон бери жатамын,
Ойго күндө батамын:
Каракчыны каргадай,
Атпаганга капамын.

Бирок, бактым чоң экен;
Колу-бутум төртөө тең,
Кесилбестен сакталды, –
Кайра жоокер мен эртең!

Аман болгун, жан досум!
Артыгы элең жолдоштун.
Узап алыс калды деп
Унутуучу болбоссуң?

Досуң Аркадий.

Көргөндөй болуп кетти жан жолдошун,
Аркадий тургансыды күлүп карап:
Чоң өтүк, жер шилеген шинель узун,
Жарашкан шыңга бойго, бийик кабак.

Жылмаят адатынча көз айырбай,
Жаркырайт убайымсыз жаш баладай.
Колдорун бекем кысат сагынгандай,
Куттуктап жүрөгүнөн – ак санатай.

Бир туруп ат койгонсуйт кылыч сууруп,
Коркууну намыс көрүп Чапаевдей.
Жок, кайра отургансуйт кеңеш куруп,
Картага үнүлгөнсуйт түндө жатпай.

Досунун амандыгын билип Кубат,
Кубанды жоголгону табылгандай.
Көңүлү көтөрүлүп толкунданат,
Кыйнаган көп санаадан арылгандай.

Айлантип нечен ирет карап катты,
Баратты турган өңдүү тааный албай.
Жок, анан шашып аны бүктөп жатты,
Алыстан достун жазган каты кандай!

Мекен үчүн

«Эр жигит үйдө туулуп, жоодо өлөт»

Эл сөзү.

Калмактын талаасында дивизия,
Бул жерге келип жеткен куштай сызып,
Күнөстүү жаркыраган Түштүк мына,
Чакыят күн асмандан оттой ысык.

Боз адыр... тамчы суу жок суусаганда,
Ак мөңгү, көк кашка суу – көздөн учат.
Жыгач жок, келөкөлөр ысыганда,
Тер агып ыксыратат, уйку басат.

Бет алып Моздок шаарын бара жатат,
Сергейдин ротасы эң алдыда.
Билбеген айта турган: «Кайда шашат?»
Жүргөн эл кай тараптан? Не бар мында?

Алдында баатыр Кубат, баатыр Сергей,
Ээрчишип жолго чыккан эки шердей.
Чаң жутуп, таңдай кургап, чеке тердеп –
Баратат тың басышып, сыр билдирбей.

Жөө басты бир күн, бир түн тыным албай,
Жол калды арт жагында жүз чакырым.
Жүрүштү жөө басууда өчү бардай,
Көрсөттү Моздок чөлү оюн, кырын.

«Как» деген каргасы жок – эрме чөл бул,
Жоо кайда? Фашист кайда? Фриц кайда?
Кай жерде жолду тороп чыгып чукул,
Жолугуп кырчылдашат, кайсы сайда?

Чалгынчы ача куйрук аркырады,
Мынакей дал үстүндө жоокерлердин.
Федорду баатыр Кубат чакырганы:
– Андагы танк аткычты бери бергин!

Кош шыйрак чоң мылтыкты ак бараңдай,
Орнотту зенит кылып каптал жерге.
Ок салып, түздөп туруп, берди кармамай,
Ажалды жумшагандай желдеттерге.

Танк аткыч тытыратты жалын бүркүп,
От чыкты моторунан «Раманын».
Анакей тик сайылып келет түшүп,
Билгизбей ойногонун, кулаганын.

– Жок, бул чын өлгөн экен, – деди Кубат,
Койнуна кубанычын батыра албай.
Асманга бардыгы да карап барат,
Эч качан болбогонсуп мурун мындай.

Аңгыча жерге түштү ача куйрук,
Аралаш кара түтүн, жалбырттап от.
Өлүүгө болгон өңдүү катуу буйрук,
Учкучтар самолёттон бөлүнгөн жок.

Асмандын бир бөлүгү түшкөн өңдүү,
Жалындап кыпкызыл от бир дөбөдөй,
Самолёт түшкөн жерде күйө берди,
Колонна кете берди барып көрбөй.

– Жоо жакын, байкаш керек, – деди Сергей,
Токтолбой бара жатып алга карай.
Бир секунд ойлонууга убак бербей
Көрүндү алды жактан бир чоң сарай.

Жарк этти планшета Сергей алган,
Карады топографтык картасына.
Чын эле Алфатово жакын калган,
Кыйкырды буйрук берип, аркасына:

– Баскыла, чубашпастан, жайылгыла!
– Сен оңго! Сен ортого! Сен бул жакка!
Алгыла автоматты колдоруңа!
Буйруксуз бир да бириң мылтык атпа!

Таруудай ок чачылып жакын жерден,
Пулемет тилге кирди ошол замат.
Жаткыла, алыс-алыс, бирден-бирден! –
Сергейдин камкор тааныш үнү чыгат.

– Жылгыла, бирок, тынбай алга карай!
Аткыла пулеметтун турган жерин.
Жап болсун анын жаагы кум тыккандай,
Кыргыла пулеметчу желдеттерин!

Жылышып алга карай эки тарап,
Жолукту жоолошкондор теке-маңдай.
Чагылып ысык күнгө курал-жарак,
Атылды автоматтар арып-талбай.

«Ура-алап» Баатыр Сергей тура калды,
Мекенден аябастан таттуу жанды.
Ротасы көтөрүлдү ээрчип аны,
Беттешкен баскынчыга кыргын салды.

Кыйкырды бир мезгилде Кубат туруп:
– Уккула, командамды менин берген!
Жүрөктөр зырк этишти бул сөздү угуп,
Түшүндү айрылганды Сергей эрден.

Жок, бирок, ал өлгөн жок, жараланды,
Ок тешти көкүрөгүн кайран эрдин.
Чакырып Кубат тезден санитарды –
Тапшырды жандай сүйгөн командирин.

Согушуу токтолгон жок минутага,
Жоо колу аркасына кайра качты.
Кубат баш жоосун сүргөн ротага,
Улантты алга жүрүп салгылашты.

– Алдыда турган дөңдү ээлеш керек,
Буйрук бар, милдеттүүбүз аткарууга.
Ал дөңдүн ар жагынан агат Терек,
Дөң керек, душман сырын аңтарууда.

Ушинтип алга Кубат буйрук берди,
Токтоосуз бүт ротасы жүгүргөндө.
Эшилтип жоокер буту кумдак жерди,
Жетишти жеңиш бардай – ошол дөңдө.

– Казгыла окопторду, болсун терең,
Минадан, снаряддан сактагандай.
Танк минип жан алгычтай сүрдүү келген,
Душмандан коркуп эч ким качпагандай.

Жоокерлер оюп кирди кара жерди,
Үй жасап ушул жерде кыштачудай.
Чоң үйүп брустверин иреттеди,
Эч качан аны кайра бузбачудай.

Танк жайнап чыга келди душман жактан,
Жайылган койлордой көп келе жатат.
Миалар дүпүлдөдү туш-тараптан,
Бары да, ушул дөңдү мээлеп атат.

Курчады элүүдөй танк өтүп артка,
Ортодо калды рота: калды Кубат.
Башталды кызыл кыргын бир заматта,
Кубаттар болот чептей бекем турат.

– Жетсечи биздин арtpолк ушул кезде,
Согушту сезер эле танк минген Ганс.
Көп нерсе мындай кезде түшөт эске,
Танк бузар, кубаты зор куралдар аз.

Ар качан бирге жүрүп бөлүнбөгөн,
Ротаны бөлүп салды дивизиядан.
Бөлгөндөй бир кишини үй-бүлөдөн,
Бөлгөндөй жаш баланы агасынан.

Аркада замбиректер, эшелондон –
Алиге түшүрүлүп үлгүрбөгөн...
Чыгарбай ушуларды Кубат ойдон,
Душманды атып жатты турган жерден.

Арзымат сойлоп чыгып окобунан,
Бир танкты шише менен уруп калды –
Ыргытты үч-төрт жолу удаасынан,
Танкенин бензин багы жалындады.

Беренди капталган жоо куткарбады,
Жыгылды – төшүн апчып колу менен.
Досуна жоокер Иван чуркап барды,
Окопко кайтышпады – ал экөө тең.

Танктарга далдаланып эң көп солдат,
Дөбөгө жакындашып келе жаткан.
Иштетти автоматын Федор сержант,
Ок качан бекер учкан, ал эр аткан.

Танктарды алга өткөрүп аткан эле,
Бир тобун томурайтты чил аткандай.
Жан чиркин ушунчалык таттуу беле:
Бир тобу кайра качты жакындашпай.

Жүрөктө көптөн берки кайнады кек,
Көрүндү көк чепкендер чочкодон жек.
«Арзымат, Иван үчүн өч алам» – деп,
Эр Федор эриндерин тиштеди бек.

Жөнөдү танкты көздөй алга жылып,
Мергенчи аюу аңдып бараткандай.
Бир танкке гранатты уруп, уруп,
Өзү да жерди бербей талашкандай.

Жыгылды жүздөмөндөп, талашып жер,
Түрткөндөй арт жагынан бирөө аны.
Көрсөгөн мүдүрүлүп чапчаң жоокер,
Ал жерге жабышкандай, тура албады.

Өзүнүн гранатынан осколка учуп,
Тийди бейм – кайран эрдин жүрөгүнө?
Өлсө да, урган жоосун кан жуткузуп,
Жаш кыраан жетти күткөн тилегине.

Үзүлүп гусеницасы үйдөй танктын,
Ордунда ошол чоң танк калды туруп.
Ал чоң танк, ал кара танк жоосу калктын,
Эр турмак, эл жоосуна найза сунуп.

Анык эр найза сунуп жоого турган,
Дал ушул баатыр сержант Федор өзү.
Көп күчтүү илгеркинин найзасынан
Федордун гранаты. Бул чын дечи.

Оңойбу, кыйратканы болот чепти,
Ок өтпөс, найза тешпес курч болотту.
Тоо жылып келаткандай чоң эмени
Керилип бир урганда тык токтотту.

Кыргынды эки тарап бирдей тапты,
Үймөк чөп, күзгү талаа күйүп жатты.
Түрүлүп түтүн басты туш тарапты,
Тийген күн тиктей албай жүзүн жапты.

Кишини танк тебелеп ойногондой,
Ок учуп, жыгып жатты чөп оргондой.
Моздоктун боз талаасы канга тойбой,
Шимирди аккан канды тамчы койбой.

Атышып эки тарап секунд тынбай,
Кыйылды жаш жигиттер кырчын талдай.
Кубаттын ротасы бири калбай,
Өлгүчө эрдик үчүн туулгандай!..

Былк этпей турган жерден каруулашты,
Дөбөнү калтырбастан фашисттерге.
Жолотпой окопторго салгылашты,
Атышып, кыргын салып желдеттерге.

Ар бири жоокерлердин бекер жатпай,
Беш-ондон жоо солдатын ала жатты.
Бузулган танктар турат дөбөлөрдөй,
Темирге темирди уруп карсылдатты.

Коргоду ар бир ташты, карыш жерди,
Коргоону карышкырдан коргогондой.
Ойлodu баккан-көргөн тууган элди,
Өз уулу өз энесин ойлогондой.

Аяды ач көз жоодон ар бир чөптү,
Ажалдан өз баласын аягандай.
Карады жыгылганы аяп көктү,
Сүйгөнүн коштошордо карагандай.

Ок атты бакыт тилеп ата-журтка,
Кыйкырды ок тийгени жан берерде:
– Жолдоштор! Берилбесин бул жер жатка,
Улуу даңк, улуу урмат биздин элге!

«Эс-эстер» кыйкырышты куру бекер:
– Ой, рус! Өлбөйм десең колду көтөр...
Кубаттар бекем турду андан бетер,
Туткунга түшкөнү жок бир да жоокер.

Өлүмдү андан көрө артык көрдү, –
Мекенге көөнү таза, жүзү жарык.
Жыгылды кучакташып тууган жерди,
Ыргытып гранатты тура калып.

Тирүүлөй кеткичекти жоо колуна,
Ажалдын ачуу тузун таткан жакшы.
Душмандын чыдагыча кордугуна,
Мекендин турпагында жаткан жакшы.

Курчоодо Кубат калды ротадан,
Ок тийген, осколк тийген – жараланган,
Кан аккан, суусап бүткөн, алсыраган,
Өңү жок, таң эртеңки жаркыраган.

Дөбөгө бир танк жылып келе жатат,
Көргөндөй жалгыз эрдин жаткан жерин.
Күркүрөп түптүү жерди солкулдатат,
Кубат да ойлоп жатты: «Жакын келгин!»

Ойлodu, эсине алды башканы да
Демейде кебелбеген баатыр Кубат.
Ойлodu, көп нерсени бир заматта,
Бардыгы көз алдынан өттү чубап.

Жаркырайт чоң Москва, жайнап көп эл,
Баратат метродо поезд сызып.
Жаш жигит бирге турат сулуу менен,
Гүл мисал жаштык чиркин кандай кызык!

Жарашып завод турат Фрунзеде,
Атылтып көк түтүнүн көккө бийик,
Чарчабай тер агызып иштегенге,
Бакыттын жаркыраган күнү тийип.

Арстанбап, Жалал-Абад, Сары-булак,
Гүл ачкан жемиш бактар, жийде бурак.
Жарашып куштар таңшып, үн угулат,
Дарчадан сулуу Айша тыңшап турат.

Күткөндөй Кубатынын келер чагын,
Жол карайт, чолпон-көздөр күйүп-жанат.
Ал каалайт сүйгөнүнүн эр атагын,
Сүйгөнүм баатыр дейт да сыймыктанат.

Ал турат башка жакты карабастан,
Эрдикке баа берүүчү калыс окшоп.
Тургансыйт кабар күтүп майдан жактан,
«Туткунга түштү» сөздү уккусу жок.

«Кош!» – деген бир сөз айтты кайран жигит,
Мааниси жердей кенен, көлдөй терең.
Жеңиштен, салтанаттан үзбөй үмүт,
Бардыгын түшүндүрдү бир сөз менен.

Коштошту – жолдор менен басып өткөн,
Коштошту – жери менен өсүп-өнгөн.
Коштошту – жаштар менен теңтуш өскөн,
Коштошту – эли менен баккан, көргөн.

«Кош!» – деди – дивизия, жоокерлерге,
Суранып өлтүргөндөн өч алууну.
Тепсетпей Моздок чөлүн желдеттерге,
Бүт жерди, бардык элди куткарууну.

«Кош!» – деди энесине, атасына,
Колхоздо жумуш иштеп элде калган.
Кош! – деди айдай аппак Айшасына,
Жалжылдап жүрөгүнө от жандырган.

Кыйкырды: «бул дөбөнү бербегиле!»
Ал дөбө бардык жердин киндигиндей.
Окоптон чыкты тосуп жонун күнгө,
Чоң ишке киришкенин билдиргендей.

Жыйнады окоптордон граната,
Белине барын илди кыдырата.
Шыңгырап урунушат кыймылдаса,
Жүгүрдү, танк алдына калды жата.

Кычырап кыйган жыгач жыгылгандай,
Үн чыкты, чоң кара танк калды токтоп.
Токтоду ошол замат кыймылдабай,
Карайды фашизмдин мүрзөсү окшоп.

Дал ушул минутада чыгыш жактан,
Бир башка жерди, асманды дүңгүрөтүп.
Үн чыкты замбиректен карсылдаткан, –
Келиптир арка жактан артолок жетип.

Учушту снаряддар улуп-уңшуп,
Ургандай ташты ташка карсылдатып.
Асманда бир-бирине урунушуп,
Абаны чагылгандай жалтылдатып.

Сайгандай таамай тийип көп снаряд,
Ширеңке тарткан өңдүү жылт дей калат.
Самандай кырмандагы танк өрт алат,
Качалбай танкисттери куйкаланат.

Өрттөнгөн танк көрүнүп анда-мында,
Заматта жыбырады жылдыз жерде!
Дүйнөдө орус аттуу эр турганда,
Коёбу жаза бербей кылмышкерге.

Танк минген, болот кийген Фриц качты,
Качалбай өрт кичинде көбү шашты.
Кан агып далайлары алсырашты,
Жыгылып тикенекти кучакташты.

Угулду орустардын сүрдүү «Ураа!» –
Айбаты жоо жүрөгүн болкулдатты.
Аткычтар атакага өткөн тура,
Талааны тоо көчкөндөй солкулдатты.

Дөбөнү фашисттерге тепсетпестен,
Кубаттын дивизиясы жетип барды.
Ошол күн, ошол дөбө кетпес эстен,
Кетпестен көп окуя эсте калды.

Кубатты чыгарышып танк алдынан,
Достору эрдигине таң калышты:
«Кыйраткан болот чепти кандай балбан!
Сактаптыр колдон бербей ар-намысты!

Коммунист коммунистче туруптур бек!
Коргоптур эл таалайын душманынан.
Эр жигит – элдин уулу! Мында жок шек,
Ал дайын үйдөй танкты бузганынан...»

Кантсе да, үйдүн ээси эмессиңби:
Кубулжут, тоо булбулу, сайра, сайра!
Калк үчүн курман болгон эр эмеспи,
Кубаттын атын ата – кайра-кайра

КАНЫШБЕК

(Легенда)

I

Ысык-Көл эне бизге байыртадан,
Биздин эл өнүп, өскөн жайытынан,
Жай алган күнгөй-тескей өйүздөрдөн,
Күн менен бир мезгилде оту жанган!

Мал жайган өзөн бойлоп, көчүп-конгон,
Эр жетип боз балдары, кыз чоңойгон.
Таанышып бозой, селки көч үстүндө,
Байланган бир бирине, ашык болгон!

Ошондой өтө кызык окуядан,
Сүйлөгөн бирин мага кылып баян.
Карыган, арстанбаптык Арапбай чал,
Укканын унутпаган, жаңылбаган.

Көп уккан жаш кезинен карылардан,
Кабардар эчак өткөн кылымдардан.
Ишенет укканына, айтат аны,
Айтпаган өмүрүндө эч бир жалган.

Жазамын укканымды Арапбайдан,
Сөз салам жүз жылдардан, алда кайдан.
Же жомок, же болгон иш, билбейм анык,
Сезилет ошондо да, көз жаш, арман.

I

Тескейин Ысык-Көлдүн жердеп Мундуз,
Кийбеген уулу суусар, кызы кундуз.
Көңүлүн эч бирөөнүн бурмак эмес
Андагы ал өткөргөн күүгүм турмуш.

Жок болчу каткан мүлкү, алтын-зары,
Жок болчу жайыт толуп жаткан малы.
Бар болчу бойго жеткен кыз баласы,
Суктанып сөз кылышкан журттун баары.

Каштары – чабалекей канатындай!
Чачтары – кара жибек зер чачкандай!
Көздөрү – түн ичинде от жаккандай!
Ак жүзү – жаркып турат таң аткандай!

Моюну – ак копшоп койгон сыйда талдай,
Алкымы – сүткө түшүп агаргандай!
Ар кандай айта берсе эп келчүдөй,
Албырат – эки бети кан тамгандай!

Жарашкан кымча бели шыңга бойго!
«Жүрсөчү ойноп, күлүп тойдон тойго,
Эби бар эркелесе мейилинче»,
Көргөн жан бул пикирди келтирди ойго.

Тургандай түндүгүнөн тиктеп жылдыз,
Үйүндө жанды шамдай ,ал сулуу кыз.
Канышбек анын аты, нурун төккөн
Келгендей күндөн түшүп өзү жалгыз.

Суу акты шылдыр кагып жылгалардан,
«Канышбек!.. Канышбек!» деп комуз чалган
Чамынды тоо шамалы ойдон, кырдан
«Жетмек жок, жетмек жок» деп уңулдаган.

Мундуздун үйү бурду эл көңүлүн,
Бир көрүү ошол үйдүн эшик-төрүн.
Тилеги болуп калды далай жаштын,
Ошол үй эңсегендей жигит гүлүн.

Келишти чиренишкен байбаччалар,
Калыңга айдап берер малы барлар.
Келишти улуулары, аталары –
Башкарган, өкүм өскөн боз уландар.

Атказып, ат алышты бир да тынбай
Жолоочу кыйгач өтпөйт бир кайрылбай.
Кылчактап ким болбосун карап кетет,
Ал үйгө жашынгандай күн менен ай!

Канышбек көрсөтпөдү күндөй өңүн,
Келгендин карабады бир да бирин.
Байлардын кызыкпады байлыгына,
Улук деп тоготподу бийдин бийин.

Эч бири сылаган жок кара чачын.
Көргөндөр көңүлү жок көз карашын.
Корунуп, кушту көргөн кекиликтей,
Сезишти жоготкондой бакыт ташын.

Таң атты эчен жолу, күн да батты.
Жуучулар келип жатты, кетип жатты.
Карашкан көздөр сурайт Канышбектен:
– Каалайсың, эми кайсы азаматты?

II

Айылда келгин бала жүрчү көптөн,
Жаргак шым, куур тончон жүдөбөстөн.
Келгенин кайсы жактан жан билбеген,
Түшкөндөй ал бул жерге түндө көктөн.

Жок болчу ал байкушта ага, тууган,
Бир жанын түйшүк менен бага турган...
Ар кимдин отун жагып, күл чыгарып,
Жумшаса, кайда болсо бара турган.

Буттары жан карагыс туурук, кесик,
Канаткан тикен кирип, чөңөр тешип.
Мойну кир, колу кычы, көз киртейген,
Качкандай бечарадан таалай безип.

Жок, бирок, оттой күйчү анын көзү,
Жебедей өткүр болчу айткан сөзү.
Капкара көө сүрткөндөй каш астынан,
Көрүнүп турар эле эр мүнөзү.

Сөз айтса ал бирөөгө оозун ачып,
Жарк этип азгын өңү жарык чачып,
Көрүнө калган өңдүү болор эле –
Жашынган акыл көлү толкуп ташып.

Бир күнү өз үйүнө Мундуз аны,
Чакырып, теги-жайын сураганы:
– Уулусуң ким дегендин? Өз атың ким?
– Билебеймин. Сурабаңыз кайдагыны.

Атам ким? Айткан эмес эч ким мага,
Энем ким? Болгон бекен? Болсо кана?
Көрбөгөм бир да бирин көзүм менен,
Аттары чалынбаган кулагыма.

Айыл жок беш-он күнү мен жүрбөгөн,
Эшик жок токоч сурап мен кирбеген.
Барбаган, кыдырбаган жерим да жок,
Жетимдик кенедейден жетелеген.

Жокчулук жаш дебестен токуп минген,
Камчысы көкөй кескен, жонду тилген,
«Куу жетим», «шүмшүк» деген сөздөн башка
Укпагам өз атымды түк эч кимден.

– Тентипсиң, – деди Мундуз, – кеттим аяп,
Басыпсың көп жолдорду жылаң аяк.
Айланган түнөгү жок куш экенсиң,
Андыктан сенин атың болсун Саяк.

Канышбек чоочуп кетти «Саякбы» – деп,
Көзүнөн көзүн албай калды тиктеп:
Жаркырайт бет алдында жапжаш бозой –
Сүйкүмдүү, чыйрак, өктөм, илгир, элпек.

Аёонун чогу түштү көңүлүнө,
Тутанып жалбырттачу күндөн күнгө.
– Бечара! – деди сулуу өз ичинде,
Карады атасына үмүттөнө.

– Бечара, – деди кой көз кайра баштан, –
Ким сени мынча жанчкан аябастан?
Эмнең кем жүргөндөрдөн? Жетимсиң да...
Ата-энең кайда качкан карабастан?

Кызынын оюн дароо кармагандай,
Үй ээси айта салды мына мындай:
– Кааласаң биздин үйдө жүрө бергин, _
Сүйөйүн, эркелетем өз баламдай.

– Куп! – деди жетим Саяк сүйүнгөндөн,
Кызарды эки бети тамылжып өң.
Көрүндү Канышбектин кубанганы
Күйүмдүү от чагылган көздөрүнөн.

Заматта жетимдиктин түнү кетип,
Чыккандай боло түштү күн жарк этип.
Аталуу, үйлүү-жайлуу болбодубу,
Кийимге, аш-тамакка колу жетип!

Саяк – турагы жок, тентимиш, селсаяк.
Жылынды тоңгон бою жаз келгендей,
Табылып жоголгону, сүйүнгөндөй,
Көңүлү көтөрүлдү, жакырчылык
Түбөлүк ушул бойдон жеңилгендей.

Жабагы даакы жүнүн таштагандай,
Таштады куур тонун. Көрчү кандай:
Нур жүздүү, күн чырайлуу жигит болду,
Ар кандай сулуу көрүп суктангандай.

Биринчи бет келишип көрүшкөндөн,
Жашырбай, жашырынбай эч бирөөдөн,
Канышбек Саяк экөө жаны бирдей –
Бөлүшүп жеп жүрүштү бир нанды тең.

Жүрүштү иштеп, ойноп күндө бирге,
Жүргөндөй бир туугандар өз үйүндө.
Теришти куурай, тезек бирге барып,
Жок издеп бир чыгышты, калып түнгө.

Кармашты көпөлөктү жашыл төрдө,
Чуркашты кол кармашып көк шиберде.
Карашты суктанышып бирин-бири,
Билишпей кандайлыгын көп кездерде.

Жанаша олтурушту от жанына,
Карашты ысык, жарык жалынына.
Көрүндү кызыл алоо окшош болуп –
Жүрөктүн кан айланган тамырына.

Антсе да, жетпей ысык оттон келген,
Сезишти жылуулукту бир-биринен.
Ыкташып бирин-бири ысытышты,
От жанып экөөнүн тең жүрөгүнөн.

Байкалды – өмүр бою бир жүрчүдөй,
Байкалды – бөлүнүшсө өлүүчүдөй.
Ажырап баскылары келишпеди,
Алдыдан ач карышкыр көрүнчүдөй.

Көп кезде уктоо үчүн шашышпастан
Түн жармын өткөрүштү жатышпастан.
Бир-бирин аз көрбөсө сагынышты –
Сүйүштү – сүйүү сөзүн айтышпастан.

Айрылуу бар экенин билишпеди.
Андайды ойлогусу келишпеди.
Аларга көрүнбөдү, жок сыяктуу –
Айылда жүрүү чеги, сүйүү чеги.

Угушту узун түндө кемпирлерден,
Укмуштуу жомокторду кызык эчен.
Угушту табышмактуу лакаптарды,
Байыркы баатырлардан кабар берген.

Ойлошту, болсок дешип ошолордой,
Жоо келсе, турсак дешти жолун торгой.
Сезилди иш сыяктуу эң бир оңой –
Баатырча ажал табуу элди коргой.

Түшүнө Саяк кирди Канышбектин,
Ал эми Саяк жетим: «ойго жеттим,
Канышбек меники!» – деп мактангансыйт,
Жанында алганындай басат эркин.

Дал ушул назик сезим болуп себеп,
Канышбек жуучуларды көрүүчү жек.
Томсортуп кур чыгарган бардыгын да,
Түз карап сүйлөшпөстөн, ээрчитпей кеп.

III

Кез болчу жоокерчилик, эл дүрбөлөң,
Үй чеччү кыз, келиндер туруп түндөн.
Жортуулга Кокуй калмак чыкты десе –
Жүрөктөр түрсүлдөшкөн, кубарып өң.

Жолдошу ар биринин болуп кайгы,
Талашчу тоо ичинен буйга жайды.
Ит улуп журтта калып, мал чуркурап,
Түн катып жамынышчу капчыгайды.

Калтырбай көгөндү да эшиктеги,
Келген жоо талай турган кезиккенди.
Мал айдап, жылкы тийип кете берчү,
Талоонун жок болучу эч бир чеги.

Талоодон, түн ичинде кол салуудан
Жалкыган катын, бала кантсин анан,
Укканда жоо келгенин «кокуйлаган»,
Кокуйдун атын атап чочулаган.

Ошондон мурас өңдүү ушул күнгө,
Көңүлгө түшө калып, келип үйгө:
Жүрбөйбү «кокуй», «кокуй» адат болуп
Белимчи, же кейикчел чал-кемпирге.

Ар айыл көчүп-конуп ар кай жерде,
Баш ийген уруулардын бийлерине.
Бийлери тыштан келген жоого барган –
Көрбөгөн умтулушуп биригүүгө.

Анысы аз келгенсип, кошоматка
Кой союп жүгүнүшкөн келген жатка.
Акылчы, же жардамчы болушпаган
Эл камын ойлой турган азаматка.

Ал турсун, жардам кылчу душмандарга, –
Эл канын суудай сүзүп жуткандарга,
Өчүрүп күйгөн отун, күлүн чачып,
Очогун үй-бүлөнүн бузгандарга.

Уялбай, бир уруудан бир урууга,
Бий барчу душман үчүн жол чалууга,
Жоо колун баштап барчу тоо ичине,
Талатып өз коңшусун, чуу салууга.

Көргөзчү кыз сулуусу кайсы жерде,
Жайлагы күлүк аттын кайсы белде.
Катпастан өз ичинен айтып турса,
Кандай жоо келбей койсун мындай элге.

Бир күнү жигит келди Тосор бийден,
Башкарган тескей калкын, баарын билген:
– Кол курап Кокуй баатыр келип калды
Тандоого кыз сулуусун көл жээгинен.

Болобуз тукум курут урушунан,
Жан чыгат сүрдүү карап турушунан.
Бир шилтеп шылый чапты урчук ташты,
Кан тамат албарс миздүү кылычынан.

Аскага дал ушундай салып тамга,
Көрсөттү не болорун алышканда.
Кырк сулуу кыз сурады биздин элден,
Бербесек – боёлобуз кызыл канга.

Тосор бий буйрук кылды, карап шартка.
Кызыңды кийиндир да, мингиз атка!
Калмактын издегени Канышбегиң,
Кантесиң, Мундуз аба, жанды сакта.

Түнөрдү түн түшкөндөй Мундуз өңү,
Бир чайнап жеп ийчүдөй көрүнгөндү.
Кыжыры кайнаса да унчукпады –
Кандайдыр унуткандай сүйлөгөндү.

– Эх – деди, Саяк чыдап туралбастан, –
Сен дагы жанмын дейсиң уялбастан,
Душманга кызмат кылып чапкылайсың...
Жигитти тепкиледи жыгып аттап.

– Буйрукпу? Кордук сөзү чыдап уккус,
Миң жылы жашасаң да, ойдон чыккыс.
Айдалып мал сыяктуу кетишеби,
Айылдын жарашыгы биздин кырк кыз?

Урушуп өлбөйбүзбү бу көрөкчө
Эл үчүн намыс сактап эр жигитче.
Жок өңдүү болушары, жан күйөрү,
Канышбек жем болобу жолбун итке?

– Кой, – деди колун кармап Канышбеги, –
Не пайда урганыңдан бул немени?
Жалгызсың, күчүң да жок алып калар,
Кордукка көнөт дебе бирок мени.

IV

Чогулду бардык кырк кыз бир заматта,
Кайтышып чабышкандар бардык жакка.
Ызы-чуу түшүп жатты эр өлгөндөй –
Тосордун айылында – Шарпылдакта.

Көл үстү боёгондой өтө көпкөк,
Агарат өркөчтөнүп түрмөк-түрмөк,
Жар боорун урат толкун шарпылдата,
Бекерге айтпагандай Шарпылдак деп.

Угулуп чоң сайдагы суунун шары,
Туурады үн алышып ыйлаганды.
Айткандай ойлогон жан: «Аны дагы,
Душманга багынгын деп кыйнаганбы»?

Тосор бий үйдөн чыкты эл алдына,
Эл аны тегеректеп алды мына.
– Айтыңыз, аттан бетер көнөбүзбү –
Калмактын жүгөндөгөн кордугуна?

– Бул калмак, – деди Тосор, – баатыр калмак,
Кааласа шердин шерин алат кармап.
Кыз берчү андай эрге сыймык, атак,
Биз үчүн ал болбойбу илик-жармак.

Тыйгыла ыйыңарды, сүйүнгүлө!
Айткыла жакшы кабар үй-үйүңө:
Таң ата узатабыз бул кыздарды,
Той болсун ушул жерде бүгүн түндө.

Жылт этип үмүт шамы өчпөгөндөй,
Канышбек күлдү көз жаш төкпөгөндөй.
Кыпыны кубануунун учту көздөн,
Кемеси таалайынын чөкпөгөндөй.

Сезилди душман колу жетпегендей,
Кыз башы туткун болуп кетпегендей.
«Саяк!» деп түрсүлдөдү жаш жүрөгү,
Биринчи бүгүн аны эстегендей.

Бий болсо, сүйлөп болуп, кайра баскан,
Токолу чыга калып эшик ачкан.
Короодо, кой менен бир жуушагандай,
Калышкан өңчөй карып, кайгы тарткан.

Жаш Саяк көрүнбөдү эл ичинен,
Издемек аны кайсы чий түбүнөн.
Же жүрөт куткаруунун жолун карап,
Же кетти түңүлгөндөн үмүтүнөн.

Жаштар жок, жигиттер жок, кайда кеткен?
Жашынган, кайсы далда сайга житкен?
Ойлошпой ар-намысты, өч алууну,
Кай жакты бет алышып качышты экен?

Карылар улуп-уңшуп ыйламакта,
Беттерин көз жаш менен сыйламакта.
Кокуйду конок кылып, май чеңгелдеп,
Үйүндө семиз Тосор жыргамакта.

V

Калмакка тартуу болчу кыздын баарын –
Кыйышпас катар өскөн теңтуштарын –
Канышбек ымдап четке, көл жээгине,
Көрсөтүп ачып салды сыр капкагын:

– Уксаңар, курбуларым, сөздүн чынын,
Эң эле коркунучтуу менин сырым:
Күң болуп кеткичекти бөтөн жерге,
Ойлосок кантер экен жан тынымын?

Жомогу болсок кантет арткылардын,
Астына кулап түшүп ушул жардын?
Ысык-Көл өз койнуна тартып алсын –
Ар күнү көрүп жүргөн сулууларын.

Көзүнөн Канышбектин көзүн албай,
Караган жомок угуп олтургандай,
Ак маңдай, кымча бел кыз «чын сөз!» – деди,
Туткундан азыр эле кутулгандай.

– Баргыча жоолошкондун төшөгүнө,
Шунгуйлу тартынбастан көл түбүнө.
Ушунда жатсак, – деди дагы бири, –
Кирербиз сүйгөндөрдүн түштөрүнө.

Канткенде барат элек сүйбөгөнгө,
Биз күйгөн отко кошо күйбөгөнгө?
Жок, – деди бото көз кыз, – биз барбайбыз –
Биз баскан жолдо бирге жүрбөгөнгө.

Ойлогон оюбузду билбегенге,
Айтканда сөзүбүзгө кирбегенге,
Сүйлөсөк тилибизге түшүнбөстөн,
Чаңкасак, суу ордуна уу бергенге.

Келишти бардыгы тең бир пикирге,
Карматпай сүйүү жибин үмүткөргө,
Карашат ажал койнун, капалуудай –
Жандарын корголоткон жигиттерге.

Арт жагын көрбөс үчүн кайра кайтып,
Турушту жар башына катар тартып,
Карашты көл бетине, түнкү толкун –
Жар боорун тынбай сүзгөн шарпылдатып.

Үн чыгат келгиле деп чакыргандай,
Кыздарга көлдө кызык оюн бардай.
Чын эле кандай сонун сүзүп жүрүү,
Талбастан чабак уруп балыктардай!

«Качкыла» деген өңдүү кайра баштан,
Шарп этет урган толкун кайтып таштан.
«Кайткыла, – дегенсийт көл, – келбей жакын,
Кандайча өлөсүңөр жашабастан?»

Шыбактар шыбырашат: Кайда качат? –
Асты – жар, арт жагында Кокуй жатат»...
«Болгула, болгула! – деп жел паштырат, –
Таң атса, байлап-матап узатышат».

Сөздөрдү айтылбаган угушкандай,
Түшүнүп түндүн сырын турушкандай,
Карашты жаш сулуулар бирин бири,
Качандыр таарынышып урушкандай.

Канышбек эмненидир унуткандай
Селт этип, сөзүн айтты мына мындай:
– Коркокту жек көрүү бар элибизде,
Коркпостон, тең кулайлы бир адамдай.

Коркууну жолотушпай ойлоруна,
Колдорун бириктирип колдоруна.
Чачтарын байлаштырып чачтарына,
Бүт кырк кыз кошоктолуп болду мына.

Үн чыкты: «Абийир үчүн, намыс үчүн!»
Кырк сулуу топтоп туруп бардык күчүн,
Өздөрүн ыргытышты, «чолп!» дей түштү,
Ургандай дөңгөч менен көлдүн үстүн.

Чайпалды чоң Ысык-Көл көбүк чачып,
Толкунга толкун кошуп, кырдан ашып,
Согулду таштан жарга, жардан ташка,
Сабады Шарпылдакты шарпылдатып.

Жетиген тиктей албай өчүп жанды,
Жерде чий тынч туралбай кыймылдады.
Жеткендей жаман кабар, тоо шамалы –
Кайгынын күүсүн толгоп уңулдады.

VI

Кыздардын кыйкырышы куланарда,
Чуркаткан бүт айылды бийик жарга, –
Толтурган көлдүн жээгин ызы-чууга, –
Боздошкон урук, тууган таппай арга.

Эшигин Тосор бийдин Мундуз ачкан,
Эңкейбей, тике карап сөзүн айткан:
– Ысык-Көл Кокуйга кыз бербес болду,
Куткарды сулууларды ою жаттан.

Кызымды бербей эрге, бердим көлгө,
Кубанам – кордолбостон өлгөнүнө!
Арданып араң турам, бийим, сенин –
Душмандын жетегине көнгөнүңө.

Башканын бутун жалап, көзүн карап,
Сага окшоп жашагынча күндү санап,
Кыздарча жаштай өлүп жаткан жакшы,
Түбүнө өз көлүндүн баш калкалап.

– Бул не? – деп ыргып турду Кокуй калмак,
Колуна кынсыз жалаң кылыч кармап.
– Жогол! – деп атырылды Тосор дагы,
Сөгүштү жеп ийчүдөй алмак-салмак.

Кылычтан, каардануудан корксун кайдан,
Качпады өлбөчүдөй Мундуз андан.
Кыжыры кайнап турган чапчышсам деп, –
Кордукка чыдабастан жан карайган.

Кокуйду, бир чапчудай тура калган,
Кармады торой басып түз алдынан, –
Ачуулу арстан өңдүү жараланган –
Апчыды кылыч алган оң колунан.

Кылычын шилтегенде ташты кескен,
Аларда тартып андан үн дебестен.
Каларда кан диркиреп кекиртектен,
Жайлады Кокуй, Тосор экөөнү тең...

«Токтой тур» деген өңдүү туш тараптан,
Угулду кыйкырыктар тоо жаңырткан.
Ал үндү күчөтүштү ого бетер,
Чуркурап катын-бала ыйлап тыштан.

Айылдын жигиттери тоого качкан,
Келишти тасыратып бардыгы атчан.
Алышкан колдоруна бардыгы да
Найзадан, же шылк этме – чокмор баштан.

Айылдын чыга келип капталынан,
Жатышты ыргып түшүп аттарынан.
Бир башка тургансыды жер солкулдап,
Алардын ар биринин басканынан.

Кырчудай кырк кыз үчүн жоону бүтүн,
Кылчудай быркыратып баарын күкүм,
Ачышты эшиктерин ар бир үйдүн,
Түрүлүп түндүгүнөн чыккан түтүн.

Толушуп жоолошкондор ар бир үйгө,
Сунушту кылыч, найза бир бирине.
Алышса кээ бирөөлөр кекиртектен,
Кээ бири эрк берүүдө шылк этмеге.

Көз чыгып, диркиреди баштардан кан,
Кекиртектен киркиреди чыгарда жан.
Агарды керегелер мээ чачырап,
Көрүштү көргүлүктү найзалардан.

Көзөлдү эчен киши көкүрөктөн,
Тынчыды тең жарылып жүрөк өктөм.
Эрдикти аябастан шилтеп жатты,
Озунуп куралына колу жеткен.

Көрсөттү жоо көзүнө Саяк күчүн,
Оозунан от аралаш чыкты түтүн.
Ал шилтеп шылк этмени, урган сайын,
Кыйкырды: «мына сага кырк кыз үчүн!».

Кыйкырды атын атап Канышбектин,
Кыйкырды Тосор бийге: «мынча көптүң»...
Буйдалбай, ошол замат чокусунга –
Түшүрдү куйган чоюн шылк этмесин.

Бир уруп жыгып жатты кезиккенин,
Кыйратты бийдин жакын жигиттерин.
Төбөсүн оё чапты, салды жайлап –
Кокуйдун кошо жүргөн жан жөкөрүн.

Кыйкырат: «кырк кыз үчүн!» Жарат башты,
Жигиттер кыйкырыкты кайталашты:
«Кыралы кырк кыз үчүн!.. Кырк кыз! Кырк кыз»
Ал үндөн кете жаздайт жоонун шашты.

Тил билбей, кыйкыралбай: «кырк кыз, кырк кыз!»
Калмактар кыйкырышты: «кыргыз... кыргыз!»
Ал сөздү жат кылышты угушкандар –
Балыктар Ысык-Көлдөн, көктөн жылдыз.

Жайланды жоонун колу үйлөрдөгү,
Жок болду намыс үчүн күймөнгөнү.
Антсе да кутулушту чыга качып –
Минүүгө аттарына үлгүргөнү.

Мундузду түртө салып байкоосудан,
Кыйшайтып босогону, Кокуй качкан.–
Биле албай не кыларды коркконунан
«Кыргыз!» – деп, ал да кошо кыйкырышкан.

«Ошол сөз ошол бойдон биздин элдин –
Калганы аты болуп чынбы деймин?»
Ушундай божомолдойт Арапбай чал,
Чындыгын, же жалганын мен билбеймин.

VII

Өлбөстөн Кокуй кетти минип атка,
Житкенин, жашынганын кай тарапка.
Билбеди эч бир адам караңгыда, –
Жоголду жер жуткандай бир заматта.

Көл бою кутулган жок коркунучтан,
Көп куулар тууган элдин ыркын бузган,
Кокуйга сөз жеткирип баштап келип,
Кордукту көрсөтүшкөн тынч турбастан.

Табылган өз ичинен жаман тууган,
Туугандан тууганынын кунун кууган, –
Кек сактап Тосор үчүн, сунуп найза,
Өч алган өнүп өскөн өз айлынан.

Жок өңдүү аңдып турган башка душман,
Кек кууган, же Саяктан, же Мундуздан,
Ат жыгуу, барымта, доо, эр өлтүрүү...
Кош күлүк азап тарткан куу турмуштан.

Жадашкан, жашоодон да аша кечкен
Көп айыл көлдү таштап, көчүп кеткен.
Алардын бири Мундуз урпактары
Бул кезде Арстанбапты мекен эткен.

Барса да, Жумгал, Кабак – далай жерге,
Кирсе да бут баспаган калың черге,
Жанга тынч жай болсо да, ошол жерлер,
Жашырын кайра келди Саяк көлгө.

Тургансып бет алдында кырк кыз карап,
Жылдыздай жымыңдашкай көздөр жанат.
Кылтактап саятчыдай көңүл кушун,
Оюна Канышбеги түшө калат.

Сулуусу сулуулардын ал Канышбек!
Табалбай, өзүнө тең жигит издеп.
Жүргөндөй тереңинде сулуу көлдүн,
Ойлонду Саяк кырдан көлдү тиктеп.

Ал барды Шарпылдакка айлуу түндө,
Олтурду жар башында көл четинде.
Кыздардын кылыктарын көргөзгөндөй,
Жыбырайт майда толкун көл бетинде.

Чулп этет – жаш чабактар ар кай жерден,
Жылт этет – ок сыяктуу белги берген.
Чын эле, биз дешеби көл түбүнөн –
Укташкан сулууларды көрүп келген?

Кырк кыздын жоого моюн сунбаганын,
Кордукка чыдап карап турбаганын
Кошкондой, мактагандай салып үнгө,
Койбоптур тоо шамалы ырдаганын.

Өлүүдөн коркпогонун Канышбектин,
Өзүндөй айтпагансып билип эч ким,
Сайларда күү чалышат агын суулар,
Милдетин аткаргандай үч ичектин.

Чокулар тындашкандай таң калышып,
Шамал, суу адатынча тең жарышып,
Эч кандай кир жугузбай сулуулукка,
Болушат ырдашкандай үн алышып:

«Канышбек коркок эмес жоо каарынан,
Коркпогон атса да канжарынан.
Антсе да коркок эле жандан ашкан:
Ал корккон эл алдында уялуудан.

Ал корккон элден кетип жоголуудан,
Ал корккон сүйбөгөнгө кул болуудан.
Ал корккон капалантып чын сүйгөнүн,
Тирүүлөй максатынан айрылуудан.

Ал коркуп карайтуудан айдай жүзүн,
Теңтушка күлкү, шылдың болбос үчүн,
Издеген амал-айла кутулууга,
Топтогон канындагы кайрат күчүн.

Сүйүүнүн шуруларын таза сактап,
Сүйүүнүн назик ырын ойго жаттап,
Сактаган ар-намысын, көлгө чөккөн,
Сүйүүсүн жүрөгүнүн чын ардактап.

Өңүндөй сулуу болчу көңүлү да,
Өзүндөй кымбат болчу өмүрү да.
Жашабай сулуу көңүл, кымбат өмүр,
Сүйгөнү айрылууга көндү мына».

VIII

«Көнүү жок!» – деди Саяк чоочугандай,
Ордунан тура калды, отуралбай. –
Сүйгөндөн, жетпей туруп, айрылуунун
Жүрөктү куйкалаган оту кандай!

Карады Канышбектин жүргөн жерин,
Ойлоду ойлоп бирге гүл тергенин.
Эстеди ысык күндө чаңкаганда,
Жаркылдап: «иче кой!» – деп суу бергенин.

Закымдап көтөрүлдү көңүл өргө,
Ант кылды карап туруп Ысык-Көлгө:
– Суу ичпейт ниети жат өзөнүңдөн,
Кокуйдун аты чыкпайт жашыл төргө.

Канышбек – суу алууга барган булак,
Кечпестен душман буту, таза турмак.
Канышбек – баскан жерин тепсебейт жоо,
Кезинде чөбүрөлөр оюн курмак.

Кайдадыр тез бурулуп болду кетмек,
Дал азыр зарыл өңдүү сапар чекмек,
Буттары козголбоду бирок анын,
Бул жерде кетмекчини көргөндөй жек.

Ал турду жерге бекем кагылгандай
Же бою бир нерсеге таңылгандай,
Таштаган аны качан, кайсы жерде –
Өктөмдүк чартылдаган чагылгандай?

Ал карайт, көлдүн тунук жатканына,
Ал карайт, көл жээгинин таштарына,
– Канышбек коё бербей турат бекен,
Жүрөгүн байлап алып чачтарына?

IX

Кол алып, ашып эчен ашуу белди,
Кайрадан көл бетине Кокуй келди.
Шиберге чатыр жайды, тандап жерди,
Ал көнгөн, келген сайын талап элди.

Кыйшайып келдөлөңгө, сунду бутун,
Чыйратты сейрек, узун кыл мурутун.
Олоңдой аркасына өрүлгөн чач –
Качырат аны көргөн эрдин кутун.

Жок өңдүү каршы турар эч ким ага,
Өкүмү өтүүчүдөй ар бир жанга.
Тандоого ат күлүгүн, кыз сулуусун –
Жиберди жигиттерин айылдарга.

Сойдурду тай семизин сурабастан,
Эт жеди бүкүл кесип, туурабастан.
Кымыздан тарткан арак жутуп алып,
Карайды кыя ичкендей, кубарбастан.

Карматып салкын төрдө жайытынан,
Өткөрдү жетелетип атты сындан.
Кур десе сурап койбой, кимдики деп,
Унчукпайт мал ээси да карап турган.

Ойготуп үй-бүлөнү уйкусунан,
Өткөрдү чечиндирип кызды сындан.
Кумсарды жаш сулуунун нурдуу жүзү,
Демейде жазгы күндөй жаркып турган.

Кыйратты желдеттери жеткен жерин,
Жыйнашты илбирс, аюу терилерин.
Алышты кур дегенде коюшпастан,
Сөйкөсүн, чач мончогу келиндердин.

Аңтарган Ала-Тоону мергенчиден,
Сурабай бир жигити тартып келген.
Кызгылт жүн сүлөөсүндү Кокуй кармап –
Турганда, кирди бирөө элтеңдеген...

Үстүндө эчки тону жамгыр чалган,
Айрылган он жеринен, самтыраган.
Шишиген ак күп болуп, жылаңайлак,
Мөңгүдөн чыккан өңдүү калтыраган.

Корккондой көргөн адам кокусунан
Каптаган көкүрөгүн кыпкызыл кан,
Мурду жок, оң кулагы түбүнөн жок, –
Селт этти Кокуй көрүп чоочугандай.

– Сен кимсиң? – деди калмак, – келдиң кайдан?
Жылт этип чыга келдиң кайсы сайдан?
– Арзым бар ыйлап туруп айта турган,
Азапты сайдан эмес, көрдүм байдан...

– Тез сүйлө, айт арзыңды, ал кандай кеп? –
Койнуңа агыптыр го кан диркиреп...
– Мурдумду, кулагымды кести Саяк,
Кыйыктап «мага жоокер болбойсуң» деп.

– Тез сүйлө: Саяк деген кандай неме?
Ачык айт, ага керек жоокер неге?
– Кул эле отун алган ар кимдерге,
Ал сүйгөн Канышбекти кезегинде.

Ошол кул байып алып, эми кара:
Ар кимдин жүрөгүнө салды жара.
«Куп!» – дешти кыңк этпестен өйүз-бүйүз,
Жок өңдүү баш ийүүдөн башка чара.

Укканда келгениңди мында сенин,
Жыйнады жигиттерин өйүзгү элдин.
Ал айтты: «Калмак менен урушабыз,
Болгула, менин баатыр жоокерлерим!

Мен шордуу коркуп кетип тура калдым,
Бир сөздү жалынгандай айта салдым:
– Билбеймин урушууну, калтырыңыз
Жанында айылдагы бардык малдын.

Карады каарын чачып Саяк мени,
Сезбепми ошондо да, эч нерсени.
Жаны жок устун мисал ийилбестен,
Тиктеди аягандай элдин теңи.

Болбоду, жок дегиче, бир кол жетти,
Көзүмө болот кестик жалт-жулт этти.
Кулагым, анан мурдум ысый түшүп,
Кан агып коюнума толуп кетти.

– Келбесе жоокер болгуң, мына сага! –
Кул болдуң кулагы жок, көнгүн ага.
Жүрө бер күлкү болуп келин-кызга,
Күн өткөр, көрүнгөндүн малын бага.

Коркоктуң ушул, – деди, – көрөр күнү! –
Көзөдү көңүл кабын Саяк үнү.
Башыма казанбактай көмкөрүлдү,
Кордуктуң теңдик билбес айсыз түнү.

Алдыңа, баатыр, сенин качып келдим,
Аркасы тийүүчү эле сендей эрдин.
Саякты басып алгын камынтпастан,
Өчүмдү менин дагы алып бергин.

Биле албай Кокуй бир аз бүшүркөдү:
– Ачык айт, кайдан чыккан Саяк? – деди.
«Ал сүйгөн, – дедиң жана, – Канышбекти».
Тосорду өлтүргөндүн өзү эмеспи?

– Дал ошол өзү! – деди кесик кулак, –
Ал канкор бир чапканда Тосор сулап,
Ордунан турган эмес ошол бойдон,
Кайрадан күйбөгөндөй сынган чырак.

Тосор бий асыл эле – кишиде жок,
Доско күн, душнанына атылган ок! –
Бйлады бийди жоктоп ушундайча,
Турса да, ал жөнүндө мындай ойлоп:

«Эгерде өз үйүңдүн эшигинен,
Сүйбөгөн тикенекти кезиктирсең,
Жулуп сал аны дароо дүмүрүнөн,
Ордуна отургузгун жыттуу гүлдөн.»

Х

– Жол башта, Кесик кулак! – деген Кокуй,
Жабыла бардык колу атын токуй,
Камынган ошол замат жортуулга,
Кокуйдун көздөрүнөн буйрук окуй.

Жөнөгөн каракчыдай түн жамына,
Кол курап жаткандарга кол салууга, –
Алдыда Кесик кулак жайдак атчан,
Сөз берген ыктуу жерден жол чалууга.

Жолунан жолтоо болот кезиккен жан,
Кол чубап түшүп келди ойго кырдан.
Ойлошту: «Бармак болдук пайдаланып –
Көрүнгүс көзгө сайса караңгыдан».

Баратат баарын байкап жол баштаган!
Өтүштү шек билдирбей Түп суусунан,
Угулду иттин үнү бет алдынан,
Көрүндү от жылтылдап Кудургудан.

Алдыда соруп алма былкылдак саз,
Ар дайым учуп, конгон бырпырап каз.
Кубанды өз ичинен жол баштоочу:
«Мынаке, Кесик кулак, кумарың жаз!»

Ал айтты токтой калып: «Келдик мына –
Саяктын жайкы конуш жайыгына,
Ар качан чатак салган, тынчыбаган,
Тоң моюн торпок кыял айылына.

Бардыгы жигиттердин жатат уктап,
От жаккан күзөтчүсү кулагы сак.
Камынтпай жаткан бойдон басыш керек,
Буйдалуу ойлогондун баарын бузмак.

Кокуйдан сөз угулду ошол замат:
– Жарадың, Касик кулак, эр азамат!
Жабыла чү коюуга берди буйрук,
Турмакпы күлүк аттар, учкул канат.

Чуркашты кулактарын жапырышып,
Тепсешти бир аз жерди тапырашып.
Жок, бирок, буттан тарткан бирөө бардай,
Жатышты көмөлөнүп сазга батып.

Али да, үмүт үзбөй байкуш жандан, –
Атынын башын тартып токтой калган
Мурду жок, кулагы жок – жол баштоочу
Кыйкырды калмактардын арт жагынан:

– Жаткыла, кырылгыла, кырк кыз үчүн!
Мен Саяк! Канышбектин алдым өчүн!
Тойбогон эч нерсеге көзүңөргө –
Көргөздүм Ысык-Көлдү, элдин күчүн.

Жыгылды ошол замат жайдак аттан,
Чапкандай бирөө жетип арка жактан, –
Кадалды жүрөгүнө кош тил жебе,
Кайрылып сазга баткан Кокуй аткан.

XI

Жел жүрүп, камыш башы шуудурады,
Эрдикти тынбай мактап күү курады.
Сар жылдыз жактыргандай жымыңдады,
Боз торгой таңды тосуп чулдурады.

Шаркырап Түп, Жыргалаң салышып жар,
Токтоосуз туш тарапка учту кабар.
Ыр болду баатыр Саяк канаты бар,
Уккандын жүрөгүнөн орун табар.

Табылды анын орду бардык жерден, –
Дос тапты, тууган тапты бардык элден.
Сүйүүсүн аяшмакпы жаш сулуулар,
Сүйүүгө бүт жүрөгүн берген эрден.

Өмүрдү улай албай өмүрүнө,
Далай кыз ашык болду өлүгүнө.
Коюлуп көп бөбөктүн аты Саяк,
Жатталды энелердин көңүлүнө.

Талашат сүйлөшкөндөр: «Алган кайдан? –
Баатырлык пайда болгон кандай жайдан?»
Айтышты: «Сүйгөндүктөн Канышбекти!
Келишти, же болбосо түшүп айдан?»

Айтышты: «Ал сүйүүчү Ысык-Көлдү,
Андыктан, жоодон көлдү коргоп өлдү.
Коркпостон өз кулагын өзү кесип,
Кокуйду баштап келип сазга көмдү».

Баары чын, баары туура талаштардын,
Мен дагы талапкери талашкандын. –
Саяктын эрдик күчүн жараткандын
Кимдигин, канчалыгын санашкамын.

Ал туура: Саяк сүйгөн Канышбегин,
Ал туура: Чын жүрөктөн сүйгөн элин.
Жанындай жакшы көргөн, тууган жерин,
Сагынган аз көрбөсө Ысык-Көлүн.

Ал эрдин сүйүү толуп жүрөгүнө,
Күч кирген, кубат бүткөн билегине.
Кызганып сүйгөндөрүн душманынан,
Тилегин кошкон элдин тилегине.

Болуптур ал эр күчтүү – ошондуктан,
Бали!– дейт, өзүн көрбөй, атын уккан.
Той ырын жаштар созот, өтүшсө да
Канышбек, Саяк экөө кошулбастан.

СОҢКУ СӨЗ

Ысык-Көл – эне бизге байыртадан,
Көп түркүн гүлдөр көрдүк жайытынан.
Канышбек – өзгө бекен ал гүлдөрдөн,
Укканды ушул күнгө калтырса таң?

Канышбек – сулуу бекен өзгө гүлдөн,
Ак жүзү артык бекен – тийген күндөн,
Сүйүүсүн сүйбөгөнгө бербес үчүн –
Жоо жетпес жай издесе көл түбүнөн?

Канышбек – күчтүү бекен бардык күчтөн,
Кайраттын отун чачкан чын жүрөктөн?

Айтпаса Саяк баатыр болгон жокпу,
Сулуусу чөккөн көлдү сүйгөндүктөн?

Ортосун көп тоолордун ээлеп жаткан,
Оолугуп кээ күндөрү толкуп ташкан.
Ысык-Көл ушунчалык сулуу бекен,
Түбүндө кырк сулуу кыз жаткандыктан?

Мен жаздым укканымды Арапбайдан,
Сурабай – уккандыгын анын кайдан:
– Азыр да, «Канышбек» – деп отургандыр,
Шашпастан ууртап коюп мамил чайдан.

Болгондур Канышбеги сулуу ашкан,
Ак бети айдан, күндөн нур талашкан?
Саяк да кыйын жигит болгон чыгар,
Даңкы бар – эл жаттаган ыр жарашкан?

Болгондур, балким кырк кыз элин сүйгөн,
Батынып эли күйгөн отко күйгөн?
Көргөндүр, чоң Ысык-Көл андайларды –
Тигилген жакасына далай үйдөн?

Жомоктур, же болбосо бул айтылган?
Кыяктын күүсү чыгар бир тартылган?
Канышбек, Саяк, кырк кыз ою бекен –
Элинин баатырдыкты максат кылган?

Болгондур, кыйын-кыстоо күндөрү да,
Болгондур, чагылгандуу түндөрү да?
Далай эр, далай сулуу өтүшкөндүр –
Сүйүшкөн Ысык-Көлдү илгери да?

Өткөндүр, көл бүткөнү нечен кылым?
Биринчи ыр эместир менин ырым? –

Кайталап миң-сан ырчы мактагандыр –
Кыласын, өйүз-бүйүз, оюн, кырын?

Андыктан эми чыгар сулуулугу,
Айтууга төп келишкен улуулугу?
Артылды биздин күндө ого бетер –
Жүрөккө жакындыгы, жылуулугу!

Сүйүшкөн Ысык-Көлдү «өз көлүм!» – деп
Сулуулар биздин күндө миң эсе көп.
Ар бири ал кыздардын бир Канышбек:
Бир ырдап, эгин жыйнап, кой төлдөтөт!

Жактырган Ысык-Көлдү «Сулуу көл» – деп
Жигиттер азыр бизде канчалык көп,
Ар бири ал азамат уландардын –
Бир Саяк, көрсө житкен жоосу жүдөп!

Түшүрөт жылкыларын жашыл төрдөн,
Сугарат аргымагын Ысык-Көлдөн!
Өстүрөт ак буудайын, жемиш багын,
Тон жапкан жер үстүнө сан-миң гүлдөн!

Бир гана кыргыз эмес Ысык-Көлдөн,
Балыкты бал татыган кармап көнгөн,
Жан бирге чын ашыгы улуу орус –
Жанындай Ысык-Көлдү ысык көргөн.

Ал келди, көөнү сүйдү, кулач керди,–
Айдады ар кыл сонун кемелерди.
Жарашып, таң калтырган ай-жылдызды?
Желектер мачталарда желбиреди!

Гудоктор чаңырышты ал орноткон,
Көркүндөй көл жээгинин заводдордон.

Жасады сулуулукту жумушчусу –
Жансызга жан жараткан баатыр колдон.

Көбөйдү эмгекчилер, талыкпастан,
Көл боюн көрккө бөлөп иштеп жаткан,
Өз көлүн, өз эмгегин сүйүшкөндөй,
Өткөндүн жакшы жагын урматташкан.

Сүйүшөт – Ысык-Көлдүн айланасын,
Сүйүшөт күн нурундай заманасын.
Ар бир жаш чарчабастан тартса дешет,
Жүрөктүн элди сүйгүч арабасын.

Каалашат көп болушун кыз, боз улан,
Душмандан элди, жерди коргой турган,
«Канышбек, Саяк, кырк кыз болуптур» – деп
Жомоктоп айтышкандыр ошондуктан.

БААТЫР

Арноо

Көкүрөгүнө кыздардын
Бир кызыл гүл кыстардым,
Кимиси бекем жыттаса,
Ошол кызга куштармын.

Жибек жал

Тегенени каптап келди басмачы,
Бактыгулга конок болду паңсаты,
Бөлүнүштү айылма-айыл, оңду-сол
Эсеби жок толуп жаткан башкасы.
Эч ким билбейт кайдан жүрөт бул көп кол!
Эмне жумуш, эл талообу максаты!
Кара булут күндүн көзү бүркөдү,
Кара булут тоонун башын чүмкөдү.

Тай сойдуруп ыпылдады Бактыгул,
Аялга айтты: «бизге келген бакты бул!»
Казан-казан таруу бозо сүзүлүп,
Сыр аяктар бошой түшүп жатты утур.
Үй башына бирден, чыгым ат түшүп,
Жигит барып кыстап жатты: «тап, кутул!»
Келтирилди Келдикенин Жибекжал,
Тегенеде бул сыяктуу жоктур мал!
Жакшы ат чиркин мал ээсинин жаны го,

Жүрөгүндө жүрүп турган каны го!
Алыс жүрсө алып жеткен учуп тез,
Канаты го, сөөлөт, көркү, шаңы го.
Сүйүп алган жаш жарынан кем көрбөс
Баа жетпеген алтын, күмүш – зары го.
Карт Келдике кара жанын карч уруп
Жетип келди, арзын айтты тик туруп:

«Жалгыз аттан ажырап
Жанды кантип багамын!
Кимге барам жалдырап,
Нанды кантип табамын!
Балдарымдын курсагы ач,
Баары тыттай жылаңач...»

Унчукпады үйдөгүлөр отурган,
Ыргып турду паңсат жаткан ордуна,
Жерди чийип сол ныптада сүйрөлүп
Албарс кылыч кошо турду тилеп кан.
Көзү күйүп акырайса, сүрдөнүп,
Коркок киши тына турган берип жан...
Ачууланды таноолору дердейип,
Тике турду муруттары сербейип...

«Мен аттансам чечүүгө,
Жигит болуп келбейсиң,
Ак жолуна минүүгө,
Атың турса, бербейсиң.
Дин исламдын балдарын,
Большевикче көрбөйсүң.

Атка ыраазы болбосоң,
Азыр менден өлөсүң.
Кызыл каның шыркырайт,
Кыяматка жөнөйсүң.
«Чымын жаңын чыркырайт,
«Чын дүйнөнү» көрөсүң».

Оңурайып желмогуздай көрүндү,
Кабагынан кардуу каары төгүлдү.
Түндүк тиреп ант ургандын чокусу
Колуң жетсе алып көр дейт кегинди.
Ач арбактай нысапсыздын кол, буту,
Ат талашсаң табамын дейт эбинди.
Бетинде бир жылан түгү барчылап
Аны тике кароо кыйын жан чыдап.

Бактыгул бай, эриндери калбайып,
Саман тыккан тулуп мисал дардайып,
Кошоматтап, сөзүн жактап паңсаттын
Келдикенин кайра өзүнө койду айтып:
«Көп жыл чаштың күлүк атты, не таптың!
Дагы эле көр, кеткениң жок сен байып,
«Элүү койго алмаш» дедим, бербедиң,
Айтканымды бир тыйынча көрбөдүң...

Жарды киши жакшы ат күтүп не кылат!
Ата даңкы... кайсы атагы угулат!
Иштен калып ат чабам деп күнүгө
Куру бекер тоого-ташка урунат.
Жармач киши күлүк аттын үстүнө
Жарашабы? Түшөт, бир күн жыгылат.
Ээси келди, Жибекжалды бергиниң,
Бек алдына жарашканын көргүнүң.

Ат болбосо күнүң өтпөй калабы,
Кейибегин, бектин көөнүн алалы,
Ат сураса, жок дебейли, берели,
Тон сураса алып барып жабалы.
Кол куралсын, жоого кирсин, көрөлү,
Кошуп бергин бир азамат балаңы.
Биз жаталы актан тилеп жеңишин,
Мусулманга жыргал заман келишин...»

Жандан коркуп араң эле турса да,
Маакул болду азыр башын жулса да.

Чыдабады Бактыгулдун сөзүнө,
Токтор эмес керип салып урса да.
Карабады бектин, бийдин көзүнө,
Кетер эмес көп кишилеп кууса да.

Көз тунарды караңгы түн баскандай,
Калчылдады жер титиреп жаткандай:
«Бекке кирсең өзүң кир,
Сага керек, Бактыгул,
«Ат бер!», «тон бер!» азап күн
Мага келет, Бактыгул.
Бир жыргалын өзүң ал,
Басмачыга өзүң бар...
Балдарым жаш, баралбайт,
Карап иш кыл көзүңө.
Жүрөккө от жагалбайт,
Ишенбеймин сөзүңө.
Ары алпаргын бегинди,
Уккум келбейт кебинди.

Кулак, мурдум кесилип
Кара көзүм оюлбай,
Көөдөнүмдөн жан кетип
Көр ичине коюлбай,
Кайрылбаска кат бербейм,
Каракчыңа ат бербейм».

«Тарт тилиңди! Мунун айткан сөзүн көр...
Кайда желдет! Алчу энчисин азыр бер!
Каракчынын тилин чыдап угабы
Ак жолборско ат салдырган кыраан эр,
Абийирсиздин башын албай турабы
Айбаты зор, Аман палбан артык шер!»
Бактыгулдан качып бүтү сылык сөз,
Чанагынан чыга жазды эки көз.

Аман ууру тура калып бакырды,
Жеп ийчүдөй желдеттерин чакырды.

«Ал!.. Алып чык... Башын кес да, жок кылгын
Дин исламга тил тийгизген капырды!»
Дагы бирин ымдап четке акырын
Бир жашырын ишти шашып тапшырды...
Каны качты жылан соруп салгандай,
Өңү кетти өлөрүнө аз калгандай...

Келдикени алып чыкты үч желдет
«Бол!..», «Бас!..» дешип арт жагынан түрткүлөп,
Улуп жатты каратыттын шамалы,
Эмнеси өлүп боздогонун ким билет!
Булут учат бузулгандай заманы,
Коркунучтуу жер сурданат, ит үрөт...
Бозбуну ашып далдаланды, күн батты,
Эл уктабай, уу... чуу... менен таң атты.

Акыйкатың курусун

Кимдир бирөө жаткан өңдүү соттолуп,
Бактыгулдун эшигине токтолуп,
Эл дүбүрөйт. Келдикенин үч уулу
Бирдей жүрөт. Көп жан карайт токтолуп.

«Эрте өлдүк!».. дейт элге карап кичи уулу.
Көзү күйөт оттой жалын, чок болуп!
«Атсын!..» «кырсын!..», «бул кордукка ким чыдайт!»
Аял ыйлайт, бала да ыйлайт, эл ыйлайт...

Боздойт кемпир бирөө көзүн ойгондой,
Асман кулап, астын-үстүн болгондой.
Кыздар жүрөт кабактарын салышып,
Кыш тез түшүп, ачылбай гүл соолгондой...
Паңсат чыкты мас кишидей чалышып,
Жата албады уйкусунан ойгонбой.
Басып турду кынсыз кылыч таянып...
Толкуйт көп эл, турар эмес аянып...

«Эмне болду? Кимге эме кылдыңар?
Башсыз кулдар, дагы кимди урдуңар?»
Көрө Коюп, Келдикенин өлүгүн,
Айтты паңсат: «жаман иш ко мунуңар!..
Бул кылмышты ким кылса да көрөмүн.
Бери келсин тоо тапшаса уруңар!..
Келтиришти бир жигитти жетелеп,
Беттеринен жара тагы кетелек...

Айтты бири: «ушул жигит кылды» деп,
Эл билеби калп айтканын жанын жеп.
Аман канкор сөгүп сурак жүргүздү,
Туткун турду, айталбады бир да кеп,
Көтөрүлүп кылыч жалт-жулт дей түштү,
Баш томолоп, дене калды бир бөлөк.
Шыркырады, кар үстүнө кан акты,
Келин, кыздар эси чыгып карашты...

Карга сүртүп тазалады кылычын,
Куу камыштай эрбеңдетти мурутун..
«Ыйлаганды, киши өлтүрүп, сооротсоң,
Түү, бетине! Акыйкатың курусун»..
Айтты муну улуп шамал ойлосоң,
Ким жек көрбөйт түрү суук турушуң..
Бир аз турду айтар сөзүн табалбай,
Анан паңсат күркүрөдү камандай...

«Карап турган калың эл,
Айткын болсо арзыңды!
Бейбаш өскөн бирөөдөн,
Кордук көргөн барсыңбы?
Качан билбейм койдум мен,
Калайык эл, баркыңды?
Жаңы келген бир жигит,
Эки кылды эсимди,
Келдикени өлтүрүп,
Кара кылды бетимди.

Көз алдында керсөтүп,
Алдым мына өчүмдү.

Мен баштадым чоң казат,
Мага жардам бергиле.
Аттуу, тондуу азамат
Катарыма келгиле.
Казат кылсам капырга
Кан майданды көргүлө.
Казаттан баш тарткандын
Үйүн талап аламын,
Кыз, келинин ыйлатып,
Кызыл кыргын саламын.
Акылың бар ар кимиң,
Артыңды ойлоп карагын!..»

Турду баары сөз кайрууга жарабай,
Кабак бүркөк, келген ачуу тарабай.
Кээси ойлodu: кудай тапсын жайыңды...
Кетти паңсат арка жагын карабай,
Эшик ачты Бактыгулдун айымы,
Былк, былк этип эмчектери чарадай,
Зордукталган, кордук көргөн кыз-келин
Унчугушпай кубартышты жүздөрүн...

Айтышпады айбанчылык артканын,
Кемпир, чалды көкбөрү кылып тартканын.
Келин, кызды көңтөбөдө сүйрөшүп,
Үрүп чыккан иттерди ойноп атканын.
Кордуктары эл жанына батканын.
Айтышпады туш кийизди чечкенин,
Тирүү бойдон кой куйругун кескенин...

Жазып жатты жигит бол деп паңсатка,
Кай бирөөлөр кызыгышты жакшы атка,
Бекер тамак, бекер кийим табылды...
Кай бирөөлөр жеткеншишти мансапка...

Келдикенин Бектени да жазылды.
Атасы өлүп, эне калып азапка,
Эң кичүүсү алп көкүрөк Айдарбек
Тетир басты. Көңүлүндө калды кек...

Ортончу уулу козголбогон Бөлтүрүк,
Атакесин алды табыт келтирип,
Кумсарыптыр, бир кызыл жок бетинде,
Шымаланган этек-жеңин тең түрүп.
Кеги кайнап анын дагы ичинде,
Өч алсам дейт чоң паңсатты өлтүрүп.
Жел шыбырайт: «Мүмкүн эмес бул азыр,
Сакта кекти, тиште эрдинди! Сыр жашыр!»

Чоочун жигит

Ойлоп-ойлоп ой түбүнө жете албай,
Ой-деңиздин өйүзүнө өтө албай,
Үй жанында жаш Айдарбек отурат,
Же бир жакка тентип басып кеталбай...
Мынчалык көп ойлоп башын катырат,
Тынар эмес бир тарапты бет албай.
Ойлойт улам атасынын өлгөнүн,
Кара жерге багуучусун көмгөнүн.

Ойлоп кетет эбак мурун өткөндү,
Ойлоп кетет өз агасы Бектенди.
Жек көрүнөт өз атасын өлтүргөн,
Каракчыга жигит болуп кеткени...
Эске түшөт үч жыл удаа Төрөнүн,
Эшигинде малай жүргөн кездери.
Эске түшөт шайыр мүнөз Калыйча,
Эркелетип ойногону, таарынса.

Ой артынан жаңы бир ой кезигет,
Жабыр тартып кыйналгандай сезилет.

Жайнап турган өткүр кара көздөрү
Кек аралаш көлгө чөгүп бекинет.
Бир да кыл жок сыйда кызыл беттери
Ачуу жыйнап, алда эмнеге өкүнөт.
Кар жамынып каарын чачып кыш турат,
Айдап шамал аждагардай ышкырат.

Чөп табалбай уйлар басат кычырап,
Түтүн булап жыртык кара үй турат.
Үй жанына алып чыгып суу төксө
Бир заматта көк жылгаяк муз кылат.
Эгер уйку суук менен мелдешсе,
Бул азыр да уйку күчсүз, уттурат.
Бирок аны тоготпойбу Айдарбек,
Тышта отурат ичтен сызып кангы жеп.

Сезбей калды чоочун бирөө келгенин,
Укпай калды анын салам бергенин.
– Ойго чумбай өйдө кара, эстүү жаш
Таанып турам, сени мурун көргөмүн.
Кайрат керек эр жигитке, эй курдаш!
Билесиңби атаң кандай өлгөнүн!
Чочуп кетип карай калса Айдарбек
Үшүп бүткөн жигит турат, не керек?

Амандашты ыргып туруп ордуна,
Билбесе да, кайдан жүргөн, кандай жан.
Алып кирди, от жактырып үйүнө.
Жылындырды. Чай кайнатып, койду нан.
Азап тарткан, жетип калган ийине
Кандай жигит? Карап кемпир калды таң...
Башы жара, кулагынын жармы жок,
Кайдан тийип, жулуп кеткен кандай ок?

Айтты конок: «Жигитимин Амандын,
Токсон күндүк жолдошумун агаңдын,
Бирке жүрдүм Бектениндин жанында,

Билгиң келсе айтып берем кабарын...
Уруш болуп чаптын ары жагында
Эси чыкты баатырсынган баланын.
Ок жаңылып оң санына азыраак,
Карары жок кала жазды кансырап.

– Бул эмне дейт, эсен барбы, деги, өзү?
Катуу турмуш каарына алды, бул неси?
Коногунун айткан сөзүн чала угуп,
Кулап түштү муңдуу кары энеси.
Көпкө чейин үнү чыкпай буулугуп,
Шалдырады шайы кеткен денеси,
Эс алдырды, Айдарбеги жөлөдү,
Энекесин уулу жаман көрөбү.

Айтты конок: «коркпо, энеке, уулуң соо.
Бирок, билбейт: кимдер тууган, кимдер жоо,
Арт жагынан ээрчип алып Амандын
Элди талайт, аңтарганы кокту-коо.
Эстеп койбойт, оюнда жок балаңдын
Тууган эне, тууган жер – Ала-Тоо.
Ок тийгенде аз күн жатып оңолду.
Андан кийин далай айыл тонолду».

Кыйын, кыйын сөздөрү бар күйдүргү,
Чай ичкенче далайды айтып үлгүрдү.
Баш кесилип, кандар аккан майданда
Аралашып, ок атышып бир жүрдү.
Эне эс алып сөзгө кулак салганда
Өзү кайдан? Аты-жөнүн билдирди:
Аты Мурат, ушул жердик жан экен,
Аблетунда ата-энеси бар экен.

Айтты Мурат өз башынан өткөнүн:
Басмачыга зордук менен кеткенин,
Үйлөрдү өрттөп, неченди уруп, киргенде
Көрүп туруп көздүн жашын төккөнүн,

Айылды ат деп Аман буйрук бергенде
Карап туруп ичке жыйган кектерин.
Көргөн экен Келдикени атканын,
Бактыгулдун мооку канып жатканын.

Уккан экен толуп жаткан сөздөрдү,
Өткөрүптүр эчен кыйын кездерди,
Билген экен Амандын көп иштерин:
«Колго түшкөн бир туткунду» текшерди –
Тилин кесип, чагып салды тиштерин,
Билбейм неге, неге анчалык кектеди?
Байлап уруп, алып жүрдү көп күнү
Жеде карып нечен таяк, тепкини.

Акыр келип Келдикени атканда,
Эл чуркурап чыр чыгарып жатканда,
Жалаа жапты ошол карып туткунга,
Башы кетти кылыч менен чапканда.
Мурат карап турган экен ушунда,
Аман ууру өз кылмышын жапканда...
Айтты конок качып келе жатканын,
Сагынганын үйдө калган жаш жарын...

Эне, бала угуп конок сөздөрүн
Кайда олтурат, сезишпеди, өздөрүн.
Коркунучтуу, сөзү укмуштуу «бир качкын»
Уккандардын алды белем сездерин.
Улам-улам оозун тиктеп Мураттын,
Чочуп жатты эне алайтып көздөрүн...
Жаш Айдарбек жыйды кайрат боюна,
Бир заматта көп иш келди оюна...

Бул учурда үйгө кирди Бөлтүрүк,
Көтөргөнү жети-сегиз кекилик.
– Сөз бар, отур! – тура калды Айдарбек.
Сөз аралап боло түштү кеңчилик.
– Кулак сенде, айтчы кана, кандай кеп!

Кеткенсиди эрдик күүсү чертилип...
Көп сүйлөштү эки тууган, бир конок...
«Бирдик!.. Кайрат!.. ошондо ишиң оңолот».

Үйү-жайын ташташты

Ай көрүнбөйт, өкүм сүрөт жарым түн,
Кыш чилдеси, туман баскан жер бетин.
Жолду бербейт оттоп жаткан көп жылкы
Калың түшкөн кар чыгарат түн көркүн.
«Акырын бас, келдик» деген үн чыкты,
Малтап карды кышкы түндө жүрөт ким?
Бирден атты кармап минди. Бүттү иши,
Кайра тартты, жолго түштү үч киши.

– Бастыргын тез, кала электе таң атып!
– Жолду байка, кыйналбайлы адашып.
– Атын алып, кылмыш кылдың бийиңе,
Эми кантип эл болосуң жарашып!
Келди жетип Келдикенин үйүнө,
Токтолушту бирин-бири карашып.
Түшө калып ат токушту жабылып,
Жаратпады, желдик, ичмек табылып.

Эне ойгонуп тура калды төшөктөн,
– Түн ичинде калдыраткан кимсиң сен!
– Энекебай, укта жатып, эч сөз жок,
Таппай жүрөм жүгөн издеп, уулуң мен.
– Айдарбекпи?.. Айланайын, эмне кеп?
Эмне керек? Сура! Табам, мен энең.
Үйдүн ичин жарык кылды от жагып,
Уулун карап тура калды таң калып.

Көрө коюп Бөлтүрүктү, Муратты,
Биле койду көздөшкөнүн бир жакты...
– Айткылачы, барасыңар кай жерге?
Баарыңарга кайдан берди ким атты?

Кайгы үстүнө кайгы жүктөп энеге,
Бул көрүнүш жүрөгүмдү уулантты.
Таркаттыңар мен шордуунун уйкусун,
Айткылачы, угуп көөнүм тынчысын.

Энесине жакын келди Айдарбек:
– Тынчытпады жүрөктөрдү кайнап кек.
Кантип чыдап жүрмөк элек зордукка,
Атам өлдү, биз азапта, кайгы көп...
Аттаналы, чек коёлу кордукка,
Ыйлаба эне, балдарыңды көрбө жек.
Кызылдарга кошулганы барабыз,
Эгер берсе – кылыч, мылтык алабыз.

– Ук сөзүмдү, кагылайын каралдым!
Азап чеккен иреңимди карагын...
Мен шордуунун көргөн күнү не болот?
Нан берчи деп сурап кимге барамын?
Агабы эми көздүн жашы шорголоп,
Карыганда кантип жалгыз каламын?
Балдарым ук, эне тилин алгының,
Бириң кетсең, бириң мында калгының.

Үйдө жалгыз боздоп калган болобу,
Атаң өлдү, Бектен тирүү жоголду.
Эми силер бирдей таштап качсаңар,
Кайдан жүрүп менин ишим оңолду.
Келбес сапар, алыс жолго бассаңар,
Сезбей кантем кышкы чилде бороонду,
Бу көрөкчө эки көзүм оюп кет,
Көрүмдү каз, колуң менен коюп кет!..

– Энекебай, ыйлабастан кайрат кыл,
Ойлонбойсуң көргөн күндү, кайда акыл!..
Тебетейин баса кийип, камчы алды,
Сүрдүү басып кеткенсиди бир баатыр.
Үчөө бирдей шапа-шупа аттанды,

Эне калды, айталбады: «Тура тур!»
Бир туугандар кыйын жумуш башташты,
Карт энесин, үйүн-жайын ташташты.

Кеттим, кош бол, Тегене

Кышкы чилде, бороону жок, боз түшүп,
Киши тургай талаадагы жылкы үшүп,
Тал кычырап, кайың сынып турса да
Жамынгансып от жанында көрпө ичик,
Аттан түшпөй баратышты жол тарта
Айдар, Мурат, сөзгө мокок Бөлтүрүк,
Үч бозулан, үчөө бирдей жаш арстан,
Алга койгон максатынан калбастан.

Жалгыз-Кырдын аскалары аркайып,
Таш башында тоо текелер каркайып,
Узаткандай баары карайт эрлерди,
Ачык асман ал да карайт чаңкайып.
Жол боюнда отун алган жердеги
Чынар карайт эчак бүткөн картайып.
Баары айтышат: «баракелде жигиттер,
Чын азамат болуу керек үмүткөр».

Бозбу карайт, жумурткадай кар баскан,
Аттар басат, ээрчийт изи калбастан.
Каршы алдынан шамал жүрүп шыбырайт:
«Өчкөн чырак калбайт кайра жанбастан,
Өмүр бою баатырлардын ырын айт,
Өч алгыча күрөшө бер талбастан.
Ошондо сен алмалуу бак көрөсүң,
Качкан кушту кайра кармап келесиң».

– Эй, Мурат, – деп жандай келип Айдарбек
Бастырганча бара жатып салды кеп:
– Айтчы, досум кайсы жерге барабыз?
Кайсы штабга барганыбыз болот эп?

– Бастыра бер, барар жерди табабыз,
Көп ойдонуп не кыласың кайгы жеп...
Анжыянда Фрунзенин өзү бар,
Акылы мол, айтса шекер сөзү бар.

Ошол эрдин дал өзүнө барабыз,
Курал-жабдык, окту белен алабыз.
Коржолоңдоп качып жүргөн Аманга,
Куба жетип, кызыл кыргын салабыз.
Кылган эмгек кетпейт учуп шамалга,
Кек кубабыз, добулбасты чалабыз!
Көрүп тургун момун агаң Бөлтүрүк
Мооку канат чоң паңсатты өлтүрүп!

Камчыланды Бөлтүрүк да чыйралып,
Кыял менен алп урушуп кыйналып,
Келатты эле бастыра албай арт жакта
Калган өңдүү салган тамы кыйралып.
«Таш ыргыткан билекте күч бар чакта,
Тең курбуңдан калба кийин буйдалып!»
Карылардын сөзүн угуп чаңдады,
Шамал менен үн алышып ырдады...

Булагыңдан суу ичтим,
Алма жедим багыңдан,
Адырыңдан гүл үздүм,
Тааныйсың жаш чагымдан.
Кеттим, кош бол, Тегене!
Жарым түндө кыйнадым
Жарың менен жаткырбай.
Эмчек бер деп ыйладым
Эшикке эркин бастырбай,
Ак сүтүң кеч, кош, эне!
Ажалым болсо өлөмүн,
Азабым болсо көрөмүн,
Ай тоголуп, түн күлсө
Айланып кайра келемин...

Бүркүт шаңшып бийик аска жаңырды,
Баатырдыктын добулбасы кагылды,
Айдар, Мурат каткырышып күлүшүп
Эки жактан тамаша сөз жабылды:
– Мына булбул, мына торгой Бөлтүрүк!
Мынаке эми жол эрмеги табылды,
Бири күлсө, үчөө бирдей тең күлүп
Баратышты үчөө бирдей желдирип.

Эки барчын

Июль айы. Намангендин чоң багы
Булбул таңшыйт гүл ачылган шактагы.
Көлөкөдө отургучта эки аскер
Баары айтылып көкүрөктө жатканы,
Сыр сурашат, эске түшөт көп кездер,
Эске түшөт көп кызыкка батканы:
– Тез бүтүрсөк каргыш тийген урушту,
Үй-жай күтүп кураат элек турмушту!..

– Уруштун да бүтөрүнө аз калды,
Эми чындап бир тердетсек аттарды.
Басмачынын аягына чыгабыз,
Оңколотуп ою бузук жаттарды,
Анан Ленин сөзүн айтат, угабыз:
«Бардык жерде жаңы заман башталды!»
Атыр жыттуу жазгы журтка конобуз,
Ала-Тоонун ээси өзүбүз болобуз!

Кайра баштан кыз жөнүндө болду кеп,
Бири сүйлөп, угуп бири күлүп көп...
Бул отурган эки барчын бүркүттүн
Бири Мурат, бири биздин Айдарбек.
Маңдайына нурун чачып тийип күн,
Жаркыратат айта берсе бардыгы эп.

Айдар айтты: «госпиталда бир кызга
Ашык болдум, окшоп таңкы жылдызга!

Ким көрсө да бир жетүүгө ашыгар,
Жалтылдаган алтын сары чачы бар.
Татар кызы бураңдаган кымча бел,
Жанган жүрөк жетпей кантип басылар.
Желбиретет жибек чачын жумшак жел
Ыгы бар го эчен каттар жазылар!
Мен да жаздым, ал сулууга бир терең
Октой өткүр сөздөрү бар ыр менен.

Болбос деймин арманы

Сары алтынга сакадай боюң теңешпей,
Көп жан айтат: «бирге олтуруп кеңешпей».
Колуң жумшак бир гана үзүм кебездей,
Кармагандын болбос деймин арманы!..
Көзүң күйүп ак үйдүн кавхар чырагы!
Көрүнүшүң гүлдөрдүн таза бурагы!
Күлкүң кымбат театрдын ыраңы,
Бир жеткендин болбос деймин арманы!..
Айткан сөзүң кант салган таттуу чайга окшойт!
Аппак жүзүң он беши толгон айга окшойт!
Баскан жолуң салкын төр шибер жайга окшойт!
Сени сүйгөн жигиттин жок арманы!»

Боору калбай улам санын чапкылап,
Мурат күлсө көздөрүнөн жаш чыгат:
«Айткан сөзү кайдан шекер татыган,
Өзү көктөн түшпөгөндүр тамчылап!
Бекем тартып сордуң беле оозунан,
Ар жагыңда айтылбаган сыр турат!»
Бир кыстаса Мурат кыйын шаштырат.
Койбой жатып бар сырыңды айттырат...

– Шаштырбасаң аягына чыгамын,
Эчен жолу сары чачын сыладым,
Өзү келип кучактаса мойнумдан,
Сорбогондо неге карап турамын...
Айттым: «сенин жадабаймын ойнуңан
Тие турган ой барбы? – деп сурадым.
Күлүп сулуу айтса боло ырасын,
Айымы экен мени баккан врачтын...

Эми гана күлкү чыкпай көрсүнчү...
Мурат зоону өзү жалгыз көчүрдү!..
Шаттык жеңип толгон узун санааны
Алыс кууду, алда кайда кетирди...
Айт Айдарбек, бир аз күлүп алалы,
Жомок каптын оозу жаңы чечилди.
Өрдөгүндү учура бер, чындагын,
Тайганыңды агыта бер, турбагын...

– Эсиндеби, биз мектепке келгенде,
Жапжаш гана бир командир бар эле?
Алган жары ошол казак жигиттин,
Ашкан сулуу, жанып турган шам эле...
Мас болосуң көрсөң күндөй күлүшүн,
Ирең жактан теңдеши жок жан эле!..
– Билдим, билдим!.. Анын аты Бектубай,
Айткан сөзүн коюучу эмес уктурбай.

– Ошол жигит мени менен топ ойноп,
Теңтуш болду, кээде кеттик суу бойлоп.
Мен ыр ырдап, өлөң айтат ал болсо,
Тарттырбадым, турганым жок чоң ойлоп...
Кээде алайып караганы болбосо,
Жаман айтып сөгүүчү эмес ороңдоп.
Бир күн менден ыр мазмунун талашты,
Сынап көр деп жалгыз сабак ыр жазды:

Досум

Эмгек кыл, маңдай терди төккүн, досум!
Эңсеген максатыңа жеткин, досум!
Миң түнү жаман менен бир жатканча,
Жакшыны бир эңкейип өпкүн, досум!
«Коюңуз, уят» деген сөзүн угуп,
Үйүнөн курсант болуп кеткин, досум!

– Бул ыр менен көп жүрөктү козгойсуз,
Бир нерседен кутула албай боздойсуз...
Түш сыяктуу элес-булас көрүнүп,
Эчак мурун өпкөн жарды жоктойсуз.
Ак маралдай турган менен керилип,
Аяшка бул ыраазы эмес окшойсуз?..

«Таптың!..» деди, дал ортомо муштады,
«Канаке, эми, сен ыр жаз! – деп кыстады.
Тарткынчыктап бир аз турдум буйдалып,
Аптыгамын сөз таба албай кыйналып...
Мындай кезде санаа күлүк, билип кой,
Көңүл төрүн көрөр белең бир барып...
Бири келип, бири кетти түркүн ой,
Кармай албайм көкүрөктү тең жарып!
Туруп, туруп чыга келди күү ташып,
Бере салдым эки сабак ыр жазып:

Бектубай

Алганың айдың көлдүн кундузу экен,
Асмандын чолпон сары жылдызы экен!
Жаныңда жанып турат чырак мисал,
Жакшына жаркыраган бир кыз экен!

Алганым менин дагы болсо ушундай
Айкалып жатат элем күн-түн турбай!

Армансыз той күнкүдөй жүрөт элем
Ойлобой, кайгы тартпай, жыргай-жыргай!

Капырай, сен, кайдан жүргөн ырчысың!
Бирде чырсың, бирде кыйын сынчысың!..
Ырас айтам, бул адатың барында,
Качырасың далай кыздын уйкусун.
Тап бересиң кээде күйгөн жалыңга.
Кээде момун, кээде жеткен куйткусуң!..
– Мына минтип, сөздү бөлүп саласың,
Айтпай койсом кайра асылып каласың.

Айткын эми, кулак сенде, сөздү узат,
Сендей неме мактап койсо көккө учат...
– Мына, мына! Жала деген ушубу!
Сендей неме бир заматта ырк бузат,
Кулак салгын сөздү бурбай утуру,
Тамаша эмес, мактанч кыял мага жат.
Окуп көрүп Бектубайым ырымды
Ары кетип, бери келип жулунду...

– Соо эмессиң, жүрөктөгү сырың бул...
Жүрөгүңдөн сызып чыккан ырың бул,
Өңү кетип, таноолору кыпчылды,
Жайлап салып төлөй жазды мага кун.
Айдарбегин күлүп араң кутулду,
Андан кийин алыс жүрдүм, чыны ушул.
Бул арада жаң урулду, угушту,
Күлүшкөнчө орундуктан турушту...

Кайсы гүлгө коносун

Мылтык атып келе жатып кайрадан
Аскер өттү көп чоң эмес дайрадан,
Аралабай жандап өттү карашып
Кара бакты, гүл ачылып жайнаган,
Жол боюнда гүлгө конуп жарашып

Олтуруптур ырчы булбул сайраган,
Чочуп кетип уча качты акын куш...
Бир сулуу кыз келе жатып болду туш...

Ууга чыкса колдон кушу качкандай,
Көкүрөктү кайгы жүгү баскандай,
Көпкө чейин солкулдады кызыл гүл
«Кош эми!» деп кол булгалап жаткандай...
Бйлап жатты, бар болгону чыкпайт үн,
Тийип турган жарык күнү баткандай...
Учкан булбул кайра келип конобу,
Булбулсуз гүл жарашыктуу болобу...

Турду сулуу гүлгө карап таңыркап,
Бир нерсе ойлоп өз ичинен сабыркап...
Биздин Айдар өтө берип сөз катты:
– Сиз эмнеге муңаясыз жабыркап!
Жалт бир карап «жөн эле» деп жол тартты,
Калды жигит, боло түштү жаагы жап...
Бирок көзү көз алдынан кетпеди,
Жалын кирди, жаш жүрөгүн өрттөдү!

Ойго чумду көп көчөдөн өткөнчө,
Ой кетпеди казармага жеткиче,
Жанып турат жалтылдаган көздөрү,
Сын жетеби тийген күндүн көркүнө!
Арт жагынан чуркоону да эстеди,
Кайра ойлоду: коё бербей эркине...
Мейли, дагы көрөмүн деп ойлоду,
Бул көрүнүш «бир кыз» аттуу ыр болду:

Бир кызга

Көзүм түшүп көзүңө,
Ашык болдум өзүңө.
Алигиче мас болом,
Айткан жалгыз сөзүңө!..

Чыдаймын кантип жанбастан,
Суктанамын талбастан!
Ээрчип жүрсөм деп ойлойм,
Арт жагыңдан калбастан!..

Болор замат ичип кечки тамакты,
Руксат алып келди аралап гүл бакты.
Бир назик ой жаш жүрөгүн тынчылдай,
Айдарбекти туш тарабын каратты.
Аралады көп сулууну унчукпай,
Издегендей жал-жал карап баратты...
Бир кезекте утур чыкты үр кызы,
Күндүз көргөн таңдын чолпон жылдызы.

Тааныгандай амандашты керме каш,
Маңдай-тескей токтолушту эки жаш!..
Көрөр болсоң бири булбул, бири гүл
Кошкуч келип миң издесең табылбас...
Бактын ичи жарык болду тийип күн!..
Бул экөөнүн нуру деген жаңылбас,
Сулуу кыздын алган букет гүлү бар –
Тартуу кылып бирөө берген түрү бар.

Айтты Айдарбек кыздын гүлүн кармалап:
– Турган гүлгө бүгүн күндүз сиз карап!
Акыр, мына, бүтүрүпсүз өмүрүн,
Өз ордуна койбодуңуз неге аяп?
Жакшына гүл!...Бурат ар ким көңүлүн,
Улам көрсө улам карап таң калат.
Сиз гана эмес, ар ким көрсө – кызыгат,
Үзүп жыттап, дагы үзбөй деп сызылат...

Сиз да, мына улам-улам жыттайсыз,
Көрө сала ашык болгон кыздайсыз!
Алып барып терезеге коёсуз,
Арзын айтса, назик үнүн укпайсыз,
Эртең соолот, анан көзүн жоёсуз,

Алып чыгып кең дөбөгө таштайсыз.
Андан кийин карабайсыз сиз муну,
Жакшына гүл!.. сүргөн өмүр ушубу?..

«Бул чын» дешти, экөө бирдей күлүштү,
Бакты аралап бирге басып жүрүштү.
Айдарбекке эми, мейли, атсын таң...
Бир-биринин атын сурап билишти!
Айтты сулуу: менин атым Айдайкан,
Эригишпей көп аңгеме курашты,
Бир-биринин түбү жайын сурашты:

Жарк дей түшөт тийген күндөй күлүшүң,
Жомокто айткан пери мисал жүрүшүң.
Айып көрбө, билгим келип сурадым,
Айтчы, сулуу, кайсы бактын гүлүсүң!
– Ушул калаа төрөлгөндөн турагым,
Ушул жердин кыздарынын биримин.
Бир жүрчү элең Бектубайды билесиң,
Жалгыз агам, бир тууганы – мен өзүм.

Көп күн болду уга элекмин кабарын,
Көрөр бекем жаркыраган кабагын!
Кеткен эле каршы аттанып Аманга,
Биле албаймын кайдан издеп табарын...
Кайтар бекен чалдырбастан каманга,
Караңгыда чырагыма от жагарым?
Ойго чумду, бир азга сөз басылды...
Тийип турган күндү булут жашырды.

– Анчалык көп ойлонбогун, Айдайкан!..
Эр азамат жатчу беле үйдө анан.
Кайгырасың кайраты жок немече,
Качкан жоонун аркасынан жүрсө агаң.
Айдарбекти жал-жал карап бир нече,
Күлдү сулуу, кайра баштан атты таң!
Таңшып үнү салкын төрдүн улары,
Көп сөздөрдү Айдарбектен сурады:

Кайсы эдин кулунусуң,
Кайсы жерден болосуң!
Кайсы бактын булбулусуң,
Кайсы гүлгө коносуң?

Кайсы асканын шумкарысың,
Кайдан учуп келесиң?
Кайсы үйүрдүн тулпарысың,
Кай тарапка желесиң?

Булбул болсоң муңунду айт,
Учтуң кайда гүл тандап?
Бурмалабай чыныңды айт,
Улам учпа миңди алдап!..

Шумкар болсоң уяңды айт:
Кайсы зоонун башында?
Тулпар болсоң үйрүңдү айт:
Кайсы төрдүн сазында?

Сурап болуп Айдарбекти карады,
Өткүр көздө даяр беле арагы?..
Жаш арстанды мас болгондой теңселтти,
Эл көрүндү эрдин бардык тарабы..
Айдай сулуу түзөп чачын сеңселтти,
Күмүш өңдүү жылт-жылт этти тарагы.
Олтурушту орундукка жанашып,
Чүрөк менен Семетейдей жарашып!

«Кана баатыр, сүйлө!» деген эмедей,
Көк мемирейт эч нерсени кенебей.
Чоң түп алма шагын ийип тунжурайт,
Жан бүткөндү өз боюна теңебей!..
Асмандагы жылдыз карайт, сөз тыңшайт.
Күйөө-кызды аңдып турган жеңедей!..
Айтты Айдарбек кайсы жолдон өткөнүн,
Бул калаага кайдан келип жеткенин...

Бөлтүрүктүн өлүмү

Тегенеден чыккан түнү ээрчишип,
Карасуунун көпүрөсүн өтүшүп!
Мурат достун өз үйүнө түшүштү,
Эртеси эрте Аблетунга жетишип.
Кой союшту, бозо алдырып ичишти...
Жай баракат – жатты белди чечишип.
Айтты: «үч-төрт күн ойноп-күлүп алалы,
Фрунзе эрге андан кийин баралы»...

Жары келип колуктусу сүйүнүп,
Тышка чыкса эшик ачты ийилип.
Апакеси жаны калбай жалбарды,
Муратынан калган эле түңүлүп.
Атакеси колго жумшап балдарды,
Туугандары келип жатты үйүлүп.
Жомок айтып, комуз чертип жатышты,
Эки күнү тамашага батышты.

Үчүнчү күн кой келгенде короого,
Үй куштары түнөгүнө конгондо,
«Эми качан!.. ылдам, ылдам бол!» дешип,
Казан асып, үй кишиге толгондо,
Үч каракчы мылтыктарын кезешип,
Кирип келди... Мурат түштү томсоро...
– Ойлодуңбу кутулам деп сен качкын,
Он күн өтпөй үйдө отуруп карматтың...

Бул сөздү айткан бири барып Муратты,
Камчы менен дал ортого бир тартты.
Улагадан ала коюп балтаны,
Анын өзүн Чоң Бөлтүрүк бир чапты.
Баштап коюп бүтпөй кайра тартабы,
Бири артынан экинчисин сулатты.
Тополоңдо «тарс!» деген үн угулду,
От боюна Бөлтүрүк шер жыгылды...

Ок чыгарган үчүнчүсүн кармашты,
Колу, бутун чырмап бекем байлашты.
Бөлтүрүктүн башын жөлөп Айдарбек,
Көзүндө жаш, булбул тилин сайратты:
– Өзүбүздү Жаныш-Байыш дечү элек,
Эми мага ким келтирет кайратты?
Ажал огу көкүрөктөн тийиптир,
Бир башыма кетпес кайгы үйүптүр...

Аттай арка, тоодой медрес көрчү элем,
Арстан келсе алдын тосом дечү элем!..
Алп көкүрөк Бөлтүрүгүм турганда,
Алышканды жыгамын деп жүрчү элем.
Айбыкпастан шер тургандай жанымда,
Акимдерди шылдың кылып күлчү элем.
Эми мага сүйөнөр тоо ким болот,
Жоо камаса кимге барам корголоп?..

Кайран башым жапажалгыз калабы?
Кармап душман тиштеримди чагабы?..
Кургатпастан көкүрөктү көлдөтүп,
Көздүн жашы тыйылбастан агабы?..
Касташкандар көрбөгөндү көрсөтүп,
Карып кылып тозогуна салабы?
Бир сөз айтпай Бөлтүрүгү уктады,
Бир туугандын зарлаганын укпады...

Мурат сүйөп Айдарбекти тургузду,
Суу келтирип бети, колун жуугузду.
Ыйлабагын, кимди албаган бул өлүм,
Алган дешет Темирланды, Чынгызды.
Жазындагы гүл мисалы кыска өмүр,
Манас да өткөн айдап жүрүп кыргызды.
Ажал чиркин жаш экен деп аябайт,
Алган жарың ыйлап турса карабайт.

Бирөөгө ажал –кыйын, узак оорудан,
Бирөөгө ажал кирип жаткан чоң суудан.

Бирөө өлөт жиндеп, итке каптырып,
Бирөөгө ажал – ичер оокат жогунан...
Бирөө өлөт кара куртка чактырып,
Бирөөгө ажал – жоонун аткан огунан.
Кээ бирөөнү өзү минген ат тебет,
Кээ бирөө бар, жардан кулап жан берет.

Бөбөк өлөт жаңы гана төрөлгөн,
Бөбөк өлөт бешигинде бөлөнгөн.
Кээ бирөөнүн жалгыз уулу дагы өлөт,
Барбы өлбөгөн аты даңктуу беренден?..
Ак сакалы белге түшкөн кары өлөт,
Баатыр өлөт башы көккө теңелген.
Жалгызсың деп тим койбогон бул өлүм,
Жашты жаш деп ойлобогон бул өлүм.

Адам бүткөн баары да өлөт турбайбы,
Өлгөн бирин калган көмөт турбайбы...
Калып жесир, калып жетим же жалгыз,
Башка келсе, баарына көнөт турбайбы.
Көп ыйлаба, керек эмес муңайып,
Пайдасы жок көңүл чөгөт турбайбы.
Мунун баары мени издеткен Амандын,
Кылган иши... кечикпей өч алармын.

Көп ыйлабай көтөр башың, Айдарбек,
Баатыр жигит ыйлабастан кубат кек.
Эр Бөлтүрүк ала жатты экөөнү
Эл, чынында, ушуну айтат баатыр деп.
Баатыр өлдү, баатырга окшош көмөлү,
Анан кек куу, чоң паңсаттын канын төк!
Эл чогулуп, кайрат айтты баары да,
Тууган-урук тургансыды жанында...

Иш бүтөбү кайгы менен отуруп,
Басты Айдарбек көздүн жашын шыпырып.
Эшикти ачып сыртка чыкса кулады,

Үй жанына желөп койгон укурук.
Ала койду, чапай эми турабы,
Бет жарылды тамтык калбай тытылып...
– Мылтык кармап аткан колуң ушубу!
Сабап жатты байлоодогу туткунду.

Эл чогулуп дүрбөп жатты карашып,
Кээси турду: «бир!», эки!», «үч!» деп санашып.
Кээ бирөөлөр «өлтүр!» дешип жатышты,
Кээ бир жигит кошо кирди сабашып,
Кээ бирөөлөр турбай алыс качышты,
Көбү кетти үй-үйүнө тарашып.
Көбү коркту артын ойлоп бул иштин,
Көбү ойлоду көздөн далда бүтүшүн.

«Аманпалбан каарына алат эми» деп,
Көбү турат өз жанынан кайгы жеп.
Көбү ойлоду билдирүүнү тез барып:
«Ким айыптуу, дал ошойдон куу деп кек».
Кээси ойлоду: «азыр эле аттанып,
Айдарбекти алып барсам жетелеп»...
Кол коркунчак, жүрөк даабай турушат,
Улам кирип, улам үйдөн чыгышат.

– Элди талап жүрдүң эле кутуруп,
Жазаланбай калганың жок кутулуп!
Катуу шилтеп үч-төрт жолу чапты эле,
Майда-майда сынып кетти укурук.
«Өз мылтыгың өзүңө!» деп атты эле,
Көкүрөктөн чыга келди кан оргуп.
Сүрдүү басып үйгө кирди Айдарбек,
Бөлтүрүктүн өчүн бир аз алдым деп.

Анжиянда

Алдындагы аттарынан чыгып тер,
Анжиянды аралашты эки шер.

Ар кайсыдан көпкө сурап издешти,
Адаштырат билбеген соң бөтөн жер.
«Кайдан билдик Фрунзе эрди, биз» – дешти –
Чайын саткан, үйдө жаткан момун эл.
Араң кечке издеп жүрүп табышты,
Аттуу полктун штабына барышты.

Чачын койгон, сакал-мурутун кырдырган,
Боз кийимчен, тапанча аскан адамдан,
Жакын барып сөз сурады Айдарбек:
– Доктор барбы айыктырчу жарамдан!
Жүрөгүмө бычак тийген тагы көп,
Чыкпаган жан... басып турам араңдан...
Азаптамын, алып чыкчу эр кайда!
Туткундамын, чынжырды үзчү шер кайда!

Оозумду ачсам чыгат жалын, көк түтүн,
Кетеби деп башымдагы кара түн,
Аттан түшпөй кычыраган аязда,
Издеп келдим Ала-Тоонун бүркүтүн.
Билерсиз дейм Фрунзени каякта!
Айтыңызчы, кабагыма тийсин күн,
Отко салса ойлонбостон кечемин,
Ташка салса такалбастан кесемин.

Баарын айтты баштан аяк калтырбай,
Бир да окуя калганы жок айтылбай.
– Жүргүн! – деди тапанча аскан бул адам,
Куш учабы абал мурун талпынбай.
Алып кирди бир бөлмөгө жасалган,
– Олтур дагы, сүйлө – деди, – тартынбай!
Атаң кандай киши болгон, бай беле?
Жайлоо жайлап төрт түлүгү шай беле?

Күлдү Айдарбек кийинки бул сөзүнө,
Кой жайган бет элестеди көзүнө...
Бирге жаткан же тыңшаган киши жок,

Жатып алып кой короонун четине.
Уктай албай түнү менен кайгы ойлоп,
Чыгарган ыр түшө калды эсине...
Дапа-дайын турган өңдүү Жалгыз-Кыр,
Ошондогу чыгарган ыр ушул ыр:

Койчунун ыры

Койду баксам мен бактым,
Этин жеди кожоюн.
Бирин бербей шыйрактын,
Бүтүн жеди кожоюн.
Өпкө калды өзүмө,
Кулак сал, тууган сөзүмө:
Ичим сыздап бук болуп,
Кан толду кара көзүмө...

Отту жагып оозун тиктеп жегендин,
Көрөбү деп көзүн карап «жеңенин»
Олтурган кез, ойго келди, үйүндө
Бий сараңы кунары жок Төрөнүн.
Оюна алды, каргыш айтып бийине,
Эт тийбестен арык өпкө жегенин,
Шашылбастан орундукка олтуруп,
Айтып берди жазбай анкет толтуруп.
– Короосуна кой жатып,
Базарга айдап мал сатып,
Көргөн эмес атакем.
Кышта жылуу кийим жак,
Корголоорго ийин жок,
Өлгөн эмес атакем.

Унга кабы толбогон,
Нанга курсак тойбогон,
Жайлоо жайлап жайында,
Кышта согум сойбогон.

Тыйын тапса, аны да,
Чыгым деп болуш койбогон...
Атам жарды киши эле,
Ат таптап чабуу иши эле.
Ач, жылаңач жүрсө да,
Жалгыз ат болсун дечү эле.
Кайгырса да, күлсө да,
Бар тилеги биз эле...

Тапанча аскан көпкө олтурду унчукпай,
Же сурабай, же бир башка сөз айтпай,
Сүйүндүрүп алып учкан жүрөгүн,
Болор ишти айтса боло какшатпай,
Оозун карап тааныбаган бирөөнүн,
Эки жигит олтурушту чыдашпай.
– Фрунзени кайдан билдиң, ким айтты?
Бар тилегиң өч алуубу? Муну айтчы!

– Желмаян минип жол жүрөт,
Жетип тиет аткан ок.
Эл кулагы элүү дейт,
Эл укпаган бир сөз жок.

Жардылардын атасы,
Ленин деген бар дешет.
Ишинде жок катасы,
Артык турган жан дешет.

Тону жокко баркыттан,
Тон жабат деп уккамын.
Адашканга ар качан,
Жол табат деп уккамын.

Чарчаганга, алдырып,
Ат миндирет деп уккам.
Чаңкаганды кандырып,
Суусун берет деп уккам.

Жыгылганга боору ооруп
Колун сунат деп уккам,
Бйлаганды сооротуп,
Муңун сурайт деп уккам.

Эр Лениндин жолдошу,
Фрунзе шер мында деп,
Ала-Тоонун жолборсу,
Баатыр Мурат салды кеп.

Баштап келди ал мени,
Алдыңызда турамын.
Өзүңүздү көргөнү,
Аны сизден сурадым.

Бактыгулдан, Амандан,
Өч алсам деп дагы ойлойм.
Элди азуулу камандан,
Куткарсам деп дагы ойлойм.

– Көзүң тирүү, колундан көп иш келет,
Акылың бар, бизге өзүңдөй эр керек.
Азыр гана өзүң айткан большевик,
Чирик үйдү түбү менен көңтөрөт.
Жыланды урса, таш алып бер эңкейип,
Күчтү мында биз бербесек ким берет.
Аттуу полкко аскер болуп калгыла,
Кайда барса кошо аттанып баргыла.

Мейли издегин өзбектен, же кыргыздан:
Биздин душман, кайда болсо бир душман.
Биздин тилек, кайда болсо бир тилек:
Жадаганбыз каары катуу турмуштан...
Биздин билек, иштеп бышкан чың билек.
Ордон чыгат жатып албай тырмышкан.
Тартынбастан курал алып колуңа,
Токтоосуз түш бара турган жолуңа.

Эшен, кожо, казы, болуш, бай, манап,
Эмгек кылбай күн өткөргөн эл талап.
Куралданып биргелешип чыгышты,
Кедейлердин малын, жерин калкалап.
Фрунзе шер берип кетти буйрукту:
Басмачыны жок кылалы талкалап.
Ал кишинин азыркы иши Ташкенде,
Комаңдир мен бул жердеги аскерге.

Таанышалы, менин атым Арстанбек,
Оюңарда болсун бардык айткан кеп:
Өйдө туруп кайрадан кол алышты,
Экөө бирдей Мурат жана Айдарбек.
Аскер болуп аттуу полкко калышты,
Кайда алып барса Арстаке өзү айтар деп, –
Жүргүлө эми казарманы көргүлө,
Ат тазалап жоокер болуп көнгүлө.

Жарадар деген ушулбу

Кары да бол, жаш да бол –
Кадырлашкын тирүүндө,
Калат бир күн алтын баш
Казылган көрдүн түбүндө.

(Токтогул).

Күнү-түнү жол жүрүшүп тынбастан,
Аттан түшпөй, тамакты сөз кылбастан,
Эми гана жетер замат Аксууга
Кылыч сууруп «ура!» дешти турбастан.
Аман желдет буйрук берди качууга,
Атышпастан, каршы найза сунбастан,
Дем алдырбай кууду артынан атчандар,
Жете берип шилтеп жатты чапчандар.

Жандай барып чапты Айдарбек бирөөнү,
Алып учуп түрсүлдөдү жүрөгү.
Баш томолоп, кан шыркырай бергенде,
Өтө чапты, учту бир аз үрөйү.
Камчы басты дагы бирин көргөндө,
Кызыганда ат өлөрүн билеби.
Жетип сайды аны дагы капталга,
Көзү түштү эми үчүнчү атчанга.

Тааный койду коржойгон чоң Аманды,
Кайнап жаш кан алып учту балаңды,
Кантип жетип сулатсам деп ойлонду,
Жапан өскөн азуусу курч камаңды.
Такай кууду, шаштырбастан койбоду,
Аманпаңсат туюк жарга камалды.
Бура тартып тура калып бир атты,
Айдарбекти сарторудан кулатты.

Кайра салып чыгып кетти камалдан,
Кутулдум деп алкымдаган ажалдан.
Мурат жетип жан курбусун жөлөдү,
Ыйлай жаздап кайрат кылды араңдан:
– Жеңил экен, керек эмес бөлөгү,
Жоо кутулбайт, абал айык жараңдан.
– Кетти паңсат, айыкканы курусун,
Кармабадым чөлдүн канкор уурусун...

Айдарбекти чечиндирип алышты,
– Жеңил... дешип баары сүйлөп жарышты.
Акыректен ок тийиптир, өтүптүр,
Арчындашып баарын чырмап таңышты.
Кең далыны жарып чыгып кетиптир,
Жумшакташып арабага салышты.
– Барып жатып госпиталга, айык бат!
Узатканча жолго чыкты эр Мурат.

– Куугун жоону, жан курбум,
Дем алдырба, уктатпа!

Ай талаада улусун,
Түнөтпөгүн кыштакка.

Үшүп барат кабыргам,
Кымтычы бул тушумду.
Жолдон кайттым кайран жан,
Жарадар деген ушулбу!

Айыгамбы өлөмбү?
Кабар алгын, жан курбум.
Унутпагын, бар эми
Аман калгын, жан курбум!

Учуп кетсем, энеме,
Көзүң салгын, жан курбум.
Шор кетпеген эме эле,
Эсиңе алгын, жан курбум!

Чыдабады досунун бул сөзүнө,
Жаш толтурду жанган чырак көзүнө.
Аттан түшүп арабаны токтотуп,
Кантип эле албайын деп эсиме.
Өптү досун, кайра дагы коштошуп,
Келер болсоң толуп турган кезине.
Билерсиң деп Муратыңдын кимдигин,
Бир сөз айты шашып алгыр бүркүтүң:

Касташканга камалда,
Карматпаймын досумду.
Зарыл болсо башыма,
Саргайтпаймын досумду.
Бактылуунун бактына,
Падышанын тактына,
Казна толгон алтынга,
Алмашпаймын досумду.
Барса келбес сапарга,

Бара жаткан жоксуң да.
Келесиң кайра катарга,
Ишенип кой доктурга.

Көкүрөктө жаткан сырды козгошуп,
Бирин-бири карап турду окшошуп.
Бир биринен кете алышпай ажырап,
Кайра өбүштү, кайра-кайра коштошуп.
– Кайыр! – дешти, жүрдү араба калдырап,
Кыйналбайын деген өңдүү көп тосуп.
Мурат ыргып минди аргымак атына,
Жолго түштү улам карап артына...

Маркашка

Аман канкор капчыгайды өрдөдү,
Айлана аска... бөлөк жолду көрбөдү.
Арстанбекке жакын барып эр Мурат
– Ушул, – деди, – каракчынын өлгөнү!
Маркашка, дейт, бул күңгөйдө жол турат.
Бул төтө жол, өтүп жүргөм мен деди,
Чү коюшуп Маркашкага салышты,
Мурун жетип алдын тороп алышты.

Капчыгайга камап алып атышып,
Көбүн кырды көп кызыкка батышып.
Калдыратып таш кулатып үстүнөн,
Башын жарды мээсин ташка чачышып.
Аман менен жүздөй киши үшүгөн,
Араң-араң кутулушту качышып.
Атып Мурат Султанбегин сулатты,
Аттан жыгып башын карга кулатты,

Кубангандан Жангарачов Арстанбек,
Алкыш айтты: иним өзүң, эрсиң! деп,
Аман паңсат баласындай көрчү эле,
Жазбай аткан мерген эле Султанбек,

Уруш ишин билген шерим дечү эле,
Эми паңсат жүдөп бүтөт кайгы жеп.
Казнам болсо берет элем бардыгын,
Аты калды, кармап минип алгының.

– Кызмат кылам эмгекчи элдин бакты үчүн,
Талыкпастан кубам жоону күнү-түн.
Ар бир жигит атка минип бул ишке
Аянбастан берүү керек бар күчүн.
Бардык алкыш болсун сиздей кишиге
Сала билген тоонун алгыр бүркүтүн,
Маркашканы эстей жүрсүн чоң паңсат,
Араң качып кетти бир жак буту аксап...

– Айтчы, Мурат, бул эмне сөз: Маркашка?
Жөн гана эмес – маани бардыр бир башка? –
Тегенеде байтак куруп калмактар
Турган экен абал мурун бир чакта.
Ушул күнгө эл оозунда бир сөз бар:
Кароол карап турган калмак жар ташта
Ашкан баатыр Маркашка деп аталган,
Келген жоону ушул жерден кайтарган.

Көп кол курап кыргыздардын арстаны,
Жанбай баатыр жоболоңду баштады.
Колун таштап кырдан аркы далдага,
Өзү келди имерилип асканы.
Билдирбестен артына өтүп алды да,
Шашпай мелжеп Маркашканы атканы.
Тарс дегенде күнгөй көчүп таш кулап,
Зоо жаңырды кулаган таш калдырап...

Чаң ызгыды заман акыр болгондой,
Дөө жаталбас уйкусунан ойгонбой...
Бир жыгылып тура калды эр калмак,
Бирөө кармап кулагынан чойгондой.
Кайра турду оң ныптасын кармалап,
Кавхар ташын бирөө алып койгондой.

Жанбай айтты: «Кандай баатыр Маркашка!»
Маркашка айтты: «Атып салдың жанбашка!»

Маркашка өлүп качкан экен калмактар,
Баатыры жок жоого каршы ок атар.
Тегенени жердеп калган кыргыз уул,
Эл жасаган эстелик бар бир катар.
Ошондогу Маркашка өлгөн жер ушул,
Ач бел, куу чөл – жоодон өлгөн эр жатар.
Айдарбектер Жанбай баатыр тукуму,
Айбаты зор ак албарстын тукуму!

– Султанбекти өзүң атып сулатып,
Качып берди каракчылар чубашып.
Бул жерди эми жердеп калат большевик
Бийик тигип кызыл туусун буралтып.
Баатыр менен эл көрүшсүн кол берип,
Бастыр бачым досторунду кубантып!
Сүйлөшкөнчө Тегенеге жетишти,
Жылжып аккан туздуу суудан кечишти...

– Айдарбектин үйү-жайы ушунда,
Көрүңүзчү, жакын калган учурда,
Капыс жерден каргашалуу ок тийди,
Калды менин ичим күйүп ушуга...
Карт энеси ого бегер бүкчүйдү,
Балдарынан урмат көрөр тушунда.
Куп десеңиз мен ошондо коноюн,
Кур дегенде бир күн эрмек болоюн.

– Бул жакшы сөз, сен ошондо баргының,
Олжо аттардан бир семизин алгының!
Колуң менен союп берип кемпирге,
Казы, карта, жал жедирип салгының.
Айтты Мурат минген атын темине:
– Маакул болот, аткарамын бардыгын!
Жолго түштү бир семиз ат жетелеп,
Үркүп качкан, азоолугу кете элек.

Кайда калды каралдым

Жетип келди өзү көргөн жайдагы,
Тар короого түшүп эки ат байлады.
Үйгө кирди: «Эсенсиңби, энеке!»
Чочуду эне: «Балам эле кайдагы?»
Тааныбады кайдан калсын эсинде
Бир көргөн жан мурун өткөн айдагы.
Карап калды коё салып жумушун...
– Айдарбекке окшоп кетет турушуң!..

– Энекебай мен да өзүңдүн уулуңмун,
Алыс жолдон издеп келип турумун.
Учурашып кетейин деп атайын
Имерилдим капчыгайдын булунун.
Бүгүн конуп бир сүйлөшүп кайтайын,
Биле кел деп калган эле кулунуң.
Мен Муратмын, унуттуңбу, энеке?
Тааныбастан, ыйгардыңбы бөлөккө?

– Муратсыңбы, кагылайын чырагым!
Муунум бошоп, эсим кетип турамын...
Башка эч ким... өзүң жалгыз келдиңби?
Кайда калды кошо кеткен курагың?
Айтчы, балам, Айдарбекти көрдүңбү?
Не болсо да чынын уксун кулагым.
Айтчы билсең, Бөлтүрүктүн кабарын,
Кошо келбей кайда калды каралдым?

Айткын бачым, айта турган сөзүңдү!
Көп ойлонтуп кыйнабагын өзүмдү...
Кайра келбес сапар тартты балдарым,
Карып менин кашайтабы көзүмдү?
Көргөнүмбү тагдыр башка салганын?
Айткын, балам, эки кылбай эсимди:
Туйгун кайтып тууруна конобу?
Эне байкуш кубанар күн болобу?

Бала жолборс калп айталбай кыйналды,
Бир заматта көп сөздөрдү ойго алды.
«Чын айтсамбы, Бөлтүрүктү өлдү деп»...
Кайра коркту, дагы бир топ буйдалды...
«Билдиргин» деп айткан эмес Айдарбек,
Төө сүйкөнгөн сай талындай ыргалды...
Аз токтолуп, жөлөп коюп мылтыгын,
Жай олтуруп койгулатты калп, чынын:

– Энекебай, кайгырба,
Эсен жүрөт эки уулуң!
Эки жолку согушта
Эр Бөлтүрүк туйгунун:
Кармашканын какшатты
Басташканды башка атты.
Ойрон кылып Аманды
Оңдоймун дейт заманды,
Жаш ойлобо, энеке,
Жалыны күч балаңды.
Айдарбегиң кол баштайт,
Жоого аттанса жол баштайт.
Алдындагы мингени
Алатоолук Сартор ат,
Алтынбы же дилдеби!
Ат жабдыгы шаркылдап,
Үстүндөгү кийгени
Көз уялтып жалтылдап,
Ак келтедей жаркырап,
Сол ныптада кылычы,
Айбаты зор мунусу...
Абайлаган адамга
Ак жолборстой турушу...
Эки көзү жалтылдап
Жанаша күйгөн шамчырак!
Маңдайында жылдызы
Чолпон мисал балбылдап,

Эки беттен аккан тер
Ээги ылдый тамчылап,
Сарторудан ак көбүк,
Жол боюна чачырап,
Бара жатса Айдарбек
Сарторуну камчылап,
Кабылан эрдин жүзүнө
Карай албайт жан чыдап!

– Кайда жүрсө аман жүрсө болгону,
Айта турган чын сөз ушул ойдогу,
Өзүңдү ээрчип аттанышып жатканда
Бириң кал деп жалдырасам болбоду.
Чыдашпады сөздүн чынын айтканда,
Кордук өтүп аттандырбай койбоду,
Эсен болсо кайра бир күн келишер,
Энеси өлсө колу менен көмүшөр.

Эс алды эне «сурап, билип» балдарын,
Байкабады сөздүн көбү жалганын...
Жетишти ага: «эсен жүрөт» дегени
Кайда жүрөт? Сураган жок ар жагын.
Чоң кубаныч үйгө конок келгени,
Алып келди: чайын, нанын, каймагын...
– Казан асам, коногу бол эненин,
Эт жок, бирок жупка жасап беремин.

Ыргай кармап жардан учпай калгандай
Кысталыштан оңой өтүп алгандай,
Мурат бир аз жеңилдене түшкөнү
Үстүндөгү жүгүн алып салгандай.
Тынчып жатпай кайнаган кек ичтеги
Көңүлүнө иштер келди ар кандай:
– Мындабы! – деп Бактыгулду сурады,
– Жок! – деди эне, – качып кетпей турабы...

Эки бир тууган

Кечөө кечке куйган жамгыр басылып,
Булут тарап асман чайыттай ачылып.
Агып жатты арыкта суу шылдырап,
Алыс сапар бараткандай ашыгып.
Кең Бышкаран таттуу уйкуда тунжурап,
Турат тыптынч бир терең сыр жашырып...
Ар кай жерде басып турат часовой
Кээси турат бир орундан козголбой.

Асмандагы жылдыз тарап батканда,
Жер жарылып таң агарып атканда,
Шамал жүрүп куу камыштар шуудурап,
Мал аңдыган бөрү адырды ашканда,
Ар кай жерден акын торгой чулдурап,
Тургула деп кабар берип жатканда,
Бирөө келди четки ак үйгө илбирстей,
Жылып басып часовойго билгизбей.

Эшикти ачпай өйдө чыгып тырышып,
Шек билдирбей ылдый түшүп жылбышып,
Коргонду ашты, кирди алды ичкери,
Кыйнабастан эч бирөөнү тургузуп.
Ачып алды үй эшигин ичтеги,
Кылдыратпай илмекти ары жылгызып,
Жаткандардын бетин ачып бир баштан,
Карап чыкты, калды бири туйбастан.

Ийин кысты издегени таппастан,
Эч бирөөгө эч кандай сөз айтпастан,
Кыдырата карап туруп айлана,
Кайра чыкты үй эшигин жаппастан.
Бастырмада уктап жаткан адамга,
Басып барып бетин ачты шашпастан,
Күлдү дагы көрө койгон эмедей,
«Тур!» деп булкту эч нерсени кенебей...

Жаткан адам ары карай толгонуп,
Бетин жапты кайра баштан оңдонуп.
– Койчу Мурат, тынчтык берчи бир азга.
Кобурады чукуранып ойгонуп.
Башын чүмкөп шинелди өйдө тартты да,
Жатып алды ак жолборстой комдонуп.
– Тур Айдарбек, жата бербө көпкө эми!
Унуттуңбу жалгыз агаң Бектенди.

Ыргып турду Бектен деген сөз угуп,
Ойлонбостон, көп турбастан сөз кылып.
Өптү кысып, кучактады мойнунан,
Мөлтүлдөдү көздөрүнөн жаш чыгып.
«Бөлтүрүк» деп бир сөз чыгып оозунан,
Ойлоп кетти... сөз сурады аз туруп:
– Чын сүйлөчү, биротоло келдиңби?
Кайдан билдиң биздин мында келгенди?

– Кече күнү келгениңди билгемин,
Көрүп тургам кимдин кайда киргенин.
Жалгыздатып жолуга албай өзүңө
Арт жагыңдан аңдып басып жүргөмүн...
«Бөлтүрүк» деп жаш толтурдуң көзүңө,
Бирок кайра келбедиби сүйлөгүң?
Айтпасаң да билем анын өлгөнүн,
Баары дайын кайсы жерге көмгөнүң...

Айлын чапкам аны өлтүргөн Мураттын,
Үйүн өрттөп керегесин кыйраттым.
Ага, эмне, оңой бекен Бөлтүрүк,
Малын айдап, эчки-улагын чуулаттым.
Ата-энесин, алган жарын өлтүрүп,
Айлындагы келин, кызды ыйлаттым.
Аяймынбы динден чыккан эмени,
Жоо аяган жоолошконун жеңеби!

Мурат сенин айландырды башыңды,
Көп агызат көздөн кандуу жашыңды...

Атаң, агаң, бирдей өлүп жатканда,
Жетишкенсип коюптурсуң чачыңды.
Ким көрүнгөн кызыктырып сөз айтса,
Көп айтчу элем: «жоготпо деп акылды».
Укпаптырсың жакшы болгун дегенди,
Карыганда какшатыпсың энеңди...

Тетир басты түртүп салып агасын,
Туз сепкендей тилип туруп жарасын
Ачыштырды айтылган сөз жүрөгүн,
Эми аганын кантип бетин карасын...
Карап болбойт каны качкан иреңин...
Агасынан алыстатты арасын.
Кайра басты сууруп чыгып шамшарын:
– Айтчы, Бекен, чынбы бардык айтканың?

Бул учурда дарбазадан эр Мурат,
Кирип келди... каарын чачып шер турат...
– Токто, Айдарбек – кармай калды канжарын,
Кайда аттандың: кимге каршы кол курап?
Бул кандайча колго курал алганың?
Бул жакшы эмес, мунун өзү зор уят,
Агаң келсе, кубанбастан, кайра сен
Мушташканы жулунасың бул эмнең?

Айдар айтты кандайча сөз болгонун,
Мурат турду артына алып колдорун.
Укту баарын: ата, энеси бүт өлүп,
Жаңы гана ачылган гүл соолгонун...
Турса дагы иреңи өчүп өзгөрүп,
Көргөзбөдү көзүнө жаш толгонун.
– Мейли Айдарбек, кейибегин сен буга,
Эчак болуп өтүп кеткен иш тура.

Кайрат кылгын кубат болсо өзүндө,
Кайгы жаман айыга элек кезиңде.
Госпиталдан жаңы чыктың, алың жок,

Көп айтчу элем, калбаганбы эсиңде:
Кайра келбейт бир чыккан соң аткан ок,
Кыргыз айтат: «Өткөн ишке өкүнбө!»
Өкүнгөндөн, кайгыргандан не пайда,
Акылыңдан айрылгандан не пайда?

Менин атам окуусу жок өтү өзү,
Ошондо да эсимде бар үч сөзү:
Биринчиси – бой көтөрбө, ойлогун,
Бардык иштин келбей койбойт кезеги.
Экинчиси – кошоматчы болбогун
Андайлардын узабаган этеги.
Үчүнчүсү – кек куубагын эч кимден,
Жамандыкка жакшылык кыл! – эрсиң сен!

– Ар бир сөздүн бир гана эмес эки миң,
Туура келген мааниси бар өзүнүн.
Бул бир ууру тепсеп кирип түндөсү,
Басын жаткан келиндердин бешигин,
Каракчыга ачып берип жүрбөйбү,
Өсүп өнгөн өз үйүнүн эшигин.
Бул чыккынчы, болбойт муну атпаска,
Түшүн, Мурат, бул жөнүндө сөз башка.

– Чыккынчы эмес, түшүнбөгөн башында,
Кайра келип, отурган соң кашыңда,
Бекерге сен жулунасың, Айдарбек,
Жалгыз агаң, жаныңа тарт, качырба.
Басмачынын сырын бизден көп билет,
Бирге жүрсүн, жарак-жабдык алсын да.
Мында эмне, бардык кылмыш паңсатта,
Кайрадан бир камар белем жар ташка...

– Кана, Бектен: кулак сенде, сүйлөгүн!.,
Жакшыбы ушул ууру мисал жүргөнүң?
Кетемин деп Айдарбекти азгырып,
Келген эле, түштү башка кыстоо күн...

Барын билип кайта албады жазгырып,
Башы катты, сөзгө келбей кызыл тил.
Калайын дейт Айдарбектин жанында,
Кайра коркот, жолун таппайт анын да...

«Мында калсам, большевикке кошулсам,
Бысмылдасыз тетири кат окусам.
Жатуу кыйын жети катар дозокто,
Орус болуп кирип бутка чокунсам.
Уят иш ко таңда макшар болгондо,
Пайгамбарга сурак берип отурсам.
Экинчиден – жеңип калса мусулман,
Дешер мени: «Динден чыгып бузулган»...

– Кана, Бектен, кечке ойлонуп олтурба,
Кыз эмессиң, көп күттүрүп созулба,
Эмне келдиң, сураганың деги эмне?
Мында эч ким жок, Коркпой сүйлө, чочуба.
Жан киргендей тоңуп калган денеге,
Араң-араң сөз киргени оозуна:
– Кеңешкени келдим эле өзүңө,
Көрбөгөндү көрсөттүң сен көзүмө...

Барын коюп үйгө кайра барайын,
Отун-сууга, үй-оокатка карайын,
Жалгыз өзү, жанында эч ким калган жок,
Таштап койбой, энебизди багайын.
Жоону жеңип аман кайтсаң арман жок,
Сенден башка барбы менин таалайым.
– Сөз ушул – деп кубаттады Мурат эр,
Кана эмесе, бул чын болсо, колуң бер!

Айдарбек да көп каршылык кылбады,
Кайырлашып кайтты Бектен турбады...
Карап калды Айдарбектер артынан,
Эске түшүп бала күнү мурдагы...
Үн угулду «жеп салды» деп бакырган,

Минут өтпөй Бекен мындан жылганы,
Чоң көчөгө чуркап чыкты эл дүрбөп...
– Бакырган ким, болуп кетти эмне кеп?

Жолдо турган часовойго барыптыр,
Беш атарын колдон жулуп алыптыр.
«Жеп салды» деп кыйкыргыча койбостон,
Бычак уруп кардын жарып салыптыр.
Эл жүгүрүп жетишкенче болбостон,
Бир эр жигит аңтарылып калыптыр.
Каны менен кара жерди сугарып,
Жатат жолдо ичегиси чубалып.

Үй артында даяр турган атына,
Ыргып минип карабастан артына,
Бектен качып бара жатат сызылып,
Минген атын ууктуруп камчыга.
– Кууган менен кете турган кутулуп,
Узатпастан дал ортого аткыла!
Мурат айтты: «суранамын жалпыңан,
Атпагыла, байкагыла артынан.

Кайра жакшы, арт жагынан барабыз,
Кайда кетсе баскан изин чалабыз.
Чоң паңсаттын кайда экени билинет,
Бүгүн ага кызык уруш салабыз.
Большевиктин тузагына илинет,
Коржоңдотуп тирүү кармап алабыз.
Айдарбек, сен командирге барып айт,
Мындай учур миң издесең табылбайт.

* * *

Кол аттанып жолго түштү шартылдап,
Кагылышып үзөңгүлөр жаркылдап.
Ар биринин асынганы беш атар,
Алда кайдан көз чагылтып жаркылдап,
Атырылат алдындагы курч аттар,

Жер казылып туягынан чаң чыгар.
Дүйнө турат ыгы менен жарашып,
Калып жатты балдар чуркап карашып.

Тынбай жүрүп Ташкөмүргө келгенде,
Кайкыны ашып ойго кире бергенде,
Коргон толуп байланган ат көрүндү,
Күлдү Мурат: «түшкөнү ушул чеңгелге!»
Аттан түшүп кол экиге бөлүндү,
Урунарга – тоо табылды шерлерге...
Айландырып туш тараптан атышты,
Каракчылар далда жерге качышты...

Эр кызылдар айландырып коргонду,
Алдын тосуп бардык жагын торгоду,
Аман ууру үйдө чыкпай камалды,
Кеталбады мине качып жоргону.
Кай бир даары колго түшүп жан калды,
Качып чыгып кутулганы болбоду.
Кай бир даары каршылашып турушту,
Кан агызып кадимкидей урушту.

Атчан бирөө катуу чыкты качырып,
Кылыч менен туш келгенди жапырып,
Коркок качты аз туруштук бербестен,
Өтө берди жолдун чаңын сапырып.
Көрдү Айдарбек бара жаткан бул Бектен
Карабастан качып өтү ашыгып.
Арт жагынан чуркай түшүп бир атты,
Аттан жыгып бир тууганын кулатты.

Чуркап жетти... Бектен тирүү... Сайрады,
Жалдырады сөздөрдү айтып кайдагы...
Айтты Айдарбек: «Сен бети жок, жалбарба»
Сөз уккан жок, башын кесип жайлады –
Алып келип ат дорбого салды да,
Шапшай гана канжыгага байлады:

– Көрсүн сени жакындары Мураттын,
Сен алардын айлын өрттөп кыйраттын.

Көрсүн сенин өлгөнүңдү өз энең,
Күн үч убак бир көрүүнү эңсеген.
Билсин эне кылмыштарды сен кылган,
Эңсешине арзыбайсың эми сен...
Ат дорбодон алды башты кайрадан,
Карап калды жоготчудай жергеден...
Туруп, туруп көздөрүнө жаш толду,
Көкүрөктө жаткан көп ой козголду.

«Кой сойгондо жакын басып келбеген,
Чымын өлсө боору ачыган жан элем,
Киши болдум, коркунучтуу дебестен,
Адам сойгон, мал ордуна көрбөгөн,
Киши болдум канды кечкен, баш кескен,
Ушулбу же кара мүртөз эр деген!»
Мурат келип оюн бөлдү баатырдын:
– Өз агаңа, айтчы кантип катылдың?

– Койчу, Мурат, сынагансып айтпачы,
Көө турчу, тамашанды таштачы.
Агам сенсиң, агам баатыр Арстанбек,
Агам эмес журт куруткан басмачы.
Атам Ленин, тууган энем большевик,
Жай туугандай калган бардык башкасы.
Өптү Мурат бекем кысып курбусун:
– Түшүнүпсүң, бул айтканың баары чын!

– Бүттүбү уруш, атышуулар токтолду?
– Колго түштү, калганы өлүп жок болду.
Аман кесеп түшө качты Нарынга,
Тирүү кармап кала албадык чочкону,
Көпкө чейин карап турдук агымга
Чыкканы жок, өлүп тынган окшоду...
Куп болду деп кубанышты жигиттер,
Тоо жаңырып ырдап жатты көп аскер.

Кайда олтурам

Андан кийин көп өтпөстөн арадан,
Тандап алып жигиттерди жараган.
Жиберишти командирлик мектепке,
Азыр, мына, окуп жүрөм калаандан.
Кулак салып коркунучтуу сөздөргө
Олтурду эле тура качпай араңдан...
– Кайда олтурам! – деди сулуу Айдайкан,
Оозумду ачып олтурупмун калып таң...

Көз алдымда болуп жатты бардык иш,
Көрбөгөн дейт өз атасын таанып күч...
Каршы чыгып дөө менен дөө күрөшүп,
Көл чайкалып, тоо быркырап болду түз.
Көпкө турду жыгышалбай тирешип,
Караңгылык басты жерди күп-күндүз.
Жан-жаныбар тепселишип кырылды,
Жолдун чаңы кызыл канга жуурулду.

Кебелбеген бийик Бозу кебелди,
Кар кетпеген чоку чөлгө теңелди.
Көчкү жүрүп, күңгөй, тескей сүрүлүп,
Кең сай какшып, Нарын акпай бөгөлдү,
Ийилбеген картаң чынар ийилип,
Күн тийбеген тескей бетке жөлөндү.
Көрбөй калдым ким озунуп, ким булкту?
Билбей калдым ким жыгылып, ким жыкты?

Билбей калдым сууга чөккөн Амандын,
Кайдан жүрүп, кантип тирүү калганын.
Кырылды эле бир каракчы калбастан,
Билбей калдым кайра кайдан алганын –
Элди талайт бир күн тыным албастан,
Көп басмачы билбейм андан ар жагын.
Бала барчын отурду эле кенебей,
Шашып калды калпы чыккан эмедей.

– Калгандан соң сууга кирип жок болуп,
Карап туруп жар башында топтолуп,
Жок болгон соң дымы чыкпай чоң паңсат
Кеттик эле көпкө турбай токтолуп.
Күлдүк эле бара жатып калжактап:
«Жаткын эми балыктарга соттолуп»...
Көрсө паңсат сууну кыйын билчү экен,
Сүңгүп кирип, чыгып кетип жүрчү экен.

Кийин уксак чыгып кетип калыптыр,
Качкан бойдон көр Шерматка барыптыр,
Арзын айтып көздөн жашы төгүлүп
Сурап жатып дагы курал алыптыр.
Ар кай жерде жашынышкан бөлүнүп
Аскерине катуу кабар салыптыр...
Түшүн, сулуу сөзүмдүн жок жалганы,
Ар кай жакта жүрө турган калганы.

Жарымы өлсө, жарымы тирүү калышып,
Кайра баштан элге бүлүк салышып
Келе жатат, адаты ушул булардын,
Арт жагынан биз да калбай карышып.
Кубалайбыз, кырып бүтпөй бардыгын
Тынып болбойт, жүрө бермей жарышып...
Күлдү сулуу ишенгендей баарына,
Таң калгандай суроо берди дагы да:

– Аянычтуу өз агаңды сойгонуң...
Айтылбады башын кайда койгонуң.
Айтты Айдарбек, бир аз туруп кысталып;
Анын көзүн ошол замат жойгонун:
– Мурат аны көпкө турбай ыкшалып,
Көмдүрдү окшойт, келбей кетет ойлогум...
Атып жыгып, башын кесип алыпмын,
Эч максатсыз ат дорбого салыпмын...

Кызуу менен бардыгын да иштедим,
Кызуу менен эч нерсени сезбедим.

Ойлоп көрсөм уккан киши корккудай,
Иш кылыпмын, кийин-кийин эстедим.
Кээде ойлоп тура качам олтурбай,
Калчылдаймын кармагандай безгегим...
Жоо болсо да кыйын тура бир тууган,
Көп кездерде корунамын айтуудан.

Кээде сезип ыза-кордук кыйналам,
Жаралуумун кабыргасы кыйраган...
Кээде кайра табалаймын аны мен,
Жоошугансыйт азоо жүрөк туйлаган.
«Ырас сойгом бөлүнгөндү элимден»,
Кайрат барда, коркпой кармайм буйладан.
– Өткөн өттү, кереги жок эми ойлоп,
Ойноп-күлүп жүрө бергин той-тойлоп!

«Туура!» – деди жылдыз көктө жымындап,
«Туура!» – дешти жалбырактар шуудурап.
«Туура!» – деди арыкта суу кулдурап.
Бирде мундуу, бирде шаттык күү курап.
Тойдон бетер өйдө-төмөн эл чубап,
Кыздар күлүп каткырыгы угулат...
Бирге таттуу, бирге ачуу – ар кимге
Ар башкача бүткөн беле бул дүйнө!..

Шериги бол өмүрдүн

Кайгы-мунду алда кайда унутуп,
Бирге басты орундуктан турушуп,
Эл чогулган эстрадага барышып
Бирге турду назик күүлөр угушуп...
Бирин бири колтугунан алышып.
Кайра басты элден оолак чыгышып,
Узаткандай карап турду кара бак,
Эки асыл жаш бара жатты аралап.

Көзүн тигип карагансыйт туш тарап,
Кыздар көрүп Айдарбекке суктанат...
Айдайканга көзү түшүп көп жигит
Имерилет, сөз айталбай кысталат...
Ай менен күн, ары-бери өтүшүп,
Жүргөн элдин жүрөгүнө от жагат.
Кай бирлери жандап жакын басышты,
Өздөрүнчө сын беришип жатышты...

Кыздар айтты: зор жаңылыш болуптур,
Гүл деп булбул төө куйрукка конуптур.
Чиркин жигит кайдан келип болду туш
Тандабастан шашып конок оруптур.
Эр жигиттин теңи бекен ушул кыз,
Сыртын сырдап, өңүн боёп коюптур.
Жигиттер да капа болду теңирге:
– Кайран сулуу кошулбаптыр теңине.

Тиги эки жаш эч ким менен иши жок,
Кавхар жанып көздөрүнөн күйүп от.
Басып жүрдү өздөрүнчө сүйлөшүп,
Арт жагынан айта турган сөздү ойлоп...
Бактан чыгып: – Кайталы эми, жүр дешип,
Бара жатып баатыр Айдар оңтойлоп,
Сурап койду: бул букетти ким берди?
Кызганычтуу кармалады гүлдөрдү.

Күлдү сулуу: алганым жок эч кимден,
Терезеге коюу үчүн муну мен
Изден келип сатып алдым, ишенсең,
Тетигинде сатып жаткан көп гүлдөн.
Жан эмесмин бакка басып көп келген,
Колтуктаган гүл сый берип көрүнгөн.
Мурунтадан таанычу элем өзүңдү
Бирге олтурдум угуп айткан сөзүңдү.

Бул сыяктуу ойлоруңду билбедим...
Бүгүн эле бакка басып киргеним...

Сага башка сезилдиби бир басып
Сен күлгөндө менин кошо күлгөнүм?
Көптөн берки тааныш өңдүү сырдашып,
Бул убакка үйгө кайтпай жүргөнүм?
– Байкабастан орой айтып койдумбу?
Кечир, сулуу, көтөр менин ойнумду!

Чынын айтсам жоготупмун өзүмдү...
Көрөр замат отгой өткүр көзүңдү.
Мас болгомун арак ичкен эмедей,
Байкабадым айтып жаткан сөзүмдү,
Ойлонбодум бөлөк сөздү кенедей,
Өзүң алдың адаштырып эсимди.
«Бир кызга» аттуу ыр жаздым деп, аны айтты,
Сунуш кылып дагы бир сөз жаңы айтты:

– Гүлү болгун багымдын,
Мөмөсү бол шагымдын!
Кубанчы бол көңүлдүн,
Шериги бол өмүрдүн!

Угуп муну чочуп кетти Айдайкан:
– Бир көрүшпөй бул сөздү айтат кандай жан?
– Көп ыракмат, жеттим мына, үй ушул!
Капа болбо, кош Айдарбек, жакшы кал!
Чуркап кетти укпай айткан сунушун,
Көз алдынан өчтү күйгөн кавхар шам.
Турду Айдарбек... асманга өйдө карады,
Жыбыраган жылдыздарды санады.

Уйкусуз түндөр

Кайра келди казармага жаш туйгун,
Эл батканда кызыгына уйкунун.
Өз ордуна жатты акырын чечинип,
Чоң күрсүндү... бары уйкуда, ким туйсун...

Бир жан айтпайт: «Кайда жүрдүң кечигип?»
Мурат досун түрттү бузуп уйкусун...
– Таң атканда келгениңби, жол болсун!
Кетет бекен жалгыз таштап жолдошун!

Текшерүүдө биринчи эле сен чыктың,
Калп жеринен «мен!» деп катуу кыйкырдым.
Караңгыда тура бердим сездирбей,
Бул жолу да наряд албай кутулдуң.
Убагында кайтуу керек көп жүрбөй,
Тартип бузган аябаган уят бул.
Келгениңди көргөн бирөө болдубу?
Эртең айтса, өтөт дечи кордугу.

– Кароол жигит олтуруптур үргүлөп,
Кетим өтүп, жан көргөн жок, ким билет?..
Кезек-кезек бакка барбай болобу,
Карган чалдай кейий бербей кайгы жеп.
Кыз жөнүндө чыгып жаңы жомогу,
Кайда жүрдү, барын айтты Айдарбек,
Мурат айтты: «Шашып айтып салыпсың,
Кыз көзүнө жеңил көрүнүп алыпсың.»

Кызга айтуучу сөздү тандап иргешин,
Эки баатыр бир аз жатып сүйлөшүп.
Мурат кайра кирди таттуу уйкуга,
Айдар болсо бир нерсени билгенсип.
Жарык кылды кайра ордунан турду да,
Кыялданды кыз колтуктап жүргөнсүн.
Чөнтөгүнөн алып чыгып кагазды,
Кайра олтуруп, Айдаканга ыр жазды:

«Ашыкмын деп араң айттым сырымды,
Айтчы, сулуу, өңүң неге бурулду!
Муздатпачы жанып турган жүрөктү –
Түрдөндүрчү ай жүзүңдөн нуруңду!
Көкүрөктөн көз жашымды кургатчы,
Кабыл кылып арнап жазган ырымды!»

Кайра жатып көп сөздөрдү ойлонду,
Уктай албай ары-бери толгонду.
«Мен чын эле кылдым бекен жеңилдик,
Айта салам оюмдагы болгонду?
Кайра сөзгө келбей койсо эми түк,
Качканы ошол тоту куштун колдогу»...
Таң атканча бир да кирпик какпады,
Ойлогон жок Айдайдандан башканы...

Эрте турду, таңды күтүп жатпады,
Жазган катын пакеттеди, тактады,
Айдайдандын эшигинде кутуга
Алып барып биринчи кат таштады.
Кечинде эле көзү түшкөн ушуга,
Жай баракат артка кайтты, шашпады...
Жалгыз гана көктө чолпон балбылдайт,
Айдайдандын көзүнө окшош жалжылдайт.

Эл тура элек, калаа тыптынч магдырап,
Жарык дүйнө карагансыйт жалдырап...
Ой бир туман, бороону күч түн окшоп,
Адаштырат, кээде акылдан тандырат.
Ой бир арак, ичсең денди бүт козгоп,
Алып учуп эт жүрөктү жандырат.

Окшоштуруп балбылдаган чолпонду,
Айдарбектин ыры кайра козголду:
«Махабат бийик асман, сен бир чолпон,
Кол созуп, канат серпсем жетеминби?
Болбосо жакыныңа баралбастан,
От болуп жанып жүрүп өтөмүнбү?»

Күндөр өттү, Айдайданды көрбөдү,
Же боору ачып, өзү басып келбеди.
Таң атырды эчен түндү уйкусуз,
Чиркин санаа жанга тынчтык бербеди.

Ар күн сайын сабакта да болуп суз,
Айтылган сөз кулагына кирбеди.
Азыр дагы туман окшоп ой басты...
Артка олтуруп, далдаланып ыр жазды:

Ойлодум

Амандаштың утур чыгып алдымдан,
Айдай жаркып мени эркиме койбодуң.
Жатсам, турсам сен кетпедиң жадымдан...
Абайлабай жүрөк менен ойнодуң.
Бирок кеттиң укпай сөздү мен айткан,
Андан кийин жолукпадың, ойлодум:
«Калы килем түрү болсоң кулпунуп,
Карап-карап көркүңө мен тойбосом:

Жазында сен жаңы ачылган гүл болуп,
Үзүп жыттап өз эркиңе койбосом!
Же сен ак куу, мен боз туйгун куш болуп,
Көл үстүндө кубалашып ойносом!
Санаа тартып сагынганда бар болсоң,
Күндөй күлүп маңдайымда жайнасаң.
Суу боюнда солкулдаган тал болсоң,
Булбул болуп бутагыңда сайрасам!
Бир карасаң, ыраазы элем, отуңда
Күйсөм, жансам, майдай эрип кайнасам!»

Басса, турса ойлогону Айдайкан...
Качан кайра кеч кирбестей атат таң!
Караңгы үйдү жарык кылып күн сайын,
Качан күйөт маңдайымда кавхар шам?
Кат артынан каттар жазды күн сайын,
Жообун албай тынчыр эмес курган жан...
Уктабастан ойлоп жатат... таң атат...
Ушундайбы жалыны күч махабат!

Ишенбейм, жигит, сөзүңө

Жатты сулуу таттуу ойго берилип,
Жатты турбай төшөгүндө эринип.
Тил жетишпейт эмне кылам айтып кур,
Ак жаздыкта чачы жатат төгүлүп!..
Жаркыратты айдай бетин жарык нур,
Жайкы түшкө тең эмеспи ал учур!
Алыс кетпей көз алдында элестеп
Бир жаш жигит: «ишен, сулуу, сүйөм!» дейт.

Улам алып жаздыгынын астынан,
Каттар окуйт бүт ыр менен жазылган...
«Чыны менен ашык болуп калдыбы?
Кандай жигит бир көргөндө асылган?
Жаш жүрөгү ушунчалык жандыбы?
Барбы башка ой ар жагында жашынган?
Көп жигиттин бири болуп жүрбөсүн?
Сынап мени, шылдың кылып күлбөсүн?»

Кайра баштан токтойт анын өзүнө,
Талдоо берип жазган ар бир сөзүнө,
Бет алдында турган өңдүү Айдарбек
Чагылышат өткүр көзү көзүнө!..
Алдын тосот аягына чөгөлөп,
Колун кармап, башын коёт төшүнө,
Айта жаздап: «мен да сени сүйөмүн,
Сен күйгөн от... мен да түшүп күйөмүн».

Араң токтойт, толгонот да бурулат,
Бирөө угуп койгон өңдүү уялат.
Кайра туруп анташканы келгендей,
Катка карап өз ичинен кубанат.
Катка карайт сагынганын көргөндөй,
«Ой артынан жаңы ой жетет кубалап...
Оюн бузду кирип келип жеңеси:
«Күн чыкканча турбаганы эмнеси!»..

– Ушунчалык уктапмынбы, жеңеке,
Узак жолдон чарчап келген эмече?
– Эч ким сени уктаган деп ойлобойт,
Таң атканча ойлоп чыккан дебесе?
Сенин көзүң уктаган көз окшобойт.
Айт сырыңды, кытыгылайм эмесе,
Айтпай кантет өз жеңеси асылат,
Билип койду, эми кайда жашырат...

– Өткөн айда агам менен бир келип,
Кеткен эле... Айткан элең сен көрүп:
«Сулуу жигит! Тааныштырам, кызыке!»
Ошол өзү эми мени имерип
Сүйөмүн деп каттар жазат, жеңеке,
Мен калгансып кыздын баары түгөнүп.
Мени көрсө мас болгондой чалышат,
Этегиме уйгак болуп жабышат.

Балбылдаган көзү кетпейт көзүмөн,
Шекер тамат айткан ар бир сөзүнөн,
Таштады окшойт акылыман тандырып
Бир назик ой кетпей койду эсимен.
Туруп алды жүрөгүмдү жандырып,
Эмне дейсиң, акыл сурайм өзүңөн?
Жеңесине кагаз сунду: «каты ушул,
Эң акыркы ишендирген анты ушул!»

Ант

Аягыңа койгум келди башымды,
Арылт жаным, көздөн аккан жашымды!
Сөзүң менен жүрөгүмдөн музду эрит,
Балдан таттуу кылгын ичкен ашымды!
Аз көрбөсөм сагынамын саргайып,
Көрсөм жанам көөдөй кара кашыңды!

Элестетип көз алдымдан кетирбейм,
Кара жибек, калтар кундуз чачыңды!..

Ишен, сулуу, айтканыңа көнөмүн!
Алгың келсе – жүрөгүмдү ал, беремин!
Кан чыкканча илебиңден соромун,
Жан чыкканча сени менен боломун!

Окуп көрүп күндөй сулуу жеңеси,
Коргошундай эрип кетти денеси.
Көз алдына жетип келди күлүңдөп.
Жолборс сындуу жаш жигиттин элеси!
Колтукташып бийкеч менен бир жүрөт,
Кыз кубанат көккө жетип төбөсү!
– Чыны менен ашык болуп калыптыр
Отко түшүп, жалыныңа жаныптыр.

Эми мунун жообун кандай бересиң?
Сүйөсүңбү, өзүң кандай көрөсүң?
Айтчы, мурун эче жолу кат жаздың?
– Бир да жолу жазганым жок мен өзүм...
– Уят болот жообуңду айтып бат жазгын.
«Тоготпойбу, кандай неме?» дебесин.
Тур кызыкке, берди кудай теңиңди,
Жата бербей туруп ачкын көңүлдү!

Бир заматта эчен түркүн бөлүнүп,
Желдей сызып өтгү чубай ой күлүк...
Чачын түзөп, күзгү жакты бир карап,
Турду сулуу ак маралдай керилип!
Ойной кетти жеңекесин жулмалап,
Көптөн көрбөй калган өңдүү эригип.
Жазчу сөздүн баарын жыйнап оюна,
Кайра олтуруп калам алды колуна...

Айдарбек

Жашыл чөп жайнап чыгабы,
Агын суу ташып кирбесе?
Магдырап дүйнө турабы,

Асмандан күн тийбесе?
Лайли-Мажнун болобу,
Карып атка конобу,
Ашыктык отко күйбөсө?

Жазганыңа карасам:
Чының менен сүйөсүң,
Жай табалбайт чымын жан,
Жалын болуп күйөсүң!
Кармашарга шер таппай,
Коноруңа жер таппай,
Учуп, күйүп жүрөсүң.

Чындап сүйсөң сен мени,
Жок небесмин мен сага,
Мен бир бышкан ак алма,
Айтамынбы: «кой, алба!»
Жок, көп иштер эсимде...
Ишенбейм, жигит, сөзүңө,
Азгырба мени, алдаба...

Айдайкан.

КАНТЕМИН

Окуп чыгып Айдайкандын жазганын,
Ойлоп көрүп ишенбейм деп айтканын,
Боло түштү күйгөн оту өчкөндөй,
Сезген өңдүү тийген күнү батканын.
Сезген өңдүү басар жолун көрсөтпөй
Туш тарабын туман түшүп басканын.
Каны качты өчүп өңү кумсарып,
Ичи күйдү чай ичкендей уу салып...

Айтып келип өзү дагы сүйөрүн,
Ишенбейм деп учурду окшойт үрөйүн...
Бычак менен тилип туруп мыжыгып

Туз сепкендей ачыштырды жүрөгүн.
Олтурду көп алда кимге кыжынып
Таштагандай таш каптырып тилегин.
Бйлай албай же күлө албай томсорду,
Кайра сулуу карабастай окшоду.

Сезгени жок эмне кылып жатканын,
Ички сырын араң-араң жапканын,
Сезгени жок жарык кылып маңдайын
Күн асмандан күмүш шоола чачканын.
Кайдан билсин Айдарбек деп жалжалдын,
Уктай албай түн уйкусу качканын.
Эң акыркы кат болсун деп бар арман,
Ак кагазга бал тамызды каламдан:

«Сүйөмүн деп чынымды айттым мен сага,
Бир карыпмын, какпа мени, каргаба.
Колуңду өптүм, аягыңа жыгылдым,
Ишенбедин, суроо бердиң: «алдаба!»:
Алдабадым, чыным менен сүйдүм мен,
Жүрөгүм от, жалыныңа күйдүм мен,

Аз көрбөсөм башка кайгы үйдүм мен –
Ошондо да ишенбедин, кантемин?
Эгер айтсаң, кайда болсо барамын.
Эң бир кыйын кызматыңа жарармын,
Көл түбүнөн сага жакут карармын,
Ошондо да ишенбесең кантемин?

Лайли болсоң мен Мажнундан бетермин,
Ак урармын чөлгө тентип кетермин,
Сен өт десең отту кечип өтөрмүн,
Ошондо да ишенбесең кантемин?
Сен буз десең тоону бузчу баламын,
Шириң болсоң фархат болуп алармын,

Сени ар кайдан издеп жүрүп табармын –
Ошондо да ишенбесең кантемин?

Семетейче сапар тартып чыгармын,
Үргөнч суусун аттуу кечип турармын,
Сен сүйбөгөн душман туусун жыгармын.
Ошондо да ишенбесең кантемин!»

Өзү жазып өзү кайра текшерип,
Ар бир сөздү көз алдынан өткөрүп.
Окуп жатты улам карап жазганын,
Сызып жатты кай бир сөздү жек көрүп...
Оюна алды, бүктөп жатып кагазын:
«Жетишет ко сүйлөшкөнчө бет келип.
Калды дагы кайсы жери бүтөлбөй?
Эми буга көрчү, сулуу, ишенбей!»..

Суук кабар

Катты таштап кайра артына кайтканда,
Күн күлүндөп карап турду асманда,
Бактар ылдый башын ийип бүгүлүп,
Салам айтып гүлү ачылган жаштарга,
Желге эркелеп жалбырактар жүгүнүп
Шыбырашып көптөн мактап жатканда
Мурат досу суук кабар жеткирди:
«Аман ууру Бектубайды өлтүрдү».

Шак дедире кулак түпкө чапкандай,
Тарс дедире көк желкеден аткандай,
Катуу тийди Айдарбекке бул кабар,
Көз тунарды күндү булут жапкандай.
Эми буга кылчу кандай арга бар?
Турду баатыр башы айланган арстандай.
«Эми кантет сүйгөн сулуу Айдайкан,
Өлөр бекен ыйлап жатып турбастан!»

Катып калып, кайрадан жан киргендей,
Суусагандай сүйлөөгө тил күрмөлбөй,
«Кайдан жүрүп жолукту?» – деп сурады

Мурат бирге аралашып жүргөндөй.
«Тике турбай, олтур» – деди курагы,
Жөнү бар иш, кайнагаң го дегендей.
Карап алды Айдарбектин көздөрүн,
Айтып берди кыйыштырып сөздөрүн.

– Аман желдет качып жүрөт таптырбай,
Жер которот бир орунда көп турбай.
Кээде калат туш тараптан оролуп,
Биз аңдыйбыз карыш эркин бастырбай.
Кыштак көрсө кирет, кетет жоголуп,
Пайдасы жок кууган менен жаткырбай.
Коён эмес чий түбүнө жаткандай,
Мышык эмес бир коңулга баткандай.

Көп басмачы кетет көзгө илинбей,
Жок болушат кайда экени билинбей.
Жыгылган там кайра турат деп ойлоп,
Жүргөндөр бар өткөндү эңсеп түңүлбөй.
Урган паңсат ошолорго корголоп
Сиңип кетет из калтырбай жүлүндөй.
Ким бекитет, билбей туруп аларды,
Түшүн, досум, кармоо кыйын Аманды.

Бай менен бий аны бизден качырат,
Аны бардык эшен, молдо жашырат:
«Кылычы» – дейт, – кудай сүйгөн исламдын,
Караңгы калк тизе бүгүп шашылат.
Көп жерлерге жайып салган тузагын,
Ойлой-ойлой жаның күйөт, ачынат.
Молдо сөзүн момун чындай түшүнөт,
Басмачынын өз үйүнө түшүрөт.

Ошон үчүн «качкан болуп баргын» – деп,
«Ишеничтүү жигит болуп алгын» – деп.
Бектубайды жиберешкен Аманга,
«Кошо жүрүп чалгынды өзүң чалгын» – деп.

«Ким кандайча жардам кылат аларга?
Басса, турса баарына көз салгын» – деп.
Баарын иштеп жүргөн эле Бектубай,
Кайда консо, кошо конуп бүт бир ай...

Аман уруу байкап билип коюптур,
Бычак менен бир жак көзүн оюптур.
Колун жанчып, керип байлап, мык кагып,
Эл көрсүн деп асып керип чоюптур.
Майдан куюп жалбырттатып от жагып,
Тирүү бойдон өрттөп шерди коюптур.
Колго түшсөң чынында ушул кылары...
Жүр үйүнө, көңүл айтып чыгалы.

Айдарбекке кыйын болду бул кеби,
Же барарын же барбасын билбеди.
«Алмашабы көздөн аккан жаш менен
Айдаикандын күндөй жаркып күлгөнү?
Таалайым, сен ушунчалык бас белең?
Бакта ачылган гүлдөй жайнап жүрбөдү...
Ый болобу биринчи эле барганым?
Кантип угам боздогонун жалжалдын?»

Ойго чумуп Муратты ээрчип, үн, сөз жок,
Басып барды эрк өзүндө жок окшоп...
Мурат окуп бир нерсени жобурап,
Бата кылды, көңүл айтты да бир топ...
Сүйгөн сулуу ыйлап төрдө олтурат,
Көздөрүнөн кандуу жашы мончоктоп.
Эл адаты... Эчак кийип караны,
Бетин тыткан Бектубайдын аялы...

Боздойт сулуу: «Арстанымдан ажырап,
Калганымды кур талаада каңгырап...
Бул кордукка тирүү кантип көнөйүн,
Дагы кимге көз артайын жалдырап,
Алда таалим ажал бергин, өлөйүн...

Зээниң кейийт төксө жашын зар ыйлап
Айдар болсо ээгин жөлөп төшүнө,
Зорго олтурду жаш келтирип көзүнө.

Дасторконго нан салынып, чай келди,
Пиялада бал кошулган май келди.
Бир чыныдан чай кармашып олтуруп,
Кайтмак болду, адат ушул элдеги,
Коңшу келин тура калып озунуп,
Кошо чыгып Айдарбекке кат берди.
Эки жигит басып бара жатышып,
Айдайдандын катын көрдү ачышып:

«Бир туугандан айрылып,
Кара кийип кайгырып,
Кара көздөн кан агып,
Баткан күнү күйүткө,
Кат жазат дебе жигитке.

Эркек болуп калбадым,
Жанында болуп агамдын,
Жоого бирге барбадым,
Жоболонду салбадым,
Кантейин, күчтүү арманым...

Эт жүрөгүм кысылып,
Чолпон көздөн жаш ыргып,
Айдай беттен кан чыгып,
Аралашты кошулду,
Сыя болуп жошулду.

Анан сага кат жаздым,
Арманым ичте жатпасын.
Сурабастан башкасын,
Амандан өчүм алып бер,
Душманга кыргын салып бер.

Арстаным сен, шерим сен,
Ала турган теңим сен,
Тууганым сен, элим сен! -
Мындай кезде бел кылар,
Сенден башка кимим бар!

Алышканың Аманды,
Азуусу курч каманды,
Түрү суук жыланды,
Кайсы күнү өлтүрсөң,
Же тирүү кармап келтирсең...

Ошол күн болсун тоюбуз,
Орундалып оюбуз,
Айга жетип колубуз,
Ачылып эккен гүлүбүз,
Жаркырап тийсин күнүбүз»...

Айдар мына баса түшүп кичине,
Карап алды курбусунун жүзүнө:
Карып болуп өтөт окшойт кайран жан
Кайгы үстүнө кайгы болуп күнүгө!

Үмүт көктө, колуң жетпейт, жок аргаң,
Ойлогондой болбойт экен бул дүйнө...
Айдайкандын кайгырганын көрбөсөм,
Качан көрсөм күлүп турса дечү элем.

Мурат айтты: «муңайбагын, жан курбум,
Мындай кезде кайрат керек, бел буугун!
Кыргыз айтат: «бул дүйнөнүн бири кем,
Кайгырбастан, катылгандан кек куугун.
Кармашпасаң боло албайсың жанга тең,
Утуп чыккын же болбосо утулгун!
Жакын калды, полкко кайра кетебиз,
Чечилбеген түйүндөрдү чечебиз».

Жоро – бозо

Шамал улуйт Кара-Тытты чандатып,
Күн көргөзбөй көздөрүнө кум чачып,
Үйлөр тигил эл кыштоого киришкен,
Айландыра тосуп кала кармашып.
Адырларда кой кайтарып жүрүшкөн,
Койчу балдар кетет коюн айдашып.
Токсон түшүп Жалгыз-Кырды кар басып,
Томсорот тоо гүлдөрү үшүп калгансып...

Күңүрт тартып шыбак баскан жер жатат,
Көргөн жанды эриксиз бир ой басат:
«Бопбоз адыр... ушунда да көп эл бар
Бирөө ырдайт, көңүл ачат, чер жазат.
Бирөөлөр бар – жылкычылар, койчулар,
Бир-бирине алын айтып мундашат.
Бирөө жал жеп, бирөө жетпей жармага,
Бирөөгө жаз, бирөөгө кыш замана...

«Жок! – дегенсыйт күн күлүңдөп асмандан,
Бардыгына бирдей жаз, жай бул заман!
Жоону жеңип, уланткыла бул жерде
Улуу ишти, улуу Ленин баштаган!»
Шамал ырдайт: «Бул туура сөз билгенге,
Толо болот ар бириңдин ашканаң.
Жал жешкендер жарманы да ичишет,
Эт көрбөгөн бардыгына жетишет!»

Колот өйдө атчан чубап кол келет,
Кайда барат, бир аз жүрсө кеч кирет!
– Мындан ары жакын жерде айыл жок,
Кетсек кантет ушул жерге бир түнөп?
Ат байлоого сарайлары бар окшойт,
Деди өзүнчө ойлоп башчы Арстанбек.
Кыштоолорго бөлүнүштү көп аскер,
Той болгондой элге толду эшик, төр...

Күлкү чыгып, угулуп үн ырдаган,
Бар дегендей мында бирөө жырлаган,
Жаткан эле той түшкөндөй дүбүрөп,
Түтүн булап жар астында жылгадан.
Жүргүн! – деди Мурат досун Айдарбек,
Бул жерде бар конок күтчү бир адам.
Бура тартып төмөн карай киришти,
Балдар чуркап ат алышып жүрүштү.

Кой камаган тааныш короо, тааныш жай,
Кечке жакын жылкы өрдөтчү өңдүү сай!
Өз ордунда алты канат аппак үй,
Илгеркидей казанында кайнап май,
Бары турат... учурашты Төрө бий,
Эски тааныш кунары жок сараң бай.
Эшик ачты: «кир, бала!» деп эңкейип,
Боюнда бар аялга окшоп челкейип.

Олтурган эл үйдүн ичи жык толо,
Отто асылып казан турат ортодо.
– Олтурбагын, тур ошондой, саламчы!
– Ырдабаса шыкагыла богозо!
Төрө бийдин эт чыгарчу чарасы,
Суна берди бозо куюп ошого.
– Дем адбастан жутуп болуп олтурсун,
Же болбосо ырдап берип кутулсун!

Мас болсо да сезиштиби уятты,
Мейман дешип кысташпады Муратты.
Айдарбектин оозуна сөз кирбеди,
Же билбеди бошотууну аякты...
Кыз, келиндер сырттан курчап өргөөнү,
Жабыктардан шыкаалашып карашты...
Толкудубу көргөн кезде кыздарды,
Үнүн бийик созуп-созуп таштады:

«Бозону сүзгөн билбейт, ичкен билет,
Бозойду түн уктабай күткөн билет.

Кадырын бойго жеткен сулуу кыздын,
Бир билсе арзып жүрүн жеткен билет,
Бир билсе жетпей күйүп өткөн билет.
Тулпарды баккан билбейт, чапкан билет,
Алтынды – тапкан билбейт, каткан билет.
Аялдын күмүшү бар, жези да бар -
Сүйлөшүп кызык сөзгө баткан билет,
Сырдашып бир төшөккө жаткан билет».

– Баракелде, баракелде, жигитсиң!
– Сун бирөөгө! Же ырдасын же ичсин.
Чурулдашты туш тараптан чыгышып,
Ажыратпай кимдин эмне дегенин.
Уккан бирөө жатабы деп урушуп,
Ойлой турган... тартипсиз сөз эчен миң...
Үй толгон эл... аягынан бир баштан,
Карап көрдү: «Кайсынысын ырдатсам!»

Кызыл жигит, жамынганы бөрү ичик,
Төрдө олтурат малдаш уруп келишип.
Саламчылар кирген кезде эшиктен,
Кайра олтурган тура калып көрүшүп.
Жигит эмес мындан мурун кезиккен,
Кылыксынат көрбөгөндөй бозо ичип.
Ырчы Айдарбек жактыргандай ошону,
Суна берди колундагы бозону.

Кызыл жигит ыргып туруп ордуна,
Бозону алды Айдарбектин колунан.
Ырдын бары карап турган эмедей,
Бара жатса алдын тосуп жолунан,
Турган элди эл экен деп кенебей,
Деген өңдүү: «мен эмнеден корунам!»
Угуучуну көп күттүрүп турбады,
Бийик созуп терме ырларды ырдады:

«Адам деген заңга кап, курсакка кул,
Акыйкат ко... бул сөздүн бардыгы чын!»

Өйдөсүнөт кээ бирөө элден, жерден...
Түшүнбөсө кур көөдөн кылары ушул.
Чиренбегин бактыңа, мансабыңа,
Карап көргүн кайрылып арт жагында:
Өтүп өмүр, барасың өлүмгө өзүң...
Түшүнө бер өзүңдөй башканы да!»

Бозокорлор «бали дешип чурулдап,
Кыйкырышса, хор айткандай угулат.
Ырдап жигит суна берди чараны,
Тура калып ала койду эр Мурат
Бир аз токтоп эки жагын карады.

Күлүп карап, досу Айдарбек шер турат,
– Сарымерден башталдыбы? – деди да,
Мейли эмесе болсун, – деди тамаша:
«Бирөөнүн арак-шарап тамагынан,
Өзүңдүн жармаң өйдө, иче бергин!
Бөлөк эл, бөтөн жердин гүл багынан,
Артык көр өз жериңдин тикенегин!»

Кыйкырышып жаткан кезде «бали» деп,
Жылып үйдөн чыкты эшикке Айдарбек.
Олтурду эле улам карап жабыкка,
Кереге, уук турган өңдүү болуп чөп.
Сыртта карап турган эле Калыйча,
Эмне үчүн? Өзү билбей басып тек...
Учурашып үйдү айланып басышты,
Бир-биринин алын сурап жатышты.

– Бир жүк кылып илеки ороп башына,
Аркаңа өрүп, уштук байлап чачыңа,
Керилген бир келин болуп калыпсың,
Келиштирип осмо коюп кашыңа,
Атаң менен коңшу конуп алыпсың,
Бала төрөп, бүлө күтүп жашыңда,
Бул ак өргөө сенин үйүң эмеспи?
Кошогуң ким? Кайда жүрөт ал өзү?

Айтты сулуу күйөөсүнүн кимдигин,
Анжиянда соода менен жүргөнүн.
Айтып берди: малга сатып өз ата
Аргасы жок сүйбөгөнгө тийгенин.
Айтты сулуу, арман кылды бир азга,
Өз ичинде Айдарбекти сүйгөнүн...
Уккан экен жаш баатырдын абалын,
Бардыгы өлүп, өзү жалгыз калганын...

– Арга канча... Өткөн өтгү, кайрат кыл,
Зор кармашта касташканды кыйрат, кыр!
Өлтүргөндөн атаң менен агаңды,
Өч ал, Айдар! Моокуңду бас, анан тын...
Көрсөтөйүн сага мен бир адамды,
Бирок, баатыр, эң мурун сен айткын чын:
Атакемди аласыңбы эсиңе?
Мени айтты деп, айтпайсыңбы эч кимге?

– Айтканыңды айтканыңдай аткарам,
Айт, Калыйча, шек кыл менден башкадан.
– Мени десең атакеме тийбегин,
Биздикине дайым келет бир адам...
Кармап алсаң айтып берет билгенин,
Бүгүн келген жардык алып Амандан.
Көргүн – деди жабык баштан шыкаалап –
Кызыл жигит турган экен ыр ырдап...

Акын ыры

Жагынып душманыңа зор болгуча,
Жакыңга кул болуп көн! Арманың жок.
Жамандын тилин угуп кор болгуча,
Жакшынын колунан өл! Арманың жок!

«Арман жок»... деп күлүп койду жаш арстан,
Көпкө турду сүйлөшкөнчө шашпастан.
Сулуу селки корккон өңдүү бир эсе,

Ойго батты: «тим койбой,– деп,– айтпастан.
Басмачынын жигити эле дебесе,
Киши беле мурун-соңгу басташкан?
Айдарбекти аяп кетип чыдабай,
Айтып коюп, кайра ойлонду бир далай...

Жолу болот көрүнөт

Жатар мезгил... Болгон кезде этти жеп,
Куш жаздыкты чыканактап Арстанбек,
От боюна эми гана кыңкайып,
Жаткан кезде «туткун кармап келдим» деп.
Кирди Айдарбек, артын карап кылчайып:
«Баскын», – деди. Жигит кирди бир бөлөк:
Отко бышкан мандалактай кыпкызыл,
Жал-жал карайт жалынгандай: «Райым кыл».

– Кимсиң өзүң, кайдан жүргөн эмесиң?
Кандай жумуш, кай тараптан келесиң?
Кана, баатыр, жашырбастан сүйлөгүң,
Чын сүйлөсөң менден райым көрөсүң.
Тез бол, – деди, кашандыкты сүйбөймүн,
Деген өңдүү: «Жалган айтсаң өлөсүң».
Коркуу басып тана жаздап эсинен,
Айтты жигит жаш тамчылап көзүнөн:
«Амандын жигитимин, чыным ушул,
Атымды сурасаңыз: Мамарасул,
Асынып узун көсөө ууру мисал,
Эл талап жүргөнүмө болду бир жыл.

Кир басып, эт кычышып, жуубай бетти,
Алынбай мурут, чачым үпсөйдү, өстү.
Түнөдүм кыштын күнү, тоодо-ташта,
От жаккан жылуу там үй көздөн өтгү.
Күн-түнү аттан түшпөй, уйку көрбөй,
Аз токтоп чай ичүүгө чама келбей.

Кыйналдым, азап тарттым качып жүрүп,
Бйладым, көздүн жашы акты селдей.

Жададым арабага кошкон аттай,
Канткенде кутулуунун ыгын таппай.
Жүргөмүн көптөн бери тынчтыкты эңсеп,
Акыры ойлонгомун: «болбойт качпай»...

Бул жерге, Бышкарандан бүгүн чыгып,
Кеткени мындагы элден чыгым жыйып,
Амандан буйрук алып келген элем,
Билбеймин кайдан бул эр калды туюп!

Ойлонуп өзүм дагы олтургамын,
Амалын канткен кезде кутулардын.
Аманга кайра барбай ушул бойдон,
Качам деп бүгүн түнү ой кылгамын...

Кайгырып кара кийип алган жарым,
Калбасын жетим болуп жаш балдарым.
Жан соого, өлтүрбөңүз, кечириниз.
Жалынып ушул сизден суранганым»...

Кейпи кетти каны качып, өңү өчүп,
Калчылдады жан алгычты көргөнсүп.
Жал-жал карайт Арстанбектин колуна,
Жанындагы тапанчадан көзү өтүп.
Айдарбек эр алды бир сөз оюна,
Жаны мунун кандай таттуу дегенсип,
Күлүп коюп кагаз алды бир барак,
Арстанбекке берди ыр жазып бир сабак:

«Тынчтыкты тилейт адамзат,
Тынчтыктан коркот кайра өзү.
Акыры жүрүп табылат,
Адамга тынч жай – мүрзөсү»...

Күлдү Арстанбек боору калбай каткырып,
Күлкү менен бардык ойду бастырып:
– Чын сөз! – деди, – Азыр өзүң жаздыңбы?
Же үйрөнүп алган белең жат кылып?
Болосуң го элдин сүйгөн акыны?
Көңүл коюп ырдай бергин арттырып.
Бир аз туруп сөз сурады туткундан:
– Күчү канча? Ушул азыр кайда Аман?

Айтты туткун кайда экенин Амандын,
Кайсы күнү кимге булук салганын.
Айтып берди далай жолу согушта,
Кантип паңсат өлбөй тирүү калганын.
«Беш атары жүзгө жетпейт чогулса»...
Айтып берди кайдан жардам алганын,
«Намингенде бирөөлөр бар, ок сатат,
Ошондо да октон кемчил чоң паңсат.

Бардыгынын куралы бар десин – деп,
Жыгач мылтык асынганы андан көп.
Мылтыктуунун ондон-бештен огу бар,
Ошон үчүн атышпастан качат тек.

Учуру ушул чоң паңсаттын согулар,
Жүргөн кези жандан коркуп, кайгы жеп.
Бөлөк кетет, аскеринен кеч кирсе,
Кайда кетет айтпайт аны эч кимге»...

Айтты Арстанбек: «Сүйлөп бердиң сырыңды,
Жаткын эми!.. Үйгө төшөк салдырды.
Чоочубастан колго түшкөн жигитти,
Таң атканча өз жанында калтырды.
Чайдан кийин бир жигитти жүгүрттү,
Басмачынын минген атын алдырды.

– Токуп атты, баштап бирге жүрөсүң,
Эмне болсо бирге жүрүп көрөсүң.

Баары аттанып короолорго чыгышты,
Тартип менен эки катар турушту.
– Тынч бол! – деди, мелтирешти үн, сөз жок,
– Түздөл! – деди оңго жүзүн бурушту.
Туткун турду жалгыз конгон каз окшоп,
Эр Айдарбек кайда экенин унутту...
Көзү түштү жалгыз турган туткунга,
Атасынын аты турат астында...

Төрт бутунун туягында агы бар,
Оң санында тамга баскан тагы бар.
Сол жагына жапкан кучак жалы бар,
Айдарбекти тааныгандай жаныбар,
Башын силкип жерди чапчыйт Жибекжал,
Өзү багып, өзү минип жүргөн мал!..
Караганча Жибекжалдан көзү өтүп,
Айтты Айдарбек Арстанбекке көрсөтүп:

«Алыска минсе талбаган,
Арбаган, артта калбаган,
Ашка чапса байге алган,
Алдына күлүк салбаган...

Ак арпа берип баккан ат,
Атакем таптап чапкан ат.
Алчаңдап ойноп баскан ат,
Ар ким минсе жаккан ат.

Акыры түпкө жеткен ат,
Азабы бизге өткөн ат:
– Атакемди өлтүрүп,
Алдырып паңсат кеткен ат»...

Сезбей калды Жибекжалга барганын,
Түшө калып жылоосунан алганын...
Колу менен турду сылап көкүлүн,
Турду тарап, бириндетип жалдарын.

Жашы келип кычыгына көзүнүн,
Билген да жок кимге эмне сөз айтарын.
Айтты Арстанбек: атаң чапкан Жибекжал,
Тийди колго! Ал, түшүрүп минип ал!

Бирөө айтты: «Туш келгенин карачы,
Кандай жакшы ат! Эр жигиттин канаты!..
Бирөө айтты: «Жолу болот көрүнөт,
Кайра келди эчак кеткен бир аты!».
«Бул чоң олжо! Мындайда той берилет,
Зор кубаныч, жолун кыл!» деп чуулашты...
– Маакул, болот, элдүү жерге баралы,
Аттан түшүп, олтурар жер табалы...

Жалгыз таштап кеттиңби

Жердин бети көөдөй кара тон кийип,
Жылт-жылт этип ар кай жерден от күйүп.
Бара жаткан жолоочуну көргөндөй,
Жаткан кезде үн угулуп, ит үрүп...
Бышкаранга келди жакын билдирбей,
Жоокер эрлер кечке тынбай жол жүрүп.
Келип жакын көпкө токтоп турушту,
Кеңешишти иштей турган жумушту...

Бир канчасын жибершти чалгынга:
– Басмачылар турган жерге баргыла.
Байкагыла кайдан кирсек болорун,
Аңдыгыла, сөзгө кулак салгыла.
Мамарасул, Аман кайда конорун,
Жакшы билет, муну кошуп алгыла.
Түн жарымында чалгынчылар кайтышты,
Кайсы жерде ким жатканын айтышты...

Чоң кыштакты имерилип өтүштү,
Четте турган чоң коргонго жетишти.

Айландырып аскер курчап коргонду,
Чыкчу жердин барын тосту, бекитти.
Часовойду кармап алды, жол болду,
– Эми Айдарбек, акырын ач эшикти!
Буйрук берди командири Арстанбек,
– Угуң – деди, баатыр Мурат салып кеп:

– Аман канкор туруп бербейт кармашпай,
Ат алышпайт кежигеден чайнашпай...
Бир серпкенде жыгылабы күрөшкөн,
Белден алып ары-бери тайлашпай?..
Айтып турам чын сырымды жүрөктөн:
Мен барайын кол көтөрүп шайлатпай.
Канжар урса мен тосоюн төшүмдү,
Ажал турса алсын менин өзүмдү.

Аман ууру кокус үзүп койбосун,
Ачылбаган гүл мезгилсиз соолбосун –
Жолун тосуп күтүп жүрөт Айдайкан...
Жеңип кайтсын, эки жашка той болсун...
Жаз жаркырап, күн күлүңдөп атса таң,
Айдарбек жаш, өмүр сүрсүн, ойносун...
Ал мен болсом – ачуу, таттуу жеп көргөм,
Үйлүү болгом, көптү баштан өткөргөм...

Күлдү Арстайбек, өптү кысып баатырды,
– Токто! – деди, Айдарбекти калтырды.
– Баскын кирип, уктап жаткан чагында,
Байкагын!.. деп сөзүн айтты акыркы.
Басты Мурат, бир топ аскер жанында,
Билинбестен чоң дарбаза ачылды,
Ичкериде дагы турат дарбаза,
Аны да ачты... Дагы жаңы каргаша...

Сезип калып тыштан бирөө келгенин,
Оозун тосуп паңсат жаткан бөлмөнүн,
– Көтөр колуң, токтоп тургун ошондой!

Түн жармында мында кирип жүргөн ким?
Кесеп мылтык кыйкырганы часовой,
Сезди Мурат кыймылдаса өлгөнүн...
Шашып калды, башка бир сөз чыкпады,
Атын айтты часовойдун тыштагы...

– Эл кыштактан качып жатат дүбүрөп,
Большевиктер кирип келип калды деп...
Ойготкун тез, айтып койгун паңсатка,
Бекер эмес, чынында да бар бир кеп...
Кароол шашып эшикти ачып жатканда
Бир аскерди Мурат түрттүү: «чурка жет!»
Чуркап жетип канжар менен бир урду...
– Жедиң! – деди, бир каракчы жыгылды.

Бардык иштен калган кезде түңүлүп,
Жол ачылып кетти белем сүйүнүп.
Сүрү укмуштуу чоң маузерин колго алып,
Үйгө кирди илбирстен тез жүгүрүп.
Аман желдет уйкусунан ойгонуп,
Жаткан кезде шашып шымын кийинип.
Тарсылдады, мылтык удаа атылды,
Кайра баштан жымжырт болду, басылды.

Тыштагылар ичкериге жарышты,
Мылтык кесеп үйгө кирип барышты.
Капкараңгы... көзгө эч нерсе көрүнбөйт,
Жарык кылып ширенкелер чагышты.
Чоң паңсаттын кайда экени билинбейт,
Киргендердин өлүктөрүн табышты:
Мурат жатат жүздөмөндөп комдонуп,
Бүткөн бою кызыл ала кан болуп...

Аңтарышты үйдүн ичин, короону,
Жарык кылып карап жатты орону.
Эчак көргөн эсте калган түш окшоп,
Аман ууру таптырбады, жоголду...

Эч кай жакта чыгып кетчү тешик жок,
Сыйкырланып кетпесе учуп, не болду?..
Айдап жүрдү үйдүн ээсин түрткүлөп:
– Айткын, кайда? Сен билбесең, ким билет?

Багып жаткан мейманыңды таппасаң,
Же көрсөтүп кайда экенин айтпасаң,
Азыр менден көрбөгөндү көрөсүң,
Түк оңбоюн ушул жерде атпасам...
Жетти ажалың, азыр менден өлөсүң,
Түк оңбоюн суудай каның чачпасам!..
Каарын чачып чаңырганда Арстанбек,
Жер чыдабай кеткенсиди титиреп...

– Жер алдынан жашырын жол казылган
Жолдун оозу ичкери үйдөн ачылган...
Арстанбекти баштап кирип көрсөттү,
Паңсатты өзү ушул жерден качырган.
Жолдун оозун кайра баштан үй ээси,
Тактай коюп, килем төшөп жашырган.
Кетти паңсат... кетти паңсат, кутулду,
Колго түштү, үйдүн ээси тутулду...

Айдар болсо эч ким менен иши жок,
Күйүт басып жүрөгүнө түшүп чок,
Алыс кетпей тегеренет Муратты,
Акылынан ажыраган киши окшоп...
Жанындагы элдин барын ыйлатты,
Билеби аны эчак тийип өткөн ок.
Ыйлаганда кылар арга барчылап,
Көздөрүнөн жаш ордуна кан чыгат:

Туягы бүтүн болбосо,
Тулпар кайдан чуркасын.
Канаты бүтүн болбосо,
Шумкар кайдан уча алсын.

Туягымдан айрылып,
Жете албадым башанга.
Канатым сынды кайрылып,
Уча албадым асманга.

Куйругу жок, жалы жок,
Сопойгонум ушубу?
Биртууган, дос - баары жок,
Кокойгонум ушубу?

Мени аябай курбалым,
Жалгыз таштап кеттиңби?
Колумдагы фонарым,
Таң атпастан өчтүңбү?

Түрү суук ажыдаар,
Кача электе жолумдан,
Ташты кескен курч канжар,
Түшкөнүңбү колумдан?..

Багбаным качан келесиң

Эшигиң алды муздак суу,
Эрте туруп бетиң жуу!
Эндигиң сууга жошулсун,
Эстеген балаң кошулсун!

(Элдики).

Айдай сулуу эки жеңин түрүнүп,
Отун жарып, суу келтирди жүгүрүп.
Көпкө күттү жеңесинин келишин,
Каз, өрдөгүн түнөгүнө кийирип.
Ичтен илди чоң короонун эшигин.
Үйгө кирди тал чыбыктай ийилип.
Чырак жагып жарык кылды ак үйүн,
Илип койду чечип сырткы кийимин...

Казан асып, сууну куюп, от жагып,
Жүрдү бир аз үйдүн ичин башкарып...
Бөлөк жакка бөлдүбү анан санааны,
Өтүп төргө ак жаздыкты жазданып.
Жатып алып кайра баштан карады,
Айдарбектен кечээ келген катты алып...
Кебетеси: санаа тарткан, саргайган,
Муңайбаган тоо арстаны муңайган...

«Айыкпастан жара болгон жүрөгүм,
Аяк шилтеп араң эле жүрөмүн.
Сыр алдырбай дос, думшандын көзүңчө
Уялгандан ырсаң-ырсаң күлөмүн.
Бир карасаң тийген күндөй жарк эте,
Бирге олтурсаң кабыл болуп тилегим,
Кан жүгүрүп толбос беле заматта,
Көп кайгыдан саргыч тарткан иреңим»...

Окуганда көздөрүнө жаш келди,
Өзү жазып кылган шертин эстеди...
«Кайсы күнү Аман ууру кармалса,
Ошол күнү той кылалы» дешкени...
Эске түшүп, болгон өңдүү каргаша
Жек көрүнөт өзү жазган сөздөрү...
Өзү жумшап жибергендей өлүмгө,
Алды сулуу көп сөздөрдү көңүлгө...

Деген өңдүү «өзүң бар деп айткансың»
Ой туманы чулгап алды жаш башын,
Туруп алды тикенектей сайгылап,
Билбейт сулуу кантип алып ташташын...
Билбейт сулуу эмне мынча кайгырат?
Кууду оюнан Айдарбектен башкасын...
Сүйгөн теңи алыс кетпей элестеп,
Көз алдына бир секунда миң келет...

Бирде жатат жүрөгүнөн кан агып,
Жардам сурайт эки жагын каранып...

Качан жаны чыгат деген эмече,
Карап турат ач карышкыр жаланып...
Бирде жатат отко күйүп денеси,
Көмкөрүлгөн казан мисал карарып.
Бирде туруп ары басат карабай,
Апасына чоң таарынган баладай.

Бара жатса дайра алдынан жолугат,
Мөңкүп агат, өркөчтөнүп оолугат!
Кирип жатат жардан жарга урунуп,
Үйдөй-үйдөй ташты козгойт омурат.
Жээгиндеги кайың, талдар жулунуп,
Агып барат, таштан-ташка согулат...
Кечет баатыр, күңгүрөнүп: «Мейли агам,
«Агып өл!» деп жумшаган да Айдайкан...»

Жайык күйүп жалын чыгып асманга,
Тегиз каптап жол калтырбай басканга,
Өрт кезигет бара жатса баатырга,
Жабышып от солкулдаган жаш талга...
Өрттөнөсүң кайт дегендей артыңа
От шатырап белги берет арстанга...
Басат баатыр күңгүрөнөт: «Баратам» –
«Күйүп өл» деп жиберген да Айдайкан»...

Жан жагына оозунан уу чачырап,
Жыпжылаңач жону күнгө жалтырап,
Каршы чыгат сүрү укмуштуу ажыдаар
Сойлогондо токой сынып качырап.
Куйругу бир, алты бөлөк башы бар,
Бет алдынан көрүү кыйын жан чыдап...
Басат баатыр, күңгүрөнөт: «Кармашам,
Өлсүн үчүн жиберген да Айдайкан»...

Туш тараптан карышкырлар улушат,
Жолун тосуп аюу, жолборс турушат,
«Бери, бери, мага жакын кел!» – дешип.

Тырмагы курч жүндүү колун сунушат.
«Мен кучактап мыжыкканды көр!» дешип
Бир-биринен кызганышып урушат.
Баатыр айтат: «Талагыла, баратам,
Таласын деп жиберген да Айдайкан»...

Миң кубулуп кебетеси теңинин,
Чөптөй купкуу кылды корккон кыз өңүн.
Туруп сулуу үй оокатка урунду
Бөлөк жакка бурмак болуп көңүлүн.
Бирок болбой ой тизилип чубурду
Оңойбу, анын, арнаган жаш өмүрүн...
Кайра олтуруп чырагдандын жанына,
Калем менен кагаз алды колуна:

«Чулгады санаа башымды,
Уу кылып ичкен ашымды.
Уктатпай уйкум качырды.
Кашымда качан болосуң?
Ойлогонум болтуруп,
Ойноп бирге олтуруп,
Көңүлүмдү толтуруп,
Кайгымды качан жоёсуң?
Текөөрү темир туйгунум,
Тепкенин сойгон тунжурум,
Күтүп калды тууруң -
Кайрылып качан коносуң?
Булуттуу түндү качырып,
Бүркөлгөн кабак ачылып,
Жаркырап нуруң чачылып,
Жазгы, качан тиесиң?
Жарыгы түшүп чачырап
Айдай жүзүм жаркырап
Баш жагымда шам чырак,
Түнкүсүн качан күйөсүң?
Көшөгө тушта тартылып,
Басылган багым артылып,

Жашырын сырлар айтылып
Асылым, качан сүйөсүң?
Кудайдан тилеп жалынып
Караймын жолду зарылып,
Калганымбы сагынып
Көзүмдөн кетпейт элесиң...
Жүзүмдүн үстү жабылбай,
Жабарга киши табылбай,
Арыгым турат чабылбай,
Багбаным, качан келесиң?
Багыма суу жеткирип,
Барын тегиз өстүрүп,
Колуң менен гүл үзүп,
«Жытта!» деп качан бересиң?..

Ар бир сөзгө шекер менен бал кошуп
Жазып болуп колун койду ойнотуп,
Күндөй жайнап күлүңдөдү асылзат,
Көңүлүнөн кайгы-мунду жоготуп.
Жеңесинин үнү чыкты: «Эшикти ач!»
Кат жазгыча «күтүп тур» деп койгонсуп.
Оюн жазып бүткөнүнө сүйүндү,
– Азыр! – деди, тышка карай жүгүрдү.

Чалдырбады капканга

Бактысыз күндөр артынан
Бакыт күн келип жетишет.
Адамдар улам арыдан
Жакшылык, таалай күтүшөт.

(Шиллер).

Чилде чыгып, жалган куран ай келип,
Ала жалбырт, күнгөйлөрдүн кары эрип...
Күн узарып жыбыттарга баш багып,
Караган кез тескейлерди эңкейип.

Бардык жерде колоттордон суу агып,
Жардын түбүн жемирген кез зор берип.
Белден баткак көчөсү бар Караван,
Элге толду эски кепе карарган.

«Киргизбе, – деп, эми башка бир да жан!»
Көчөлөргө киши койду мылтыкчан.
– Чогулушту жарыялайм ачык деп,
Башкарууга көрсөткүлө үч адам!

– Мен көрсөтөм, башчы болсун Арстанбек!
– Дагы ким бар кат жазууга жараган?
– Сизден башка ыгын билет ким мунун...
– Катчысы өтсүн партиялык уюмдун!

Орундук жок, бары тике турушту,
Тике туруп кийирип жатты сунушту.
– Баатыр Айдар партияга өтөм дейт...
Каралуучу маселени угушту.

– Атасы жок жетим өстү Айдарбек,
Көбү сүйлөп, мен билем деп чыгышты.
Өйдө турсун, туруп мындай көрүнсүн!
– Айтсын өзү, өзүнө сөз берилсин!

– Силер көргөн Төрө бий
Эчак мурун бий болгон,
Качан көрсөң жалгыз үй...
Бай болчу бир оңбогон –
Кара-Тытка кыштаган,
Аш-тамагын кызганган.
Көюн бактым ошонун,
Койчу болуп жашыман.
Тилин уктум, бозордум,
Кетпей таяк башыман.
Кээде тийди жарты нан,
Балдары жеп калтырган.

Бактыгулда көп жүрдү,
Малай болуп бир агам,
Жеген тамак кийими,
Бөлөк акы албаган...
Атам момун киши эле,
Айтып бергем силерге.

Кийинчерээк оңолуп,
Ашка, тойго ат чапкан.
Балдары өсүп чоңоюп,
Бардыгы иштеп мал тапкан.
Бактыгул бай бир жактан,
Көрө албаган, көз арткан...

Акыры жүрүп атамды,
Бары көптөп өлтүрдү.
Чыдап карап жатамбы,
Алмак болуп өчүмдү.
Мылтык алдым колума,
Түштүм билип жолума.

Желден күлүк ат минип,
Шамал менен жарыштым.
Жоого алдырбас ык билип,
Каман менен алыштым.
Жеткирбедим шамалга,
Чалдырбадым каманга!

Тепсетпей элдин аштыгын
Каманды сайчу иш калды.
Калган жок эми жаштыгым,
Колдон келбес иш барбы...
Жиберсе жалгыз барамын,
Чалгынды жалгыз чаламын.

Паңсатты кармап келемин,
Орундалса талабым.

Партиянын билетин,
Ошондо барып аламын.
Болбосо жоодон өлөмүн,
Калк үчүн канды төгөмүн.

– Түбү-жайын айтчу барбы, угалык,
– Ата теги өзү айткандай бары анык.
– Чын берилген... Пейли туура Ленинге,
Бала баатыр партияга ылайык.
– Колго салгын, салбагандай бул эмне...
– Бүтүргүлө, жоого аттанып чыгалык.
– Шашпагыла, барын талдап карайлы,
Текшербестен колго салган жарайбы.

– Эгер силер сүйлөгүчөр келбесе,
Мен сүйлөйүн, мага руксат бергиле.
Чөнтөгүнөн дептер алды Арстанбек:
– Чын айттыңар, «пейли туура Ленинге!»
Ойлоо болбойт муну жалаң баатыр деп,
Жаш жолборстун кылган ишин көргүлө:
Өткөн айда Үч-Коргондон Амандын,
Бөлүп келди аскеринин тең жармын.

Айта билет түшүндүрүп билгенин,
Айра билет кимдин кандай жүргөнүн.
Кошо келди басмачылар жолуккан,
Көрдүңөрбү айтканына киргенин...
Чечен болот айткан сөзүн эл уккан,
Жакшы билет кимди кандай үндөрүн.
Болору анык бир жетекчи кызматкер,
Дем алдырбай чоң паңсатты кууган шер.

Өзү мына, баарың бирдей тааныйсың,
Сунуш кылам: мүчө болуп алынсын!
– Бул сөз туура, бары айтылды, жетишер,
Болгула тез, кана, колго салынсын!
– Андай болсо, өтсүн деген кол көтөр.

Сөз жетиштүү, айтканыңар бары чын!
Көрдү Арстанбек көтөрүлгөн көп колду,
Каршы чыккан, калыс калган жок болду.

«Бери мында! Бери жакын келгин» деп,
Айдарбектин колун кысты Арстанбек:
– Куттуктаймын биздин топко киргениң!
Иштегенден иштей турган ишиң көп...
Бийик кармап кызыл туусун Лениндин,
Колдон бербе, эрдигиңе эл ишенет.
– Партиянын ишеничин актаймын,
Партбилетти жүрөгүмө сактаймын!

Качып жүрүп чарчадың

Төмөн түшүп бара жатат ай батып,
Түн бир убак калган кези эл жатып.
Ууру кылсаң көрүп койдук дей турган,
Толгон жылдыз жымыңдашат карашып.
Кайда барсаң, өйдө турсаң, олтурсаң,
Ээрчип карайт болгон өңдүү сага ашык.
Колдон тиккен теректери көк тиреп,
Чарбак жатат таттуу уйкуда мелтиреп.

Ай тарапка улам карап асманды,
Айдарбек эр колуна алып арканды.
Кызыл жигит Мамарасул жанында,
Басты баатыр имерилип ак тамды.
Деген өңдүү: «колум жетсе жалына,
Ыргыш минем» Аман турсун, арстанды.
Имерилип чоң коргондун ар жагын,
Байкап көрдү туш тарабын жанжагын...

Турду бир аз чоң коргондун тушунда...
Бир часовой келе жатат ушунда.
– Мамарасул, тез кыймылда, жашыңгын,

Байкап туруп келген кезде тушуна:
Колун карма, мылтыгына асылгын,
Же бутунду коё койгун бутуна!
Былк этишпей тура-тура калышты,
Дубал менен дубал болуп жабышты.

Жете бербей артка кайтты часовой,
Эч бирөөнү турган жерден козгобой.
Арт жагынан учуп жетти Айдарбек,
Кучактады кыйкырат деп ойлобой.
Басып жыкты чыкпас торго түштүң деп,
– Үн чыгарсаң канжар даяр, ойлоп кой!
Беш атарын алды тартып колунан,
Бейкасамын алды чечип жонунан.

– Мамарасул, мылтыгыңды алгының,
Муну карап ушул жерде калгының!
Часовойду чечиндирип бир жолу,
Кийип алды кийиминин бардыгын.
Өзү болду, часовойго окшоду,
Часовойчо алды колго жабдыгын.
Басып барды дарбазанын алдына,
Анда калган часовойдун жанына.

– Карап келдим арка жакты: жок эч ким,
Кыймыл эткен эч нерсени көрбөдүм...
«Тынчтык болсо, болгону да» дегиче.
«Бүттү өмүрүң, ушул,– деди – өлгөнүң!»
Болот канжар «былч!» дей түштү жүрөккө,
Билбей калды оозун баса бергенин...
Жолдон сыртка сүйрөп таштап койду да,
Жыла басып кайра келди ордуна...

Колго түшкөн басмачыны жыгышып,
Мата курду бүт оозуна тыгышып.
Колу-бутун чырмап байлап салышты,
«Кыймылдасаң өлдүң» сөзүн угузуп.

Андан кийин там артына барышты,
Эки жакты карап бир аз турушту,
Кубангандай кучакташып өбүштү!
Көрүштүбү эң акыркы жеңишти?

Бири желөп, бири ынталап тырмышты,
Тартып, сүйөп, там үстүнө чыгышты...
Короо жакты жата калып эңкейип,
Карап коюп бир аз токтоп турушту...
– Жаман болор кайра барсак темтейип,
Бүтүрбөстөн тапшырылган жумушту.
Учун бекем кармап тургун аркандын,
Иш оң болсо, белгим ошол – тартамын...

Ошол замат бастырмадан чыксын чаң...
Чарпаяда жаткандарын кырып сал!
Жатсын, анан, корбашысын кайтарып,
Үйүн табат үч граната ыргытсаң...
Иштей билсең: бешенебиз жапжарык!
Коркпо, досум, өлгөнүбүз унутсаң...
Жеңилденип аркан алып колуна,
Басып барды оозун ачкан моруга...

Короону аңдып койго келген илбирстей,
Чебер жылып бир да дабыш билгизбей,
Тартып тур деп аркан байлап белине,
Караңгыда барын байкап күндүздөй.
Мору менен түшүп үйдүн ичине,
Этек-жеңин эч нерсеге тийгизбей,
Ширеңкени жарык кылып карады,
Көрдү жигит уктап жаткан Аманды.

Албарс кылыч төшөгүнүн жанында,
Тапанчасы жаздыгынын алдында.
Жатат паңсат эч нерсени туйбастан,
Чечип койгон кийиминин барын да...
Бала барчын ишке кирди турбастан:

Алды тоноп уктап жаткан чагында...
Чоң паңсаттын өзүн жалгыз калтырды,
Терезеде турган шамды жандырды.

Жаткан жоону жоо экен деп кенебей,
Жүрөгүнө кирбей коркуу кенедей.
Чечип туруп булкуп койду арканды...
Жер солкулдап, үй силкинди ченебей...
Төшөгүнөн ыргып турган Аманды,
Уйкусунан чоочуп кеткен эмедей.

– Токто! – деди, паңсат эми качабы,
Тапанчаны чекесине такады.
«Токто, паңсат, эми кайда качасың?
Дем алсаңчы качып жүрүп чарчадың!
Тур ушундай, өйдө көтөр колунду...
Муну көргүн, кыймылдасаң атамын!»..

Бүткөнү ушул тар заман

Арстанбек баш, аскерлердин баары да,
Жакын келип чоң Чартактын жанына.
Калган эле Айдарбекти күтүшүп,
Арык бойлоп сыйра чыккан талына.
Далдаланып турган эле түшүшүп,
Өбөктөшүп аттарынын жалына.
Айдар жетти таң кокустан айткандай,
Тура калды Арстанбекке бет маңдай...

– Орундалды тапшырмаңыз берилген,
Кармап келдим уктап жаткан жеринен!
Келди мына өзү дагы корбашы,
Карап көрүң, таанысаңыз өчүнөн!
Басмачынын кеткени ушул аргасы,
Ажырашты ишенишкен бегинен.

Эртең келип калгандары жарашат,
Келбегендер бирден житип тарашат...
– Эч максатсыз качып жүргөн жарабайт,
Коркпогула – чычкан мурду канабайт...
Паңсат колдо... Эми биздин өкүмөт,
Калганыңды күнөөлүү деп санабайт.
Келип эртең жарашпаган өкүнөт,
Келди заман: эл жеңишти майрамдайт.
Мындан башка арт жагына бул каттын,
Буйрук жазып мөөрүн бастым паңсаттын:

«Көптөн бери жардам болбой эч кайдан,
Күнү-түнү качып жүрүп кетти айлам,
Жеңиш болбойт, калды үмүтүм үзүлүп,
Эч пайдасыз кереги эмне төгүп кан.
Буйрук кылам жарашкыла бүт келип:
Большевиктер өлтүрүшпөйт, калат жан.
Колун койду: «Аманыңар силердин»...
Колго түшкөн часовойдон жибердим.

Мамарасул убадасын актады:
Түн ичинде жол баштады, кайтпады.
Карап турган ажалга да жибердим –
Барды түптүз, коркуп кайра тартпады.
Эми муну басмачы деп айтат ким,
Туура чыкты мунун бардык айтканы.
Сүйүнгөндөн Арстанбектин көзүнөн,
Жаш ыргыды, өптү Айдардын бетинен:

«Бизге да атты Россияде аткан таң,
Күйгөнү ушул бешенеде кавхар шам!
Бүткөнү ушул орду, түбү жок болуп
Биздин акын Өтө жазган тар заман.
Кара булут, муздак жамгыр күз өттү,
Ызгаары күч ак кар, көк муз кыш кетти,

Дарыяга өрдөк менен каз конуп,
Ырчы булбул бакта сайрар жаз жетти.

Күн чыга элек жаңы гана таң атып,
Намаз окуп мечит жактан эл кайтып.
Жаткан кезде басмачылар келишти,
Мылтыктардын оозун төмөн каратып.
Жаңылдык деп көздүн жашын төгүштү,
Качып жүрүп калган белем жадашып!..
Арстан туруп буйрук кылды: «Той болсун,
Эриккен эл улак тартсын, ойносун».

Кыштактагы кара бакка эл толду,
Жаш карысы калбай түгөл топтолду.
Жумуш иштеп бир биринен талашып,
Бири от жакса, бири жыгып кой сойду.
Там артынан мойнун созуп карашып,
Кыздар жүрдү сынагандай бозойду.
Ары, бери жетеленди күлүктөр,
Атын токуп шашып жатты жигиттер.

Баатырым

Кыз, келиндер кирип-чыгып тынышпай,
Бири сүйлөп, экинчиси угушпай.
Айттан бетер шаракташып басышат,
Сабыр кылып бир ордуна турушпай.
Терезеге гүл коюшуп жатышат,
Өңчөй сулуу: чолпон жылдыз, толгон ай!..
Жапты столду дасторконду жеткирип,
Коюп жатты, арак, шарап келтирип.

Жары келип жаш баладай сүйүнүп,
Кымча бели тал чабыктай ийилип.
Жарашыктуу көз үстүндө эки каш,
Калам менен сызган өңдүү чийилип.

Көңүл ачык тыйылгандай көздөн жаш,
Бир бөлмөдө той кийимин кийинип.
Шашып жатты күзгү алдында Айдайкан,
Күн нур чачып өз үйүндө атып таң!

«Болду го» деп мойнун буруп карады,
– Көрчү, Айдарбек, көңүлүңө жагамбы?
Ушул бойдон койсом кантет чачымды?
Жылт-жылт этти кулагында сабагы.
– Жагат! – деди... Буркурагып атырды,
Кирип келди Бектубайдын аялы:

– Бол, кызыке! Бары даяр, эл келди,
Чыксын дешип күтүп турат силерди.
Токтолбостон кайра чыкты бөлмөдөн,
Кишиге окшош кайгы тартып көрбөгөн.
Өзүнчө эле көңүлү чак, Бектубай,
Чыкканбы ойдон түш сыяктуу бир көргөн.
Деди Айдарбек: «Мынча күлөт – ылжаңдай?
Ойноп-күлүп кетет белем өлбөгөн?»
– Жана келген киречиге жагынып,
Жатат жеңең, тиемин деп камынып.

– Унуттубу: «ал, кудай!» – деп айтканын?
– Мен дагы эле сага тийип жатамын.
Сен дагы эле эстебестеп өлгөнүн,
Бир тууган, дос, андан калса, атаңын,
Жалганбы, айтчы, мени алганы келгениң?
Биз гана эмес, бардыгы ушул адамдын».
Бирге чыгып эл алдына келишти,
Башын ийип кыз эл менен көрүштү.

Чоң столду тегеректеп олтуруп,
Эчак келип калган экен эл толуп.
Жаңы бышкан май тоочтой кызарып,
Мамарасул турду ордунан козголуп.
Деген өңдүү: «Кана эмесе жуталык»

Вино куйду чоң бакалын толтуруп,
Топко чыгып сүйлөй турган эмече,
Элге карап күлүндөдү бир эсе...

– Болор деймин баштай берсек күтпөй көп,
Иши чыгып калган белем Арстанбек,
Аны күтсөк олтурабыз жалдырап,
Капа болбойт, анткени, өзү кеч келет.
Көтөрүлсүн эки жаштын көңүлү,
Виносундай таттуу болсун өмүрү!
Кана эмесе, көтөргүлө, ичели,
Ойноп, күлүп өткөрөлү кечени.

Көтөрүштү чөйчөктөрүн жабылып,
Улам жаңы сүйлөөчүлөр табылып:
Өмүр, таалай тилеп жатты жаштарга,
Чыпылдады алакандар чабылып.
Бирин-бири түртүп жатты капталга,
Бири түртүп, сөз айталбай жаңылып,
Олтургандын бары тегиз каткырды...
«Сен кыйкыр!» – деп бирин-бири шаштырды.

«Ачуу!» «Ачуу!» «Ачуу!» дешип чуулдашты,
Адегенде экөөнү тең сүр басты.
Анан кайра эл айтканга көнүштү,
Бирин-бири жалжылдашып карашты.
Эки асыл жаш бирин бири өбүштү,
Эки жаш тал айкалышып жарашты!..
Бирөө айтты жыргай түшкөн эмече:
– Болор эмес «ачуу!», «ачуу!» дебесе.

Кызыган эл сармерденге өткөндө,
Ыр кезеги кыздар жакка өткөндө.
Кыз ырдабай жерди карап кызарып,
Сөз жоголуп ойго кирбей эч нерсе.
«Бол, карындаш, отурчу эмес уялып,

Карап калдык, ырдап жибер!» – дешкенде...
Салам айтып кирип келди Арстанбек,
«Жаш курбулар, куттуу болсун кече» деп.

– Баатыр Айдар, оттон кайра тартпадың,
Бет алдыңдан ажыдаар чыкса качпадың,
Сыйланыпсың: келет орден «Кызыл Туу»
Куттуктаймын, келди менин айтканым!
Куттукташып элдин бары кол сунду...
Өйдө туруп өзү сүйгөн арстандын,
Көкүрөгүнө башын жөлөп акырын,
Жал-жал карап Айдай айтты: «Баатырым!»...

М А З М У Н У

ЖАҢЫ ЖАЙЛОО	9
ТҮШТҮГҮМ МЕНИН АК АЛТЫН	12
ТЕМИР ТУЛПАР	16
ЭПКИНДҮҮ	17
КАЙНАЗАРОВА ЗУУРАКАНГА	18
КАНТТУУ ТАЛАА	20
ЭРКТҮҮМҮН	23
АКЫСЫ БАР МАКТАНСА	24
ЧАП КЕТМЕНДИ БАТЫРА	25
КУТТУУ БОЛСУН ЗОР АТАК	26
КЫРГЫЗГА	27
АЖАЙЫП БААТЫР	28
ЖАЗ	30
ҮРӨӨНЧҮНҮН БЫРЫ	31
ЖАЙКЫ КЕЧ	33
КЫШЫНДА КӨЛ БОЮНДА	34
БАКЫТКА	35
БЫРС ЖАНА МЕЙНЕТ	36
УЙКУ	37
УБАКЫТ КЫМБАТ	38
ФРУНЗЕ ШААРЫ – МЕНИН ШААРЫМ	38
ЫСЫК-КӨЛГӨ	40
ТӨӨ-ЖАР	42
НАРЫН	43
ЖАҢЫ-ЖОЛ	44
КЫРГЫЗ ТООГО	45
ФЕРГАНАДАН КАЙТАРДА	47
АНАР	48
БИРИНЧИ МАЙ	54
ӨЛБӨЙМҮН	54

АЛТЫН САРАЙ, ГҮЛ БАКЧА	55
ТӨӨ-КЫР	57
КЫРГЫЗДЫН ЖҮРӨГҮ	59
КИМ БАКТЫЛУУ	59
ОСУЯТ	60
ЭНЕГЕ	60
ТАЛАНТ ӨЛБӨЙТ	62
ЖЕР	62
ТАЛАС	63
ТАЛАС ЖАЙЫГЫ	64
ТЕРМЕЛЕМИН	65
ТОКТОГУЛ ТУУРАЛУУ КОШОК	65
ЖООМАРТКА	67
«АЛТЫН КЫЗЫҢ», «ЧЫНАРЫҢ»	68
НЕГЕ МЕНИН САБЫРЫМ СУЗ	69
КОМУЗЧУ	70
ӨМҮРБЕКТИН ЖОМОГУ	72
ЖЫЛДЫЗГА	75
БУЛБУЛГА	75
БУЛБУЛДУН БЫРЫ	76
МЕН ЖЫТТАГАН БИР ГҮЛГӨ	76
АЧЫЛГАН УЙКУ	77
ЫРДА, СЕЛКИ, ОБОН САЛ	77
АЯЛГА	77
АЛЬБОМГО ЖАЗУУ	78
ЖАШ ДОСУМА	79
ТИЛЕГИМ	80
ЧЫНЫМ УШУЛ	80
СҮЙГӨНҮМ	82
КАРАҢГЫДА ЧОЛПОНУМ СЕН, АЙЫМ СЕН	82
ТААЛАЙБЕККЕ	83
ТАТТУУ ЖАНА ШИРИН	84
БАЛА ДЕГЕН ЭМНЕ	85
ЭКИ ЧЫЧКАН	86
МЕНИН КЭЭ БИР ДОСТОРУМ	87
«ТУУГАН»	88
КУРБУМА КАТ	89
ЭР ЖИГИТ	90
МЫЛТЫКЧАН	92

ИШЕНИМ	94
СУУ БОЮНДА	96
КАЧАН ТИЕТ КЕРЕГИМ	98
АК-БУУРА	99
БЕТТЕШИП БИР ТУРУШ БАР	101
ТҮШ	102
КЕЗ УШУЛ	103
БААТЫРДЫН ӨЛҮМҮ	104
БОЛОТБЕК	106
ЭНЕГЕ БЕРГЕН АНТ	107
КАЧПА	108
ЖИГИТТИН ЫРЫ	109
КОШ	110
АТКАРАМ БЕРГЕН АНТЫМДЫ	112
ЭҢ КЫЙЫНЫ КИМИСИ	113
ЖАМАЛГА	117
КАРМАЛАЙМ	117
ФРОНТТОН КАТ	118
ЖАЛГЫЗ МҮРЭӨ	120
ТЕРЕККЕ	122
ЖЕР КҮЙҮП ЖАТАТ	123
БАРАТАМ	123
МЕН ЖАЗДЫМ	126
ОЙ	128
УГАСЫҢ	129
ҮЧ БААТЫР ЖӨНӨНДӨ ЫР	130
ЭЛИМ БАР	135
ЖИГИТТИК МИЛДЕТ	135
ТУУГАН ЖЕР, СЕНИ САГЫНДЫМ	136
ОШКО	138
ДОСТУН БЕЛЕГИ	140
КАНДАЙ ЖАКШЫ	142
АЯЛ ЖӨНҮНДӨ ЫР	143
КУТТУКТОО	144
ЖАЗ МАЙРАМЫ	145
ЖАДЫРА ЖАШТЫК ТҮБӨЛҮК	146
ЖАШТЫККА	147
КАЙТАЛАНБАЙТ	148
БОРООН КАВАРЧЫСЫ	149

ЫСЫК САЛАМ	150
КАНДАЙ ЖАКШЫ ЖАШАГАН	152
КАРА-КУМГА	152
ЖЕҢИШ УШУЛ	153
РЕСПУБЛИКАМ	154
СҮЙӨМҮН	157
КУТМАНЫМ	158
АРАВАН	159
КОЙЧУ КЕЛИН	160
БАЗАР-КОРГОН	161
КАРАСАМ	162
ЫСЫК-КӨЛ – КЫРГЫЗ ЖЕРГЕСИ	163
КЫЗЫЛ-ЖАР ТҮНҮ	164
КАТЫП АЛЫП ЖҮРБӨСҮН	165
СУУ	166
ПАЧА-АТА	167
КАНДАЙЧА	170
БАЙКАЛГА	171
ЖАШАРГАН ШААР	172
КӨРБӨГӨМ	173
БУЛБУЛ МЕКЕН	176
ТЕГЕНЕГЕ	178
ПАМИР ЖОЛУ	179
ТҮРДҮК	180
ТОО АЛМАСЫ	181
ЭНЕ	182
АТА	183
ЧЫГАР	184
КҮН	185
УУЛУМ ОЙНОП, СҮЙРӨЙТ ЧАНА	186
ЖАЙДЫ КӨРСҮН	186
ЖОЛ	186
ШУМКАР УЯ	187
ЧОҢ АТАНЫН БЫРЫ	189
БЕРЕКЕМ	189
ЧЫНАРТАЙГА	190
ЧОҢ АТА	190
БАЛА	191
ЖАША ТЫНЧТЫК	192

ТЫНЧТЫК ТУУСУ ЖЕЛБИРЕП	194
КУЛАК САЛ	195
МЕНИН КҮЧҮМ	198
ПУШКИНГЕ	198
ЭЙ, НАВОЙ	200
АЗДЫК КЫЛСАМ КАНТЕМ	200
УККАН КЕЗДЕ	201
СИЗДИ КӨРСӨМ	201
ЫРЫНДЫ СҮЙГӨН ӨЛБӨСҮН	202
ЫР КЫРМАНЫ	203
САРЫ БАРПЫ	203
СЕНДЕН КИЙИН	204
СЫНЧЫ	205
ЧООРЧУГА	205
ЫРЛАРЫМА ӨТҮШКӨН	206
МЕН СЫЙМЫКТУУ	207
ЧЫНДЫКТЫН ДОСУ	208
ЖЕТЕТ КҮЧҮМ	209
ӨЗҮҢӨ	210
УККУМ КЕЛЕТ	210
АЙТЧЫ БОЗОЙ	211
АЗЫР БОЛСО	211
ТҮШСҮН МАГА ЖАРЫГЫҢ	212
БИРДЕЙ ЭМЕС	212
АМАН ЖАР	213
БОЛСОҢ КАНТЕТ САГЫРААК	214
ЖАКШЫЛЫК	214
ТУРСА КАНА	214
ЭМГЕГИҢДЕН УРМАТ КӨР	215
КЕЛБЕЙТ КАЙРА	215
ӨЧ АЛГАМ	216
КАЙЫР-КОШ	216
АДАМГА АДАМ	217
ӨЗ ЖОЛУҢДУ ИЗДЕГИН	217
АЛЫС ЫРГЫТ	218
БАБЫРГА	218
АПАМА	219
АДАМ	219
БАЙКАП ӨТ	219

КАЙГЫРБА	220
АДАМ МЕНЕН ТЕҢ ЖҮРГҮН	221
ӨЧПӨЙ ТУРГАН НЕРСЕ ЭМЕС	222
КӨРГӨЗ ЧАКТАП	222
ИЧ ТАРЛЫК	223
МАКТАНГАН ДОСУМА	223
ЭСКЕРТҮҮ	224
АЙЫРМА НЕ	224
БААРЫҢАРГА	224
АЖЫДААР МЕНЕН КҮН	227
МАНСАПКОР	228
СООДАГЕР МЕНЕН ЖЫЛАН ЖӨНҮНДӨГҮ ЖОМОК	233
КҮЧ БИРДИКТЕ	244
ЭНЕНИН ЖҮРӨГҮ	250
АЙСУЛУУ	253
СҮЙҮҮ	270
ЖЫПАР	285
ТААЛАЙЛУУ	313
КУБАТ	318
КАНЫШБЕК	386
БААТЫР	417

Адабий-көркөм басылма

(«Окурмандын китеп текчеси» сериясы)

ТЕМИРКУЛ ҮМӨТАЛИЕВ

Чыгармалар жыйнагы

VI том

Т ү з г ө н д ө р:

А.Акматалиев, М.Касымгелдиева

Тех. редактор *Жусупбекова А.*

Корректор *Касымгелдиева М.*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.09.15 берилди.

Басууга 04.12.15 кол коюлду.

Кагаздын форматы 84x108^{1/32}.

Көлөмү 32,5 б.т. Нускасы 500. Заказ № 10.

«Имак-офсет» басмаканасы